

Quaderns

d'Història del Periodisme

2

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

Facultat
de Comunicació

Quaderns

d'Història del Periodisme

2

2022-2023

Pompeu Fabra University (Barcelona)
Roc Boronat, 138, desp. 53.814
08018 Barcelona
www.upf.edu/decom
+34 93 5421220 | javier.diaz@upf.edu

© Dels textos: Les i els autors

© De l'edició: Javier Díaz-Noci, 2023

This work is distributed under this Creative Commons license

For any other request and use of the intellectual property rights on this work, please contact the editor and the authors.

Recommended citation

Quaderns d'Història del Periodisme, 2. Barcelona: Pompeu Fabra University, sèrie Quaderns: Història del Periodisme i de la Comunicació, 2022

QHPR01/2023

**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

Facultat
de Comunicació

Prosopografia de la revista El Jueves, la revista satírica por excelencia de España	
Lorca Zafra, Alberto Carrasco, Bianca Valdrighi, Raquel Hurtado	5
Les imatges de la Covid-19. El tractament de les fotografies en el diari Ara durant el confinament del 2020	
Natan Cabana Berrocal, Silke Calvo Panadés, Alexandra Codina Font, Júlia Tolrà Ferrer	23
La veu de Rosa Maria Arquimbau i Cardil, periodista del segle XX	
Marc Paredes, Jana Regué, Paula Sánchez, Clàudia Valdés	43
Del paper a la pantalla. La transició digital del Periódico de Catalunya entre el 1995 i el 2000	
J. Robirola, B. Delgado, P. Gómez, J. Robles	65
L'ascens de Hitler a la premsa conservadora catalana. Tractament informatiu al <i>Diario de Barcelona</i> (juliol de 1932 - gener de 1933)	
Teresa Cànovas, Pep Simó, Esteban Capdepon, Silvia González	85
Anàlisi de l'aplicació del Codi deontològic i els protocols d'actuació en la premsa catalana durant l'atemptat de Barcelona el 17 d'agost de 2017	
Aleix Godinho, Jan Martí, Pau Panitti, Alejandra Vives	111
L'alçament militar del 1936 al diari. <i>La Veu de Catalunya</i>	
Laura Nuel Mesquida, Roger Roura Piris, Martí Monasterio Puigpinós, Aran Ordeig Basagaña	133
<i>El Papus</i> : Rebel·lió contra les normes ètiques?	
Mané Apinyan, Milena Bellera, Mariona Llorens, Aina Piñeiro	157
Anàlisi del periòdic catalanista clandestí <i>Bandera del poble català</i>	
Júlia Batlló, Núria Guardia, Ferran Segura, Guillem Varela	217
La influència de les crisis del segle XXI a la precarietat laboral del periodisme català entre 2008 i 2020	
Dúnia Drudis, Paula Yan Lafuente, Elisabet Luna, Carla Pérez	235
La caiguda de la França de Vichy (1942-1944) a la premsa catalana durant el franquisme a <i>La Vanguardia</i> i <i>La Prensa</i>	259
Carla Comas, Blanca Giraut, Lluç Grandia, Gissel·la Palma	

Prosopografía de la revista *El Jueves*, la
revista satírica por excelencia de
España

Análisis de los diferentes perfiles de los
redactores, guionistas y dibujantes

Lorca Zafra
Alberto Carrasco
Bianca Valdrighi
Raquel Hurtado

Resumen

En este trabajo se ha llevado a cabo una búsqueda, con cierta profundidad, sobre la redacción de la revista *El Jueves* y los profesionales que la integran. Esta investigación se ha materializado mediante varias vías. Entre ellas la realización de entrevistas a algunos de sus miembros, así como trabajo de campo y observación a través de diferentes plataformas online y accesibles, como algunas redes sociales y otras páginas web con variedad de recursos. Las conclusiones que se han alcanzado confirman la hipótesis inicial planteada. En este sentido, el objeto de estudio, que es la redacción de dicha publicación, presenta una organización homogénea en la que todos sus miembros navegan en un mismo sentido fijado por un objetivo común: mantener la esencia que caracteriza, y siempre ha caracterizado *El Jueves*.

Palabras clave: *El Jueves*, prosopografía, Consejo de Redacción, ideología

Prosopography of the magazine El Jueves, the quintessential satirical magazine of Spain

Analysis of the different profiles of the writers, scriptwriters, and cartoonists of the magazine El Jueves

Abstract

In this work we have carried out a research, with some depth, on the editorial staff of the magazine El Jueves and the professionals who are part of it. This research has been carried out in several ways. Among them, interviews with some of its members, as well as fieldwork and observation through different online and accessible platforms, such as some social networks and other websites with a variety of resources. The conclusions reached confirm the initial hypothesis put forward. In this sense, the object of study, which is the editorial staff of this publication, presents a homogeneous organization in which all its members navigate in the same direction set by a common goal: to maintain the essence that characterizes, and has always characterized El Jueves.

Keywords: *El Jueves*, prosopography, Editorial Board, ideology

1. INTRODUCCIÓN

El Jueves es una revista española que nació el 27 de mayo de 1977 en plena Transición Española. El nombre de la revista sigue siendo un misterio, ya que su fundador, José Ilario, propuso a un grupo de dibujantes, entre ellos Tom, Romeu y Martín, que sugirieran una lista de posibles nombres. Sin tener en cuenta ninguna de las opciones propuestas, decidió llamarla “El Jueves, la revista que sale los viernes”. E irónicamente, con el tiempo, la revista comenzó a publicarse los miércoles. En 1996, Manel Fontdevila y Albert Montteys se incorporaron al Consejo de Redacción, permitiendo la entrada de nuevos autores jóvenes.

En enero de 2011, Mayte Quílez se convirtió en la primera directora mujer de la publicación. Estuvo al frente de la dirección durante bastantes años y llevó a cabo una importante labor en la renovación y modernización de la revista, así como la defensa de la libertad de expresión y de la sátira política en España, aspecto característico de la revista desde sus inicios. Ocupó su posición hasta 2023, que adquirió el cargo Igor Fernández, director en la actualidad y dibujante con recorrido en la revista.

Esta revista es muy conocida también por un amplio historial de polémicas que se han producido a través de algunas publicaciones. Algunos de los ejemplos más polémicos son:

- En el 25 aniversario, “El Jueves” se puso en el centro de atención con una polémica portada sobre el conflicto palestino - israelí.

- En 2007, la revista fue secuestrada y multada por una portada que presentaba una caricatura de los Príncipes de Asturias manteniendo relaciones sexuales.

Teniendo en cuenta aspectos como las polémicas en las que se han visto envueltos en varias ocasiones, en este trabajo se llevará a cabo una prosopografía de la actual redacción de la revista “El Jueves” en la que se analizarán las características y particularidades de cada uno de sus miembros, incluyendo sus trayectorias profesionales, sus intereses y posicionamientos políticos, así como su contribución a la revista. A través de esta investigación, se pretende ofrecer una visión detallada y completa de la redacción en la actualidad y su impacto en la cultura y sociedad españolas.

En este sentido, son varias cuestiones que quisimos poner sobre la mesa y buscarles una respuesta.

R1. ¿Cómo se organiza la redacción de la revista El Jueves?

R2. ¿Qué función realiza cada miembro?

R3. ¿Cuál ha sido la trayectoria profesional de cada uno de ellos?

R4. ¿Se trata de una organización homogénea, es decir, en una misma línea ideológica?

R5. ¿Se puede reflejar en los profesionales que participan?

No existe un tratamiento profundo y amplio sobre la redacción de la revista. Por eso, este trabajo ofrece un pequeño estudio tanto del comité que dirige y marca el rumbo de la revista, como de otros profesionales que hacen apoyo a la edición final y colaboran en cada número que se publica.

El principal objetivo es llevar a cabo un análisis de los perfiles profesionales partiendo de la base de cuál es la ideología de la revista.

De este modo, considerando que se trata de una publicación con ideas muy claras y polarizadas, partimos de la hipótesis de que el equipo de redacción se trata de una organización con una estructura homogénea y cohesionada, en la que los miembros comparten un perfil e ideología similar.

2. MÉTODOS Y TÉCNICAS

A la hora de realizar el estudio la primera labor fue ponernos en contacto con la redacción vía mail, no disponíamos de información alguna, ni siquiera en Internet, sobre la organización de la revista. Durante la fase inicial no recibimos respuesta, por lo que ante esta situación tomamos la decisión de presentarnos de manera presencial en la editorial, RBA, por suerte ubicada en Roc Boronat Building con dirección Avenida Diagonal 189, a es-

casos metros de la Facultad de Comunicación de la Universidad Pompeu Fabra, centro en el que estamos llevando a cabo la formación universitaria en periodismo.

No nos pudieron atender los propios integrantes de la redacción, pero conseguimos un segundo correo electrónico a través del cual comunicarnos, así como un número de teléfono. Tras la segunda toma de contacto logramos sustraer información muy limitada. El proceso de comunicación fue complicado, pero finalmente conseguimos esclarecer cuál era la estructura interna de la redacción, así como el concedernos que nos respondieran a algunas preguntas. Tres de los miembros más importantes fueron los que se ofrecieron a ayudarnos, por lo que alcanzado este punto era fundamental confeccionar una entrevista completa que nos ayudara a sustraer datos esenciales y determinantes con los que poder llegar a conclusiones claras, y que trataran de contestar todas aquellas preguntas que inicialmente habían sido planteadas.

En esta fase, la clave fue llevar a cabo una selección de unas categorías de estudio para analizar cada profesional de manera individualizada. Fueron las siguientes:

C01. Nombre y apellidos de todos los integrantes de la redacción.

C02. Libros escritos por los profesionales.

- C03. Artículos escritos por los profesionales.
- C04. Breve bibliografía de los profesionales.
- C05. Documentos públicos de los profesionales.
- C06. Imágenes de los profesionales.
- C07. [Trayectoria de formación de los profesionales.](#)
- C08. [Prácticas profesionales actuales.](#)
- C09. [Otras actividades profesionales.](#)
- C10. [Participación en otras empresas.](#)
- C11. [Participación en asociaciones.](#)
- C12. [Retribuciones públicas.](#)
- C13. Premios y distinciones de los profesionales.
- C14. Ideología de la revista.
- C15. [Militancia política de los profesionales.](#)
- C16. [Militancia sindical de los profesionales.](#)
- C17. Cargos administrativos y electos de los profesionales.

Las marcadas en color azul fueron las seleccionadas para diseñar una pequeña entrevista que realizamos a los profesionales.

Únicamente 3 de 4 miembros del Comité de Redacción ofrecieron atenciones. Por lo que nos obligó a seguir investigando los perfiles de la redacción por otras vías, en este caso, priorizamos el dirigirnos a sus redes sociales. La idea era obtener información proporcionada por los propios profesionales, es decir, información más veraz y personal, al final el objetivo principal

era descubrir ante qué tipo de personalidades estábamos y qué ideología sostienen. En esta línea, las plataformas en las que nos basamos han sido *Twitter*, *Linkedin* e *Instagram*.

Otro método de búsqueda, que nos facilitó mucho el trabajo, fue mediante la página web *Tebeosfera*. Se trata de una página web española dedicada al estudio de la cultura de la historieta y el cómic de España y en otros países de habla hispana. Es una de las referencias más importantes en el ámbito del cómic español y cuenta con una gran cantidad de información y recursos. En este sentido logramos encontrar un gran volumen de datos relevantes acerca la colaboración de los integrantes tanto en *El Jueves* como en otros medios, de una manera detallada incluyendo nombres y fechas de las obras con dedicación artística de cada autor.

Esta página nos resultó muy útil para investigar la categoría de documentos públicos de cada integrante, pues se pueden encontrar artículos, reseñas, entrevistas, información general sobre los autores (como su trayectoria profesional, incluso formación, categorías también incluidas en este trabajo) y muchos otros recursos.

3. RESULTADOS

La revista “*El Jueves*” es una publicación satírica y política española que se ha convertido en un referente de la crítica y la sátira social en el país. En la

actualidad, la redacción cuenta con un Consejo de Redacción, conformado por un equipo de profesionales encargados de la dirección y la gestión de la revista y sus publicaciones. Trabajan en estrecha colaboración con otros profesionales autónomos, principalmente como dibujantes y editores, para generar ideas, desarrollar guiones y dibujos, así como revisar y editar el contenido final de la revista. En este sentido éste último grupo no forma parte de la redacción como tal, sino que cuentan con ellos en ocasiones esporádicas.

En conjunto trabajan por mantener ese tono y estilo irreverente y provocador en cada una de sus publicaciones.

3.1. Integrantes de la redacción de la revista

Consejo de Redacción

Como comité principal de dirección y organización de la revista se encuentra, como comentábamos anteriormente, el **Consejo de Redacción**. Cuenta con un total de 4 miembros.

En primer lugar, y como máxima autoridad, se encuentra **Igor Fernández**, actual y reciente director de la revista.

“Empecé trabajando en una agencia de publicidad en 2008 y durante unos años lo estuve compaginando con encargos como dibujante. En 2011 pasé a

ser freelance y realizaba trabajos de diseño, ilustración y cómic. En los últimos años he estado más centrado en mi trabajo para El Jueves, pasando en 2014 a formar parte del Consejo de Redacción y en 2023 a ser director de la revista.” (Entrevista a Igor Fernández en 2023 por estudiantes de la Universidad Pompeu Fabra).

Su trayectoria hasta entonces en El Jueves suma una duración de 14 años y 3 meses. Hasta que pasó a formar parte del Consejo de Redacción, su trabajo se limitaba a dibujar y guionizar las páginas de la revista mediante el análisis de la que ha estado siendo la actualidad hasta nuestros días. Tras el ascenso sus funciones son decidir el contenido que se va a publicar, así como la portada y el reparto de tareas entre los autores.

Igor define su trabajo en El Jueves de la siguiente manera: *“Es el trabajo que he querido hacer toda la vida, ya que antes de ser dibujante de El Jueves era lector. Me he prometido vivir del cómic y trabajar junto a gente de la que antes era fan y ahora soy compañero. Así que es un sueño cumplido.”*

En este sentido, con estas palabras del director, pieza clave de la redacción, tanto a nivel funcional como organizativo, se puede apreciar un profundo arraigo a las ideas que abandera la revista, previamente habiendo sido consumidor del producto.

Como miembro del Consejo de Redacción también forma parte **Miguel Ángel García** o también conocido como Maikel. Se trata de un dibujante que hace soporte al Consejo. Sobre Maikel es importante destacar que adquirió la dirección de la revista durante 14 años, de 1992 hasta 2006. Hasta entonces podría considerarse jefe de Sección. Con un recorrido aproximado de 30 años en la revista *El Jueves*.

Su trayectoria académica ha sido completamente autodidacta, a base de horas dibujando y analizando a compañeros del sector como medio de inspiración.

Respecto a su trayectoria profesional se puede apreciar una cierta experiencia en la producción de contenido satírico mediante la participación en otras publicaciones, como es el caso de *El Papus* (Ediciones Amaika), conocida como la revista que sirvió de modelo para la creación de *El Jueves*.

“Empecé publicando una tira semanal con 17 años en una revista Juvenil llamada Primeras Noticias. De ahí pasé a publicar al mismo tiempo en la revista de humor gráfico El Papus, y dentro de la misma editorial (Ediciones Amaika) Hara Kiri, El Puro, El Papus Deportivo. También colaboré con el Diario deportivo SPORT, el periódico El Mundo - Edición Catalunya, Bruguera, y varias revistas de Ediciones B (Mortadelo, Zipi y Zape, Superlopez), El Periódico de Catalunya y por fin en Ediciones El Jueves (El

Jueves, Mister K, Estudiad Malditos, Buenafuente, Penthouse).

He tenido pequeñas colaboraciones esporádicas en otras publicaciones pero las más duraderas han sido estas.” (Entrevista a Maikel en 2023 por estudiantes de la Universidad Pompeu Fabra).

Su transcurso en la revista *El Jueves* lo define así: *“Una gran suerte. Ha sido el mejor trabajo que hubiera podido desear para ganarme la vida durante los últimos 30 años haciendo lo que más me gusta, en una revista llena de compañeros geniales con un talento abrumador.”*

Como tercer integrante del Consejo de Redacción se encuentra **Juanjo Cuerda**. Al igual que su compañero Maikel, sus funciones principales son dibujar y ofrecer un apoyo organizativo al Consejo.

Y como último integrante está **Raúl Salazar Santafé** también como dibujante y soporte del Consejo de Redacción.

Raúl comenzó siendo colaborador semanal de la revista como dibujante en 2013 hasta 2017, pasando a formar parte del Consejo. Su trayectoria en *El Jueves* suma un total de 9 años y 11 meses.

Hablando sobre su trayectoria profesional en la redacción, declaró lo siguiente: *“Al ser un referente de mi adolescencia, trabajar con este equipo no sólo supone un éxito profesional, sino emocional.”*

Más allá de lo personal creo que la revista es única y necesaria. No hay nada igual. La calidad de sus páginas es pocas veces justamente valorada.”

Colaboradores fuera del Consejo de Redacción

El Consejo de Redacción, complementariamente, cuenta con equipo de editores y dibujantes autónomos que van colaborando esporádicamente con la revista. A continuación, una lista con sus nombres y apellidos, así como el año que empezaron a participar en las publicaciones de El Jueves:

Kim o Joaquim Aubert Puigarnau - Desde 1977

Artista de cómics vinculado a la escena underground española que comenzó a publicar sus obras en fanzines a mediados de los años setenta. Continuó colaborando en publicaciones musicales (Vibraciones) y satíricas (Muchas gracias) y a partir de 1977, desarrolló gran parte de su trabajo en la revista El Jueves, donde destacó por su serie Martínez el facha.

En 2009, cambió de estilo hacia un cómic más personal con El arte de volar, con guión de Altarriba. La obra fue galardonada con el Premio Nacional de Cómic de 2010, y tuvo una continuación en El ala rota (2016). Más tarde, publicó algunos trabajos en solitario, como Nieve en los bolsillos (2018), en el que relató su experiencia

como emigrante en la Alemania de 1963.

Enrique Ventura - Desde 1979

Uno de los destacados artistas e historietistas del país, cofundador junto a su primo y guionista Miguel Ángel Nieto de series como Grouñidos en el desierto, Es que van como locos y Maremagnum. Comenzó su carrera en la modesta revista Molinete y alcanzó la fama en Trinca. Ha colaborado en numerosas publicaciones de humor, historietas e información, como El Papus, Barrabás, ¡Butifarra!, El Cuervo, Nacional Show, Titanic, Cimoc, Cairo, ¡Bang!, Rambla, Alien Dossiers, Blanco y Negro, El Alcázar, El Mundo, entre otras. Ha publicado una gran cantidad de álbumes de historietas, ha trabajado en animación y ha escrito varios libros de literatura infantil y juvenil. Actualmente, continúa dibujando a Groucho en El Jueves y se encarga de la viñeta diaria de La Vanguardia, con guiones de Antoni Coromina i Pou. (Vic, 1953).

Javier Carbajo - Desde 2014

Javier Carbajo es un dibujante e ilustrador español que se formó en Bellas Artes y ha colaborado con diversos medios de comunicación. Su carrera como ilustrador juvenil es destacada, habiendo creado series como Antibarbies y Sr. Pla, y obteniendo el reconocimiento del premio World Press Cartoon en múltiples ocasiones.

Julio Serrano - Desde 2014

Humorista gráfico y caricaturista español nacido en Madrid en 1983. Comenzó su carrera como dibujante humorístico en la revista satírica *El Jueves* en el año 2008, donde publicó sus primeras viñetas. Desde entonces, ha colaborado con varias publicaciones como *Mongolia*, *CTXT*, *Cinemanía* y *Orgullo y Satisfacción*, entre otras.

Su estilo de dibujo se caracteriza por ser sencillo, directo y efectivo, con un toque de ironía y humor que lo convierten en uno de los dibujantes más reconocidos de la actualidad en España. En sus trabajos, Serrano Chocano aborda una gran variedad de temas, desde la política y la actualidad social hasta el cine y la cultura popular.

Además de su trabajo como humorista gráfico, Serrano Chocano también ha realizado exposiciones de sus dibujos en diversas ciudades de España, y ha publicado varios libros recopilatorios de sus viñetas. Su obra ha sido reconocida con varios premios, entre ellos el premio al Mejor Cómic en el Salón del Cómic de Barcelona en 2013.

Dani Gove - Desde 2014

Licenciado en Filología Inglesa y profesional del humor gráfico, ha trabajado como escritor y productor de televisión, colaborador en diversos medios de prensa, director y presentador

en programas de radio, y ha sido miembro de un grupo de rock.

En 2013, se unió al equipo de *El Jueves*, donde satiriza semanalmente la actualidad y utiliza el humor más absurdo en su sección *Ciencia Micción*. También ha colaborado con otros medios como *20 Minutos* y *El Mundo*, y ha escrito sobre juegos de mesa en *Ludorama*.

Rubén Fernández Fuentes - Desde 2007

Comenzó a darse a conocer publicando fanzines con el colectivo "*Freaks in Black*", como *Dimensión Paralelos* o la recopilación en papel de la serie de tiras en línea *Like a Monkey*.

Es conocido principalmente por su trabajo como autor de la serie "*Federik Freak*", la cual ha sido publicada en *El Jueves* desde principios de 2007 en entregas de media página y posteriormente a página completa. Una selección de los dos primeros años y medio de la serie fue publicada en el tomo recopilatorio *Federik Freak: Onanist Life-Style*, editado en febrero de 2010. También colabora regularmente en el semanario con algunas "guindas finales" y páginas de actualidad.

Además, ha colaborado en diversas publicaciones como el fanzine *Andergaün* o la revista *El Manglar*, con la serie "*Relatos de Mundo Tocino*". En 2009, publicó su obra *Mazorcas* en su blog personal y posteriormente fue re-

copilada en una edición en papel de tirada limitada que el propio autor distribuyó personalmente a los asistentes del Salón del Cómic de Barcelona ese mismo año.

Fuera del mundo de la historieta, ha realizado labores de diseño e ilustración para diversas instituciones castellonenses, principalmente la Universidad Jaume I de Castellón, y ha colaborado como ilustrador en el último disco-libro del grupo musical Mamá Ladilla. También es parte del equipo de organización de comiCS, las jornadas de cómic que se celebran en Castellón desde 2005.

Álvaro Terán - Desde 2016

El creador de la serie en línea Tricky Trapper Tramp en 2011, que luego fue compilada en libros por Fandogamia, se convirtió en un colaborador regular de la revista satírica El Jueves a partir de 2016. En las páginas de la revista, logró un gran éxito con sus series Abierto en canal, que se burla de la televisión, y Vivienda de contienda, una sátira social y paródica de la famosa serie de F. Ibáñez 13 rúe del Percebe.

Pedro Vera - Desde 2004

Es un dibujante y humorista gráfico español que estableció el fanzine murciano El Tío Saín en 1994 y colaboró con otras publicaciones de mediados de los años 90, como Annabel Lee, La Comictiva, Kovalsky Fly y Subterfuge. En 1996, comenzó a publicar su obra

más famosa, Ortega y Pacheco, en el diario La Opinión de Murcia, y luego se trasladó a El Jueves, donde continúa publicándose hasta el día de hoy. Además, se han publicado varios recopilatorios de su trabajo.

Mauro Entrialgo - Desde 2004

Es un artista prolífico en la historieta y la ilustración, así como en la escritura de guiones, el humorismo y la música. Es conocido principalmente por su estilo de dibujo minimalista y su humor gamberro en sus colaboraciones regulares para publicaciones como TMEO, El Jueves y El Víbora.

Iván Pérez - Desde 2014

Se dedica a la creación de caricaturas e ilustraciones humorísticas que suelen tener un enfoque crítico y satírico sobre la política y la sociedad española. Ha trabajado para diversos medios de comunicación en España y su trabajo ha sido reconocido con premios como el Premio Nacional de Humor Gráfico Quevedos en 2017. También ha publicado varios libros recopilatorios de sus dibujos y colabora regularmente en el diario El País.

José Antonio Bernal - Desde 2005

Es un historietista, humorista gráfico y guionista que nació en Zaragoza en 1979. Se destaca por sus colaboraciones en medios de comunicación zara-

gozanos y aragoneses, como El Heraldillo de Aragón, Zaracómic y Capúzate, así como en publicaciones deportivas como Territorio Naranja, la revista oficial del Cai Balonmano Aragón y el diario Equipo, con viñetas del club de fútbol Real Zaragoza.

También ha trabajado con el Equipo Malavida en varias publicaciones de Editorial Cornoque, como la revista Malavida y los álbumes colectivos El Pichabrava, El Chocholoco y Cinco sin sacarla.

Además, ha colaborado en diversas publicaciones y revistas satíricas a nivel nacional, como BF (BuenaFuente), El Jueves, Retranca, Amaníaco y El Web Negre, y su obra ha sido recopilada en libros como Las caries Gliceryl y Gum, Los Bonilla. De tal palo tal astilla o de todo un poco.

Ha recibido varios premios, como el Premio Jóvenes Creadores 2005, el premio en la categoría de humor del Certamen de Cómic de Cornellá 2005 y el Premio Popular al Autor Revelación del Salón Internacional del Cómic de Barcelona 2007.

Recientemente, se ha unido como guionista a la productora Lobomedia para el programa "En el Fondo Norte" de Aragón Televisión.

Ricardo Peregrina - Desde 2011

Es un historietista de humor cuyas obras han sido publicadas en las colecciones del sello Amaníaco, donde creó

sus personajes Hermi y Max, inspirados en otros de la Escuela Bruguera. También ha publicado libros con Dude y ha participado en la revista El Jueves. Además, ha publicado una viñeta en el periódico Regió7.

Eneko de las Heras - Desde 2015

Artista plástico y caricaturista, ha dibujado en prensa desde 1979. Su estilo se caracteriza por crear una síntesis de formas y hacer énfasis en la idea de signo en sus obras pictóricas. En su trabajo gráfico, que tiene una orientación humorística y crítica en lo político, emplea más alusiones figurativas y un alto contraste entre las zonas negras y blancas.

Ha publicado sus dibujos en Venezuela en diarios como El Nacional, El Diario de Caracas, Economía Hoy, la revista Nueva Sociedad, entre otras publicaciones. En España, ha colaborado con el diario El País, El Diario Vasco, Deia, Egin, Cinco Días, entre otros medios. Actualmente, hace humor gráfico para el diario gratuito 20 minutos, El Mensual de 20minutos, Interviú y Diagonal, todos ellos en España, y en el suplemento humorístico El especulador precoz, del diario Ciudad CCS en Venezuela.

Eneko de las Heras también participó en El Cártel, junto a otros artistas como Mutis, Olaf, Jack Le Biscuit, César Fernández Arias y Pepe Medina. El Cártel era un cartel periódico que se

pegaba en los barrios Malasaña y Lavapiés de Madrid. Además, dirige un blog llamado "Y sin embargo se mueve" en el periódico 20 minutos, que cuenta con una amplia red de seguidores.

Eneko las Heras ha realizado numerosas exposiciones de dibujo y pintura en su carrera artística.

Jordi March - Desde 2005

Jordi March Escalé es un conocido humorista gráfico y caricaturista español nacido en Barcelona en 1968. Es conocido por su estilo de dibujo característico, que se destaca por la utilización de trazos sencillos y la ausencia de detalles superfluos.

March Escalé ha colaborado con numerosas publicaciones, como El Jueves, La Vanguardia, El Periódico de Catalunya, El Mundo o Cinemanía, entre otras. En sus viñetas, aborda temas políticos y sociales, haciendo crítica a la actualidad de una forma humorística e irónica.

Además de su trabajo como humorista gráfico, March Escalé también es autor de varios libros, entre los que destacan "La guía del mal padre" y "Papá, quiero ser como tú". También ha realizado exposiciones de sus dibujos en diversas ciudades de España.

En 2013, recibió el Premio Nacional de Ilustración otorgado por el Ministerio de Cultura de España, en reconocimiento a su trayectoria y aportación al

mundo de la ilustración y el humor gráfico en el país.

Por lo general, la mayoría de los miembros de este segundo grupo sí que compaginan su trabajo en la redacción de El Jueves con la participación en otras publicaciones y medios.

También cabe destacar los que más tiempo llevan formando parte de la redacción, y son Joaquim Aubert y Enrique Ventura. En este sentido, se trata de las dos personalidades que carecen de redes sociales como tal.

4. CONCLUSIONES

El equipo en su mayoría no ha estudiado Periodismo. Principalmente son profesionales que se han formado en torno al campo de la ilustración, por lo que estaríamos ante un grupo de ilustradores (mayoritariamente) sacando hacia adelante un medio de gran peso.

Observando la trayectoria profesional de los miembros, así como la manera en la que se desenvuelven en sus redes sociales y el tipo de contenido que generan, se puede apreciar una clara tendencia ideológica en la misma línea.

Pero la pieza clave se encuentra en las declaraciones de los principales miembros del Consejo de Redacción. Todos ellos confiesan un vínculo, que va mucho más allá de lo profesional, con la revista El Jueves. Raúl Salazar incluso confiesa que se trata de una

publicación poco valorada, que debería estar más presente en la sociedad. Quizás como un timón para ella: “*Más allá de lo personal creo que la revista es única y necesaria. No hay nada igual. La calidad de sus páginas es pocas veces justamente valorada*” (Raúl Salazar, 2023).

En el caso de Juanjo Cuerda, miembro también del Consejo, no conseguimos obtener una entrevista. De esta manera analizamos su perfil a través de sus redes sociales (descubriendo el tipo de contenido que publica), así como su trayectoria profesional mediante *Tebeosfera*. Fue interesante, pues a través de Twitter todo aquel contenido que reposteamos deja ver que tendencia ideológica defiende y nos ha permitido leer entre líneas una clara afinidad con las ideas que abandera *El Jueves*. A continuación, adjuntamos algunos ejemplos actuales.

Imagen obtenida de su cuenta de Twitter: @JJCuerda

Imagen obtenida de su cuenta de Twitter: @JJCuerda

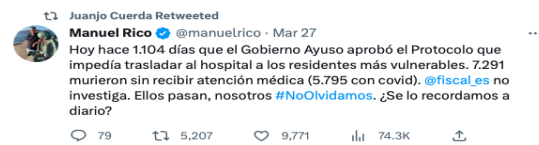

Imagen obtenida de su cuenta de Twitter: @JJCuerda

Retomando las declaraciones obtenidas, observamos que las palabras de estos integrantes dejan ver claramente qué significado (personal) tiene para ellos el formar parte de esta redacción y cómo han vivido todo este proceso.

El observar que los miembros que forman parte del Consejo de Redacción, teniendo en cuenta que se tratan de las personalidades más importantes (marcan el rumbo de *El Jueves* y el resto del equipo está conformado en base a sus decisiones), tienen unas ideas que van en sintonía con las de la revista, podemos concluir que efectivamente se trata de una organización homogénea en términos generales.

Uno de los objetivos de la redacción es generar un tipo de contenido muy concreto, relevante y oportuno para sus lectores, manteniendo siempre un

enfoque crítico y humorístico sobre la actualidad política y social de España y del mundo en general.

En resumen, el equipo está formado por profesionales con perfiles similares, lo que garantiza una cohesión y homogeneidad en el trabajo que realizan juntos.

REFERENCIAS

Álvarez, Andrés y Sobrino, Ismael. (2013): "Javier Carbajo" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 13-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/carbajo_javier.html.

Álvarez, Andrés y Sobrino, Ismael. (2011): "Julio Alberto Serrano Chocano" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 14-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/serrano_chocano_julio_alberto.html.

Álvarez, Andrés y Sobrino, Ismael. (2015): "Álvaro Terán Serrano" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/teran_serrano_alvaro.html.

Álvarez, Andrés, López, Félix y Sobrino, Ismael. (2010): "Eneko de Las Heras Leizaola" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 14-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/de_las_heras_leizaola_eneko.html.

Bernal, José Antonio, Díaz Bejarano, Manuel y López, Félix. (2010): "José

Antonio Bernal Valero" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/bernal_valero_jose_antonio.html.

Barrero, Manuel (2015): "Daniel Gove" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/gove_daniel.html.

Barrero, Manuel y Sobrino, Ismael. (2011): "Igor Fernández Fernández" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/fernandez_fernandez_igor.html.

Barrero, Manuel (2009): "Miguel Ángel García Laparra" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/garcia_laparra_miguel_angel.html.

Cabrera, Iranzo y Valhondo Crego, Luis. (2019). *Investigar la prensa satírica actual. Medio siglo de El Jueves: enfoques teóricos y metodológicos*. RIHC. *Revista Internacional de Historia de La Comunicación*, 2(13), 244-247. Recuperado de https://institucional.us.es/revistas/RiHC/13/Jos%C3%A9_Luis_Valhondo_Crego_%282019%29-Investigar_la_prensa_sat%C3%ADrica_actual_Medio_siglo_de_El_Jueves_enfoques_te%C3%B3ricos_y_metodol%C3%B3gicos.pdf.

- Capelo, Alejandro. (2011): "Juan José Cuerda Viana" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/cuerda_viana_juan_jose.html
- Cepriá, Félix y López, Félix. (2008): "Pedro Vera Gómez" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 14-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/vera_gomez_pedro.html.
- Cepriá, Félix. Ampliado por Félix López. (2008): "Mauro Entrialgo Ibarrrondo" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 14-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/entrialgo_ibarrrondo_mauro.html.
- Cepriá, Félix y López, Félix. (2008): "Joaquim Aubert Puigarnau" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/aubert_puigarnau_joaquim.html.
- Cepriá, Félix y Capdevila, Jaume. (2008): "Enrique Ventura Álvarez" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 9-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/ventura_alvarez_enrique.html.
- Ediciones El Jueves. (Barcelona). <https://www.linkedin.com/company/el-jueves/about/>. LinkedIn recuperado el 12 de marzo de 2023.
- Fernández, Igor. (Barcelona). <https://www.linkedin.com/in/igor-fern%C3%A1ndez-fern%C3%A1ndez-63838186/>. LinkedIn recuperado el 12 de marzo de 2023.
- Fernández Sarasola. (2019). *Libertad de expresión y tutela de la Corona: el caso de <El Jueves. Teoría y Realidad Constitucional, 43, 371*. Recuperado de <https://revistas.uned.es/index.php/TRC/article/view/24430>.
- Fernández, Rubén y López, Félix. (2010): "Rubén Fernández Fuentes" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/fernandez_fuentes_ruben.html.
- García, Adolfo y Barrero, Manuel (2009): "Ricardo Peregrina Muñoz" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/peregrina_munoz_ricardo.html.
- Guillamón, Ricardo (2011): "Jordi March Escalé" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 15-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/march_escale_jordi.html.
- Guillamón, Ricardo y Sobrino, Ismael. (2011): "Raúl Salazar Santafé" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 17-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/salazar_santafe_raul.html.
- Ramos, F. (2007). *El secuestro de El jueves y las injurias periodísticas a la Corona; un injustificable ataque a la libertad de expresión*. *Ambitos: Revista Internacional de Comunicación, 16, 151-186*. Recuperado de

https://upfinder.upf.edu/discovery/fulldisplay?context=PC&vid=34CSUC_UPF:VU1&search_scope=MyInst_and_CI&tab=Everything&docid=cdi_doaj_primary_oai_doaj_org_article_f80276e04fb2400d9c32e25d3a7e5f0a.

Salgado, Francesc (2019). Decepción, desencanto y disidencia: la oposición social y política en la prensa satírica durante la transición: El Pápus y El Jueves. Recuperado de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6838905>.

Sobrino, Ismael. (2015): "Iván Pérez" en *Tebeosfera*. Disponible en línea el 14-3-2023 en: https://www.tebeosfera.com/autores/perez_ivan.html.

Les imatges de la Covid-19

El tractament de les fotografies en el diari *Ara*
durant el confinament del 2020

Natan Cabana Berrocal

Silke Calvo Panadés

Alexandra Codina Font

Júlia Tolrà Ferrer

Resumen

El treball té com a objectiu observar les imatges que el diari Ara va publicar durant el mes i mig de confinament de la pandèmia l'any 2020. A través d'una anàlisi del contingut fotogràfic de les notícies que el mitjà va publicar, tant en el seu format digital com en paper, durant el període estudiat, l'estudi pretén conèixer el tractament de la Covid-19 des del fotoperiodisme. D'altra banda, la recerca té la intenció d'anar més enllà en relació amb l'ofici que aquests/es professionals van dur a terme durant el termini esmentat i prendre consciència de les adversitats amb les quals s'hi van trobar, les quals van dificultar més la seva feina. Aquesta investigació serà possible amb les entrevistes presencials.

Paraules clau: fotoperiodisme, fotografies, confinament, anàlisi.

The images of Covid-19

The treatment of the photographs in the newspaper Ara during the confinement of 2020

Abstract

The aim of the work is to observe the images that the *Ara* newspaper published during the month and a half of confinement of the pandemic in 2020. Through an analysis of the photographic content of the news that the medium published, both in its digital and paper format, during the period studied, the study aims to learn about the treatment of Covid-19 from photojournalism. On the other hand, the research intends to go further in relation to the profession that these professionals carried out during the aforementioned period and to become aware of the adversities they encountered, the which made their work more difficult. This research will be possible with face-to-face interviews.

Keywords: photojournalism, photographs, confinement, analysis.

Keywords: *El Jueves*, prosopography, Editorial Board, ideology

1. INTRODUCCIÓ

El 25 de febrer de 2020 es registra a Catalunya el primer cas de la covid-19, un nou virus desconegut que arriba de la Xina. Quinze dies més tard, l'OMS declara la situació de pandèmia i l'endemà, el Govern de la Generalitat tanca tots els centres educatius. Finalment, el 14 de març l'Estat espanyol decreta l'estat d'alarma i comença el període de confinament total de la població que dura fins al 14 d'abril, quan s'inicia el període de desconfinament per fases. Durant aquest mes les imatges de carrers deserts, les autovies sense cotxes, els supermercats buits, les declaracions de les autoritats i els aplaudiments d'homenatge als sanitaris a les 20h de la tarda, circulen per totes les xarxes socials. Les UCI estan col·lapsades i el nombre de morts augmenta. Davant aquesta situació, els mitjans de comunicació són un actor clau, però no és fàcil, sobretot per una part en concret de la professió: el fotoperiodisme. "Carrers buits i aplaudiments, és l'únic que podíem fotografiar. L'únic que ens deixaven fer", deia Anna Surinyach en una entrevista per l'informe de *Mèdia.cat*. Aquells dies d'incertesa, desconeixement, por i frustració, es van convertir en "setmanes de ceguera fotoperiodística" (Aguiló, 2020: 4).

La pandèmia és un període que nosaltres hem viscut i, per tant, estem contextualitzats històricament. Hem

decidit centrar-nos en el fotoperiodisme perquè, durant l'època de pandèmia, a part dels resultats i informes mèdics que es publicaven i s'explícaven, les imatges van ser un element de força impacte. Tanmateix, no va ser fàcil pels professionals de les imatges, que es van veure limitats per fotografiar més enllà de places buides, aplaudiments i declaracions del govern. És per això, que pràcticament no hi ha fotografies de residències, hospitals, tanatoris... el focus de coronavirus. Per tant, creiem interessant i important reconèixer el paper dels fotoperiodistes dins de la pandèmia. Professionals que van haver d'aportar proves dels fets en un context d'incertesa i desconeixement.

R5. ¿Se puede reflejar en los profesionales que participan?

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El 17 d'abril del 2020 el diari *Ara* publicava una notícia on informava que el Col·legi de Periodistes de Catalunya i el Sindicat de Periodistes de Catalunya, denunciaven les dificultats amb les quals els fotoperiodistes que cobrien el coronavirus es van trobar per part de les administracions públiques, i ho qualificaven d'"actes de censura". Se'ls impedia l'entrada a certes instal·lacions. Cinc mesos més tard, al 22 de setembre del 2020, la *Mèdia.cat* tornava a denunciar aquestes "traves institucionals". Però per què es manifestaven? Les fotografies actuen com

un suport informatiu i són una prova dels fets que ningú posa en dubte. Per les entitats de periodistes, aquell impediment suposava que les administracions tinguessin el control sobre la selecció de les imatges que es podien veure i aquelles que no. Això atemptava “clarament el dret a la informació i a la llibertat de premsa” (Castellví, A. 2020). Un informe elaborat per *Mèdia.cat* (Aguiló, 2020: 4), recull la versió de diferents professionals del periodisme i fotoperiodisme durant el període de confinament. Una altra investigació *Viure dins de la notícia. Covid-19 i fotografia de premsa a Catalunya* dibuixa un “relat visual de la pandèmia de la covid-19 per part de tres dels principals mitjans de comunicació impresos a Catalunya: *La Vanguardia*, *El Periódico* i *l’Ara*” (Freixa P, Redondo-Arolas M. 2021: 4), però es centra en les portades.

A diferència d’aquests dos estudis, el nostre treball es focalitza únicament en el diari català *l’Ara* i analitza les fotografies de les notícies publicades durant el confinament total de la població, que el Govern de la Generalitat estableix entre el 14 de març i el 14 d’abril de 2020. En centrar-nos en un sol mitjà (tant en l’edició en paper com la digital), ens permet endinsar-nos molt més en aquest, fer una anàlisi més àmplia i observar notícia per notícia rigorosament. Aquest buidatge de publicacions ens facilita conèixer uns

patrons de selecció de peces informatives i el perquè d’aquests.

Aquesta investigació té com a objectiu, doncs, analitzar les fotografies que el diari *Ara* va publicar durant el confinament total de la població. D’aquesta manera, podem veure quins són els patrons o criteris que es van utilitzar durant la selecció de les fotografies i el tractament que se’n va fer de la Covid-19 des del fotoperiodisme. D’altra banda, no hi ha millor testimoni i verificació que la mateixa experiència dels professionals que van haver de cobrir el confinament. És per aquest motiu, que el treball compte amb entrevistes dels autors de les imatges de cada una de les notícies, en format paper i digital, que *l’Ara* va publicar dins d’aquest període. Trobem interessant comprovar, doncs, la importància del suport visual davant d’un període excepcional i d’afectació mundial com és la pandèmia, perquè “la fotografia és també una font de pretesa veracitat, de proves. Allò fotografiat és real, ha passat: un fet sospitós pot quedar confirmat quan es mostra una fotografia” (Aguiló, 2020: 4).

3. METODOLOGIA I TÈCNIQUES

Per tal de dur a terme aquesta investigació utilitzarem la “triangulació metodològica” que també fa servir l’informe *Viure dins de la notícia. Covid-19 i fotografia de premsa a Catalunya*, ja

esmentat. Aquesta combina tres tècniques: l'anàlisi de contingut, en aquest cas de les imatges que apareixen en les peces informatives sobre la pandèmia que l'Ara va publicar durant el període de confinament total de la població; les entrevistes a Enric Fontcuberta, Pere Virgili, Cristina Calderer i Xavier Bertral, autors d'algunes de les fotografies analitzades i que "incorporar el criteri dels experts al debat que l'objecte d'estudi provoca" (Freixa P, Redondo-Arolas M. 2021: 4), i, per últim, la recerca d'informació en fonts secundàries sobre la professió del fotoperiodisme, el context de pandèmia i les traves amb les quals es van trobar els fotoperiodistes a l'hora de realitzar la seva feina. Així doncs, les unitats d'anàlisi són les entrevistes, les notícies publicades durant el període estudiat i articles, estudis i informes relacionats amb el tema.

Durant aquest període, la majoria de mitjans es van convertir en un monogràfic de la Covid-19. Les notícies esportives, sobre economia, internacionals, reportatges o articles d'opinió giraven al voltant de la pandèmia i els seus efectes. De fet, l'Ara n'és un exemple clar. En aquest sentit, la idea és poder observar uns patrons i criteris en les imatges que el diari va publicar per acompanyar el text. Qui és l'autor de la imatge que apareix en la peça periodística? Què mostra? Qui hi apareix? I a quin gènere periodístic pertany

Un altre punt que trobem interessant observar, són les fotografies que apareixen a les portades dels exemplars publicats pel mitjà durant el període establert. Aquestes s'obtenen de l'hemeroteca del diari.

Cal tenir en compte, que els fotoperiodistes poden tenir diferents rols en un mitjà. Poden ser interns o externs al diari. En el cas dels entrevistats, Xavier Bertral és treballador de l'Ara, concretament Cap de fotografia; la Cristina Calderer i en Pere Virgili són col·laboradors fixes; la Cèlia Atset ho era en aquell moment, ara ja no, i l'Enric Fontcuberta no treballa directament pel mitjà, sinó per l'agència EFE.

Ser fotoperiodista vol dir intentar il·lustrar amb imatges qualsevol notícia que estigui passant. La imatge inclús pot arribar a dir més que mil paraules, i si ho aconseguixes, que probablement sigui el teu objectiu, estàs fent la feina d'un fotoperiodista, resumir en una sola imatge la notícia (Enric Fontcuberta).

4. TRACTAMENT FOTOGRÀFIC DE LA COVID-19

4.1. Patrons de selecció d'imatges

Quan l'Estat espanyol va decretar l'estat d'alarma, automàticament el diari Ara, com molts d'altres, es va convertir en un monogràfic de la Covid-19. La majoria de peces periodístiques, per

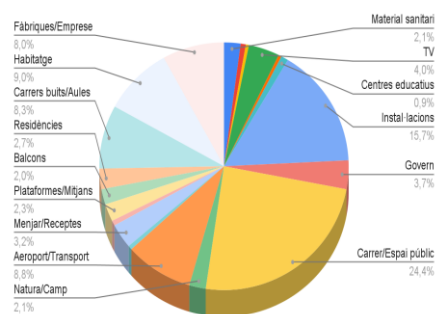
no dir totes, fossin notícies, reportatges, articles, cròniques, columnes o fins i tot, acudits gràfics, estaven relacionades amb la pandèmia. El món es va parar i tots els àmbits com l'esport, economia, política o cultura giraven al voltant de la covid-19. En aquest sentit, el mitjà va optar per dividir l'edició en paper en cinc seccions: "Tema del dia (Pandèmia)", "Actualitat", "Debat", "Jo em quedo a casa" i "Passi-ho bé".

El diari *Ara* va publicar un total de 815 peces periodístiques relacionades amb el Covid-19. D'aquestes, 659 van acompanyades de fotografies. Un total de 402 imatges acompanyen publicacions que pertanyen al gènere informatiu, 164 al gènere interpretatiu i 129 al gènere argumentatiu. Així doncs, hi ha una clara predominança de les notícies. Cal tenir en compte, que 86 d'aquestes imatges són il·lustracions, vinyetes, gràfiques, esquemes, imatges històries o revistes.

Els resultats obtinguts revelen que la meitat de les fotografies pertanyen a agències comunicatives com *REUTERS*, *EFE*, *GETTY*, *EUROPA PRESS*, *APF* o *ACN*. Els fotoperiodistes també tenen un gran protagonisme. La resta són imatges extretes de les mateixes institucions, fundacions, organitzacions o administracions públiques, que cedeixen les imatges al mitjà. També n'hi ha del mateix arxiu propi del diari o extretes de les xarxes socials i plataformes com *Disney*, *Movistar+* o

YouTube. Aquestes dades no sorprenden segons els testimonis dels fotoperiodistes. Xavier Bertral explica: "Jo em vaig trobar treballant a la cuina de casa meva i quan arribava la tarda em connectava en una videotrucada amb la directora, el director adjunt i els subdirectors, com cada dia, per fer el diari i sobretot la portada de l'endemà. Conforme es fa sempre, parlàvem sobre quins temes hi havia damunt la taula, i la pregunta era sempre la mateixa «Quina foto tenim?». Jo no tenia cap foto. Els primers tres dies sí que en tenia clar, el que donaven les agències, i a tot arreu passava el mateix, ningú tenia manera de saber d'on treure les imatges i com aconseguir-les".

Pel que fa al contingut de les imatges, predominen aquelles on s'observen carrers, terrasses de bars, aules i places buides. Cal tenir en compte, que només ens hem centrat en les fotografies de la pandèmia pròpiament dita, és a dir, aquelles que es van fer en el moment. Tampoc hem comptat les il·lustracions i revistes. Així doncs, les dades revelen:

Gràfic 1. Percentatges sobre què apareix en les imatges de l'edició en paper de l'*Ara*.

La majoria d'imatges ensenyaven el que es podia veure des dels balcons: el carrer. Els fotoperiodistes, com per exemple els col·laboradors del diari *Ara*, que són autònoms, van ser els únics que van poder "sortir al carrer a fer fotografies". Així ho pronuncia la Cristina Calderer. Això va passar, en gran part, per les complicacions que van viure els professionals per a poder accedir a les instal·lacions i els centres sanitaris. Així ho reafirma Enric Fontcuberta: "exigíem que ens deixessin fer imatges, evidentment amb unes normes de control, ensenyar el què realment estava passant, i ens ho prohibien completament."

Molts altres espais i elements van ser els protagonistes de les fotografies. Tal com relata en Pere Virgili, "no hi havia botigues, carrers buits, la foscor de la nit sense gent ni cotxes, ningú a la platja, no hi havia turistes, ni gent del barri." Així doncs, la tasca no va ser gaire difícil pel que fa a l'espai públic. "No era complicat, la càmera anava sola, perquè tot allò que estava passant arreu del món, passava al teu barri també".

Un altre espai que apareix sovint en les peces periodístiques són els aeroports i el metro, concretament les primeres dues setmanes de confinament total. Tampoc van faltar les empreses i els petits negocis. Alguns encara obrien, d'altres van haver d'acomiar a molta gent i la borsa va caure en pi-

cat. Les fàbriques també van ser protagonistes perquè és on es produïa el material sanitari. De fet, són moltes les imatges de treballadors les que omplen les pàgines del mitjà.

D'altra banda, molts hotels i magatzems es van convertir en instal·lacions sanitàries per acollir als malalts i les víctimes de covid. Inclús els llocs més inhòspits van acabar esdevenint centres d'atenció mèdica als infectats. Una de les imatges més impactants que va veure l'Enric Fontcuberta va ser la transformació d'un pàrquing de cotxes en un dipòsit ple de taüts: "quan vaig entrar en un pàrquing que només era per aparcar cotxes, i vaig veure que l'havien convertit en un frigorífic enorme per posar els taüts perquè no cabien en altres llocs, vaig al·lucinar. Va ser una imatge molt molt impactant."

Tanmateix, hi ha molt poques fotos d'aquestes, igual que les que hi mostren els hospitals i els centres sanitaris. No es veia què passava a dins. En les fotografies apareixen ambulàncies i les entrades en aquest centre, però mai el seu interior. I és que no va ser fins més tard, tal com expliquen els entrevistats, que van poder accedir a les residències i a les UCI.

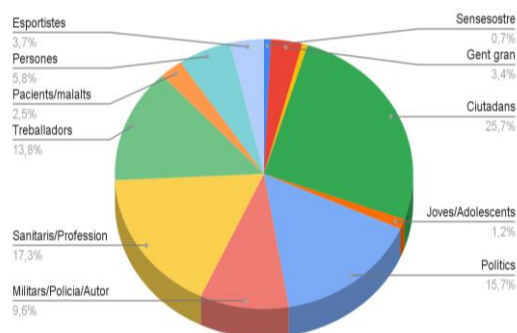
L'entrada dels fotoperiodistes a les Unitats de Cures Intensives dels hospitals van ser de tota mena. En un context tan complicat, la feina dels periodistes "no s'entenia ben bé en aquell moment", així ho afirma l'Enric, que

explica com va ser la seva experiència. “Em van donar deu minuts i la noia de premsa que estava allà la vaig tenir enganxada tot el temps. Passat els deu minuts em va fer fora i, de fet, molts metges estaven histèrics, cosa que no entenien, ells feien la seva feina de la mateixa manera que jo. Altres, en canvi, estaven encantats.”

En Xavier Bertral també ho confessa, “tot donant la meua garantia personal, els metges no volien que entrés-sim, no volien crear pànic a la societat”.

En Pere Virgili, un altre testimoni clar que va patir un rebuig per part dels metges, va decidir quedar-se amb “la sensació de que la camara em va ajudar molt a sobreviure”. La càmera em va servir com a extensió de la meua ment i jo amb ella vaig poder reflectir com em sentia realment. Va ser com una teràpia.” Aquest va ser un dels motius principals que el va ajudar a suportar la situació. Segons manifesta, un cop va entrar a les UCI’s, “va ser un cop molt fort, però és veritat que ja sabia el que havia passat i estava una mica “curat” perquè m’ho esperava.”

Sobre qui apareix en les fotos, el 25% són ciutadans amb mascaretes i el 17% professionals de la sanitat. Així ho expressa el següent gràfic:

Gràfic 2. Percentatges sobre el qui apareix en les imatges de l'edició en paper de l'Ara.

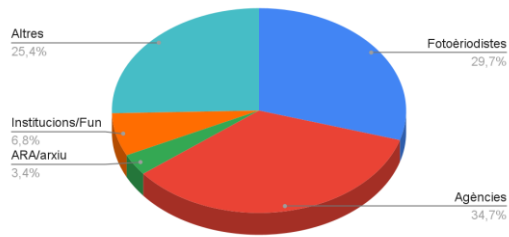
Sovint els polítics i les autoritats són els protagonistes de les peces informatives i de les fotografies. En aquest sentit, Xavier Bertral afegeix que “va ser un relat molt polititzat, i les teles, a mi per exemple, no em van servir com a font. Jo buscava informació a tot arreu, utilitzava tots els inputs”. Té la sensació que es va construir un relat d'una manera jeràrquica, “com una guerra de xifres”. A més a més, en ser una pandèmia mundial, també hi ha vàries fotografies amb el president dels EUA o la consellera de la UE.

Durant molts dies, imatges de la policia i els militars també van ser molt abundants. Els primers per les multes a ciutadans que se saltaven el confinament. Els segons perquè es van oferir per desinfectar la via pública. Així doncs, aquests últims apareixen vestits amb l'uniforme de protecció.

Per l'altra banda, en l'edició digital, la cosa canvia una mica. Abans d'analitzar-ho, però, cal tenir en compte que només hi ha constància de notícies publicades del confinament a partir del

16 d'abril i no del 14, dia en què sí que es va publicar en paper la notícia que Espanya entrava en estat d'alarma.

Gran part de les imatges que acompanyen les peces periodístiques són extretes d'agències de comunicació, com mostra el següent gràfic.

Gràfic 3. Percentatges sobre els autors de les imatges de l'edició digital de l'Ara.

“Conforme es fa sempre, parlàvem sobre quins temes hi havia damunt la taula, i la pregunta era sempre la mateixa “quina foto tenim?”. Jo no tenia cap foto. Els primers tres dies sí que en tenia. Clar, el que donaven les agències, i a tot arreu passava el mateix, ningú tenia manera de saber d'on treure les imatges i com aconseguir-les”, explica Xavier Bertral.

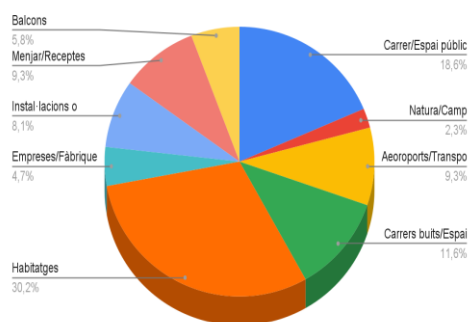
Per aquesta mateixa raó, en aquest cas, les agències van tenir un paper molt fonamental, van ser una font principal de la qual molts diaris van extreure gran part de les seves il·lustracions. Així ho explica Enric Fontcuberta, fotoperiodista de l'Agència EFE: “nosaltres fem continguts de text, de foto i de vídeo, i es podria dir que som l'agència de l'estat, som una agència

pública.” La manera que tenia el diari Ara d'extraure les imatges que millor concordaven amb les seves notícies era subscribint-se a diverses agències, així com la EFE, d'aquesta manera el contingut fotogràfic de tants fotoperiodistes apareixia publicat tant en l'edició digital com en paper.

D'altra banda, els propis fotoperiodistes, col·laboradors del propi diari Ara, també van facilitar $\frac{1}{3}$ de les imatges que finalment va publicar el diari. El funcionament era ben senzill, tal i com exposa en Pere Virgili, “som els que fem la feina a la que no arriben els fotògrafs de plantilla, normalment el dia abans i per missatge “has d'anar aquí o allà”. Aquest era el propi funcionament per tal d'arribar a les millors imatges, d'una manera molt coordinada es realitzava la búsqueda. “Nosaltres ja sabíem què buscava el diari, per aquesta raó confiaven en els nostres criteris. Això sí, puntualment és veritat que en algun cas ens demanaven algun punt de vista o un altre, depenent també de si va a diari *online* i el tema tractat.”

De les 89 imatges que el mitjà va publicar, 60 eren fotografies com a tal. Les restants podien ser il·lustracions, captures de pantalla o fotos històriques. També en alguns casos, les imatges de l'edició digital coincideixen en l'edició en paper.

D'altra banda, pel que fa el contingut de la imatge, hem dividit el “Què hi apareix” del “Qui hi apareix”:

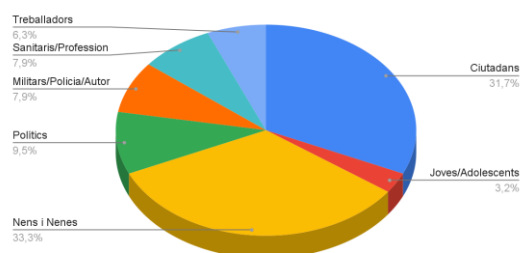

Gràfic 4. Percentatges sobre què apareix a les imatges de l'edició digital de l'Ara.

En l'edició digital va tenir un gran predomini l'habitatge, ja que alguns fotoperiodistes com va ser en Pere Virgili, van decidir mostrar la convivència dins les seves cases. “No sempre fa falta fotografiar els exemples explícits, per exemple, una habitació buida, o qualsevol exemple, també tenen les virtuts necessàries per explicar allò que no ens deixaven fotografiar. I així ho vam intentar transmetre, fins i tot la duresa i el sentiment, desde casa mateixa.” Els carrers segueixen ser protagonistes. Es diferencia de l'educació en paper pel poc contingut en relació a les instal·lacions públiques i aeroports.

Un fet sorprenent, és la gran quantitat de peces periodístiques dedicades al menjar i receptes culinàries. Podríem dir que l'edició digital de l'Ara, es va convertir en un manual de “com sobreviure la pandèmia a casa”. En aquest sentit, també hi havia moltes recomanacions de sèries i pel·lícules. La tecnologia es va convertir en el gran protagonisme.

Pel que fa les persones que hi apareixen, destaca el gran nombre d'imatges on hi apareixen nenes i nens. Ja siguin fent deures, jugant o passant una estona amb la família. No passa el mateix amb els joves i adolescents. De fet, sorprèn que això passi tan en l'edició en paper. “Les escoles, els instituts, tot això es va explicar molt poc, de la mateixa manera que els adolescents”, diu Xavier Bertral. També considera que el que va faltar va ser el relat humà, anar a buscar històries. “Després s'ha anat veient que es van fer moltes fotos que s'han vist a posteriori però potser els hi falta el rigor del periodisme documental, la part escrita...”, afegeix.

Gràfic 5. Percentatges sobre el que apareix a les imatges de l'edició digital de l'Ara.

Pel que fa als polítics, hi continuen sent, però menys que en l'edició en paper. També passa el mateix amb els treballadors, les autoritats i el personal sanitari. Tanmateix, els ciutadans continuen sent els protagonistes de les imatges del mitjà.

4.1.1. Què passa amb les portades?

La portada és el primer que veiem quan agafem un diari en paper.

Aquesta mostra els titulars més rellevants i els tema d'interès. Pel que fa a les portades que l'Ara va publicar en la seva edició en paper, sí que es pot veure un cert patró.

Portada publicació 14 de març de 2020 del diari Ara

La majoria de portades presenten carrers buits o amb ciutadans amb mascareta, personal sanitari i instal·lacions sanitàries, treballadors desinfectant espais públics vestits amb uniformes per protegir-se o policies. Concretament, vuit de les trenta-una portades apareixen carrers, places, mercats o caixers buits; sis són de personal sanitari i centres mèdics; en dues apareixen habitatges i balcons amb els aplaudiments a les 20h als sanitaris;

dues són de residències; quatre de polítics i tres de treballadors desinfectant aeroports o altres espais públics.

Així doncs, la tendència és a mostrar les imatges més impactants, sense entrar dins les instal·lacions sanitàries i de carrers buits, sostenint aquesta idea que el covid-19 va “aturar el món”.

4.2. La realitat amagada: traves als professionals

“Els diaris sempre s’han fet presencialment en les redaccions, estem acostumats a treballar amb molt contacte i molta gent. De sobte, ens vam trobar que cadascú estava a casa seva. Jo estava a casa meva amb un portàtil de 14 polzades, amb el qual havia de fer l’edició del diari i amb una absoluta desconexió amb la resta de companys i companyes de la redacció”. Així ho explica Xavier Bertral.

Durant els primers dies de confinament, els professionals de la fotografia continuaven treballant, buscant imatges en un context de “bloqueig informatiu”. Les administracions públiques i les institucions els hi negaven el pas a on hi havia el focus de covid, és a dir, residències, hospitals, instal·lacions sanitàries... Cristina Calderer, col·laboradora del mitjà assegura que “hi havia un control absolut de la informació. Si no tens fotografies no existeix”. De fet, si ens fixem en les fotografies, observem que estan fetes des de fora, des de la distància. Apareixen sanitaris traslladant a pacients des de

l'ambulància a l'hospital, pacients entrant en un centre clínic o balcons de residències. Però mai des de dins. No va ser fins més tard, en el moment de desconfinament per fases, que van començar a accedir-hi amb una autorització. A Itàlia, en canvi, el context era totalment oposat. Des del primer dia, els fotoperiodistes gaudien de total llibertat per accedir a les UCI i els llocs on el virus afectava de ple.

“No van deixar ensenyar la veritat, sobretot els primers quinze dies, amb tota l'acumulació de malalts als hospitals, ningú té imatges d'això. D'aquí a uns anys potser ens diuen que és mentida”, apunta Cristina Calderer. D'altra banda, en Xavier Bertral explica que no era tan fàcil: “La gent no s'atrevia a sortir, no era fàcil, no tenies informació, no tenies permisos, hi havia molt bloqueig informatiu, altres tenien pares que eren de risc... cadascú tenia la seva història personal”.

Segons els professionals que van col·laborar en l'informe “Una pandèmia a cegues” elaborat per *Mèdia.cat*, “el control del relat gràfic, mitjançant el veto d'accés a espais crítics durant el primer mes i mig de pandèmia, implica una vulneració del dret a la informació”¹. Els professionals entrevistats coincideixen que el fet de poder accedir en aquests espais, el re-

lat va quedar “infantilitzat”, on predominava el discurs de “tot anirà bé”. Xavier Bertral confessa que segons la versió que li van donar, “en aquell moment s'intentava no crear pànic”, però afegeix: “jo prefereixo que m'expliquin les coses com són i ja decidiré jo si em crea pànic o no”.

En aquest context, els professionals de les imatges van buscar altres alternatives per dibuix el relat informatiu. I jugaven amb dos avantatges. El primer i com apunta Enric Fontcuberta, podien sortir al carrer. El segon, que es tractava d'una pandèmia mundial i si bé això afegia responsabilitat, també volia dir que la teva experiència personal era igual a la de moltes altres persones. “No era complicat, la camara anava ‘sola’, perquè tot allò que estava passant arreu del món, passava al teu barri també”, explica Pere Virgili, col·laborador de *l'Ara*.

Cèlia Atset, per exemple, va optar per anar-se'n a la Garrotxa a treballar la mirada més rural perquè “la ciutat la treballava tothom i jo volia un altre punt de vista”. Es va dedicar a buscar persones amb realitats molt diferents per explicar la seva experiència amb el Covid-19. En aquest sentit, Xavier Bertral opina que faltava, moltes vegades, aquest relat més humà. Ell també va decidir sortir de Barcelona: “Des dels primers dies va passar una cosa molt

¹ *Mèdia.cat*. (2020) “Una pandèmia a cegues”. p.10.

curiosa, hi havia una tendència natural com a fotoperiodista de voler anar al centre de Barcelona, però el confinament era a tot arreu. Jo vaig animar als fotoperiodistes a que sortissin allà on vivien, al final, confinats estàvem tots. Jo, que visc a Cornellà, vaig fotografiar cada dia del confinament la meva ciutat, i vaig fer les mateixes històries que va poder fer algú de Nova York o de qualsevol altre lloc". De fet, va publicar un reportatge explicant el cas d'un senyor que tenia una copisteria. "Em vaig trobar davant de la persiana tot ple de rams de flors, vaig fer les fotos i vaig tornar a casa i vaig començar a enviar whatsapps i de seguida em vaig assabentar que havia mort de covid i que van ser els veïns del carrer que li havien posat les flors. Nosaltres ho vam publicar, junt amb els seus germans, que van explicar la història de com havia emmalaltit i havia mort. Aquesta història no existiria sense la foto, no existiria ni tindria cap sentit", explica.

En canvi, el Pere Virgili es va centrar en el que passava dins de casa seva, a més a més de sortir al carrer. Va poder viure de primera mà els efectes del virus. En el cas de la Cristina Calderer, tenia clar que des del principi aniria a buscar fotografies al carrer. Gran part del seu treball es va centrar en les residències, la gent gran i "OpenArms". "Vaig arribar a trucar al "OpenArms" per anar amb ells, per poder fotografiar els trasllats de la gent gran,

un tema que em tocava de prop amb els meus pares, i vaig oferir-me per treballar amb ells. Quan hi vaig ser, vaig plorar moltíssim". També afegeix que "trucava directe als caps d'imatge dels hospitals i em deien 'no, impossible', d'aquesta manera va ser realment complex il·lustrar amb imatges el que realment estava passant. Finalment, l'Enric Fontcuberta confessa que durant el confinament va ser la vegada que "més lliure" s'ha sentit per fer el que volia. "Per part de l'Agència no em demanaven uns criteris importants, perquè no sortien al carrer. No hi havia àlbums de fotografia en aquella època", explica.

Amb tot això, els fotoperiodistes eren conscients que estaven vivint i fotografiant una de les coses "més importants" de la seva carrera professional.

4.3. Dues realitats paral·leles: es trenca la relació imatge-text

Un dels problemes amb els quals es van trobar periodistes i fotoperiodistes és que moltes vegades text i fotografia no encaixaven. "El que vam acabar generant van ser peces on hi havia les notícies del dia estructurades i al mig una foto-notícia que portava un peu de foto propi i explicava una altra història.", explica Bertral. Uns exemples clars són els següents:

Cas 1.

«Patrolles de veïns per tot el país per ajudar els més vulnerables»

«Els voluntaris atenen la gent gran que viu sola i els nens de les famílies que no poden fer-se'n càrrec»

Dani Ríos

En aquest primer cas, el titular i subtítol, que ens parla de patrulles i voluntaris, no concorda amb la imatge, on apareix gent gran sortint d'un hospital. Però no és tan exagerat com el següent cas:

Cas 2.

«Selectivitat online i promoció de curs automàtica a Itàlia»

Claudio Giovannini / EFE

Al segon cas, també veiem que el titular, el qual ens informa sobre la selectivitat i els estudis secundaris dels joves italians, tampoc està relacionat amb la fotografia, on surt la mà d'un sanitari donant mascaretes de protecció a una ciutadana a la porta de casa seva.

Cèlia Atset explica que “d’imatges podies fer moltes, però era difícil lligar amb la informació” i que “ningú va voler donar informacions sobre que estava passant amb els morts”. Posa l'exemple de l'Àlex García, un fotoperiodista que va aconseguir fer una fotografia del pàrquing públic del tanatori de Collserola que estava ple de taüts amb víctimes de la Covid-19. Aquesta va ser publicada a la portada de *La Vanguardia* l'endemà de fer-la. És aquesta:

“El pàrquing públic del tanatori de Collserola, ple de morts per la Covid-19”

(Àlex García, *La Vanguardia* 06/05/2020)

Segons el Xavier Bertral, la balança d'informació que cobria la redacció cada dia era molt gran. Hi havia moltes dades, xifres, contactes i trucades.

Havien de tenir una informació molt veraç i objectiva. Segurament és per aquest motiu que apareixen tantes gràfiques en els mitjans. Però també assegura que hi va haver “un divorci” entre periodistes i fotoperiodistes. “Anàvem per separat, vam viure moltíssims casos que reflectien aquesta separació”. En aquest sentit, la Cèlia Atset, explica que moltes històries que trobaven i fotografiaven, després, no tenien cap sortida. “És cert que, de vegades, et posaves en risc per fotografiar i després no hi havia “feedback” a la redacció”. El reportatge que va fer dels testimonis, que hem mencionat anteriorment, per exemple, es va publicar uns dos mesos després d’haver-lo fet.

Sobre aquest trencament de la relació imatge-text, destaca la secció anomenada “Mirades” que l’Ara va incorporar durant la pandèmia. Es tracta d’unes pàgines dedicades exclusivament a les imatges de la Covid-19 amb una petita descripció.

5. CONCLUSIONS

Un cop feta la recerca i anàlisi del contingut fotogràfic del mitjà escollit, podem concloure que les imatges que l’Ara va publicar durant el període de confinament total de la població en les seves edicions en paper i digitals, no s’allunyen gaire de les imatges de carrers deserts, les autovies sense cotxes, els supermercats buits, les declara-

cions de les autoritats i els aplaudiments d’homenatge als sanitaris a les 20h de la tarda, que circulaven per totes les xarxes socials. Les traves amb els que els fotoperiodistes es van trobar, quan no podien accedir al lloc on hi havia el focus de covid-19, és a dir, els hospitals, les residències, els centre mèdics o els cementiris, són un factor clau per entendre-ho. Aquestes van ajudar a construir un relat que ells mateixos defineixen com a “infantilitzat”. Tanmateix, sí que és cert, que els mitjans incorporaven dades i alguna fotografia més de militars desinfectant espais públics o de treballadors transportant taüts.

En molts casos, semblava que periodistes i fotoperiodistes treballessin per separat, cadascú amb el seu propi relat. Uns estaven tancats a casa o en les redaccions, i els altres estaven al carrer. Els fotoperiodistes veien coses que els periodistes no veien, i els periodistes tractaven dades que els fotoperiodistes no tenien. El resultat va ser un “descontrol absolut” del relat periodístic, un trencament total de la relació imatge-text. Així ho expressen els entrevistats i així ho veiem en diverses publicacions de durant el confinament. En aquest context, els professionals de les imatges van veure’s obligats a buscar alternatives.

Així doncs, tenint en compte els objectius, podem determinar que els criteris i patrons que els fotoperiodistes

van seguir, eren “ser el màxim d’objectius”, captar la realitat tal com era. Tot-hom estava en la mateixa situació. No calia anar a buscar imatges molt lluny. El mateix habitatge i els carrers buits eren la realitat i, per tant, tots els entrevistats coincideixen en el fet que van ser molt “lliures” en aquest sentit. Havien d’adaptar-se a la situació i improvisar. Ara bé, a una part del relat no hi van poder arribar durant els primers dies a causa d’aquest “bloqueig informatiu”. “Es va voler fer un únic discurs”, assegura la Cèlia Atset. Aquest fet, donava peu a un discurs, en alguns casos, “infantil” i el “tot anirà bé”.

Volem concloure el treball amb l’*Archivo Covid*, un recull de les fotografies de la pandèmia fetes pels fotoperiodistes de l’estat espanyol. El podeu consultar aquí: <https://archivocovid.com>

Les ganes d’explicar temes també venen quan els vius, en aquell moment hi havia mil sensacions i impressions, com veure els treballadors dels polígons industrials, que era impressionant, al veure-les, volies fotografiar-les. Però si estàs a casa, tot això no ho vius, és una part del relat que t’has perdut. Al final el periodisme, escrit o fotografiat o gravat en vídeo, és de caminar, d’anar als llocs i veure-ho i veure què passa” (Xavier Bertral)

REFERENCIAS

1. Fonts primàries

a) Entrevistes als fotoperiodistes autors de les imatges publicades al diari *Ara* durant el període històric escollit:

- Enric Fontcuberta.
- Pere Virgili.
- Cristina Calderer.
- Cèlia Atset.
- Xavier Bertral

b) Diaris escollits (en paper i digital) i les seves respectives hemeroteques:

→ Hemeroteca *Ara*:

<https://www.ara.cat/hemeroteca/>

→ Notícies confinament *Ara*:

<https://www.ara.cat/etiquetes/confinament/>

Ara. (2020). Primavera confinada.

https://www.ara.cat/fotografies/dissabte-confinats-coronavirus-fotocarrer-barcelona-covid19_3_1187173.html

Ara. (2020). Quan sembla que el món s’acaba, solidaritat i valentia.

https://www.ara.cat/fotografies/sembla-mon-acaba-solidaritat-valentia-persones-contra-coronavirus-covid-19_3_1188942.html

2. Bibliografía

Aguiló Vidal, Bru. (2020). Una pandèmia a cegues: *Conseqüències del bloqueig fotoperiodístic durant les primeres setmanes de confinament per la Covid-19*. Grup de Periodistes

- Ramon Barnils. https://www.media.cat/wp-content/uploads/Informe_pandemia-cega-DEF.pdf
- Bertral, X. (2020). *Catalunya confinada. Dies que són història*. Barcelona: Edicions 62.
- Bertral, X. (2020) 2020, l'any que es va parar el món. *Ara*. <https://interactius.ara.cat/el-2020-en-imatges>
- Bertran, E. (2009). Fotografia i diversitat cultural. Claus interpretatives. *Temps d'Educació*, n.º 36, p.31-44. Universitat de Barcelona. [Fotografia i diversitat cultural. Claus interpretatives - Raco.cat https://www.raco.cat article download](https://www.raco.cat/article/download)
- Beza, P. (2013). *Deontologia i ètica de la pràctica del fotoperiodisme*. Barcelona, Annals del Periodisme Català (Internet).
- Castellví Roca, A. (2020). Una pandèmia sense imatges. *Ara*. https://www.ara.cat/media/fotoperiodisme-pandemia-imatges-mediaca_1_1057224.html
- Cronologia CatSalut <https://catsalut.gencat.cat/ca/coneix-catsalut/presentacio/publicacions/any-covid/cronologia/>
- De la Puente, E. (2017). *Els límits als drets d'autor en el fotoperiodisme*. Barcelona, Capçalera.
- Freixa P, Redondo-Arolas M. (2022). Viure dins de la notícia: Covid-19 i fotografia de premsa a Catalunya. *Comunicació: revista de recerca i d'anàlisi*. <https://repositori.upf.edu/handle/10230/55117>
- Fulford, L. (s.f.). *El futuro del fotoperiodismo: la supervivencia del fotoperiodismo*. <https://www.canon.es/pro/stories/future-of-photojournalism/>
- Guerrero García, Virginia. (2016). El panorama actual de la profesión del fotoperiodista en el entorno digital 2.0. *AdComunica. Revista Científica de Estrategias, Tendencias e Innovación en Comunicación*, n.º 13, p. 67-81. <https://raco.cat/index.php/AdComunica/article/view/343062>
- Juanico Llumà, Núria. (2022, gener 22). Cinc fotoperiodistes catalanes que has de conèixer. *Ara*. https://www.ara.cat/media/cinc-fotoperiodistes-catalanes-has-coneixer_130_4240428.html
- Rovira, J. (2017). *Les imatges prohibides del fotoperiodisme*. Barcelona: Capçalera.
- Pardo R, Morcate M. (2022, febrer 2) *Photojournalism and Covid-19: representation and invisibility during the first confinement in Spain*. *Profesional de la informació*, v. 31, n. 2, e310201

La veu de Rosa Maria Arquimbau i
Cardil, periodista del segle XX

Biografia d'una periodista
i anàlisi de la seva producció (1931 - 1933)

Marc Paredes
Jana Regué
Paula Sánchez
Clàudia Valdés

Resum

Rosa Maria Arquimbau i Cardil (Barcelona, 1908-1992) fou una escriptora i periodista d'origen català que, com a dona, visqué la repressió i la discriminació pròpia de l'època. No obstant això, alçà la veu i produí una obra tant narrativa com periodística que ha estat poc treballada. La seva llarga trajectòria l'ha portat a publicar diversos llibres i contes, i a treballar a diferents revistes i setmanaris. Aquest treball es proposa redactar la biografia de Rosa Maria Arquimbau a partir de fonts secundàries, a més de localitzar 101 textos de caire periodístic: articles, reportatges i entrevistes, que publicà entre 1931 i 1933, analitzar-los i establir-ne uns trets comuns, tant de contingut com d'estil i ideologia. La investigació està centrada en cinc revistes on aquesta autora hi va escriure: *Evolució*, *La nau*, *L'opinió*, *La publicitat* i *La Rambla*. En aquest projecte no només es volen assolir els objectius anteriors, sinó també reivindicar la figura d'Arquimbau com a periodista i sufragista, que juntament amb altres dones com Carmen Karr o Victoria Kent, van lluitar per aconseguir el sufragi femení a Espanya l'any 1933.

Paraules Clau: Rosa Maria Arquimbau i Cardil, biografia, dones periodistes, Segona República, revistes.

Abstract

Rosa Maria Arquimbau i Cardil (Barcelona, 1908-1992) was a writer and journalist of Catalan origin who, as a woman, lived through the repression and discrimination typical of the time. However, she raised her voice and produced a work both narrative and journalistic that has been little worked on. His long career has led her to publish several books and stories, and to work for different magazines and weeklies. This work aims to write the biography of Rosa Maria Arquimbau from secondary sources, in addition to locating 101 journalistic texts: articles, reports and interviews, that she published between 1931 and 1933, analyzing them and establishing some features common, both in content and in style and ideology. The research is focused on four magazines where this author wrote: *Evolució*, *La nau*, *L'opinió*, *La publicitat* i *La Rambla*. In this project, we want to achieve the previous objectives and vindicate the figure of Arquimbau as a journalist and suffragist, who, together with other women such as Carmen Karr or Victoria Kent, fought to achieve women's suffrage in Spain in 1933.

Keywords: Rosa Maria Arquimbau i Cardil, biography, women journalist, Second Republic, magazines.

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Tema, rellevància i motivació

El tema principal d'aquest treball és la biografia de l'escriptora i periodista Rosa Maria Arquimbau i Cardil i, en especial, l'anàlisi de la seva obra durant l'època de la preguerra civil espanyola. Aquest se centra entre el 1931 i 1933, els anys en què la seva creació fou més expansiva i significativa.

En primer lloc, considerem que la matèria d'aquest projecte és rellevant, perquè pretén aprofundir en la història de vida i la producció d'una dona que, fa més o menys cent anys, va dedicar-se al món del periodisme en cos i ànima, publicant reportatges i articles trencadors i crítics tant amb grups conservadors com amb grups feministes d'opinions diferents de les seves, les quals, tot i haver-se treballat, no s'han estudiat amb detall i la seva figura ha passat desapercibuda en la història.

En segon lloc, els quatre membres del grup teníem clar, de bon principi, que volíem donar visibilitat a col·lectius que sovint han estat silenciats - per raó de sexe, raça o origen - i, en aquest cas, a una dona que, per ser dona, ho va tenir més difícil i sovint va ser assenyalada i criticada pels sectors més conservadors de l'època, que volien impedir que les dones accessin la veu, expressessin la seva

opinió i tinguessin un paper important en la societat.

1.2. Enfocament

Aquest treball s'enfoca amb clau de gènere i des d'una perspectiva d'esquerres, per tal d'observar quines van ser les aportacions d'una dona periodista feminista i d'esquerres en aquests dos moviments, que estaven a l'ordre del dia en el context previ a la Guerra Civil Espanyola i van generar molta controvèrsia en la societat d'aquell moment. Així doncs, ens centrem en la vida i producció periodística de Rosa

M. Arquimbau prèvia a la guerra, entre els anys 1931 i 1933, sobretot en aquella que inclou crítiques i opinions incendiàries, disparades contra grups poderosos de la societat, per, d'aquesta manera, posar llum tant en el retrat ideològic de l'autora com en el seu efecte en la societat.

1.3. Context

La dècada dels anys compresos entre 1926 i 1936 és considerada la culminació de la segona Edat d'Or (1889-1936). De fet, per als espanyols, engloba sis anys de l'època de la Restauració (1874-1931) i quatre de la Segona República (1931-1939). El clima intel·lectual i artístic és modern i innovador i va en sintonia amb la resta d'Europa, però l'economia espanyola és encara majoritàriament agrària, amb l'ex-

portació minoritària de matèries provinents de la mineria i la indústria.

En l'àmbit internacional, s'estan vivint les conseqüències de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), en la qual Espanya adopta una posició de neutralitat, malgrat que, indirectament, viu la crisi social i econòmica derivada d'aquesta i del Crac del 1929 que té lloc als Estats Units. Es viu, doncs, l'anomenat període d'entreguerres, en el qual destaca l'aparició, per una banda, de les primeres democràcies liberals o representatives i el sufragi universal i, per l'altra, l'auge dels totalitarismes com el feixisme. Això condueix a la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i, a posteriori, a la Segona Guerra Mundial (1939-1945).

Pel que fa al món de la comunicació, la primera meitat del segle XX està caracteritzada pel sorgiment i l'establiment de diversos avenços tècnics, com ara el telègraf, la rotativa, el telèfon o la ràdio, que permeten el flux d'informació entre territoris i l'establiment d'una empresa periodística moderna i competent.

Cal destacar que l'any 1926, Ángel Herrera Oria obre la primera escola de periodisme reglada d'Espanya i envia a Manuel Graña als Estats Units per portar el seu model estatunidenc. A nivell nacional, sorgeixen diaris importants que monopolitzen el mercat de la informació i que, voluntàriament, deixen entreveure la seva ideologia i el

seu posicionament en els conflictes que caracteritzen l'època mitjançant la publicació d'articles conflictius i controvertits i l'aposta per periodistes progressistes i feministes (com Rosa Maria Arquimbau i Cardil) o conservadors.

1.4. Aportació

L'aportació específica d'aquest treball resideix principalment en l'ampliació i aprofundiment del retrat de Rosa M. Arquimbau com a periodista. S'amplia, doncs, el seu tarannà polític i ideològic, el contingut i la interpretació de la seva producció periodística, sobretot en articles de revista, posades també en relació amb la seva biografia personal, i es treuen conclusions sobre l'efecte que va tenir com a periodista en la societat i en el seu context, així com en el paper que va jugar aquest en ella en una època de canvis, marcada pel final d'una dictadura, l'inici d'una nova República Democràtica, i els primers auguris d'una Guerra Civil.

1.5. Estat de la qüestió

En l'estudi de la figura de Rosa Maria Arquimbau s'ha aprofundit sobretot en la seva figura com a escriptora, i, per tant, s'ha estudiat més la seva narrativa que la seva producció periodística. S'han analitzat, per exemple, algunes de les seves obres en clau de gènere, investigant quins elements comuns presenten les dones en l'escriptura d'Arquimbau. En una

anàlisi literària de Clàudia Abela, es comenten alguns dels trets més destacats a partir de l'estudi de quatre de les seves obres: "Totes quatre revelen certs punts en comú com ara: el flirt, els trets físics de les protagonistes, el posicionament respecte a les relacions interpersonals i la visió sobre el gènere femení" (2017: 31). Abela també comenta el to de la seva escriptura: "la veu narrativa segueix sempre les mateixes característiques (el cinisme, la comicitat, la ironia, la lleugeresa narrativa, etc.)" (2017: 33) i defensa que les dones en la narrativa d'Arquimbau trenquen amb una feminitat preestablerta i tradicional des de la quotidianitat, a partir de l'accent posat en elements com la seducció i sexualitat activa d'alguns personatges femenins i la seva feminitat dissident i reivindicativa amb la lluita feminista (Abela, 2017: 33).

Més enllà del seu paper com a escriptora, s'han ressaltat alguns elements biogràfics i ideològics de la periodista, com la seva simpatia per Esquerra Republicana de Catalunya i amb el feminisme d'esquerres (Abela, 2017: 4) i la seva experiència de periodista principalment com a redactora en revistes, en les quals presentava els seus ideals feministes i la seva opinió sobre les relacions sentimentals entre homes i dones. Arquimbau va passar després a publicar articles de caràcter més aviat polític i, de la seva

producció, Abela destaca la seva rebel·lia: "La manca de pudor per part de l'escriptora cercava la provocació entre el públic i certament l'aconseguia" (2017: 6) i pel que fa a temàtiques: "a part de la seva visió a contracorrent sobre les relacions personals, també defensava una posició política moltes vegades contrària al sector més conservador" (2017: 6).

També s'ha comentat sobre la figura de Rosa M. Arquimbau la reacció que despertava en el públic i entre certs grups la publicació d'alguns dels seus articles més incendiàries. Sobre això, Julià Ordi Guillamon comenta que, en un article a *La Rambla*, Arquimbau "explicava que cada cop que llençava una de les seves bombes incendiàries, des de les columnes de la secció setmanal Films & soda, rebia tantes i tantes cartes, i que li agradava tant rebre-les i veure com feia empenyar la gent" (Guillamon, 2016: 2). Aquest mateix autor assenyala quins eren els principals grups socials víctimes de les seves crítiques en articles: "amb la ficció humorística, la paròdia i la ironia, atacava les feministes rònegues, la burgesia reaccionària i els monàrquics" (Guillamon, 2016: 2).

Sobre Rosa M. Arquimbau, s'han fet estudis que aborden sobretot la seva obra literària i, en menor mesura, que tracten la seva biografia i experiència vital, a més d'obra periodística. Aquestes dues qüestions han

estat menys treballades, sobretot pel que fa a posar en relació la vida personal amb la vida periodística. En aquest treball, s'intenta aprofundir més en la biografia de Rosa M. Arquimbau, a partir de fonts secundàries, i en l'anàlisi directa dels seus articles com a mostra de la seva producció periodística, per tal de posar-la en relació amb la dita biografia i fer un retrat més ampli de la seva figura, a més d'observar la relació amb el context en què va viure i va publicar la periodista i escriptora.

2. OBJECTIUS I PREGUNTES DE RECERCA

En aquest treball, hi ha un objectiu principal: analitzar en profunditat l'obra periodística de Rosa Maria Arquimbau i Cardil entre 1931 i 1933 en els següents mitjans: *Evolució*; *La nau*; *L'opinió*; *La publicitat* i *La Rambla*. Pretenem descobrir qui era aquesta periodista a través dels seus escrits, com pensava, com s'expressava. Volem saber l'estructura formal dels seus articles i reportatges (quins apartats fa servir, quines paraules escull per a escriure i si hi ha un patró semblant en l'obra d'aquests anys); de què tracten els seus escrits (temes que hi abunden, relació amb la situació de l'època) i com es veu reflectida Arquimbau en la seva producció; la seva ideologia, la seva vida, les seves preferències i la seva figura com a

dona en una societat encara masculinista.

Basant-nos en els objectius que volem assolir, hem formulat algunes preguntes que esperem respondre amb aquest estudi:

- Quina és l'estructura externa dels articles i reportatges, és semblant en tots?
- Quins són els temes que abunden més en la producció? Quina relació tenen amb la situació de l'època? I amb la seva pròpia experiència personal?
- Quina opinió en té la periodista sobre els temes que tracta? Hi està a favor o en contra?
- Darrere els seus escrits, s'hi amaga una ideologia?
- Per què escull aquestes revistes en concret per a publicar?
- Hi ha semblances i diferències entre els articles i reportatges que publica a cada revista?

3. METODOLOGIA I TÈCNIQUES

En aquest treball, hem emprat metodologies diverses segons la tasca que hem desenvolupat en cada sessió i apartat; des de la recerca de temàtiques interessants, l'acotament de les informacions segons els nostres interessos, passant per la recerca de fonts una vegada ja teníem clar la temàtica i el període de temps seleccionades.

En primer lloc, cal dir que el marc teòric i, concretament, el punt tres

ens ha exigít bastant més feina en tant que hem hagut de recercar multitud de referències bibliogràfiques, sovint, molt costoses de trobar. Un cop obtinguda tota la informació a partir de documents, articles i pàgines web hem desenvolupat una explicació breu del context (1931-1933) en què es troben les publicacions que hem analitzat a continuació. Ha estat, per tant, una activitat de descripció, contextualització i recopilació d'informació per situar la periodista i l'època en què escriu els documents treballats.

D'altra banda, en el punt quatre del treball i el que considerem el més rellevant, hem canviat lleugerament la metodologia. Un cop hem anat recopilant tota la informació, hem dut a terme un buidatge de les fonts per després anar-les guardant o descartant segons les que s'ajustaven realment als nostres interessos. En primer lloc, hem justificat la tria i acotat els anys, seguint uns criteris desenvolupats en una altra secció. En segon lloc, hem confeccionat una llista de les publicacions de Rosa Maria Arquimbau que són de caire periodístic i permeten dibuixar la seva figura i estil periodístic, és a dir, articles, reportatges i entrevistes. D'aquesta manera, hem anat prescindint d'altres textos, com ara enquestes. El llistat de les seves publicacions, l'hem extret d'una font secundària: Real i GELCC, 2009.

Una vegada hem obtingut tot el material necessari per poder començar a treballar, hem redactat la part introductòria del treball que ens ha servit per poder enfocar-lo d'una manera més precisa i adonar-nos si existien dificultats (com la falta d'informació o la manca d'accessibilitat a biblioteques, arxius històrics i portals digitals) que no ens permetessin seguir amb un correcte desenvolupament de la nostra tesi a l'hora de començar amb el marc pràctic.

4. Categories d'anàlisi

Per tal d'extreure conclusions sobre les característiques de la seva escriptura periodística en el període seleccionat, i la seva relació amb la seva biografia, hem dividit les categories d'anàlisi en un gran grup: temes tractats en els escrits. Dins d'aquest, hem establert diferents subgrups que ens ajudaran a establir una classificació més específica. Les categories establertes són les següents:

Categories d'anàlisi - 01 Temes tractats

C01: Dona

C01.01: Societat C01.02: Llar

C01.03: Política C01.04: Marit

C01.05: Família C01.06: Arts

C01.06: Arts

C04.01: Ideologia política

C04.02: Afinitat amb el govern de la Segona República C05: Religió

C05: Respostes a altres escrits

A més, ens marquem també les següents categories de registre per tal de situar correctament les fonts analitzades i assenyalar alguns elements importants d'aquestes:

Categories de registre:

- Nom o pseudònim de l'autora
- Tria de capçaleres
- Ideologia del mitjà
- Llengua utilitzada
- Data de publicació

5. BIOGRAFIA

Rosa Maria Arquimbau i Cardil neix el 27 de març de 1910 a Barcelona i mor el 28 de febrer de 1992 a la mateixa ciutat. És una escriptora, periodista i activista d'important rellevància durant el segle XX, que escriu sota el pseudònim Rosa de Sant Jordi i es defineix a ella mateixa com “una feminista una mica especial” (Guillamon, 2015).

De fet, és una dona innovadora i pionera en la lluita per les llibertats de les dones, que tracta temes quotidians relacionats amb la cultura, la política i la societat de l'època. Escriu des de la ironia i l'humor, malgrat que les crítiques que fa són punyents, intel·ligents i contràries al pensament de la major part de la població; per aquesta raó, és assenyalada i criticada pels sectors més conservadors, tant per homes com per dones. Forma part de diverses entitats feministes que reivindiquen la figura de la dona en la cultura i l'esport,

com ara el Foment de la Cultura Femenina, el Club Femení d'Esports de Barcelona i Lyceum Club.

De ben jove, inicia la seva carrera com a narradora i publica els seus primers contes en revistes catalanes amb 13 o 14 anys i, amb 19, surt a la llum el primer llibre de contes, titulat *La dona dels ulls que parlen*.

La seva activitat com a escriptora té el seu auge durant els anys compresos entre 1924 i 1936 i coincideix amb la seva època d'esplendor periodística. Especialment durant l'esclat de la Segona República Espanyola (1931) és quan creix la seva publicació d'escrits en defensa d'aquesta. Escriu en diverses capçaleres, majoritàriament d'esquerres. Entre 1924 i 1927, publica contes i proses a *Joven-tut Catalana*, contes i poemes a *La Dona Catalana* i contes i textos sobre la visió de l'art, l'amor i els estudiants barcelonins a *Flames noves*.

A posteriori, és a *La Nau* on hi escriu contes i un text sobre les dones a Catalunya; a

Imatges, entrevistes i reportatges de caire social i a *La Publicitat*, articles sobre la joventut i les dones. A partir de 1931, s'estrena a *La Rambla*, escrivint en una columna anomenada “Film&Soda” entrevistes i textos sobre el divorci, el feminisme, l'adhesió femenina a la República, les dones davant el problema polític de Catalunya, entre altres qüestions controvertibles de l'època, sempre des d'una actitud

polèmica i molt personal. En l'àmbit polític, l'any 1931 participa en iniciatives en defensa de la Segona República com per exemple, la campanya de recollida de signatures a favor de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. El 20 de novembre d'aquest any, fa una conferència a l'Ateneu Gracienc d'Acció Catalana, sota el títol "Feminisme, religió i tàctica". Un any més tard, esdevé la primera presidenta del Comté Executiu d'un Front Únic Femení Esquerriista, signant les Bases per a la Constitució d'aquest. El 16 de febrer de 1932, participa en una convenció sobre feminisme al local del Grup Excursionista de Joventut Catalana.

A l'*Evolució*, hi publica un comentari sobre la literatura femenina i a *L'Opinió*, a partir de 1932, comença a dirigir la "Secció Femnina", "amb el mateix estil descregut, irònic i desimbolt que havia mostrat abans" (Cases, 2020). Majoritàriament, són escrits diversos que tracten sobre el laïcisme, la pena de mort, les modes, la presó de dones... També treballa com a secretària personal de J. Casanovas, regidor de l'Ajuntament de Barcelona l'any 1932 i, mesos més tard, entra com a funcionària de l'Ajuntament.

Entre 1933 i 1935, deixa de banda el periodisme per centrar-se en la producció de contes i obres de teatre, fins que el 1936 obre una secció anomenada "De dilluns a divendres" a *La Rambla de Catalunya*, sobre la premsa

internacional. Durant la Guerra Civil, no participa en la vida pública i al final d'aquesta, juntament amb el seu marit Joaquim Giró, marxen a l'exili i s'instal·len primer a París i després a Sos, a casa d'uns familiars.

El 1940, a causa d'un viatge fallit a Mèxic, tornen a França i, al cap de 5 anys, es traslladen a Barcelona. No és fins al cap de gairebé vint anys fins que apareixen les següents novel·les: *L'inconvenient de dir-se Martines* (1958), *La Pau és un interval* (1970) i *Quaranta anys perduts* (1971). Cap als anys setanta, Arquimbau es queda vídua i sense fills, viu de l'ajuda econòmica de la família Rius, ja que el seu home havia treballat d'escrient per a aquesta i opta per una vida reservada, allunyada de l'entusiasme i l'empenya que havia mostrat als anys 30.

6. ANÀLISI DE CONTINGUT

6.1. Resultats

El nostre objectiu era analitzar 101 textos escrits per Rosa Maria Arquimbau entre 1931 i 1933, distribuïts en cinc capçaleres diferents, que són les revistes *Evolució*, *La nau*, *L'opinió*, *La publicitat* i *La Rambla*. Entre aquests, hi ha 95 comentaris, 5 reportatges i 1 entrevista, tots ells estan escrits en llengua catalana i signats sota el nom de Rosa Maria Arquimbau. Els arxius digitals que hem consultat són els següents: Arxiu de Revistes Catalanes Antigues, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Bibli-

oteca de Catalunya i La Hiperenciclopèdia Històrica d'Esquerra Republicana de la Fundació Irla.

En la següent taula, hi exposem el número de textos que preteníem trobar en funció dels anys i les capçaleres.

Capçaleres	1931	1932	1933
<i>Evolució</i>	1	—	—
<i>La nau</i>	1	—	—
<i>L'opinió</i>	—	3 5	1 6
<i>La publicitat</i>	2	—	—
<i>La rambla</i>	36	1 0	—

Malauradament, n'hi ha hagut 9 que no hem pogut localitzar de cap manera, perquè en els arxius digitals consultats, o bé no hi consta el número de què formen part o bé l'article en concret no ha estat digitalitzat. Són els següents: "Les dones a Catalunya", publicat el 29 de maig de 1931 a *La nau*; "Ara figura que les dretes femenines...", publicat el 21 de maig de 1932 a *L'opinió*; "Política. "Les dones no podran votar"", publicat el 15 d'octubre de 1932 a *L'opinió*; "De la moralitat", publicat el 26 de novembre de 1932 a *L'opinió*; "Passat, present i esdevenidor", publicat el 14 de gener de 1933 a *L'opinió*; "Matrimoni", publicat el 12 de febrer de 1933 a *L'opinió*; "Amor", publicat el 12 de febrer de 1933 a *L'opinió*; "La presó de dones", publicat el 18 de febrer de 1933 a

L'opinió i "Resposta a la "Lletra oberta" de M. Galilea i Palau", publicat el 5 de juny de 1931 a *La publicitat*.

Així doncs, el total de resultats amb el qual hem treballat per realitzar aquest estudi està representat a la taula següent:

Capçaleres	1931	1932	1933
<i>Evolució</i>	1	—	—
<i>L'opinió</i>	—	3 2	1 2
<i>La publicitat</i>	1	—	—
<i>La rambla</i>	36	1 0	—

Per començar a abordar l'estil periodístic d'Arquimbau, cal contextualitzar i traçar algunes característiques rellevants de les capçaleres esmentades on va treballar, ja que ens proporcionen també informació sobre el perfil periodístic de Rosa Maria Arquimbau.

6.2. Les capçaleres d'Arquimbau

La Rambla:

La Rambla va ser primer un setmanari i, posteriorment, un diari, que fou fundat el 10 de febrer de 1930 per Josep Sunyol i Garriga. El primer número va sortir el 14 de febrer d'aquell mateix any. D'aquesta manera, més enllà de publicar notícies i articles, *La Rambla* també publicava gravats, dibuixos, i fotografies. El seu fundador

fou polític i president del Futbol Club Barcelona, entre d'altres, que tenia un gran compromís social per defensar els drets i la dignitat de la persona.

La nau:

La Nau va ser primer una publicació en català fundada per per Macià Mollot i Bosch i Antoni Rovira i Virgili l'1 d'octubre de 1927. A partir del 2 d'octubre de 1929, es va convertir en diari publicant informacions durant els vespres. L'objectiu del mitjà va ser informar el gran públic a través d'una visió liberal i demòcrata.

L'Evolució:

L'Evolució va ser una revista fundada el 22 de febrer de 1931. La característica principal del mitjà va ser que era el portaveu de la Lliga Femenina Catalana per la Pau i la Llibertat.

L'Opinió:

L'Opinió va ser un setmanari d'esquerres de caràcter republicà, federalista i socialitzant fundat a Barcelona el 18 de febrer de 1928, amb el suport econòmic de Joan Casanellas i Ibars. En aquest sentit, comptava amb importants escriptors, publicistes i polítics com Josep Maria de Sagarra, Carles Soldevila, Marcel·lí Domingo i Sanjuán, Jaume Aiguader i Miró, Manuel Serra i Moret, Angel Pestaña, i Jordi Arquer i Saltor. El diari va patir força alts i baixos pel context polític d'aleshores.

La publicitat:

La Publicitat va ser un periòdic fundat el 1878, editat a Barcelona i escrit en castellà que al llarg de la seva història ha estat dirigit per diversitat de propietaris, com Alejandro Lerroux, per exemple. Al principi, el mitjà s'anomenava *El Anunciador Catalán* però, a partir del 1922, el diari ja es va passar a dir *La Publicitat*. D'ideologia republicana, el mitjà va patir diferents canvis ideològics, sobretot, després de la primera Guerra Mundial, on s'acabà convertint en catalanista i obrerista. Finalment, el mitjà acabà desapareixent després que Acció Catalana adquirís la publicació i el catalanitzés.

7. PERFIL PERIODÍSTIC

7.1. La temàtica Arquimbau

La nostra recerca s'ha centrat en fer una anàlisi exhaustiva dels 92 textos trobats. En els annexes d'aquest treball, hi ha un resum de cadascun d'ells, acompanyat del text en qüestió en format de fotografia.

Mitjançant aquest estudi de l'activitat periodística de Rosa Maria Arquimbau entre 1931 i 1933, hem pogut establir una tendència clara en la temàtica que hi aborda. Per a fer-ho, hem elaborat un gràfic circular en funció de les categories proposades de bon principi: dones, societat, política, guerres o assumptes militars i respostes a altres escrits.

A dones, s'hi engloben tots aquells textos relacionats amb les funcions, els prejudicis, les característiques, les aspiracions i les pors de la dona durant la primera meitat del segle XX; a societat, hi pertanyen tots aquells textos que parlen d'afers quotidians del període, relacionats amb les persones, però també amb la cultura, l'església i les notícies internacionals; a política, hi hem inclòs els escrits que tracten sobre qüestions de partits polítics, polítics, administració pública i creació de noves formes de govern; a guerres o assumptes militars, hi ha aquells escrits que parlen del que el propi títol indica i, a respostes a altres escrits, hi hem inclòs els textos en què Arquimbau respon a l'acusació, el comentari o la crítica d'una altra persona.

Tal com esperàvem, els temes que abunden més entre els 92 textos periodístics (articles, reportatges i entrevistes) estudiats són la societat, amb un 50%, que representen 46 textos i les dones, amb un 34,8%, que són 32. De política, n'hi ha 11 (12%); de respostes a altres escrits, 2 (2,2%) i de guerra i assumptes militars, només 1 (1,1%).

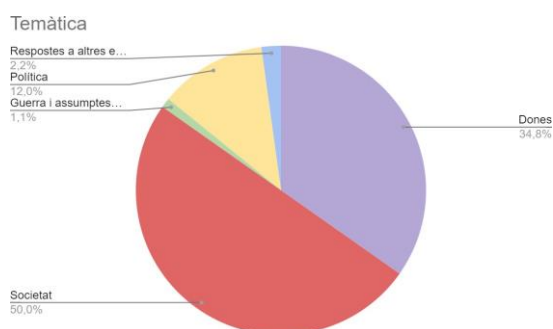

Figura 2: gràfic circular representatiu del volum de presència en els articles dels diferents temes tractats per la periodista.

Per a detallar més la nostra recerca, també hem confeccionat un gràfic sobre subtemes relacionats amb la societat i un altre sobre subtemes relacionats amb les dones.

Els escrits que parlen de societat, que són 46 en total, els hem dividit en quatre subcategories: actualitat, cultura, estranger i església.

L'actualitat és la temàtica més abundant, ocupant un 50% dels escrits que pertanyen a l'apartat de la societat i el que representen 23 textos. Parlen sobre temes vigents en l'etapa, comentats i discutits per la gran major part de la població, com ara l'ús de la llengua catalana, l'arribada de l'estiu o els llits disponibles en els hospitals. Seguidament, la cultura és força interpretada per Arquimbau, perquè 11 textos parlen d'aspectes relacionats amb les festivitats, el teatre o la lectura.

Per últim, els escrits que tracten sobre assumptes de l'estranger o l'església ocupen, respectivament, el 13% i el 13% dins de la societat i, per tant, n'hi ha 6 de cadascun.

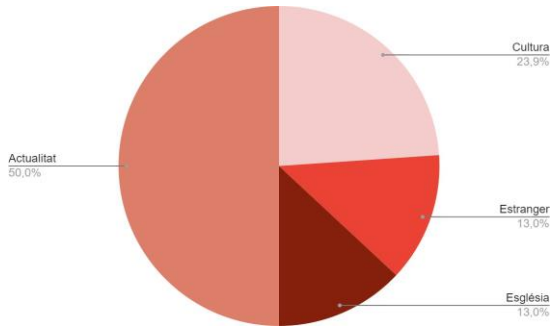

Figura 3: gràfic circular representatiu de les subcategories temàtiques tractades dins el tema general de societat.

Els escrits que parlen de les dones en general, que són 32 en total, els hem dividit en cinc subcategories: societat, arts, política, marit i família.

La política exercida per dones, l'ascensió d'aquestes al poder, la lluita pel sufragi femení i l'afectació del feixisme a les dones són només alguns dels temes que formen part de l'apartat amb més textos, concretament 14 (43,8%) i que l'hem anomenat política.

A continuació, el segueix la funció de la dona dins la societat (12 articles, que representen un 37,5%), on els escrits parlen de la relació d'amistat entre l'home i la dona, la llibertat de la dona o la influència de l'església en la dona.

Finalment, hi ha 3 textos que parlen de la dona i les arts; 2 textos sobre la dona i el marit i 1 text sobre la dona i la família.

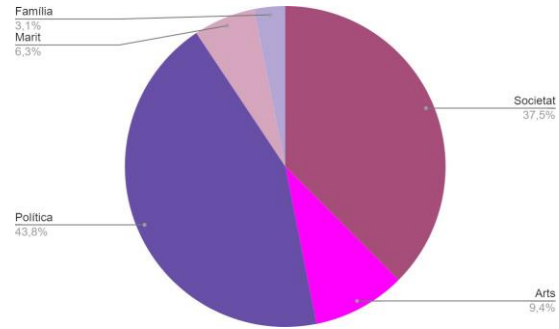

Figura 4: gràfic circular representatiu de les subcategories temàtiques tractades dins el tema general de dones.

7.2. L'estil Arquimbau

Rosa Maria Arquimbau presentava també en els seus articles i demés peces periodístiques un estil personal força marcat. A banda dels contes que escrivia l'autora, que posat que s'emmarcaven en el món de la literatura li permetien en teoria molta més llibertat expressiva, en quant a tria de temàtiques, estil, i altres, Arquimbau no es va mossegar mai la llengua tampoc en el seu ofici de periodista. Cal recordar, però, que l'ofici de periodista, ja als anys 30, i fins i tot abans, seguia i segueix avui dia unes normes formals i estilístiques per necessitat que escapen a l'escriptura literària. Arquimbau va haver de limitar les seves reflexions a un quadre de text determinat, un nombre de paraules concretes, i la seva col·laboració, més aviat constant, en revistes de publicació setmanal li exigia forçar certa originalitat temàtica i d'estil posat que no cada setmana podia repetir el mateix i amb les mateixes paraules, tot i que l'acumulació d'articles deixa ben clar

quin era el seu tarannà en certs temes.

Per començar, cal destacar el context de l'obra periodística d'Arquimbau, ja que aquesta, com a ofici regular i deixant de banda participacions esporàdiques, consistia exclusivament en la seva participació en revistes culturals i d'oci, en les quals tenia un espai, i fins i tot una secció reservada, com era el cas de *Film & Soda*, a *La Rambla*, fent la feina d'una columnista d'opinió actual. Els articles i reportatges d'Arquimbau eren essencialment d'opinió; aquesta quedava clarament exposada i sense cap pudor o limitació. Tot i això, Arquimbau expressava la seva opinió a partir d'una interpretació prèvia de la realitat; exposant fets, interpretant-los per al lector sobretot en clau de gènere i des d'una mirada d'esquerres, per després posicionar-se clarament a favor o en contra de certes opinions i esdeveniments, deixant clara la seva pròpia veu.

Pel que fa a l'estructura formal dels seus articles, es fa notar que molts d'aquests, i la majoria dels seus reportatges d'entre el 1931 i el 1933 en les publicacions assenyalades, Arquimbau tendia a incloure diversos articles en un mateix, separant les seves diferents parts amb petits títols. En els reportatges això servia com un recurs per a diferenciar les parts d'una mateixa peça, però en el cas dels articles costa trobar un fil conductor que

uneixi les diferents unitats que formen el text, posat que Arquimbau podia començar parlant del golf o de Ghandi, i acabar parlant per sorpresa del sufragi femení o de la llibertat de la Segona República.

Sobta trobar també diversos errors de picatge que no es van arribar a corregir, i que es troben sobretot als articles de 1931, ja que a mesura que avança l'experiència periodística de l'escriptora i augmenten les seves publicacions aquests errors es van reduint.

Arquimbau utilitzava sovint recursos com la repetició de paraules, sobretot en l'inici de frase, per generar una tonalitat èpica al seu discurs, i així donar força a les seves paraules, sobretot de defensa per la igualtat de les dones i el feminisme. També utilitzava sovint un plural inclusiu en primera persona del singular, generant un "nosaltres" que creava proximitat amb el lector, que la col·locava a ella mateixa com a part de la societat que criticava i que volia canviar, i que no es referia només a les dones tal i com explicava en diferents dels seus articles, sinó que es refereix a tota la ciutadania catalana, que havia de lluitar per la llibertat del país i la igualtat de drets entre les persones del poble.

A Rosa Maria Arquimbau no li feia por exposar noms propis en els seus textos, tot i que normalment anaven precedits d'alguna expressió irònica

que rebaiés la intensitat de l'assenyalament, però que de totes maneres servís com una crítica. Utilitzava la ironia sovint, les referències culturals i d'actualitat, i les comparacions, tot plegat recursos més aviat procedents del món de l'escriptura literària, però que a ella li van servir per presentar una clara llibertat d'expressió i opinions fermes respecte el món que l'envoltava també en el món de l'escriptura periodística.

8. Conclusions, limitacions i *further research*

Pel que fa a les nostres pròpies conclusions, hem pogut comprovar a partir de l'anàlisi de fonts primàries, és a dir, articles escrits per la pròpia Rosa Maria Arquimbau, que la periodista presentava en els seus articles opinions fermes vinculades a la seva ideologia referents a l'actualitat del seu present, sobretot pel que feia a temes polítics i vinculats al feminisme, tot i que va demostrar tenir molt present al cultura, la societat i la tradició catalana. La producció periodística d'Arquimbau dona més informació per poder traçar un perfil biogràfic d'aquesta figura de principis del segle XX, posat que expressen clarament la seva ideologia d'esquerres i feminista, amb tots els seus matisos. Arquimbau era una persona de conviccions clares i idees fermes, i expressava sense pudor que era feminista i que era afí a l'Estatut de Catalunya, i al govern de

la República, posat que aquestes noves institucions haurien de portar la llibertat a la ciutadania. Tot i això, la periodista no es contenia tampoc quan havia de fer una crítica a aquestes institucions o criticar certes seccions i formes de lluita dins del mateix feminisme. Recordava en els seus articles que ella no criticava els homes, sinó que volia per les dones les mateixes oportunitats que ells, no abandonant en cap cas la feminitat de les dones en el camí de la lluita. Criticava l'Església catòlica, el conservadorisme i tota mena de limitacions de la llibertat que es donessin en aquest país, a Estats Units o a la Xina. Es mostrava una dona que sortia dels seus ambients habituals i estava assabentada d'allò que passava també en el marc de la política internacional, en l'àmbit ampli de la cultura i fins i tot en els casos més actuals, però també més concrets i difícils de trobar.

La veu de Rosa Maria Arquimbau va ser una veu de molta importància en el moment i que va ser reconeguda professionalment. Des que va començar en el món del periodisme, no va abandonar la seva col·laboració en diferents revistes fins que la seva producció i la del país sencer es va veure truncada per l'inici de la Guerra Civil. Arquimbau va ser una dona empoderada, conscient de l'abast de la seva veu i va utilitzar el megàfon que li proporcionava el periodisme per ani-

mar les dones a prendre allò que sempre havia estat seu i sempre se'ls hi havia negat. Convidava a tota mena de dones, polítics i diferents grups socials que miressin cap a dins les seves pròpies accions i fessin un exercici d'autocrítica, a partir de la crítica que els dirigia ella. Reclamava a les institucions canvis, a l'Església que fes un pas enrere i a la societat catalana que prengués consciència de com havia de ser el país que somiaven, quins havien de ser els seus valors i com d'igual havia de ser la ciutadania, i amb tot això el cap, animava la societat al canvi.

Pel que fa a les limitacions, malgrat que no n'hem trobat moltes, sí que és veritat que hem hagut de renunciar a alguns dels objectius plantejats al principi del treball. Per una part, pensàvem que podríem elaborar la biografia d'Arquimbau a partir de fonts primàries i ens ha estat impossible fer-ho, perquè no hem tingut el temps suficient ni tampoc hem trobat fonts primàries com ara el certificat de naixement, defunció o algun diari personal de la periodista. Per l'altra part, el que ens ha suposat un gran impediment és no haver trobat tots els articles que preteníem analitzar. En concret, han estat nou articles els que no hem pogut incloure en el treball, perquè tot i el contacte mantingut amb diferents arxius digitals (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques, Arxiu His-

tòric de la Ciutat de Barcelona, Biblioteca de Catalunya i La Hiperenciclopèdia Històrica d'Esquerra Republicana de la Fundació Irla) hem pogut recuperar alguns articles que inicialment no podíem trobar, però no aquests, ja que no ens n'han donat constància.

En una futura recerca, el treball podria ampliar els horitzons i analitzar tota l'obra periodística de Rosa Maria Arquimbau (1924-1936) per, d'aquesta manera, poder traçar unes tendències temàtiques i estadístiques més acurades en referència a la seva activitat com a periodista. A més, creiem que seria molt interessant comparar-la amb les seves publicacions més literàries, com ara contes o novel·les. D'altra banda, pensem que es podria elaborar una biografia més extensa, contactant amb la descendència de la seva família, els seus amics o companys de professió i aprofundint en les seves aficions, vicis i temors més personals. És clar, però, que això només es podria dur a terme si la investigació fos més àmplia i es tractés, per exemple, d'un treball de fi de grau realitzat amb més temps i amb més extensió que el nostre.

REFERENCIAS

1. Fonts primàries

Evolució:

Arquimbau, R.M. "Literatura femenina", *Evolució*, 19, 28/6/1931, p.2.

L'opinió:

Arquimbau, R.M. "Joventut vol dir triomf", *L'opinió*, 275, 20/4/1932, p. 14

Arquimbau, R.M. "Comentari lleuger", *L'opinió*, 279, 24/4/1932, p. 12.

Arquimbau, R.M. "Reportatge imaginari", *L'opinió*, 285, 1/5/1932, p. 12

Arquimbau, R.M. "Lamentable", *L'opinió*, 288, 5/5/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Comentari frívol", *L'opinió*, 291, 8/5/1932, p.9

Arquimbau, R.M. "La cívica", *L'opinió*, 298, 18/5/1932, p.3

Arquimbau, R.M. "Corpus, el temps i el liberalisme", 308, 29/5/1932, p. 8

Arquimbau, R.M. "El nostre programa", *L'opinió*, 326, 19/6/1932, p.6

Arquimbau, R.M. "Política" i "Laïcisme", *L'opinió*, 332, 26/6/1932, p.2

Arquimbau, R.M. "La meva justificació", *L'opinió*, 338, 3/7/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Seccions Femenines?", *L'opinió*, 344, 10/7/1932, p.8

Arquimbau, R.M. "Llibres", 1 *L'opinió*, 350, 17/07/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Laïcisme", *L'opinió*, 332, 26/06/1932, p.2

Arquimbau, R.M. "Hem estat a Vilamar", *L'opinió*, 362, 31/07/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Entre nosaltres", *L'opinió*, 368, 31/8/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Misèria!", *L'opinió*, 374, 5/08/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Temes d'estiu", *L'opinió*, 380, 21/08/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "La pena de mort",

L'opinió, 390, 28/08/1932, p. 3

Arquimbau, R.M. "Les modes», *L'opinió*, 392, 04/09/1932, p. 9

Arquimbau, R.M. "Prejudicis", *L'opinió*, 398, 11/09/1932, p.12

Arquimbau, R.M. "Gelosia", *L'opinió*, 404, 18/09/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Espionatge", *L'opinió*, 410, 25/09/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Standard", *L'opinió*, 416, 2/10/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Del temps. Sorpreses? Agradables? Desagradables?", *L'opinió*, 422, 9/10/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Laïcisme d'estar per casa", *L'opinió*, 433, 22/10/1932, p.4

Arquimbau, R.M. "Malentès", *L'opinió*, 439, 29/10/1932, p.6

Arquimbau, R.M. "L'uniforme de les vampiresses", *L'opinió*, 445, 5/11/1932, p.4

Arquimbau, R.M. "Elogi i condemna del flirt", *L'opinió*, 469, 3/12/1932, p.9

Arquimbau, R.M. "Entorn de l'amistat", *L'opinió*, 474, 10/12/1932, p.5

Arquimbau, R.M. "Mussolini, antifeminista", *L'opinió*, 480, 17/12/1932, p.8

Arquimbau, R.M. "L'atzar i la sort", *L'opinió*, 486, 24/12/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "De l'amistat, encara", *L'opinió*, 493, 1/01/1933, p.6

Arquimbau, R.M. "Teatre català", *L'opinió*, 498, 7/01/1933, p.7

Arquimbau, R.M. "Marit i muller", *L'opinió*, 510, 21/01/1933, p.16

Arquimbau, R.M. "Homes i dones", *L'opinió*, 516, 28/01/1933, p.8

Arquimbau, R.M. "L'edat de la seducció", *L'opinió*, 522, 4/02/1933, p.7

Arquimbau, R.M. "Suggestions. El problema de les escombraries", *L'opinió*, 547, 5/03/1933, p.9

Arquimbau, R.M. "Com marxa la beneficència. A l'Asil", *L'opinió*, 634, 16/06/1933, p.7

Arquimbau, R.M. "Com marxa la beneficència. A "Las Hermanitas de los Pobres"", *L'opinió*, 635, 17/06/1933, p.12

Arquimbau, R.M. "Com marxa la beneficència. A l'asil del Port", *L'opinió*, 681, 10/08/1933, p.9

Arquimbau, R.M. "Quatre mots, a Manuel Brunet", *L'opinió*, 683, 12/08/1933, p.3

Arquimbau, R.M. "Reportatge d'un diumenge al matí", 736, *L'opinió*, 13/10/1933, p.9

Arquimbau, R.M. "La culpa és, en gran part, nostra", *L'opinió*, 758, 8/11/1933, p.11

La Publicitat:

Arquimbau, R. M. "La dona, la moda i la llar. En favor de les dones i de Catalunya", *La Rambla*, 10, 22/05/1931, p.10

La Rambla:

Arquimbau, R. M. "Antifeminisme, Teatre", *La Rambla*, 42-43, 19/1/1931, p.7.

Arquimbau, R. M. "De l'amistat i de la impertinència", *La Rambla*, 44, 26/1/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "XIII", *La Rambla*, 45, 2/2/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "Carnestoltes", 46, *La Rambla*, 9/2/1931, p.12

Arquimbau, R. M. "Divorci", *La Rambla*, 47, 16/2/193, p.13

Arquimbau, R. M. "Llibres. Feminisme", *La Rambla*, 49, 2/3/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "Massa Reines", *La Rambla*, 50, 9/3/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "L'espectacle de les manoles", *La Rambla*, 51, 6/5/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "****", *La Rambla*, 55, 13/4/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "Feminisme Republicà", *La Rambla*, 64, 20/4/1931, p.13

Arquimbau, R. M. "Més de Feminisme", *La Rambla*, 66, 4/5/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "Les apariències enganyen, Diputats amb faldilles i amb sotanes. "Cotilla i polacres" al servei de la monarquia", *La Rambla*, 67, 11/5/1931, p.12

Arquimbau, R. M. "La dona, la moda i la llar. En favor de les dones i de Catalunya", *La Rambla*, X, 22/05/1931, p.X

Arquimbau, R. M. "Adhesió feminista a la República Federal", *La Rambla*, 69, 25/5/1931, p.9

Arquimbau, R. M. "La meva correspondència", *La Rambla*, 70, 1/6/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "A propòsit de l'estiu", *La Rambla*, 71, 8/6/1931, p.7

Arquimbau, R. M. "Romania. Itàlia", *La*

- Rambla*, 72, 5/6/1931, p.7
- Arquimbau, R. M. "Rètols en català. "Miss Univers"", *La Rambla*, 73, 22/6/1931, p.7
- Arquimbau, R. M. "Lamentació", *La Rambla*, 74, 25/6/1931, p.8
- Arquimbau, R. M. "Demà...", *La Rambla*, 75, 27/6/1931, p.7
- Arquimbau, R. M. "Estatut. "Els sense feina i els "sin trabajo". Rètols en català (II)", *La Rambla*, 78, 13/7/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Encara...", *La Rambla*, 79, 20/7/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Les dones per l'Estatut de Catalunya", *La Rambla*, 80, 27/7/1931, p.12
- Arquimbau, R.M. "Nosaltres...", *La Rambla*, 81, 3/8/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Colònia. "Golf". Constitució", *La Rambla*, 84, 24/8/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "La por al divorci", *La Rambla*, 86, 7/9/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Superstició", *La Rambla*, 87, 14/9/1931, p.9
- Arquimbau, R.M. "Mal entès", *La Rambla*, 88, 21/9/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "[Gandhi.] El sufragi femení", *La Rambla*, 90, 5/10/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Poc a poc. El nostre vot", *La Rambla*, 91, 12/10/1931, p.10
- Arquimbau, R.M. "La qüestió religiosa. Prou Ezquioga! Divorci i amor lliure. Club Femení i d'Esports. La llei de defensa de la República", *La Rambla*, 93, 26/10/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Compte amb la concòrdia! Del feminisme. Clara Campoamor", *La Rambla*, 95, 9/11/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Del sufragi femení, encara... Nudistes amb sabates. A Nord- Amèrica", *La Rambla*, 97, 23/11/1931, p.10
- Arquimbau, R.M. "El perill groc. L'hora dels catòlics", *La Rambla*, 98, 30/11/1931, p.9
- Arquimbau, R.M. "Lletra oberta a Catalunya", *La Rambla*, 99, 7/12/1931, p.7
- Arquimbau, R.M. "Per al senyor Gil Robles", *La Rambla*, 101, 21/12/1931, p.9
- Arquimbau, R.M. "[Nadal]», *La Rambla*, 102, 28/12/1931, p.9
- Arquimbau, R.M. "Si t'encerto t'endevino. Igualtat de drets", *La Rambla*, 104, 11/1/1932, p.7
- Arquimbau, R.M. "Copets a l'espatlla. Cinema animal. Miss Catalunya", *La Rambla*, 105, 18/1/1932, p.7
- Arquimbau, R.M. "Feminisme, feminitat i confidències", *La Rambla*, 106, 25/1/1932, p.5
- Arquimbau, R.M. "De la llar a l'oficina i de l'oficina a la llar. Símbols", *La Rambla*, 107, 1/2/1932, p.7
- Arquimbau, R.M. "Criticar... Disfresses", *La Rambla*, 108, 8/2/1932, p.7
- Arquimbau, R.M. "Una mica de bona voluntat", *La Rambla*, 109, 15/2/1932, p.7
- Arquimbau, R.M. "Colors", *La Rambla*, 110, 22/2/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Chevalier i el vot femení", *La Rambla*, 111, 29/2/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Les dames de la cotilla i les polacres", *La Rambla*, 103, 1/4/1932, p.7

Arquimbau, R.M. "Les funcionàries públiques", *La Rambla*, 124, 30/5/1932, p.5

2. Bibliografia

Altés, E. (2007), *Les periodistes en el temps de la República*, Col·legi de Periodistes de Catalunya: Barcelona, pp. 89-91

Carrasco, M. et al. (2011), "Rosa Maria Arquimbau Cardil", *Periodistes en temps difícils*. Pàgina web. Data de consulta: 06/02/2023. [<http://periodistesentempsdifícils.adpc.cat/?p=36>]

Diccionari Històric de Periodistes Catalans (27/8/2020), "Rosa Maria Arquimbau i Cardil", *Diccionari Històric de Periodistes Catalans*, Fons Gabriel Cases i Galobardes: Arxiu Nacional de Catalunya. Web. Data de consulta: 28/3/2023. URL: [https://dichpc.iec.cat/periodista_un.asp?id_persona=1056]

Guillamon, J. & Arquimbau, R. M. (2015). *L'Enigma Arquimbau*. Comanegra: Barcelona.

Guillamon, J. (06/02/2016), "Arquimbau, la mujer cóctel", *La Vanguardia*, en línia: [[\[presa/20160206/301940947105/arquimbau\]\(https://www.la-vanguardia.com/edicionim-presa/20160206/301940947105/arquimbau\)](https://www.la-vanguardia.com/edicionim-</p></div><div data-bbox=)

[-lamujer-coctel.html](https://www.la-vanguardia.com/edicionim-lamujer-coctel.html)]

Guillamon, J. (2016), "Una periodista una mica especial" , Capçalera, p. 173.

Madrenas Tinoco, M. D. et al. (2007). "Dos escritoras del Novecentos. Matilde Ras y Rosa M. Arquimbau", *Revista de lengua y literatura catalana, gallega y vasca*, 13, pp. 111-129.

Masó i Reig, E. (2013). *Les dones d'Esquerra (1931-1939)*. Memòria i testimonis, Fundació Josep Irla: Barcelona.

Nopca, J. (2016, 13 Març). "Rosa Maria Arquimbau, icona literària dels anys 30, l'era del flirt.", *Ara.cat*. [https://www.ara.cat/cultura/rosa-mariaarquimbau-icona-literaria_129_3044515.html]

[<https://www.regio7.cat/opinio/2022/01/06/rosa-maria-arquimbau-i-cardil-61297606.html>]

Del paper a la pantalla
La transició digital del Periódico de Catalunya
entre el 1995 i el 2000

J. Robirola
B. Delgado
P. Gómez
J. Robles

Resum

El 1995, El Periódico de Catalunya feia un pas clau en la història del diari: inaugurava la seva primera versió web. El que semblava, per a molts, travessar la porta cap a un terreny desconegut i fosc, per a El Periódico de Catalunya va ser el començament d'una etapa imprescindible en el seu futur i consolidació com a mitjà. Els seus lectors es trobaven (sense ser-ne del tot conscients) davant el resultat de tres factors indubtables: el primer, la feina i la recerca de noves eines per part d'un equip multidisciplinari que creia en el projecte del mitjà; el segon, l'arribada i consolidació creixent de la World Wide Web; per últim, l'evidència clara que el futur ja era més a prop que mai. El Periodisme es trobava davant un nou paradigma: usuaris interconnectats i exigents, un consum informatiu immediat i en massa, i l'oportunitat de crear i divulgar contingut multimèdia i hipervincle. Però hi va haver professionals que, durant aquests primers anys de digitalització, no es van quedar enrere i, davant aquesta nova realitat, van obrir-se en un camp inexplorat i fructífer; l'equip de El Periódico de Catalunya n'és l'exemple.

Paraules Clau: El Periódico de Catalunya, digitalització, World Wide Web, periodisme, versió digital.

Abstract

In 1995, El Periódico de Catalunya reached an important milestone in the newspaper's history by launching its first web version. What seemed, for many, a door to an unknown and dark terrain, to El Periódico de Catalunya it was the beginning of an essential stage for the future and its consolidation. Its readers found themselves (without being fully aware of it) in front of the result of three undoubted factors: firstly, the work and the search for new tools by a multidisciplinary team that believed in the project of the media; secondly, the arrival and growing consolidation of the World Wide Web; finally, the clear evidence that the future was closer than ever. Journalism faced a new paradigm: interconnected and demanding users, immediate and mass information consumption, and the opportunity to create and disseminate multimedia and hyperlinked content. But there were professionals who, during these first years of digitization did not stay behind, and, faced with this new reality, opened up in an unexplored and fruitful field; El Periódico de Catalunya's team is an example of it.

Keywords: El Periódico de Catalunya, digitization, World Wide Web, journalism, digital version

1. INTRODUCCIÓ

El final del segle XX i començament del XXI està marcat per un element disruptiu: l'aparició i consolidació de la World Wide Web, que va suposar un trencament de tot el que, fins aleshores, s'havia establert en l'àmbit de la comunicació. El món va haver d'adaptar-se a una nova plataforma que semblava tenir un futur fructífer, i l'ofici del periodisme no va poder quedar-se enrere. Aquest treball pretén analitzar l'adaptació digital d'un dels primers diaris espanyols en proposar una versió web del seu contingut, El Periódico de Catalunya, durant el període 1995-2000, uns anys clau per a la premsa espanyola i mundial. Aquesta primera etapa de la digitalització va necessitar nous equips, noves idees i noves metodologies per a fer front a una necessitat de reinvençió creixent.

L'estudi que hem dut a terme aspira a entendre el com de la qüestió, l'enfocament del diari en la carrera per la digitalització. El cas particular de El Periódico de Catalunya, fundat el 1978, és interessant perquè suposa un exemple de mitjà que ràpidament veu Internet com a una oportunitat i no com a un enemic, i és estratègic a l'hora de fer aquest pas; es pot considerar pioner en la creació d'un equip especialitzat i multidisciplinari que treballa el 1994 en l'elaboració d'un futur diari electrònic. No va ser, però, fins al 1995 que no es va posar a la xarxa com a diari electrònic. L'equip de El Periódico

desenvolupa, també, un prototip de diari electrònic interactiu, el Newspad, de la mida d'una agenda, amb vídeo i so i un teclat tàctil virtual. Més enllà dels fets, aquest estudi té la intenció de comprendre el context en què El Periódico de Catalunya es va trobar, quins reptes, quines aspiracions, motivacions i inspiracions va tenir per a llençar-se a un mar desconegut i potser, fins i tot una mica intimidant. A través d'una anàlisi exhaustiva de la primera versió digital i amb entrevistes a periodistes i especialistes que van ser al capdavant de les redaccions i els equips del mitjà durant l'època tractada, l'estudi dut a terme tracta de girar les manetes del rellotge i recompondre una història que no ha estat explicada completa: com l'any 1995, els usuaris de El Periódico de Catalunya van fer clic a una primera versió digital del diari. Entendre què els va dur fins allà i quin procés va seguir el mitjà és clau per a manifestar la història infinita de l'ofici del periodista: la capacitat de reinvençió, de buscar noves eines, d'anar en la recerca de la manera més eficaç per a divulgar la informació. En definitiva, El Periódico de Catalunya es va haver d'adaptar a un món exigent; i aquesta investigació pretén explicar per què ho va fer d'una manera tan exitosa.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En el marc d'estudi dels inicis de la digitalització de El Periódico de Catalunya (un dels punts més centrals que pretén centrar-se el nostre treball), l'anàlisi contemporani als primers anys de la incorporació a la xarxa del diari (Armanyances, I. (1997). *Prensa electrònica espanyola. Diaris de Madrid i Barcelona a la Xarxa Digital*. Univ. del País Basc), explica com El Periódico de Catalunya va ser pioner a Espanya en la formació d'un equip investigador multidisciplinari on van intervenir diverses empreses i institucions de diversos països d'Europa, amb la intenció de començar a treballar el 1994 en l'elaboració d'un futur diari electrònic. Aquest nou format pretenia incorporar informació de caràcter periodístic i publicitat a través de la imatge i la veu a base de vídeos. De la mateixa manera, la font explica que aquest equip de treball va desenvolupar un prototip de diari electrònic interactiu, el Newscap, de la mida d'una agenda, amb vídeo i so i amb un teclat tàctil virtual. Als seus inicis, El Periódico de Catalunya tenia un equip format pel redactor-cap, cap de secció i dos redactors així com quatre redactors que tenien veu durant les reunions. Des de l'any 1994, l'equip de El Periódico de Catalunya, va començar a preparar, igual que altres diaris, els seus productes CD-ROM de continguts hemerogràfics. No va ser, però, fins al 1995 que no es va posar a la xarxa com a diari

electrònic. L'objectiu era reflectir la versió impresa encara que al diari telemàtic es descartaven certs continguts, com la publicitat, que sí que es podien llegir-se en paper i que ja havien estat incorporats a l'edició electrònica.

Pere Masip escriu *El ciberperiodisme a Catalunya*, on fa una anàlisi de la renovació digital dels mitjans catalans. Després d'uns anys d'un cert aferrissament, l'any 2007 va confirmar la tendència ja apuntada durant l'any anterior i que mostra una revitalització del sector del ciberperiodisme a Catalunya. La modernització no va ser exclusiva dels mitjans catalans, sinó que s'estén als cibermitjans espanyols. A més de la remodelació de les webs, en les quals hi ha dissenys més moderns i atractius per als lectors, els mitjans van realitzar una sèrie d'estratègies per tal de fidelitzar les audiències. Guallar, J. (2007) també explora aquesta nova dinàmica pròpia dels anys 2007-2010 a *La renovació dels diaris digitals: redissenys i web 2.0*. El professional de la informació, vol. 16, n. 3, pàg. 235-242. Explica que durant la renovació dels diaris digitals, El Periódico, havent separat els dominis de les seves edicions en català i castellà (El periodico.com i El periodico.cat), va ser un dels que més va donar protagonisme als espais de participació dels lectors, i va establir una relació més estreta amb la relació impresa, ja que to-

tes les intervencions dels usuaris respecte a l'edició online, ja fossin en fòrums, enquestes o en fotocarts, les traslladaven a l'edició en paper. Això exemplifica, que des de l'inici El Periódico tenia la intenció d'incloure les noves oportunitats que oferia la multimèdia i la digitalització.

3. OBJECTIUS I PREGUNTES DE RECERCA

Si parlem de la digitalització del *Periódico de Catalunya* és molt probable que ens sorgeixen moltes inquietuds i dubtes: Com es va posar en marxa el Periódico Online? En quin context ho va fer? Quina ha estat l'evolució del Periódico Online? ¿Per què el *Periódico de Catalunya* va ser un dels primers periòdics d'Espanya en digitalitzar-se? Què és el NewsPad? Quan i per què apareix? Quin era el seu funcionament? En el seu moment va tenir èxit? I per què es va extingir?

Per donar resposta a totes aquestes preguntes, per aquest treball plantejem els següents tres objectius:

- Explicar què va fer que el *Periódico de Catalunya* fos un dels primers diaris digital de tot l'Estat.
- Conèixer el projecte del NewsPad i entendre què va comportar pel periodisme digital.
- Comprendre l'impacte de l'aparició del Periódico Online i quina va ser la seva evolució.

4. MÈTODES

Per tal de complir amb els nostres propòsits farem servir tres mètodes diferents, cada un d'ells donant una resposta directa a l'objectiu corresponent. Ho veiem: per respondre al primer objectiu (*Explicar què va fer que el Periódico de Catalunya fos un dels primers diaris digital de tot l'Estat*) farem servir entrevistes focalitzades de caràcter informatiu a Eva Domínguez i David Sancha (treballadors del *Periódico de Catalunya* entre el 1995 i 2000).

Per constar al segon objectiu (*Conèixer el projecte del NewsPad i entendre què va comportar pel periodisme digital*) utilitzarem una entrevista focalitzada a Mario Santinoli (director tècnic del Periódico de Catalunya durant aquest període) que li va fer El Periódico l'any 2014.

Per últim, per donar una resposta a l'objectiu número tres (*Comprendre l'impacte de l'aparició del Periódico Online i quina va ser la seva evolució*), utilitzarem una entrevista focalitzada a Luis Ángel Fernández Hermana (corresponsal científic de *El Periódico de Catalunya* fins 2004. El 1995, en aquest mateix diari, va posar en marxa la pàgina setmanal Telemàtica, dedicada al món d'Internet i de les xarxes).

Per cada metodologia que utilitzem farem servir una categoria d'anàlisi específica. Nosaltres hem dividit les categories d'anàlisi en tres models d'entrevistes (model A, B i C).

El Model A d'entrevistes (a Eva Domínguez i David Sancha) es divideix de la següent manera:

- Nom entrevistat i edat actual (i edat que tenia l'any 1995, l'inici del període que volem analitzar).
- **C01** Carrera professional.
- **C02** Lloc de treball que va tenir en el mitjà de el *Periódico de Catalunya* entre el 1995 i 2000.
- **C03** Causes (per què? com?) i conseqüències (impacte en el nombre de vendes de la versió impresa, recerca de noves formes de divulgació informativa, etc.) de la digitalització del mitjà.
- **C04** Aportacions clau que va donar a l'evolució digital del Periódico.
- **C05** Com va viure la transició entre els anys 1995-2000 (període de digitalització) i els canvis en el model de redacció.
- **C06** Importància del Periódico en comparació a altres mitjans coetanis.
- **C07** Percepció d'actuació sobre la transició paper-digital.
- **C08** Herència que ha patit el mitjà en referència al període de la digitalització (aprenentatges i causa actual).

El Model B d'entrevista (a Luis Ángel Fernández Hermana) es divideix de la següent manera:

- Nom entrevistat i edat actual (i edat que tenia l'any 1995, l'inici del període que volem analitzar).

- **C01** Carrera professional.
- **C02** Explicació del treball com a corresponsal científic del Periódico de Catalunya fins al 2004.
- **C03** Visió professional de la transició 1995-2000 (període de digitalització).
- **C04** Context de la posada en marxa de la pàgina setmanal Telemàtica (1995).
- **C05** Impacte de Telemàtica en la digitalització del mitjà.
- **C06** Canvis en la redacció de El Periódico amb la consolidació de Telemàtica.
- **C07** Percepció d'actuació sobre l'edeventiment.
- **C08** Visió general respecte a la situació actual (herències del període 1995-2000s en l'època actual).

5. CONTEXT HISTÒRIC

Als anys 90 els diaris van ser els primers mitjans de comunicació en distribuir el seu contingut per Internet. Va ser així ja que, per les seves característiques, era molt més senzill introduir la feina dels periodistes i redactors gràcies als sistemes d'edició de textos dels ordinadors de l'època.

La digitalització es va produir com a conseqüència de l'arribada de la xarxa electrònica, que va comportar grans canvis als mitjans de comunicació i va modificar tant el format de la informació com el seu consum i les rutines periodístiques. Així mateix, els mitjans de comunicació van haver

d'adaptar-se d'una manera molt ràpida als avenços tecnològics. Dins d'això, es pot veure clarament diferents formes d'assimilació digital. Uns van tractar d'utilitzar els recursos que els facilitaven les noves tecnologies i implementar aquesta nova vessant periodística. Uns altres, només van arribar a fer els deures obligatoris de l'adaptació digital i els hi va ser suficient amb tenir una web i xarxes socials.

Van començar a sorgir les primeres versions de pàgines webs de diaris, les quals naixien com a departaments específics on publicar en Internet el mateix contingut que es produïa per a l'edició impresa dels diaris. Dit d'una altra manera, van sorgir "pàgines d'abocament". Després que la web s'utilitzés només per a "l'abocament" de contingut, el digital va passar a ser una secció més dels diaris, com ho poden ser ara les seccions temàtiques, i estaven separades de la redacció en paper. Avui en dia, les dues parts es troben integrades en tots els mitjans.

Les primeres experiències amb Internet del sistema de comunicació de Catalunya les trobem l'any 1995, amb la creació de llocs web pioners com els de la UOC, l'Avui, TV3, Vilaweb (Infopista), l'Ajuntament de Barcelona, l'Escola Joventut de Callús, Tinet, Extranet (Alfons Cornella), Caixa de Catalunya, entre altres. És cap al 2012 on Internet deixa de ser un mitjà de minories, passant a ser un mitjà de

mitjans que aconsegueix una gran cobertura social, tot i les desigualtats geopolítiques, socials i generacionals que també s'hi produeixen.

Les transformacions del sistema de comunicació tindran conseqüències importants sobre la política, la cultura i la llengua catalana. Els canvis que comporta la implantació d'Internet podien ser interpretats com una nova plataforma d'oportunitats per a l'espai català de comunicació.

A Espanya, va ser el 1994 quan van aparèixer els primers mitjans periòdics a la xarxa. La revista cultural valenciana El Temps Online va néixer al juliol, a través del servidor Servicom. El Butlletí Oficial de l'Estat es va poder consultar diàriament a Internet des de febrer del 1995. En aquest mateix any també van néixer els tres principals diaris de Barcelona; Avui a l'abril, El Periódico de Catalunya al maig i la Vanguardia al juny.

6. LA TRANSICIÓ DIGITAL DEL PERIÓDICO DE CATALUNYA

La digitalització dels mitjans escrits va ser un esdeveniment comú en tots els mitjans de finals dels anys noranta. Els diaris es trobaven en una situació de "vida o mort", en el sentit que havien de renovar-se per tal d'adaptar-se amb èxit a una nova realitat. Els diaris editats a l'estat espanyol van començar la seva introducció a la xarxa electrònica mitjançant Internet, després que els

mitjans dels Estats Units fossin els pioners a l'hora d'introduir-se a la xarxa digital. Aquesta necessitat de cobrir una presència digital més enllà de la física posa de manifest l'angoixa per a no quedar-se enrere, de trobar-se a un lloc on altres mitjans ja hi eren.

L'inici de la digitalització no va ser un procés àgil i ràpid, sinó que va requerir la creació d'unes estructures més complexes. Els diaris van aparèixer relativament tard a la cursa digital, cosa que va comportar que existís una tensió als anys 1990 fins els inicis del 2000. Les xarxes telemàtiques que connectaven els diversos ordinadors ja formaven una xarxa universal per la que circulava la informació en diversos formats; aquestes dades, arxius o correus van revolucionar altres àmbits (sobretot, el científic) abans de penetrar en l'àmbit periodístic. La importància d'Internet era indubtable però no obvia. Molts mitjans van quebrar, ja que no van suportar la gran competència d'Internet i, d'altres, van haver de prendre decisions molts arriscades com dividir el diari en dos (en el cas destacable de *The New York Times*): els que escrivien en paper i els que hi escrivien en digital. Els mitjans espanyols que van optar per oferir una versió digital van fer-ho amb un marge de temps curt, es van sumar a la cursa d'Internet. Però cal revisar els discursos que tracten d'assegurar que l'arribada d'Internet va suposar la

creació de versions sòlides i independents de la premsa impresa. El que va succeir durant els primers anys va ser un esdeveniment de transposició. La concepció que la presència de la xarxa va aportar la interacció usuari-mitjà, els hipervincles i la multimèdia és certa; però va caler un temps per a que els mitjans arribessin a construir aquest tipus de plataforma. Els primers anys, els diaris oferien la informació de forma més plana, igualment accessible que la que es podia trobar en la versió impresa. En el cas de *El Periódico de Catalunya*, aquest fenomen també es produeix. Això no obstant, el mitjà sí que va buscar, des d'un inici, una forma de ser rellevant, d'aprofitar les oportunitats que oferia Internet i les noves xarxes interconnectades. És en aquest context en què es forma un equip d'investigació de diverses àrees i empreses europees que treballen independentment dels interessos del mitjà. Va començar a elaborar el 1994 un futur diari electrònic que pogués oferir la mateixa informació periodística i publicitat amb la incorporació d'imatge i veu a base de vídeos. I, per altra banda, va dur a terme projectes alternatius que s'adaptassin a la nova realitat que la xarxa introduïa. Un exemple és el projecte del diari electrònic interactiu, el *Newscap*. Des de l'any 1991, *El Periódico de Catalunya* va començar a preparar els seus productes CD-ROM amb contingut hemerogràfic. Però no va ser fins el 1995 que

no es va inaugurar a Internet com a diari digital, l'objectiu principal del qual era reflectir la versió en paper en la versió electrònica.

6.1. Causes: La digitalització de la informació

Des d'un punt de vista inicial, la causa principal de la digitalització dels mitjans va ser la certesa que Internet venia per a quedar-se. El Periódico de Catalunya va necessitar introduir un seguit de mesures per assegurar que tant l'equip de redactors com l'equip tècnic estiguessin preparats per a l'acollida d'una nova versió digital. La base es trobava en la digitalització de la informació: els sistemes iniciats a finals del segle XX permetien codificar, en un sistema binari, la informació que fluïa a través de la xarxa. Aquesta nova xarxa, introduïda per una revolució digital imminent, va permetre desenvolupar nous mitjans i formats de comunicació. Aquest és l'origen de les diverses xarxes que van permetre la introducció de nous fluxos d'informació: Internet, els portals d'accés o els motors de cerca; així com la possibilitat d'integrar-la en el nou suport les xarxes de comunicació anteriors; és a dir, tot tipus d'estructures de distribució de continguts, siguin escrits, sonors

o a través d'imatges.¹ A més, des de finals dels anys setanta, es va generalitzar cada cop més l'ús de l'ordinador personal. Arran d'aquest fet, la xarxa va començar a fer un canvi. El sistema que interconnectava els diversos aparells i permetia enviar dades i informació va passar a usar-se de forma més privada, entre els usuaris connectats a Internet i diverses webs.

Des d'una perspectiva més general, Javier Díaz Noci i Koldo Meso (1999)² van redactar cinc causes de l'aparició dels diaris multimèdia: 1) la necessitat dels mitjans d'incrementar les seves audiències, 2) l'augment de informació i de serveis que escapen els suports tradicionals, 3) la diversificació dels objectius empresarials del sector dels mitjans, 4) l'escassetat del paper i 5) els avenços tècnics al camp de la informàtica. És essencial comprendre aquestes darreres causes per entendre que, un cop El Periódico de Catalunya va adaptar la seva versió digital nascuda a finals dels 1990s, va començar una nova etapa en la què no només es buscava el traspàs de la informació al digital. És a dir, l'equip informàtic del mitjà va començar a establir les eines necessàries per a la creació d'un portal que permetís a l'usuari interactuar i participar del contingut. (Això ja va succeir amb la pàgina Telemàtica el

¹ Murciano Martínez, M. (2006). Cambio tecnológico y sistema de medios: la transición digital en los medios de comunicación. *Comunicación y pluralismo*, Núm. 0, p. 69-85.

² Díaz Noci, J. i Meso, K. (1999). Periodismo en Internet. Modelos de la prensa digital. Bilbao, Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.

1995, que permetia que els comentés-sin les seves opinions respecte els articles a través d'un fòrum). Però els lectors encara no estaven del tot preparats encara per a dur a terme un paper actiu a la xarxa. De mica en mica, els diaris van començar a apostar per a una versió menys plana del diari digital i amb un contingut hipervincle i multimèdia. El Periódico de Catalunya ja tenia l'experiència prèvia de Telemática i, al 2006, ja havia creat una web sòlida que aprofitava les eines d'Internet. Guallar, J. (2007) també explora aquesta nova dinàmica pròpia dels anys 2007-2010. Explica que durant la renovació dels diaris digitals, El Periódico, havent separat els dominis de les seves edicions en català i castellà (El periodico.com i El periodico.cat), va ser un dels que més va donar protagonisme als espais de participació dels lectors, i va establir una relació més estreta amb la relació impresa, ja que totes les intervencions dels usuaris respecte a l'edició online, ja fossin en fòrums, enquestes o en fotocarts, les traslladaven a l'edició en paper. Això exemplifica, que des de l'inici El Periódico tenia la intenció de incloure les noves oportunitats que oferia la multimèdia i la digitalització.

6.2. Telemática i el paper de Luis Ángel Fernández Hermana

En el relat de la digitalització del mitjà de El Periódico de Catalunya, sovint es

deixa de banda les diverses estratègies i iniciatives prèvies a l'aparició de la versió a Internet, així com la idea que la digitalització no és un esdeveniment únic i sobtat, sinó un procés enmaranyat que la societat porta construint des de finals dels anys vuitanta del segle passat. En aquest sentit, el paper de Miguel Ángel Fernández-Hermana és clau per a entendre les circumstàncies en les que es trobava el mitjà durant el període 1990-2000. Fernández-Hermana va establir-se el 1982 com a corresponsal científic per El Periódico de Catalunya fins el 2004: durant aquests anys, va dedicar-se a educar, reconèixer i investigar sobre l'ús i el coneixement d'Internet.

L'any 1995 va posar en marxa una pàgina setmanal, anomenada Telemática. L'objectiu de la secció era informar en el propi mitjà sobre l'impacte d'Internet i el paper de la societat respecte d'aquest. El Periódico no tenia una confiança molt gran en els àmbits científics i tecnològics del mitjà. Però l'arribada d'Internet va fer que calgués reforçar aquests sectors. Calia, per un costat, poder formar als treballadors i, per l'altre, crear una unitat de recerca i desenvolupament en el mateix mitjà (un fet que situa al mitjà com a pioners, ja que no existeix cap diari al món que disposi d'una unitat independent del poder del mitjà.) El Periódico de Catalunya va ser pioner a Espanya en la formació d'un equip investigador mul-

tidisciplinar on van intervenir diverses empreses i institucions de diversos països d'Europa, amb la intenció de començar a treballar el 1994 en l'elaboració d'un futur diari electrònic. L'equip de El Periódico de Catalunya, amb Antonio Franco al capdavant, va voler formar els redactors per tal que els periodistes tinguessin una visió base del què calia per a digitalitzar els mitjans. A través de la pàgina Telemàtica, els periodistes es van començar a adonar que la importància d'Internet era certa, i que el mitjà calia anar per aquell camí, però encara no disposaven de prou eines per fer-ho. A partir d'aquí, es planteja a gairebé tots els mitjans la necessitat que el mitjà sigui també protagonista de pàgines com aquesta. Aquesta va ser la repercussió que va tenir la pàgina.

No està del tot clar si Telemàtica va ser el precedent de la versió digital, però indubtablement va crear la situació necessària per a digitalitzar el medi. Van començar a entrar els diversos diaris al digital cada setmana, però eren sempre transposicions de la versió física. Calia que Internet obrís noves portes, noves eines i noves oportunitats. Per tant, Luis Ángel Fernández-Hermana va proposar un projecte als informàtics del mitjà, que tindria un cost prop de les 10.000.000.

El que plantejava la iniciativa era crear una xarxa de El Periódico que donés de regal un disquet amb accés a

Internet. L'usuari podia posar el disquet en el seu aparell electrònic i tindria una connexió automàtica. Es convertiria en un subscriptor de El Periódico i tindria a la seva disposició l'accés a la xarxa i una llista de webs. Aquest projecte, però, va quedar-se com a una idea, perquè no va poder-se dur a terme. El mitjà estava interessat en la trasposició i en la creació d'un mercat de notícies on els usuaris consumís la informació a través de la xarxa; per tant, altres projectes com el Newspad (que plantejaven el com consumir la informació) sí que van veure la llum.

6.3. El primer periódico digital

El Periódico de Catalunya va ser el primer diari en tot l'estat espanyol que va entrar a la red amb una gran aposta pels continguts digitals de qualitat. Van decidir iniciar-se en el món virtual sense saber al cent per cent si el model de negoci funcionaria o no.

El 7 de novembre de 1994 va sortir a la llum la primera edició digital de El Periódico, gràcies a la red Servicom. Els primers cinc dies va tenir xifres de cinc milions d'usuaris. Aquesta primera edició disposava de la portada, pàgines d'opinió, una guia de televisió i un resum de les notícies en tres minuts.

Durant els primers anys, l'edició digital només oferia les pàgines i notícies que sortien en l'edició impresa. Tothom parlava que el diari digital seria

el futur però cap dels implicats sabia si funcionaria i com fer que funcionés. El problema principal era saber com substituir el negoci anterior, la premsa escrita, en l'actual, la premsa digital. Van treballar amb por, principalment a tot allò que era desconegut i a la falta de preparació tecnològica del personal.

El Periódico va ser el primer diari electrònic d'Espanya i així ho va fer saber a la resta al saló de la informàtica de Madrid, SIMO, on es va presentar l'innovador projecte de premsa electrònica. A partir d'aquest moment, va ser tant l'èxit que els propis lectors van començar a respondre per correu electrònic a les seccions que llegien per internet.

Davant d'aquesta situació, les companyies telefòniques van començar a rebre pressions per millorar les connexions d'internet tant a empreses com a particulars. Davant de l'èxit que va tenir, El Periódico va inaugurar un foro per a que els seus lectors poguessin debatre els continguts del diari electrònic. Des de llavors, El Periódico valora el prestigi i la solvència dels seus professionals per poder reforçar la marca del diari en tots els suports, tant digital com en paper i, donar així, una coherència a les dues línies. D'aquesta manera, han aconseguit millorar el producte per als diferents hàbits de consum dels seus lectors.

6.4. Conseqüències: Les herències de la digitalització

Les herències actuals que provenen del període inicial de digitalització de El Periódico de Catalunya i altres mitjans estan encara per veure's. Els mitjans, per un costat, fan front a un increment divers i sovint caòtic i incontrolat de les diverses fonts informatives i coneixement. L'adaptació dels mitjans a Internet va suposar un canvi inevitable en les estructures comunicatives i de treball en les redaccions. Però, a banda dels treballs acadèmics com aquests que fan una revisió històrica del què ha succeït fins ara, les herències requereixen d'una visió més panoràmica de la situació. La primera generació d'Internet (i la que pretén analitzar aquest treball) va establir l'estructura bàsica i essencial per tal d'assegurar que la xarxa funcionava. Trobem, després, la segona generació que assegura la perpetuïtat d'Internet i crea les plataformes indicades i les llistes de distribució.

La nova manera de treballar que va portar Internet va trastocar molt les redaccions i als treballadors que formaven part d'elles. Van aparèixer noves tecnologies que els diaris i els mitjans no sabien utilitzar ni rentabilitzar. Els periodistes es van trobar dominats per aquestes noves tecnologies i havien de fer front a elles si volien avançar tant conjuntament com personalment. Tot va canviar, no només a

nivell individual sinó a nivell col·lectiu. La forma d'organització del treball i de les rutines que portaven a diari les redaccions es van veure afectades.

L'arribada d'Internet va canviar molt les coses ja que els mitjans debien d'adaptar els seus mètodes de treball a la realitat tecnològica. La publicació i distribució de contingut va deixar d'estar vinculada a les fortes inversions i va passar a ser una nova forma de comunicació amb els usuaris. Una de les principals conseqüències que apareixen en aquell moment i que avui dia hi continua existint és la llibertat que aporta Internet als mitjans. Bloquejar aquest accés pot posar en perill la lliure circulació de la informació.

Els ciutadans poden informar-se millor a partir de l'aparició dels diaris a Internet millorant així el periodisme i fent que aquest compleixi amb el rol socio-educatiu. D'aquesta manera els destinataris passen a ser també emissors de notícies.

Internet va entrar amb molta força sent un món molt ampli. Tot el que apareixia i apareix a la xarxa es queda en ella per sempre. És per això que s'ha de valorar la credibilitat de les fonts i rastrejar les notícies.

Un altre factor a destacar que la majoria dels periodistes de l'època reconeix és que van començar a passar moltes més hores davant dels ordinadors que personalment amb les seves fonts o en el lloc de la notícia. Molts

d'ells van arribar a pensar que els articles perdien ambient i context.

Tot i així, la conseqüència més clara que va portar la digitalització dels mitjans va ser la immediatesa. L'acceleració del cicle de les notícies va passar a ser molt ràpid ja que la demanda del públic era permanent i constant i demanaven una informació instantània i actualitzada. Els mitjans van començar a aportar context i profunditzar molt la informació ja que no hi havia límit d'espai. Tot en conjunt va suposar una sobrecàrrega de treball ja que la informació havia de ser immediata i amb enfocaments diferents a la resta. Els equips de treball eren petits i poc personal havia de cobrir varis fronts de notícies i treballar amb una eina mai utilitzada.

6.5. El Newspad d'El Periódico

Cinc mesos després del llançament de la primera web del Periódico, el 25 d'octubre de l'any 1995, el mitjà va presentar el projecte del NewsPad, un prototip de diari multimedia amb suport electrònic portàtil amb el que es podien rebre notícies. Aquest havia de ser el gran projecte del mitjà, de fet els seus creadors: Mario Santinoli i el director Antonio Franco, creien que revolucionaria el mercat periodístic. Llavors, per què el projecte mai va prosperar i es va quedar en el record?

Molts dirien que la tecnologia del NewsPad estava molt avançada per la seva època, i no anirien errats. I és que

el mateix Santolini en una entrevista al Periódico³ explica que el projecte era molt ambiciós. “El Newspad utilitzava els avenços dels microprocessadors dels mòbils, tenia una pantalla tàctil color, telèfon mòbil i càmera de vídeo i pesava 3,2 quilos”. Franco i Santolini posaven en escena el projecte com “el diari del futur”⁴. Anys més tard experts en el tema l’han arribat a comparar amb els iPads d’Apple: “El NewsPad era una mena d’iPad per a diaris, però 13 anys abans de l’aparició de l’invent de Steve Jobs”.

El Newspad va ser un projecte finançat per l’organització de mitjans dels Estats Units i per la Comissió Europea que tenia la intenció de fer arribar les notícies a tothom sense que haguessin de comprar la versió en paper: podies tenir les notícies a la butxaca (mai vist fins aquell moment). “Als anys 90 ja era un antecedent del que seria avui en dia però amb un grosor de dispositiu molt més gran”, exposa David Sancha, dissenyador periodístic i extreballador del Periódico.

El projecte va néixer des de zero, ja que si ens contextualitzem pel que fa l’època, l’any 1995 la presència dels

smartphones, els iPads o qualsevol dispositiu digitalitzat tal i com els coneixem avui dia era totalment nul·la, no existia. “No hi havia referències per fer viable el projecte, calia crear un llenguatge nou, sumar so, imatges”, destaca Santinoli; “Només coneixia les experiències de les universitats nord-americanes, com la de Stanford, i les dels petits editors americans que van llançar els primers BBS (*Bulletin Board Systems*)”. I és que era un moment en el que encara estaven apareixent els *softwares*. A tot això també se li hauria de sumar el fet de que pocs lectors estaven disposats a pagar pel NewsPad i que la indústria del Periodisme encara tenia molts dubtes de com fer funcionar aquest suport.

El motiu del perquè el aquest projecte mai es va arribar a comercialitzar/treure al mercat és difós. És més, el propi projecte és difós i és que molt poca gent del mitjà sabia com funcionava i realment com s’havia d’utilitzar: “Ningú sap res del NewsPad, només el coneixien Mario Santinoli, Antonio Franco i dos o tres persones més”, explica Luis Ángel Hermana. Segons aquest, el NewsPad que se’ns ha presentat des del Periódico com el

³ De la Torre, I. , Fajardo, C. (2014, novembre 20). «Leeremos la prensa en cualquier objeto»: Entrevista a Mario Santinoli. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20141114/leeremos-la-prensa-en-cualquier-objeto-3689514>

⁴ Gordillo, S. (2013, octubre 22). Compromiso con el periodismo digital: EL PERIÓDICO lanzó la primera web de un gran

diario español, ideó una tableta 13 años antes del iPad y apostó por la integración en la redacción. *El Periódico*. <https://www.elperiodico.com/es/sociedad/20131022/compromiso-periodismo-digital-2772114>

gran dispositiu innovador i predecessor del iPad, és com una bomba de fum.

Sí que és cert que el projecte va existir, però només dins d'una sala d'investigació i de proves on els únics que hi tenien accés, com bé comenta Hermana eren bàsicament Santinoli i Franco. "Ningú del Periódico va utilitzar mai aquesta tecnologia", afegeix. L'ex-treballador del Periódico creia que el projecte no tenia cap mena de sentit, creia que el que necessitava el mitjà era entendre Internet i saber-s'hi adaptar i no pas, el que alguns, com Santinoli o Franco estaven fent: allunyar-se d'Internet i buscar alternatives, com van intentar fer amb el NewsPad. "Jo deia a Santinoli que el que estava passant no és el Newspad, era Internet. Ningú sabia que duraria, però Santinoli pensava que Internet desapareixeria i que el Newspad es quedaria", confessa Hermana.

Tot i que, de cares a la galeria, el Periódico era dels mitjans més moderns i innovadors, la realitat era totalment diferent: tenien molts dubtes i internet no els agradava. És per això que no és difícil d'entendre el perquè es van gastar més de 10 milions de pessetes (60.101€) l'any 1995 en una impremta per la premsa en paper. Però ningú s'hi va oposar, el contrari, molts pensaven que era una bona inversió. En canvi Hermana creia tot el contrari: "Jo pensava que era absurd: estàvem arribant a una era on la informació fluïria com

a rius de tinta per Internet". Aquella inversió va acabar comportant un deute del que ningú parla i del qual el mitjà encara en pateix les conseqüències.

Per Luis Ángel Hermana cap mitjà (tampoc el Periódico) va saber entendre com havia de funcionar Internet. Els mitjans periodístics, passant pel Periódico, el Mundo i qualsevol altre amb l'aparició de les primeres webs es van dedicar a transcriure les notícies que sortien al diari físic al diari digital (feien el que entenem avui dia com un "copiar-pegar", agafaven la versió en paper i la replicaven a la web en versió digital). No hi havia cap feina afegida més que aquesta: la de traspasar la mateixa informació a un format diferent.

"El que dona Internet és que ara no s'ha de llegir cap mitjà: anar al quiosc comprar un diari o dos i llegir-los des del principi fins al final. Ara l'usuari s'ha convertit en sibarites de la informació i només llegeix el que li interessa", explica Hermana. "La gent començava a interessar-se per informació que els diaris no estaven donant", segons ell, la informació ja existia, ja hi era, i el que s'hauria hagut de fer era etiquetar aquesta informació. Però com descriu Hermana no hi havia cap mitjà que ho fes. I afegeix: "Abans no escoltar als lectors era normal, no els podies escoltar. Ara és essencial".

Amb la opinió de Luis Ángel Hermana ens apareixen dos motius del

perquè el projecte del NewsPad de Santiloni no va arribar mai a veure la llum més enllà de la del “laboratori”: per una banda el fet de que es volia allunyar d’Internet en un moment en el que calia era apropar-s’hi i per l’altra la falta de tecnologia.

“La tecnologia dels 90 encara no estava molt preparada pel NewsPad”, explica Eva Domínguez ex-treballadora de pràctiques en el Periódico. Un exemple de que la tecnologia no estava preparada pel NewsPad era el fet de que no sabien com carregar la bateria del propi dispositiu. Tot i no formar part directament del projecte, en tenia constància i en va poder generar una opinió. Per ella el format del dispositiu era innovador però no encaixava amb el dia dia dels lectors.

Així i tot, molts creuen que encara que el projecte no hauria tingut mai cap sortida perquè ni tecnològicament ni conceptualment encaixava amb el context de l’època, va ser exercir la funció de prova/inspiració per tot el que ha vingut després. “Des d’aquest punt de vista em va semblar un molt bon projecte per poder començar a pensar què vindria més enllà com les interaccions amb les pantalles i el consum en aquestes. Com a eina interna de desenvolupament sí que hi va tenir el seu ús però no era el moment de comercialitzar”, explica David Sancha.

“El NewsPad era un projecte amb uns fons europeus que tenen un principi i un final”, afegeix Sancha. Va ser

per això que sense cap dispositiu preparat per sortir el mercat, quan els fons es van acabar, el projecte del NewsPad també ho va fer.

7. CONCLUSIONS

Els processos pels quals El Periódico de Catalunya va aconseguir no perdre la seva rellevància com a mitjà a través de la seva arribada i consolidació a Internet no són els resultats d’una necessitat de reinvençió, sinó d’un procés molt més complex. Les persones implicades en els processos de digitalització dels diaris van ser treballadors compromesos amb l’actualitat. La xarxa que relacionava informació a través de diversos sistemes interconnectats va acabar sent una realitat que anava més enllà dels laboratoris, l’àmbit tecnològic i institucional. Internet va ser, de sobte, una realitat a la què el periodisme no podia donar l’esquena. La societat que els ciutadans construïm des de finals dels anys vuitanta ha tingut un paper clau en la consolidació d’aquests nous sistemes de xarxa, on trobem gairebé 400 milions d’usuaris connectats. El moment en què Internet irromp en l’esfera privada és el mateix en què el periodisme ha de fer accessible la seva informació. L’equip de El Periódico de Catalunya exemplifica el treball periodístic en un context d’incertesa i innovacions. Un context en què tant usuaris i lectors com mitjans van desenvolupar un paper clau. La web actual, la interacció i la

consolidació de contingut multimèdia formen part d'una realitat actual, però, en el seu origen van suposar un dels reptes més importants en la història del mitjà.

REFERENCIAS

- Armañanzas, E. (1996), El periodismo electrónico: información y servicios multimedia en la era del ciberespacio, *Editorial Ariel*.
- Caminos Marcet, J.M., Alberdi Ezpeleta, A., Vizueté Armentia, J.I. i Marín Murillo, F. (2003), La remodelación del Periódico de Cataluña: hacia el modelo de prensa de servicios. *Ámbitos. Revista Internacional de Comunicación*. Núm. 9-10. p. 275-300.
- Català Oltra, Ll.; Penalva Verdú, C. (2020). La mesura de l'ús de les llengües en els mitjans telemàtics. *Arxius de sociologia*, Núm. 42, p. 223-233.
- Cruz, M. i Saiz, M. (2007), Cuatro siglos del periodismo en España: De los "avisos" a los periódicos digitales, *Grupo Anaya Publicaciones Generales*.
- Díaz Noci, D. (2001), La Escritura digital: hipertexto y construcción del discurso informativo en el periodismo electrónico, *Universidad del País Vasco*.
- Díaz Noci, J. (2019). Naixement i Consolidació Del Periodisme a Internet: El Cas Dels Mitjans Públics Diari De Barcelona I La Malla. *Barcelona Quaderns d'història*, [en línia], 2019, Núm. 25, p. 283.
- Edo Bolos, C. (2001). Las incertidumbres del periodismo en internet. *Revista internacional de comunicación*, Núm. 6, p. 51-62.
- Edo, C. (2003), Periodismo informativo: el impacto de internet en la noticia, las fuentes y los géneros, *Ediciones y publicaciones Comunicación Social*.
- Franco, M. (2014), Optimismo para periodistas: claves para entender los nuevos medios de comunicación en la era digital, *Editorial UOC*.
- Guillamet i Lloveras, J. (2013). Periodisme i història, en un canvi de cicle. *Comunicació: revista de recerca i anàlisi*, Vol. 30, Núm. 1, p. 9-23.
- Hamada, J. P., (2013). Estudios sobre periodismo digital: ejes principales que guiaron el abordaje de la digitalización de las noticias. *Aposta: Revista de ciencias sociales*, Núm. 57.
- López García, G. (2015), Periodismo digital: redes, audiencia y modelos de negocio, *Ediciones y publicaciones Comunicación Social*.
- Martorell Bisbal, M. (2017). La comunicació en situacions de crisi o d'emergència i el seu impacte en internet en el marc del dilema moral. Tesis Doctoral, Universitat Jaume I.
- Masip, P.; Micó-Sanz, Josep-Lluís. "Investigación sobre ciberperiodismo en España. Trayecto hacia la conso-

- lidación". El profesional de la información, 2010, noviembre-diciembre, v. 19, n. 6, pp. 577-584.
- Montagut, A., (2021), Reset: cómo concluir la revolución digital del periodismo, *Editorial Galaxia Gutenberg*.
- Moragas Spà, M. (2012). Internet i canvis en el sistema de comunicació. *Quaderns del CAC*, Núm. 38, p. 5-14.
- Murciano Martínez, M. (2006). Cambio tecnológico y sistema de medios: la transición digital en los medios de comunicación. *Comunicación y pluralismo*, Núm. 0, p. 69-85.
- Pérez-Soler, S. (2017), Periodismo y redes sociales: claves para la gestión de contenidos digitales, *Editorial UOC*.
- Ramírez, M. (2022), El periódico: 25 años de auge y catarsis del periodismo en Internet, *Editorial Debate*.
- Rubio Lacoba, M. (2007), Documentación informativa en el Periodismo digital, *Editorial Síntesis*.
- Sahagún, F. (2002), De Gutenberg a Internet, *Editorial Fragua*.
- Sánchez, H. (2022), La digitalización en el periodismo: transformación, retos y oportunidades, *Editorial Gedisa*.
- Zalbidea Isasi, G. (2021). El periodismo escrito en la era digital: Estudio de caso sobre la transformación de la prensa tradicional a partir de Internet y las redes sociales. Tesis Doctoral, Universidad de Deusto.

L'ascens de Hitler a la premsa
conservadora catalana

Tractament informatiu al *Diario de Barcelona*
(juliol de 1932 – gener de 1933)

Teresa Cànovas
Pep Simó
Esteban Capdepon
Silvia González

Resum

L'ascens al poder d'Adolf Hitler i les conseqüències a l'Alemanya nazi sota el seu mandat són àmpliament conegudes, però no tant així la interpretació que des de fora d'Alemanya es feia sobre aquest ascens al poder, i menys des d'un diari en concret de Catalunya, des d'un diari de tendència conservadora, el Diari de Barcelona, en el context de la Segona República Espanyola. És per això, que mitjançant aquesta recerca analitzarem la recepció que van tenir aquestes notícies en les pàgines del *Diario de Barcelona*, per a conèixer tant la rellevància que tenien en aquell moment les notícies de política internacional, segons el nombre de pàgines i la secció que ocupava la informació, com la percepció de la figura d'Adolf Hitler, que arribarem a conèixer, gràcies a les còpies originals del *Diario de Barcelona* entre Juliol 1932 i Gener 1933, quin ha estat el tractament informatiu que ha rebut Hitler per part del diari.

Paraules Clau: Hitler, Diario de Barcelona, Tractament informatiu, Partit Nacionalsocialista, República de Weimar, führer

Abstract

Adolf Hitler's rise to power and the consequences in Nazi Germany under his rule are widely known, but not so much so the interpretation that was made from outside Germany on this rise to power, and less so from a particular newspaper in Catalonia, from a conservative newspaper, the *Diario de Barcelona*, in the context of the Second Spanish Republic. This is why, through this research, we will analyse the reception that this news received on the pages of the Barcelona Journal, to find out both the relevance that international political news had at that time, depending on the number of pages and the section that occupied the information, and the perception of Hitler's figure, with which we will come to know, thanks to the original copies of the Barcelona Journal between July 1932 and January 1933, what information Hitler received from the newspaper.

Keywords: Hitler, Diario de Barcelona, Information Treatment, National Socialist Party, Weimar Republic, führer.

1. INTRODUCCIÓ

La nostra recerca comença per la tria del tema en qüestió: un anàlisi del tractament informatiu de l'ascens al poder de Adolf Hitler per part de la premsa conservadora espanyola, com el *Diario de Barcelona*. Les preguntes que busquen resposta en aquest treball estan sobretot relacionades en la narrativa d'aquest contingut periodístic: És fidel al que va passar? Es pot definir, aquesta narrativa?

El perquè d'aquesta recerca és senzill. És una època històrica que ens és mínimament propera i, a més a més, és un context periodístic molt més desenvolupat. Durant el segle XX, el periodisme ja estava molt més arrelat, ja existien periodistes i es coneixia el poder de la informació i la comunicació. És un segle on apareixen magnats de la comunicació, alguns periodistes fan caure governs (com el cas del Watergate, per part dels periodistes Carl Bernstein i Bob Woodward), apareixen fotoperiodistes, que, fins i tot, moren degut als conflictes bèl·lics o, per exemple, alguns països apliquen la censura altra vegada.

El tema, com ja s'ha esmentat anteriorment, és un anàlisi del tractament informatiu de l'ascens al poder d'Adolf Hitler, des d'una perspectiva conservadora, a través d'un diari escollit, que és el *Diario de Barcelona*.

Si alguna cosa demostra la història del segle XX, és que és molt densa. Hi ha molta informació i és pràcticament

impossible tractar-ho tot amb la profunditat que es mereix. És per això que, quan es parla de l'ascens al poder de Adolf Hitler, s'acota a través d'una periodització. En el cas d'aquest treball, es farà entre el juliol de 1932, que és quan el Partit Nacionalsocialista Obrer Alemany (el partit NAZI) guanya les eleccions federals, fins el gener de 1933, quan la figura d'Adolf Hitler és nomenada canceller d'Alemanya, per part de Paul von Hindenburg, el president alemany.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Existeixen, avui en dia, un gran nombre de treballs i estudis que analitzen el tractament informatiu de la alemanya nazi i l'ascens del feixisme europeu, així com l'arribada al poder d'Adolf Hitler.

A nivell nacional, és altament referencial la obra "Hitler y la prensa de la II República española (1985)", de "Hitler y la prensa de la II República española (1985)". Aquest text analitza el tractament de fets polítics rellevants en la República de Weimar entre el 1932-1933 per part de *El Sol*, *El Debate*, *ABC*, *El Socialista*, *La Nación*, *Luz*, *Informaciones* i *El Liberal*.

Per últim, també destacariem com a referència el text de David San Frutos Fernández, "La imagen de Hitler en España durante la Segunda República (1933-1936)", on es recullen les posicions de diferents institucions periodístiques

espanyoles del moment respecte l'augment de popularització del partit Nazi.

Veiem, doncs, com el tractament informatiu d'aquest context històric ha estat mol estudiat. Però nosaltres creiem que, amb aquest treball d'anàlisi, podem aportar informació nova. No existeix cap estudi respecte al tractament d'aquest tema al diari *El Diario de Barcelona*. A través d'aquest diari, podem determinar la narrativa que es construeix a Catalunya, concretament des de el punt de vista més conservador, puix que aquest diari és un dels més importants del context en concret. Aquesta perspectiva no ha estat mai analitzada, i és a la que dedicarem aquest estudi.

3. Objectius i preguntes de recerca

Aquesta recerca i posterior anàlisi té diversos objectius que intentarem anar desgranant a continuació. D'una banda, intentarem determinar quina ha estat l'evolució de la percepció que hi havia a la societat catalana sobre Adolf Hitler des de les publicacions del *Diario de Barcelona*. A més, analitzarem la importància que les notícies internacionals, en aquest cas sobre la política alemanya, tenien al diari a través de la quantitat d'informació que s'oferia i el lloc on es situava als diaris del període triat. Finalment, intentarem entendre com es presentaven les

idees i les propostes nacionalsocialistes a la societat catalana en el context de la segona República.

Per a poder arribar a alguna conclusió, més concretament veurem com es parlava de la figura de Hitler en el diari en qüestió, i com era el tractament de la ideologia del Partit Nacionalsocialista; si es legitimitzen els seus discursos, o si, en canvi, se'n fa una descripció relativament objectiva. Per això, veurem si hi ha un increment en les publicacions del diari analitzat en relació amb la política alemanya durant el període en qual Adolf Hitler és nomenat canceller.

4. Mètodes

En el desenvolupament d'aquesta recerca durement a terme un mètode de recerca mixt, en el qual comptarem tant amb mètodes qualitius com amb quantitius.

Dels quantitius, els segons, obtindrem el nombre de vegades que es tracta la figura de Hitler en el període triat en el *Diario de Barcelona*, la qual cosa ens portarà a unes conclusions que ens serviran per acabar les interpretacions fruit del mètode qualitatiu en el qual analitzarem en profunditat quin ha estat aquest tractament.

En primer lloc analitzarem la font primària, el contingut que el *Diario de Barcelona* dedica a aquest tema, tant desde el punt de vista quantitatiu, però també si són peces majoritària-

ment informatives o també opinatives. Després, mirarem si les fonts de totes aquestes notícies correspon de manera més o menys adulterada a la realitat històrica de l'esdeveniment.

Les peces informatives han sigut classificades a través de les següents categories:

- Autor
- Títol notícia
- Data esdeveniment
- Data publicació
- Títol de la gasetta
- Lloc de procedència
- Lloc de publicació

Seguint els criteris establerts en la metodologia, la informació de l'hemertode del *Diario de Barcelona* s'anali-tzarà seguint els següent criteris i perspectives:

1. Anàlisi quantitatiu:
 - 1.1 Diferents textos periodístics
 - a. informatius
 - b. opinatius
 - 1.2 Classificació segons l'extensió de la peça informativa
 - a. Un paràgraf
 - b. Columna
 - c. Pàgina
 - d. Més d'una pàgina
 - 1.3 Classificació de la temporalitat de publicació de les peces
 - a. Mesos
 - b. Dies
 - 1.4 Classificació segons seccions
 - a. "Telégrafo, cable y T.S.H"
 - b. Carta
 - 1.5 Classificació temàtica

Esdeveniments promoguts pel partit nazi

Influència en la política nacional

Figura d'Adolf Hitler

Influència a nivell europeu

2. Anàlisi qualitatiu:

2.1 Punt de vista del diari sobre la victòria de les eleccions.

2.2 Punt de vista del diari sobre la formació del govern després de les eleccions del juliol del 1932

2.3 Punt de vista del diari sobre la figura de Hitler

2.4 Punt de vista sobre les primeres lleis i polítiques antisemites

2.5 Punt de vista sobre la influència del feixisme i el nazisme (Mussolini i Hitler)

2.6 Punt de vista sobre la política espanyola

2.7 Punt de vista sobre la repressió per part del nazisme a diferents sectors polítics

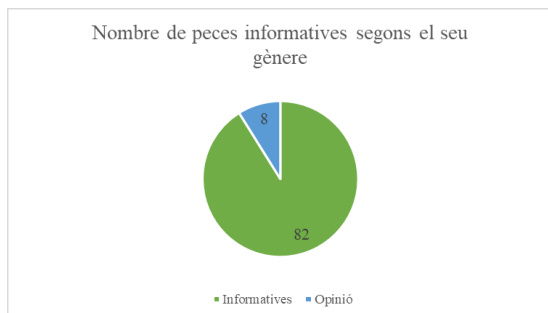
2.8 Prediccions per part del diari i la realitat històrica.

5. ANÀLISI QUANTITATIU

5.1. Diferents textos periodístics

Les peces publicades al *Diario de Barcelona* que tracten de Hitler i el seus inicis al poder eren majoritàriament informatives, essent 82 de les 90 tractades (consulta gràfica 1). En aquest sentit, es pot considerar que el diari va cobrir els esdeveniments rellevants, però no es va arriscar en el seu posicionament respecte al feixisme. Així i tot, totes les peces opinatives ocupen un

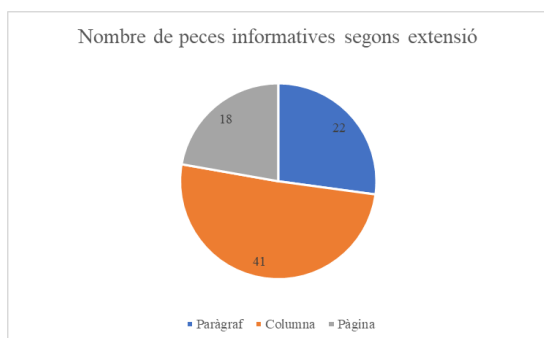
pàgina sencera, per tant, no es pot dir que el diari no es posicionés del tot.

Gràfic 1

5.2. Classificació segons l'extensió de la peça informativa

En els sis mesos estudiats, el *Diario de Barcelona* va publicar 41 columnes sobre Adolf Hitler al III Reich, 22 notícies en forma de paràgraf i 18 pàgines. Aquesta classificació ens permet interpretar que el diari en qüestió va cubrir profundament la situació política alemanya.

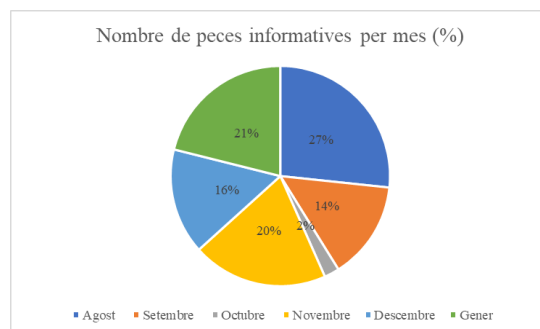
Gràfic 2

Si distribuïm aquesta informació en mesos, es pot veure com l'agost va ser el mes amb més pàgines dedicades a la situació política a Alemanya, amb un total de 9. Aquest augment es pot relacionar amb les eleccions de 1932, on el

partit nacional socialista va aconseguir 230 escons. El *Diario de Barcelona* va seguir profundament la situació política derivada de les eleccions.

5.3. Classificació de la temporalitat de publicació de les peces

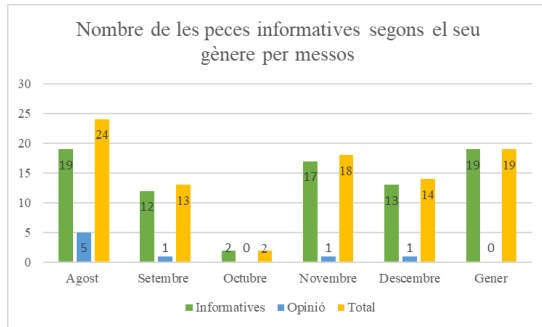
Existeix certa regularitat en el tractament informatiu de la situació política a Alemanya l'any 1932, i principis del 1933. El mes en el que es va publicar més informació va ser a l'agost. Aquesta qüestió es pot relacionar, com ja s'ha mencionat, amb les eleccions federals a la República de Weimar del 1932. També es pot veure (Gràfica 3) com el mes d'octubre es tracta molt poc en *El Diario de Barcelona* la temàtica analitzada. Això es podria ser degut a la densitat informativa política al mes d'octubre a Espanya, ja que al 1932 la situació política durant la Segona República era molt densa.

Gràfic 3

També es pot veure en la següent gràfica (Gràfica 4) com el mes d'agost augmenta els articles d'opinió. Aquestes peces periodístiques analitzen la situació que es viu a Alemanya, doncs al

mes d'agost es va estar debatent sobre qui formaria el nou govern a la República de Weimar. Una altre explicació podria ser que, al ser un mes festiu, no hi hagués material informatiu i llavors, es publiquen més articles d'opinió.

Gràfic 4

5.4. Classificació segons seccions

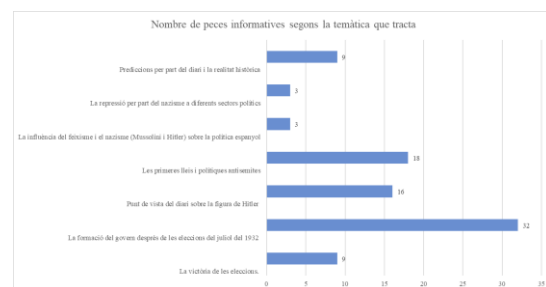
Pel que fa a les seccions on es va publicar la informació respecte l'avenç al poder d'Adolf Hitler, totes les peces informatives es publicaven a la secció "Telégrafo, cable y T.S.H". Es tractava d'una secció on es cobrien les diferents actualitats internacionals. La secció es dividia en països o conflictes i tractava, amb un estil informatiu, la situació política de cada país, així com el transcurs de conflictes internacionals. En referència als articles opinatius, que eren les úniques peces firmades, eren textos escrits en forma de carta, com per exemple, "Carta de Berlin" o "Notas del lector"; majoritàriament escrites per Mariano Marfil o Argila.

1.5. Classificació temàtica

En la següent gràfica (Gràfica 5) podem veure com el tema més tractat en el *Diario de Barcelona* es la formació del govern després de les eleccions federals de 1932. Aquesta dada permet entendre l'augment de peces informatives el mes d'agost, ja que les eleccions es van dur a terme al mes de juliol. Els dos temes menys tractats són la repressió de del nazisme i la influència del feixisme a la política de la República Espanyola.

Respecte el primer tema, es deu a la poca informació que es coneixia a nivell internacional de les polítiques més extremes del nazisme. No és fins després de la Segona Guerra Mundial que es coneix obertament moltes de les polítiques nazis.

Pel que fa al tema de la influència del feixisme, ens permet interpretar que la societat espanyola no va veure l'any 1932 com aquest feixisme podia influir en el pensament d'extrema dreta espanyol.

Gràfic 5

6. ANÀLISI QUALITATIU

6.1. Punt de vista del diari sobre la victòria de les eleccions.

En el punt de vista del diari respecte la victòria de les eleccions, el partit nacional socialista i els representants d'aquest són els clars protagonistes en la majoria de notícies que apareixen al respecte.

El mateix dia les eleccions, definida com una jornada “intensíssima por parte de todos los partidos” (31/07/1932; 58; ‘Telégrafo, Cable y T.S.H’, *Diario de Barcelona*), trobem, per exemple, referències hitlerianes com que la majoria de les banderes a favor seu es troben “en los barrios aristocráticos” i que, en el grup dels votants més joves “se interpreta con ventaja de Hitler” (31/07/1932; 58; ‘Telégrafo, Cable y T.S.H’. *Diario de Barcelona*), però s'afegeix que “no se cree que Hitler obtenga la mayoría” (31/07/1932; 58; ‘Telégrafo, Cable y T.S.H’. *Diario de Barcelona*).

El dia 2 d'agost, el diari dedica l'inici de la secció internacional a les “Elecciones de Alemania”, on es comenta la victòria de Hitler i els nacionalsocialistes: “229 puestos contra 110 en el anterior Reichstag” (02/08/1932; 30; ‘Telégrafo, Cable y T.S.H, *Diario de Barcelona*). Al llarg d'aquesta part de la secció es fan moltes referències a l'actuació posterior del partit hitlerià, com a l'apartat “Llamamiento de Hitler a su partido”(02/08/1932; 30; ‘Telégrafo, Cable y T.S.H, *Diario de Barcelona*) on

escriuen cites del mateix Hitler.

Ja en seccions més opinatives, el dia 7 d'agost, hi trobem una “Carta de Berlín”, escrita per un lector del diari, Carlos Bergmann, que escriu “Los hitlerianos, cuyas esperanzas no se detenían hasta lograr una mayoría que les permitiese apoderarse de la gobernación del Estado, están ahora desilusionados, pues ven que, a pesar de los esfuerzos hechos por los jefes “nazis”, no les será tan fácil posesionarse del Poder como pretendían”. També fa referència al partit socialdemòcrata i la seva defensa que “los nacional socialistas han llegado a estos comicios (...) a alcanzar el máximo de sus posibilidades” i, afegeix que “ha llegado ya la hora del decrecimiento”. Així i tot, acaba conclouent que “no se vislumbra nada efectivo para lo porvenir” (Bergmann; 07/08/1932; 8; ‘Carta a Berlín, *Diario de Barcelona*).

Resumidament, doncs, trobem que la majoria de notícies no denoten una línia contrària als hitlerians i al partit nacionalsocialista. Malgrat això, el que s'escull per publicar tampoc creu en una situació política on Hitler i els seus partidaris en són el centre, cosa que, ara, ja sabem que no és veritat.

6.2 Punt de vista del diari sobre la formació del govern després de les eleccions del juliol del 1932

Amb l'avançament dels dies des-

prés de les eleccions, el *Diario de Barcelona* feia més menció a la formació del Govern. Amb el canvi de notícia, també, va seguir un canvi en el to en què es donaven aquestes.

És a dir, malgrat trobar-se la majoria de notícies sobre el tema a la secció de "Telégrafo, Cable y T.S.H", es deixen entreveure construccions i adjectius més propis de la crònica i, més reduïdament, l'opinió. Trobem exemples com "La difícil situación de Hitler en su partido" (16/08/1932; 23; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*), sense ser una declaració de ningú, o "las negociaciones han tenido algo de bueno, pues han demostrado claramente que Hitler antepone las consideraciones de partidos a las de interés general" (16/08/1932; 23; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*).

A més a més, en aquest període també es destaca l'assenyalament de la violència del partit nacionalsocialista, tant com la seva arma política com atemptats. En alguns casos, assenyalaven singularment els atemptats nazis i agrupaven els altres, com seria el cas del diari el dia 9 d'agost: "Los 'nazis' incendian la casa de un obrero republicano", davant l'apartat "Otros atentados" (09/08/1932; 25; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). També, trobem, en un article opinatiu ("Las elecciones del Parlamento Alemán" referències com que "movimientos que se basan en la violencia son

siempre, por fortuna, poco duraderos" i, sobre Hitler, afegeix que "es algo que pasó, un peligro que empieza a desvanecerse" (Marfil; 13/11/1932; 3; 'Notas de un espectador', *Diario de Barcelona*).

Seguint amb el to anterior, al llarg dels mesos d'agost fins al gener, el diari contempla la situació d'incertesa política ("la situación es sumamente confusa" o "no es prudente hacer ningún pronóstico" (13/08/1932; 53; 'Telégrafo, Cable y T.S.H, *Diario de Barcelona*)) durant moltes peces. En un principi, a la figura de Hitler se li dona protagonisme. És observable perquè durant els primers dies després de les eleccions semblava definitiu el relleu dels 'nazis' en el poder. Com exemplifica amb "se admite la posibilidad de que Hitler sea nombrado Canciller"(09/08/1932; 25; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) o "muy probable que el gabinete Hitler se llegue a constituir" (11/08/1932; 6; 'Información general del extranjero', *Diario de Barcelona*). Històricament, sabem que es van tornar a convocar eleccions i, això, va portar a les peces periodístiques a estar carregades d'opinions. En aquest cas, d'opinions dures sobre els hitlerians i el partit nacionalsocialista. La veu que prenen és de derrota del partit i del moviment. S'observa, altre cop, a "Las elecciones del Parlamento Alemán", conclusions com que el "movimiento hitleriano inicia su decadencia", però, igualment, assenyalava d'error

pensar que ja no hi haurà possible victòria 'nazi, ja que continuaven sent "la fracción más numerosa del Reichstag" (Marfil; 13/11/1932; 3; 'Notas de un espectador', *Diario de Barcelona*).

Amb l'avançament dels mesos, finalment, Hitler torna a ser gran protagonista i és presentat, fins i tot, com un líder que sap què vol i de masses: "(Hitler) insistió en que como jefe del partido más importante debe ser designado Canciller" (20/11/1932; 47; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). També fent menció a l'actitud d'ell com a "conciliadora" o a sobre l'"amenaza de Hitler de combatir a todo el Gobierno" (26/11/1932; 30; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) i, també, l'actuació general dels 'nazis', que "combatirían con tanta violencia" (02/12/1932; 32; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*).

La formació del govern es dona per acabada el dia 31 de gener del 1933, quan Hitler es converteix en Canciller. Això el diari ho denomina com "un gran éxito personal" que "justifica su táctica" (31/01/1933; 39; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*).

Resumidament, es pot observar com les veus del diari fluctuen amb el pas dels mesos. Considerablement, donada la inestabilitat política del moment. En la figura de Hitler, es dona sobretot aquest canvi; des de personatge clau en el desenvolupament del nou govern fins a Canceller, passant,

però, per algunes setmanes on semblava que el seu partit i la seva persona havien entrat en declivi.

6.3. Punt de vista del diari sobre la figura de Hitler

Com hem anat veient en els punts previs durant el període de juliol de 1932 a gener de 1933, el Diari de Barcelona va cobrir àmpliament la figura d'Adolf Hitler i el seu ascens al poder a Alemanya. Si bé és cert el diari pren una postura informativa més que opinativa, però encara així a l'agost el diari parlava "de efervescència entre los "nazis" después del fracaso de las negociaciones con el gobierno"(16/08/1932; 23; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) i era quan la figura de Hitler començava a prendre més rellevància per al cap del govern, com el diari opina al novembre "Hitler solo obtuvo 50 votos en su comienzo, ahora tiene 14 millones; No hay que amedrentarse" (19/11/1932; 9; 'En el salon victoria', *Diario de Barcelona*) començant a oferir una visió més crítica a les possibles conseqüències del partit i el líder dels nacionalsocialistes. Dies més tard, el *Diario de Barcelona* publicava un discurs de Hitler en el que manifestava la necessitat de "derribar el régimen o ver cómo perece la región" (26/11/1932; 30; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). El diari ja avançava les diferències entre el líder de partit racista y Hitler el (30/12/1932; 30; 'Telégrafo, Cable y

T.S.H', *Diario de Barcelona*). Front a la negativa del líder del nacional-socialistes el Diari es preguntava si cederia "Von Schleicher a Hitler la cancillería", en la mateixa línia el diari comentava la reunió entre Von Papen i Hitler com a resultat d'un intent "d'inclinar al jefe nazi a que participe en la obra de gobierno." (07/01/1933; 23; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). Durant el mes de gener les informacions sobre el líder nazi es van anar succeint fins el seu nomenament com fùhrer, però cap amb un tint més crític ni d'opinió.

2.4 Punt de vista sobre les primeres lleis i polítiques antisemites

A mesura que el partit nacional-socialista, i la figura de Hitler, van anar guanyant rellevància a la política alemanya, el *Diario de Barcelona* va engrandir la cobertura informativa sobre la legislació i els acords que estaven tenint a Alemanya. En agost de 1932, el diari ja informava sobre les "tropas racistas", i sobre un discurs de Hitler sobre aquestes mateixes tropes i els atacs rebuts a partidaris del partit racista i simpatitzants del nacional-socialista on apel·lava a la "legítima defensa" i que els actes trobarien el seu fi quan "ordenara a sus partidarios a hacer uso de este derecho" (17/08/1932; 21-22; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). En la mateixa línia els partits israelians formalitzaren una

denúncia contra el partit hitlerià on s'exposava "la doctrina antisemita del partido" (18/08/1932; 21; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). En la secció "Un doctor alemán explica a sus compatriotas de Barcelona lo que quiere hacer Hitler" (20/08/1932; 7; 'Vida Política', *Diario de Barcelona*) on en referència a l'antisemitisme, el diari exposa que "en la patria alemana deben mandar los alemanes y que los judíos pueden vivir en ella como cualquier extranjero", per a dies més tard informar que els hitlerians havien incendiat "la casa d'una familia polaca" (24/08/1932; 24; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) donant veu als actes racistes dels partidaris de Hitler.

El novembre de 1932, el diari avisava de la possibilitat que els simpatitzants del partit racista "combatirán al nuevo gobierno" (25/11/1932; 27; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) en el mateix número en el qual s'informava de la negació per part de Hitler "a entrar en el gobierno a no ser como canciller". En la mateixa línia el periòdic va informar sobre l'assassinat d'un membre del Parlament alemany que s'oposava als nazis, i va assenyalar que els nazis estaven estenent el terror en tot el país. Al número del 26 de novembre el dia ja vaticinava el futur on es dirigia al país en una secció titulada "Hacia la formación de un gobierno dictatorial".

Amb la mateixa línia, els mesos abans que Hitler fos nomenat canceller el diari informava sobre la difusió a les ràdios alemanyes d'un "discurso anti-polaco" (01/01/1933; 50; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) el dia 21 de desembre que va portar una sèrie de protestes per part del país afectat.

D'aquesta manera el diari va anar informant sobre les mesures, idees i polítiques racistes i antisemites que la societat política alemanya anava propagant i defensant motivades pel discurs del partit racista, del partit nacional-socialista i del mateix Hitler. Si bé és cert, el *Diario de Barcelona* no pren una posició directa en contra d'actes com la persecució de famílies poloneses o la difusió de missatges antisemites, es remet tan sols a la informació dels fets, una postura que entenem com una presa de posició, pràcticament, no tan en contra d'aquest discurs, per evitar acusacions, i que per tant ens mostra que no es presenten les idees del partit NAZI amb intenció de deslegitimar-les.

6.5. Punt de vista sobre la influència del feixisme i el nazisme (Mussolini i Hitler) sobre la política espanyola

Per part del *Diario de Barcelona* trobem una anàlisi sobre la influència del feixisme i el nazisme en la política espanyola del moment. A temps passat i des del context de la Segona República es

pot entendre com, en certa manera, el feixisme i el nazisme tingueren influència directa en la política espanyola, i en concret en el franquisme.

Des del diari es reflexionava sobre la influència de Hitler a Espanya des de l'espectre de les coalicions i les divisions provocades per "la semilla de las guerras civiles" que "fecundó demasiado durante el siglo XIX en España y ahora tocamos las consecuencias"(21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). "En España no se conciben Gabinetes de coalición" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) a diferència de països com França, Bèlgica o Anglaterra, "aquí se quieren cosas rajantes, con vencedores y vencidos" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) exemplificant perquè Hitler 'agradava' a la societat espanyola, "es el apóstol de la violencia"(21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) fent referència a Hitler, "es representativo, es el símbolo de una lucha, y eso gusta" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). És curiós com els articles d'opinió, més extensos, fan una anàlisi interessant, ón s'intenta transmetre la idea de que la solució no són els extrems. Per tant, tot i donar un espai a Hitler i tenir un caràcter més conservador, el diari no deixa de ser crític amb la situació alemana. Com a resultat, deixa entreveure aquesta influència a la política

espanyola, però intenta anar més enllà de la senzilla explicació d'aquesta. En certa manera, el fet de publicar aquest article ja fa que el diari es posicioni, de manera molt genèrica, en aquest tema o punt de vista.

6.6. Punt de vista sobre la repressió per part del nazisme a diferents sectors polítics

D'altra banda, el *Diario de Barcelona* també fa un tractament informatiu de com es va estenent, en un principi, la repressió del partit nacionalsocialista de Hitler a altres sectors polítics o a altres ideologies.

Com expliquen al diari, tot i que Hitler encara no ha arribat al poder, ja comencen a haver-hi agressions contra gent d'altres ideologies. Per exemple, els nazis incendien una casa d'un republicà. Però, no només és l'acte el que reflecteix el diari, sinó també la reacció de la ciutadania. "Los bomberos se negaron a apagar el fuego, por estar afiliados al partido de los nazis" (09/08/1932; 25; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). Així i tota, dona molta més importància a l'explicació de les amenaces hitlerianes. Per exemple, dedica un fragment de les notícies alemanyes a les amenaces de revolta armada dels nazis "los nacional-socialistas están dispuestos a pasar a una ofensiva armada, si el día 9 de noviembre el mariscal Hindenburg no entrega el poder a Hitler". (02/11/1932; 31; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de*

Barcelona) Tanmateix, també informen de la situació inversa. "Fueron apedreados en distintos lugares de la capital los cristales de los despachos donde se venden los diarios nacionalistas. Las piedras iban envueltas en ejemplares del diario comunista 'Die Rothe Fahne'" (09/08/1932; 25; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*). Per tant, el diari que analitzem fa un tractament relativament neutre de la situació, sense obviar descaradament cap punt de vista de la situació.

A més, també es tracta més profundament com és aquesta relació dels nazis amb altres partits polítics on, tot i no oposar-s'hi violentament, no intenten arribar a cap acord. "El gesto cesáreo: 'todo o nada' (Argila; 23/08/1932: 3; 'Hitlerianas', *Diario de Barcelona*).

Finalment, anuncien la suspensió d'un diari pacifista alemany. És a dir, que la censura típica d'un règim autoritari comença a ser palpable. D'aquesta manera, també anuncien el seu desacord amb la situació actual. El fet de publicar el nom del diari, que no és precisament un diari molt conegut ja és una reivindicació de la seva línia editorial i ideologia.

6.7. Prediccions per part del diari i la realitat històrica

Potser el més sorprenent de tot, o el que més impacta a l'hora de llegir aquest diari, és el punt de vista d'aquella realitat en el moment en que estava succeint. És a dir, actualment, amb la

retrospectiva que podem tenir sabent com es van acabar desenvolupant tots els esdeveniments, la mirada que projecta el diari és molt distorsionada a vegades del que va acabar passant.

Des d'un principi, és interessant veure que en tots els articles d'opinió d'Argila que tracten la política alemanya, es pot notar una barreja de por i tranquil·litat que conviuen. Si bé sempre deixa entreveure el respecte i desacord amb la figura de Hitler i el que pot acabar passant si aquest arriba al poder; no dubta massa en què això no acabarà succeint. A posteriori, sabem que Hitler, en part, el van votar perquè va dir allò que la gent volia escoltar, però mai no va tenir l'objectiu de complir-ho. De fet, el futur Holocaust i la dictadura nazi que va implantar en són perfectes exemples. "Los hitlerianos dan prueba de imposición dictatorial que no cuadra con la ecuanimidad de alta envergadura que era lema de su dogma nacional" (Argila; 30/08/1932; 3; 'Conflictos y problemas', *Diario de Barcelona*). Això ja demostra que el relat històric que tenim actualment no difereix excessivament de la percepció externa que tenien en aquell moment. Tanmateix, és curiós observar que potser no es temia tant a Hitler com a Von Schleicher, que també té molta importància en el tractament informatiu que fa el diari. "Es posible que signifique en mayor grado que Hitler la bandera bélica del nacionalismo integral" (Argila;

30/08/1932; 4; 'Conflictos y problemas', *Diario de Barcelona*). Per tant, en el moment veiem que hi ha confusió en la perspectiva de Hitler si ho mirem des d'un punt de vista actual.

Amb tot i això, en realitat la narrativa del *Diario de Barcelona* d'aquest esdeveniment no difereix tant de la realitat històrica. Ningú hauria suposat que Hitler arribaria al poder, i menys que ho faria com ho va fer. De totes maneres, és difícil intentar analitzar aquest període històric sense tenir en compte tot el que va suposar en el futur. De fet, és a través de la premsa, entre altres coses, que els historiadors construeixen la versió oficial del que passa, tenint en compte tots els punts de vista.

CONCLUSIONS

El *Diario de Hitler* va informar àmpliament sobre la situació política alemanya durant el període de juliol 1932 fins a gener 1933 quan Hitler va ser elegit com a canceller per part del Reichstag.

La percepció d'Adolf Hitler a Catalunya va estar fortament influenciada per la situació política i social de la regió, així com per l'opinió pública a Espanya i Europa en general, com descriu Carlos Andrés Escobar Díaz al seu article *El fascismo en la segunda república y la guerra civil española* (2020). En aquells anys, Catalunya es trobava immersa en un procés polític complex i convuls, caracteritzat per les tensions

entre els partits de dreta i d'esquerra, així com per la lluita pel reconeixement de la identitat i les aspiracions nacionals catalanes. En aquest context, la figura d'Hitler va ser percebuda de manera diversa segons els diferents corrents polítics i socials.

En general, es percebia al líder nazi com una figura polèmica i controvertida, que generava preocupació i alarma en gran part de l'opinió pública catalana i espanyola en general. Per una banda i com es menciona al *Diario de Barcelona*, a l'edició del 21 d'agost de 1932 "En España no se conciben Gabinetes de coalición" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) "aquí se quieren cosas rajantes, con vencedores y vencidos" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) exemplificant perquè Hitler 'agradaba' a la societat espanyola, "es el apóstol de la violencia" (21/08/1932; 3; 'Telégrafo, Cable y T.S.H', *Diario de Barcelona*) fent referència a Hitler, "es representativo, es el símbolo de una lucha, y eso gusta" Però aquesta sensació no pas estava immersa a tota la societat catalana, els partidaris de idees més progressistes, d'acord amb la segona República i els partits catalans d'esquerres veien a Hitler com una amenaça per a l'estabilitat Europea, després de la Primera Guerra Mundial.

Part de la rellevància de el *Diario de Barcelona* a l'Espanya del segle XX, la rebie per la cobertura internacional.

En un context econòmic i social de canvis, el període d'entreguerres, gràcies a la secció 'Telégrafo, Cable y T.S.H' el periòdic dedicava una important quantitat de pàgines a la informació internacional, repartida per països o organitzacions en el cas de la Societat de Nacions. Les informacions de caràcter internacional es concentraven a aquesta secció, però com és el cas de la política alemanya, en exemples de rellevància el Diari oferia una cobertura internacional més complexa i repartida a les primeres pàgines del diari. Per tant, malgrat la poca extensió temporal del període a investigar, que no permet trobar una veritable progressió de les publicacions internacionals, podem dir que la tendència del *Diario de Barcelona* era en positiu a publicar-ne més.

Amb tot i això, és destacable que el *Diario de Barcelona*, tot i fer una coberta de la situació política alemanya bastant extensa i detallada, aconseguix fer-ho d'una manera bastant neutre. El fet que hi hagi un nombre de peces informatives molt més alt que opinativa ja ajuda a que el punt de vista del diari no sigui tan evident. Tanmateix, els articles o continguts més opinatius són de gran utilitat per poder conèixer quina era realment la reflexió arran d'aquest esdeveniments. És a dir, sense legitimitzar, però tampoc atacar descaradament les polítiques nazis ni el futur dictador, el

diari aconseguix plasmar la perspectiva d'una part dels catalans. De fet, pot inclús arribat a fer-se un paral·lelisme entre aquesta situació a Alemanya i la que pocs anys després va experimentar Espanya.

REFERENCIAS

Fonts primàries

Diario de Barcelona, 31/07/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041087?search=hitler>

Diario de Barcelona, 31/07/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041087?search=hitler>

Diario de Barcelona, 02/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Elecciones de Alemania", p. 31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041088>

Diario de Barcelona, 03/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Austria" i "Alemania", p. 29-30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041089>

Diario de Barcelona, 05/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Extranjero", p. 32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041091>

Diario de Barcelona, 06/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p. 24

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041092>

Diario de Barcelona, 07/08/1932, secció "Carta a Berlín" de Carlos Bergmann, p. 8

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041093>

Diario de Barcelona, 07/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p. 48

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041093>

Diario de Barcelona, 09/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "La situación política en Alemania", p. 25

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041094>

Diario de Barcelona, 10/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "La situación política en Alemania", p. 23-24

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041094>

Diario de Barcelona, 11/08/1932, secció "Información general del extranjero", apartat "La situación política en Alemania", p. 6

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041096>

Diario de Barcelona, 13/08/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat

- “La situación política en Alemania”, p. 53
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041098>
Diario de Barcelona, 14/08/1932, secció “Notas de un espectador”, títol “La violencia es un error fundamental” de Mariano Marfil, p. 3-4
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041099>
Diario de Barcelona, 14/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “La situación política en Alemania”, p. 25
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041099>
Diario de Barcelona, 15/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “La situación política en Alemania”, p. 23-24
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041100>
Diario de Barcelona, 17/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “La situación política en Alemania”, p. 21-22
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041101>
Diario de Barcelona, 18/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “La situación política en Alemania”, p. 21
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041102>
Diario de Barcelona, 19/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “La situación política en Alemania”, p.37
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041103>
Diario de Barcelona, 20/08/1932, secció “Vida política”, noticia “Un doctor alemán explica a sus compatriotas de Barcelona lo que quiere Hitler”, p.7
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041104>
Diario de Barcelona, 21/08/1932, secció “Notas de un espectador”, títol “Brüning-Hitler” de Mariano Marfil, p.3
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041105>
Diario de Barcelona, 23/08/1932, secció “Hitlerianas”, títol “Los nuevos derroteros de Alemania”, p.3
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041106>
Diario de Barcelona, 23/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.23-24
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041106>
Diario de Barcelona, 24/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.23
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041107>
Diario de Barcelona, 27/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “ALEMANIA, LA DIRECCIÓN DEL PARTIDO NACIONAL-SOCIALISTA”. pàg 24
<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041110>

Diario de Barcelona, 30/08/1932, secció CONFLICTOS Y PROBLEMAS amb títol “Nubarrones Nacionalistas en Alemania”, firmat per ARGILA, article d'opinió, pàg 3-4.

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041112?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 28/08/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H” apartat “AUSTRIA, Los Nacional Socialistas vienesas, en desacuerdo con Hitler” pàg 24

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041111>

Diario de Barcelona, 01/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero”, p.23

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041114>

Diario de Barcelona, 03/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania” a “Discurso de Hitler”, p. 23

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041116>

Diario de Barcelona, 04/09/1932, secció “Notas de un espectador”, p.4

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041117>

Diario de Barcelona, 07/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, p. 22

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041119>

Diario de Barcelona, 08/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, p. 39

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041120>

Diario de Barcelona, 09/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, p. 23

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041121>

Diario de Barcelona, 10/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, p. 23

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041122>

Diario de Barcelona, 11/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H” apartat “El problema de los armamentos” i “Alemania”, p. 32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041123>

Diario de Barcelona, 13/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H” apartat “La situación política en Alemania”, p. 47

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041124>

Diario de Barcelona, 14/09/1932, secció “La eterna marcha de Cádiz”, p. 4

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041124>

Diario de Barcelona, 14/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H” apartat “La situación política en Alemania”, p. 24

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041124>

Diario de Barcelona, 15/09/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p. 26

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041124>

Diario de Barcelona, 24/09/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p.33

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041134?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 28/09/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p.26

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041137?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 15/10/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041152?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 22/10/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero", p. 30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041158?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 02/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041167?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 06/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.42

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041171?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 08/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041172?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 10/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041174?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 13/11/1932, secció "Notas de un espectador" p.3-4, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.49

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041177?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 16/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.29

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041179?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 17/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041180?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 18/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.29

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041181?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 19/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.29, secció “En el Salón Victoria” p.9

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041182?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 20/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.47

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041183?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 22/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.37

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041184?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 23/11/1932, secció “Carta de Madrid” p.5, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.29

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041185?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 24/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p. 29-30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041186?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 25/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p. 27-28

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041187?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 26/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041188?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 29/11/1932, secció “Telégrafo, cable y T. S.H.”, “informaciones de los servicios del extranjero” p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041190?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 30/11/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.59

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041191?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 01/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041192?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 02/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041193?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 08/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041198?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 10/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041200?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 11/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041201?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 15/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T. S.H.", "informaciones de los servicios del extranjero" p.38

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041204?search=Hitler>

Diario de Barcelona, 17/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H.", "información del extranjero", apartat "Alemania", p. 32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041206>

Diario de Barcelona, 21/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H.", "información del extranjero", apartat "Alemania" i "Austria", p. 40-41

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041209>

Diario de Barcelona, 23/12/1932, secció "Extranjero", p.51, "Telégrafo, cable, T.S.H" apartat "Alemania", p.43 i "Carta a Berlin", p.9 → No parla directament de Hitler

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041211>

Diario de Barcelona, 27/12/1932, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p. 33

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041214>

Diario de Barcelona, 28/12/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041215>

Diario de Barcelona, 29/12/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.41

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041216>

Diario de Barcelona, 30/12/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.53

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041217>

Diario de Barcelona, 31/12/1932, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.50

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041218>

Diario de Barcelona, 03/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania” (sobretot la part “Manifiesto de Hitler con motivo del año nuevo”), p.39

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041220>

Diario de Barcelona, 04/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041221>

Diario de Barcelona, 05/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.33 (Menció de Hitler i eleccions)

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041222>

Diario de Barcelona, 06/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p. 32 (Menció de la “idea de nombrar canciller a Hitler”)

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041223>

Diario de Barcelona, 07/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p. 23 (Alemanya primera nació de la qual es parla en la secció)

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041224>

Diario de Barcelona, 08/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041225>

Diario de Barcelona, 10/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania, p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041226>

Diario de Barcelona, 11/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p.29

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041227>

Diario de Barcelona, 12/01/1933, secció “Últimos telegramas”, apartat “Extranjero”, p. 41

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041228>

Diario de Barcelona, 13/01/1933, secció “Telégrafo, cable y T.S.H”, apartat “Alemania”, p. 55

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041229>

Diario de Barcelona, 14/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania" a "Noticias desmentidas por Hitler", p. 31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041229>

Diario de Barcelona, 15/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania" a "La crisis del partido nacional-socialista", p.40

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041229>

Diario de Barcelona, 17/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p.31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041229>

Diario de Barcelona, 18/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p.39

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041847>

Diario de Barcelona, 19/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p. 31

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041233>

Diario de Barcelona, 21/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p.30

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041235>

Diario de Barcelona, 25/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p.32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041238>

Diario de Barcelona, 28/01/1933, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", apartat "Alemania", p. 32

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041241>

Diario de Barcelona, 31/01/1933: primer dia del Govern de Hitler (el 30 va ser nomenat), p. 39, secció "Telégrafo, cable y T.S.H", pàgina sencera dedicada al nou govern, "Solución de la Crisis en Alemania"

<https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca/visualitzador/ahcb-d041243>

Fonts secundàries

Carsten FL, Francis L. *The Rise of fascism*. London: Batsford; 1967.

Checa Godoy, A. (2011) *Prensa y partidos políticos durante la II República*. Sevilla : Centro Andaluz del Libro.

Chinski M. *La representación del "horror nazi" en la prensa argentina*. *Revista de estudios sociales* (Bogotá, Colombia). 2015;(54):120-33.

Cuervo Alvarez, B. (2015). *El ascenso de Hitler y del partido Nazi al poder en Alemania*. *Historia Digital*, 15(26), 56-120.

De la Hera Martínez, J. (2002). *La política cultural de Alemania en España en el periodo de entreguerras*. Madrid. Centro Superior de Investigaciones Científicas.

De León Paez S. (2017) *La gestación del pacto de Múnich a través de los medios españoles*. Repositorio UCM

Escobar Díaz, C.A. (2020) *El fascismo en la segunda república y la guerra civil*

- española. Bogotá. Pontificia Universidad Javeriana
- Fuentes Aragonés JF, Donofrio A. *El concepto de totalitarismo en el debate político italiano: una historia particular (1923-1994)*. Revista de estudios políticos. 2016;(171):13-40.
- Gallego F, Morente Valero F. *Rebeldes y reaccionarios: intelectuales, fascismo y derecha radical en Europa, 1914-1956*. Mataró: El viejo topo; 2011.
- Monje Gil, I. (2004). *El triunfo de Hitler en la prensa española de la Segunda*
- Moreno, A. C. (2006). *El control de la prensa extranjera en España y Alemania durante la Segunda Guerra Mundial*. Historia contemporánea. <http://www.ehu.eus/ojs/index.php/HC/article/viewFile/4229/3775>.
- Núñez Seixas, X. M. (2015). *Falangismo, nacionalsocialismo y el mito de Hitler en España (1931-1945)*. Revista de estudios políticos (nueva época) (169), 13-43. <http://dx.doi.org/10.18042/cepc/rep.169.01>.
- Preti L. *El Desafío entre democracia y totalitarismo: evolución de los regímenes políticos desde el final de la primera guerra mundial hasta los años ochenta*. Barcelona: Península; 1983.
- San Frutos Fernández, D. *La imagen de Hitler en España durante la Segunda República (1933-1936)*. En G. Sáez (presidencia), *Nuevos retos en el estudio del fascismo*.
- Schulze Schneider, I. (1999). *La propaganda alemana en la Segunda República española*. Historia y comunicación social (4), 183-197. <http://revistas.ucm.es/index.php/HICS/article/viewFile/HICS9999110183A/19662>.
- Semolinos Arribas, M. (1985). *Hitler y la prensa de la II República española*. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Shirer, W. L.; William L., & Calzada, J. (2008). *Diario de Berlín: un corresponsal extranjero en la Alemania de Hitler (1934-1941)*. Debate.

Anàlisi de l'aplicació del Codi
deontològic i els protocols d'actuació en
la premsa catalana durant l'atemptat
de Barcelona el 17 d'agost de 2017

Aleix Godinho
Jan Martí
Pau Panitti
Alejandra Vives

Resum

En el present treball es durà a terme una anàlisi de contingut dels diaris *Ara* i *La Vanguardia* vers l'atemptat de Barcelona l'agost de 2017, seguint les estratègies de recerca i recollida de dades a partir dels continguts de les portades. Segons les troballes s'analitzarà si el contingut cercat compleix amb els criteris establerts pel Codi deontològic de periodistes de Catalunya. Com a treball previ, es farà recerca per esbrinar el protocol d'actuació dels periodistes en cas d'atemptat terrorista. El període seleccionat per aquesta anàlisi està comprès entre el 18 i el 22 d'agost de 2017.

Paraules Clau: atemptat, terrorista, Barcelona, portada, Codi deontològic, protocol d'actuació.

Analysis of the use of the Code of ethics and the action protocol in the Catalan press during the terrorist attack in Barcelona on August 17th, 2017

Abstract

In this paper, an analysis of the content of the newspapers *Ara* and *La Vanguardia* will be carried out regarding the Barcelona terrorist attack in August 2017, following the strategies of research and data collection based on the contents of the covers. According to the findings, it will be analyzed whether the searched content meets the criteria established by the code of ethics of journalists of Catalonia. As preparatory work, an investigation will be executed to discover the action protocol journalists have to follow in the event of a terrorist attack. The period selected for this analysis is between the 18th and 22nd of August in 2017.

Keywords: Terrorist attack, Barcelona, cover, deontological code, action protocol

1. INTRODUCCIÓ

A través d'aquest treball es pretén dur a terme una anàlisi amb l'objectiu de demostrar la importància de tenir un Codi deontològic en una professió com el periodisme, on en esdeveniments de major sensibilitat humana com un atemptat s'ha de seguir un protocol per cobrir les notícies i mantenir a la ciutadania informada sense ser poc ètic o immoral. El tema de la recerca està motivat per discernir si els mitjans de referència de Catalunya segueixen o no aquest reglament escrit. A més, va ser un atemptat que ens va tocar de prop per la nostra proximitat geogràfica als fets i té rellevància en el nostre futur camp de professió.

El problema de la recerca es divideix en dues parts. La primera és tenir clar el protocol d'actuació en aquest tipus d'esdeveniments a través de la lectura de les *Recomanacions sobre la cobertura informativa d'actes terroristes*, promulgades conjuntament pel Col·legi de Periodistes i el Consell de l'Audiovisual de Catalunya el novembre de 2016, a més del Codi Deontològic de Periodistes de Catalunya i la informació que ens proporcioni el Consell d'Informació de Catalunya (CIC) sobre el protocol d'actuació vers aquests esdeveniments. La segona part del problema de la recerca és, un cop definit el protocol d'actuació compilant tota la informació cercada, esbrinar si els diaris Ara i La Vanguardia

van seguir o no tant el codi com el protocol durant el cobriment periodístic de l'atemptat del 17 d'agost a Barcelona. Per tal d'esbrinar-ho, s'analitzarà el contingut de les portades dins el període establert. S'han escollit aquests dos diaris perquè són els més llegits aquí a Catalunya.

En aquest cas el període històric triat és des del 18 d'agost de 2017 fins que abaten l'autor dels atemptats, Youness Abouyaaqoub, el 22 d'agost de 2017. En total són cinc dies. És un període concret i d'especial rellevància. Ens hem centrat en aquests dies per reduir al màxim la nostra recerca. Es comença per l'auge informatiu d'un atemptat local, fins al primer punt més culminant del cas com és l'execució de l'autor de l'acte terrorista cinc dies després d'aquest.

De fet, aquest projecte pretén ser una anàlisi de la cobertura dels mitjans en cas d'atemptat terrorista a través del Codi deontològic i el protocol d'actuació delimitat segons el CIC, demostrant la seva importància i validesa. Per tal de valorar si realment se segueix en moments de rellevància històrica com és un atemptat, en aquest cas el del 17 d'agost de 2017 a Barcelona.

Per tal de situar al lector abans de presentar l'anàlisi, s'han dedicat uns apartats a definir els diferents conceptes que es tractaran al llarg del projecte.

1.1. Codi Deontològic de Periodistes de Catalunya

Es tracta d'una declaració de principis bàsics que els periodistes han d'observar en l'exercici de la seva tasca. És l'expressió de la voluntat de defensar uns mitjans de comunicació lliures i responsables en el marc d'una societat plural i democràtica.

Per aquest treball es faran ús d'alguns dels criteris del codi tenint en compte la naturalesa del cas tractat. Els apartats triats formen part de les categories d'anàlisi segons el contingut de les portades i si aquestes compleixen o no amb el codi. Són els següents:

Criteri 1: Informar de manera acurada i precisa
Criteri 2: Evitar perjudicis per informacions sense prou fonament
Criteri 5: Citar fonts i preservar el secret professional
Criteri 6: Conciliar els drets individuals amb el dret del públic a saber
Criteri 9: Respectar el dret a la privacitat
Criteri 10: Salvaguardar la presumpció d'innocència
Criteri 11: Protegir els drets dels menors

Criteri 12: Salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral
--

Annex F: Recomanació sobre la cita de nacionalitats i ètnies
--

Altres observacions rellevants: Tractament de continguts subministrats per terroristes
--

S'han escollit aquests criteris tenint en compte la tria i anàlisi de l'informe del Consell d'Informació de Catalunya.

1.2. Consell d'Informació de Catalunya (CIC)

És l'organisme independent encarregat de vetllar pel compliment del Codi deontològic. Està integrat per periodistes i representants d'altres sectors professionals i també és un instrument d'autoregulació amb facultats d'intervenció i mediació mitjançant resolucions i recomanacions sense caràcter coercitiu. Tant el diari *Ara* com *La Vanguardia* estan adherits al consell.

Ens vam posar en contacte amb el consell a través del correu electrònic i ens van fer arribar un informe sobre la cobertura informativa dels atemptats de Barcelona i Cambrils a la premsa digital catalana, espanyola i internacional (17 i 18 d'agost de 2017), el qual ens ha servit per definir quin protocol segueixen a l'hora de cobrir esdeveniments com un atemptat en cas d'haver-hi. A més, també ens vam po-

sar en contacte amb Núria de José, vicedegana del Col·legi de Periodistes de Catalunya, amb qui es va dur a terme una entrevista, a través de la qual es va obtenir un document pel que fa a les recomanacions sobre la cobertura informativa d'actes terroristes. Tant les respostes de l'entrevistada com el dossier facilitat ens van ajudar també a delimitar el protocol d'actuació amb el qual s'ha elaborat l'anàlisi exposada en l'apartat de resultats, juntament amb el Codi deontològic.

1.3. Diari ARA

Diari espanyol i català que es va començar a publicar el 28 de novembre de 2010, coincidint amb les eleccions autonòmiques catalanes. És el tercer diari més llegit de Catalunya i el diari més llegit escrit exclusivament en llengua catalana. Seccions sobre: opinió, política, internacional, economia, societat, ciència i medi ambient, cultura, investigació, llengua, esports, mèdia, feminismes, estils, gents i la mèteo.

1.4. La Vanguardia

És un diari matinal d'informació general editat a Barcelona per tota Espanya. Es publica en castellà i, des de 2011, també en català. Pertany al Grup Godó i va publicar el seu primer número l'1 de febrer de 1881. Seccions sobre: al minut, internacional, política, societat, esports, economia, opinió, gent, cultura, successos, participació,

blogs, subscriptors, temes i històries visuals.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Aquest atemptat ja ha estat tractat en anteriors ocasions a nivell periodístic, tot i que sempre s'ha coincidit en l'estudi d'un espai temporal d'un o dos dies com a màxim. Hem partit de la base de 5 estudis previs, entre els quals destaquen un tractament formal dels diaris *El País*, *El Mundo*, *La Vanguardia* i *El Periódico*, una anàlisi de *La Vanguardia* i *El Mundo*, qüestions relatives a la immigració, l'Islam i les persones refugiades, una anàlisi de tres diaris: un de referència internacional (*The Guardian*), a Espanya (*El País*) i a Catalunya (*El diari de Catalunya*), una anàlisi de 14 mitjans de comunicació en les seves versions en línia: *Ara* (també present en el nostre treball), *El Punt Avui*, *VilaWeb*, *Nació Digital*, *El Nacional*, *La Vanguardia* (segon diari present), *El Periódico de Catalunya*, *El País*, *El Mundo*, *The Guardian*, *El Món*, *The New York Times*, *The Washington Post* i *Süddeutsche Zeitung* i finalment un Informe que ens han fet arribar des del Consell d'Informació de Catalunya.

D'aquesta manera, la nostra aportació pretén ser, en referència al primer treball, aportar un punt de vista diferent en el sentit de fer l'anàlisi des del punt de vista del codi deontològic i no des de qüestions com la immigració, l'Islam o les persones refugiades a

causa del terrorisme. A més, en comptes d'analitzar el diari *El Mundo*, analitzarem el diari *Ara*. En referència al segon treball i a la resta, volem fer-ho amb dos diaris diferents dels que aquesta mostra tracta, a més de delimitar la periodicitat a un període de 5 dies, no tractat anteriorment.

3. OBJECTIUS I PREGUNTES DE RECERCA

Els objectius marcats per aquest treball són els següents:

O1. Determinar si els mitjans respecten el Codi deontològic en el cas d'un atemptat terrorista i quines són les dificultats que hi troben.

O2. Descobrir quin és el protocol d'actuació i les recomanacions generals en cas d'un atemptat terrorista.

O3. Esbrinar si tots els mitjans analitzats segueixen o no el seu protocol d'actuació a més del Codi deontològic.

Les preguntes de recerca que es pretenen respondre a través d'aquesta anàlisi són les següents:

RQ1. En quina mesura es va complir aquest codi correctament en els diaris més importants de Catalunya en el període marcat?

RQ2. Com es va complir aquest codi?

RQ3. Quina informació van tractar aquests diaris, a què van donar importància i com ho van fer?

4. MÈTODES

Per tal de donar resposta als objectius i preguntes d'aquest treball, es portarà a terme una anàlisi de contingut dels diaris *Ara* i *La Vanguardia* seguint els criteris del Codi deontològic de Periodistes i les recomanacions d'actuació delimitades. Seguirem les estratègies de recerca i recollida de dades entrant en les diferents hemeroteques d'aquests diaris en el període establert de 5 dies després de l'atemptat per saber si han complert amb els criteris establerts per aquest mateix codi i com els han aplicat.

També hem contactat amb el CIC (Consell d'Informació de Catalunya), per saber quin és el protocol d'actuació i com es cobreix un acte terrorista. Ens van proporcionar un informe i unes recomanacions, a més de la realització d'una entrevista que ens han servit per delimitar el protocol i portar a terme l'anàlisi.

Les categories d'anàlisi són les següents:

Registre:

Segons les portades dels mitjans a analitzar:

C1 → Titular portada

C2 → Data de publicació

C3 → Títol del mitjà

C4 → Lloc de publicació

Anàlisi:

Segons el contingut de les portades:

C1 → Compliment del codi
C1.1 → Informar de manera acurada i precisa
C1.2 → Evitar perjudicis per informacions sense prou fonament
C1.3 → Citar fonts i preservar secret professional
C1.4 → Conciliar drets individuals amb el dret del públic a saber
C1.5 → Respectar dret a la privacitat
C1.6 → Salvaguardar presumpció d'innocència
C1.7 → Protegir els drets dels menors
C1.8 → Salvaguardar dignitat de les persones i la seva integritat física i moral
C1.9 → Recomanació sobre la cita de nacionalitats i ètnies
C1.10 → Tractament de continguts subministrats per terroristes
C2 → Seguiment del protocol d'actuació delimitat
C2.1 → Sobre els terroristes
C2.2 → Sobre les víctimes
C2.3 → Sobre l'audiència
C2.4 → Sobre les autoritats

C3 → Informació esmentada a la portada
--

C3.1 → Paraules clau (cèl·lula, atemptat, jihadista, terrorista, Rambla i Barcelona)
--

C3.2 → Ús d'imatges

5. ANÀLISI I RESULTATS

En primer lloc, s'esmentarà el protocol d'actuació per la cobertura d'actes terroristes, delimitat segons l'entrevista amb la vicedegana del Col·legi de Periodistes de Catalunya (CPC) Núria de José, i el material proporcionat tant pel CPC com el CIC.

El protocol s'estableix d'acord amb cinc enfocaments: els terroristes, les víctimes, l'audiència, els periodistes i les autoritats. Pel que fa al que s'utilitzarà en aquesta anàlisi, no tindrà en compte l'enfocament dels periodistes, donat que no ha estat possible contactar amb cap professional que cobrés aquest atemptat en el seu moment, per tant, no es valorarà. Un cop establert això, estipulem els aspectes concrets de cada enfocament dins les regles que hem marcat.

- Sobre els terroristes, s'han de valorar set aspectes: l'autoria, el tractament de la identitat dels terroristes, el tractament de continguts subministrats per terroristes, la contextualització, l'adjectivació del terrorisme, els familiars de la persona autora d'un acte

terrorista i la relació amb els cossos de seguretat.

- Sobre les víctimes, s'han de preservar cinc aspectes: la identitat de les víctimes, la privadesa de les víctimes mortals, la privadesa de les víctimes supervivents, els menors d'edat i persones vulnerables i les víctimes d'actes terroristes anteriors.

- Sobre l'audiència, s'han de contemplar i contrastar sis aspectes: les fonts informatives, l'advertència sobre la duresa extrema de les imatges, l'espectacularització del llenguatge audiovisual, l'espectacularització del llenguatge verbal, les imatges d'arxiu i l'ús periodístic del material audiovisual generat pels usuaris.

- Finalment, sobre les autoritats s'ha de tenir en compte la relació amb els mitjans de comunicació.

Aquest protocol s'ha determinat segons les troballes d'aquest treball en concret, és a dir, tenint en compte la cobertura periodística de les portades de l'anàlisi. A més, d'igual manera que el document de *Recomanacions sobre la cobertura informativa d'actes terroristes*, es tracta d'un document de proposta obert que ha d'evolucionar juntament amb el sistema comunicatiu i la societat en general. Sobretot, adequar-se a cada situació segons les circumstàncies i el context. Així mateix, és un protocol que reclama de revisions periòdiques per la seva actualització. Sobretot avui dia quan amb

l'internet i les xarxes socials, és tot continuament canviant.

En segon lloc, s'exposaran inicialment les categories de registre seguides de les d'anàlisi d'acord amb els resultats obtinguts segons el contingut de les portades dels diaris *Ara* i *La Vanguardia* i la seva examinació tenint en compte el Codi deontològic i el protocol determinat anteriorment.

Categories de registre diari Ara:

C1 → SENSE POR. Barcelona no es rendirà al terror
C2 → 18/08/2017
C3 → Diari Ara
C4 → Barcelona

C1 → Preparaven una massacre amb explosius
C2 → 19/08/2017
C43 → Diari Ara
C4 → Barcelona

C1 → Torna la vida
C2 → 20/08/2017
C3 → Diari Ara
C4 → Barcelona

C1 → S'estreny el setge

C2 → 21/08/2017
C3 → Diari Ara
C4 → Barcelona

C1 → CÈL·LULA NEUTRALITZADA. "Els 12 membres del grup estan morts o detinguts"
C2 → 22/08/2017
C3 → Diari Ara
C4 → Barcelona

Categories de registre *La Vanguardia*:

C1 → Terror a Barcelona
C2 → 18/08/2017
C3 → La Vanguardia
C4 → Barcelona

C1 → La cèl·lula de 12 jihadistes volien sembrar el terror a Catalunya
C2 → 19/08/2017
C3 → La Vanguardia
C4 → Barcelona

C1 → Un imán de Ripoll radicalizó y captó a los jóvenes para la célula
C2 → 20/08/2017
C3 → La Vanguardia

C4 → Barcelona

C1 → La cèl·lula jihadista de Ripoll tenia contactes internacionals
C2 → 21/08/2017
C3 → La Vanguardia
C4 → Barcelona

C1 → Cau l'assassí de la Rambla
C2 → 22/08/2017
C3 → La Vanguardia
C4 → Barcelona

Categories d'anàlisi portades diari *Ara*:

- Portada 18 d'agost de 2017:

En primer lloc, en referència al compliment del codi, la portada en qüestió del diari compleix amb el primer punt del mateix ja que informa de manera acurada i precisa, en tant que no dona gairebé detalls de la tragèdia i es manté al marge de publicar imatges. De fet, només fa una escueta descripció amb dos únics subtítols informatius en què s'explica la magnitud de la tragèdia i un titular contundent, però escuet. Només informen sobre allò que ja saben, per la qual cosa també compleixen amb el segon punt del codi: evitar perjudicis per informacions sense prou fonament. Tan sols es refereixen a l'Estat Islàmic com a autors de

la massacre, tot i que des d'una vessant molt ètica i sense especulacions, ja que aquest ja havia reivindicat l'autoria. També es fa un breu recompte de víctimes, sense entrar en detalls sobre les seves nacionalitats, ètnies o característiques, pel que la recomanació 9 també queda complerta: recomanació sobre la cita de nacionalitats i ètnies. D'aquesta manera, es compleix també amb el quart punt del codi, el de conciliar drets individuals amb el dret del públic a saber ja que s'informa del que se sap sense incriminar en més detalls ni especulacions.

Cal destacar que per part d'aquest diari, s'han complert al mateix temps fil per randa les recomanacions 5, 6 7 i 8, entre les quals hi figuren respectar dret a la privacitat, salvaguardar presumpció d'innocència, protegir els drets dels menors i salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral. Això queda reflectat en què la portada no conté cap imatge, es limita a posar un fons en blau i una traça negra en senyal de dol, pel que compleixen a la perfecció amb aquests punts. L'ús d'imatges és, per tant, nul i el protocol d'actuació queda ben reflexat en tant que es preserva la identitat de les víctimes i dels terroristes. Pel que fa les paraules clau, s'utilitzen Barcelona, atemptat i terrorista.

- Portada 19 d'agost de 2017:

En aquest cas, la manera d'afrontar la portada canvia. Respecte al dia anterior, sí que trobem l'ús d'imatges en

la portada. Pel que fa al primer punt, se segueix una informació precisa i acurada ja que no s'està tractant cap qüestió sense respecte i s'estan limitant a donar una informació informativa vers les novetats del cas. De fet, la informació donada és tota en relació als terroristes i la preparació prèvia a l'atemptat. De fet, en la seva referència i descripció dels fets, no hi ha perjudicis per part del diari ni informacions sense fonament, pel que el segon punt també queda complert.

En quant a citar fonts, no s'observa ni el compliment ni incompliment d'aquest, però pel que fa a respectar el dret a la privacitat no es compleix ja que la portada conté quatre imatges amb els rostres dels detinguts per l'atemptat, amb els seus noms i cognoms complets, destapant-ne la identitat, la qual cosa podria ferir la sensibilitat i reputació de la família, sense salvaguardar la presumpció d'innocència ni la dignitat de les persones o la seva integritat física o moral. A més, ja es comencen a veure terminologies i constants com jihadistes o terroristes, pel que ja se'ls està assignant un rol directe i se'ls està catalogant, tot i que des del respecte absolut. Així mateix, les terminologies estan ben emprades en aquest context, tot seguint el principi de recomanació sobre la cita de nacionalitats i ètnies. Pel que fa a les recomanacions i el protocol extret del CIC i el CPC, s'incomplixen algunes de les regles estipulades. En primer lloc,

vers la valoració dels set aspectes a tenir en compte sobre els terroristes, no han tingut miraments a l'hora de fer pública la seva identitat només dos dies després dels fets i en segon lloc tampoc han tingut en compte les repercussions que podria tenir sobre els familiars de la persona autora. Tot i així, han respectat els cinc aspectes a tenir en compte sobre les víctimes, tot i que no han respectat l'ús de l'adjectivació del terrorisme, ja que el titular "Els Mossos abaten a Cambrils cinc presumptes terroristes" denota poca contrastació de les fonts informatives i que han publicat una informació abans de confirmar-se amb la paraula "presumptes", quan podrien ser simples implicats. En quant a l'ús d'imatges, apareix també una imatge principal amb gent realitzant un homenatge a les víctimes, pel que se'n fa un ús correcte i en relació a les paraules clau tornem a trobar Barcelona i atemptats.

- Portada 20 d'agost de 2017:

En la tercera portada analitzada, es dona menys informació que en l'anterior i aquesta és correcta. Tan sols se'ns dona informació complementària amb dos subtítols: "Els Mossos investiguen si l'imam de Ripoll, que podria ser un dels morts al Xalet d'Alcanar, era el cervell dels atemptats" i "L'Ajuntament i la Generalitat convoquen una manifestació dissabte que ve mentre creixen les mostres de solidaritat a la Rambla". En aquest cas, els termes

jihadista i terrorista ja no apareixen, a més de que ja no es dona cap nom concret ni s'entra en concrecions. Així mateix, l'imam de Ripoll es manté en l'anonimat i es compleixen els punts de respecte al dret de la privacitat. Tot i així, la informació no és del tot precisa ja que s'utilitza un "podria ser", deixant una informació minsa i sense acabar de precisar, concretar ni contrastar, probablement motivada per la pressa a publicar informacions noves. Pel que fa a l'ús de les imatges, aquest cop no es publica el rostre de cap persona, apareix una imatge gran amb la concentració de centenars de persones a la Rambla. Tot i així, amb aquesta imatge es vulnera un dret i és el de protegir els drets dels menors, ja que una nena petita surt en primera plana i en gran, ensenyant el seu rostre. En quant a les paraules clau, no trobem cap de les anteriorment esmentades.

- Portada 21 d'agost de 2017:

En primer lloc, pel que fa al compliment del codi, aquesta portada del diari *Ara* sí que informa de manera acurada i precisa. No barreja informació i opinió, a més de no incloure especulacions o rumors en els seus titulars i subtítols. Ofereix informació completa, contextualitzada i contrastada, trobem un exemple en les afirmacions "Els Mossos relacionen l'atac de la Rambla amb el cotxe que va fugir del control" i "Els terroristes estaven preparats per a un atac imminent amb explosius a Barcelona". Es remeten a tan

sols oferir informació sobre la qual el mitjà té realment certesa. Aquestes mateixes afirmacions ens serveixen com a justificació del també compliment del segons criteri del Codi deontològic, el qual contempla evitar perjudicis per informacions sense prou fonament. L'esment dels Mossos ens transmet que aquesta declaració està basada en prou fonament per a incloure's en portada. De la mateixa manera, preserven el secret professional citant les fonts adients tal com podem observar en el subtítol "Recerca del fugitiu. Un ampli dispositiu policial segueix buscant el conductor de la furgoneta". No s'afirma categòricament, sinó que es manté al lector informat preservant el secret professional dels cossos de seguretat. En aquesta portada en concret sí que s'han conciliat els drets individuals amb el dret del públic a saber, donat que les imatges inclouen figures públiques i la informació no desvela la identitat de ningú ni aspectes que puguin revelar res compromès. Amb relació al respecte al dret a la privacitat, salvaguardar la presumpció d'innocència, la protecció dels drets dels menors i salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral, l'argument esmentat anteriorment també serveix per argumentar el compliment d'aquest criteri. Finalment, sobre la cita de nacionalitats i ètnies, no es fa cap esment d'aquestes, ni discrimina-

tori ni de manera merament informativa. No es tracta amb cap mena de contingut subministrat per terroristes.

En segon lloc, respecte al seguiment del protocol d'actuació delimitat en general ha estat correcte. En concret, en relació amb els terroristes, s'indica amb el titular ("S'estreny el setge") al fet que estan més a prop de resoldre el cas de l'atemptat de manera definitiva, fent referència a l'autoria. Pel que fa a la resta d'aspectes a contemplar en aquest enfocament, aquesta portada compleix amb els requisits per considerar-se d'ús correcte segons el protocol.

En tercer lloc, apareixen tres de les sis paraules clau en aquesta portada: terrorista, Rambla i Barcelona. L'ús d'imatges és ètic i moral donat que apareixen jugadors de futbol fent un acte de memòria per les víctimes de l'atemptat.

- Portada 22 d'agost de 2017:

En primer lloc, en referència al compliment del codi aquesta portada compleix el criteri d'informar de manera acurada i precisa, ja que és contundent en el titular ("Cèl·lula neutralitzada", acompanyat d'una declaració del llavors cap dels Mossos d'Esquadra, Josep Lluís Trapero) i la informació resumeix de manera acurada i precisa la roda de premsa que es va portar a terme en el seu moment. En evitar perjudicis per informacions sense prou fonament, també s'ha complert

amb el criteri perquè les declaracions provenen de fonts oficials. Aquest argument també serveix per justificar el compliment d'altres criteris com citar fonts i preservar secret professional. Pel que fa a conciliar drets individuals amb el dret del públic a saber, no es van difondre imatges de víctimes, agents o menors sense pixelar, per tant, s'ha obeït aquest criteri. El mateix es pot aplicar per justificar el compliment del respecte cap al dret a la privacitat. En aquest cas s'informa sobre l'abatiment o detenció de tots els membres implicats, com a resultat, no és necessari salvaguardar la presumpció d'innocència. La protecció dels drets dels menors no s'ha vulnerat perquè la identificació dels implicats ha estat un cop s'havia confirmat el seu paper en l'atac terrorista. De la mateixa manera, s'ha salvaguardat la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral com que no es difonen imatges ni fan ús de cap llenguatge que vulnerin aquest article del Codi deontològic. Pel que fa a l'esment de nacionalitats i ètnies, en aquesta portada es fa ús de la paraula "musulmans" per fer referències a les persones catalanes que segueixen la creença religiosa islàmica en una manifestació contra els assassinats, per tant, l'ús d'aquesta paraula no vulnera aquesta recomanació. Finalment, en aquesta portada no s'ha tractat informació subministrada per terroristes.

En segon lloc, tenint en compte el seguiment del protocol d'actuació delimitat, sobre els terroristes s'ha determinat correctament l'autoria de l'atac terrorista i s'han citat les fonts oficials que han portat a aquesta conclusió. A més de també complir amb la resta de requisits respecte al compliment d'aquest protocol. Respecte a les víctimes, no s'ha fet esment ni referència a cap d'elles, per tant, no es pot valorar si s'ha vulnerat o no. Sobre l'audiència, s'ha fet un bon ús de fonts informatives citant la seva procedència i no s'ha fet espectacularització de cap mena. Finalment, sobre les autoritats, la relació amb els mitjans de comunicació ha quedat palesa en aquesta correcta col·laboració entre el diari i els cossos de seguretat.

En tercer lloc, segons la informació esmentada a la portada, apareixen tres de les sis paraules clau: cèl·lula, atemptat i Rambla. L'ús de les imatges s'adequa a les circumstàncies donat que s'inclou una fotografia de les declaracions dels Mossos, donant suport a les declaracions que formen el titular d'aquesta portada.

Categories d'anàlisi portades *La Vanguardia*.

- Portada 18 d'agost de 2017:

La primera portada a analitzar presenta diverses característiques destacables. En primer lloc, el que més crida l'atenció és la imatge que *La Vanguardia*

dia ha escollit. En aquesta es veu la devastació de la Rambla, amb gent tirada per terra, probablement víctimes i amb cames destrossades. En aquest cas, ja s'estan vulnerant diversos punts del Codi deontològic com respectar el dret a la privacitat i salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral. Clarament, s'han incomplert aquestes bases, així com les recomanacions sobre les víctimes: la identitat de les víctimes, la privadesa de les víctimes mortals, la privadesa de les víctimes supervivents i persones vulnerables. Alhora, no han seguit el protocol establert pel CIC en el punt on se'ls avisa que sobre l'audiència s'ha de contemplar i contrastar l'espectacularització de les imatges i el llenguatge audiovisual.

En segon lloc, però, sí que es compleixen el fet d'evitar perjudicis per informacions sense prou fonament, ja que al voltant de la imatge se'ns presenten alguns titulars amb informació de rellevància, que a la vegada contrasta amb el punt d'informar de manera precisa i acurada ja que no cau en suposicions. D'aquesta manera, es plasma la recomanació sobre contrastar les fonts. A més, en aquest cas sí que es citen també fonts i hi ha una base de secret professional per la selecció d'informació pel fet que només apareix una sola afirmació anònima: "La meva germana està viva de miracle". Així mateix, també es plasma el

punt de conciliació dels drets individuals amb el dret del públic a saber. Tampoc hi ha cap cita vers les ètnies o nacionalitats dels testimonis o víctimes de l'atemptat, pel que també es compleix. No obstant, ja apareix la terminologia de jihadistes i en quant a les paraules clau d'aquesta portada trobem Barcelona, en primera plana, terroristes i atemptat.

- Portada 19 d'agost de 2017:

En aquest cas, en referència al compliment del codi, es compleix amb el primer criteri estipulat ja que la informació transmesa es desenvolupa des d'una vessant acurada i precisa, amb l'última informació sobre les investigacions i alguns avenços vers els culpables de l'atemptat, una informació contrastada i arribada de fonts oficials. D'aquesta manera, també s'ha complert amb el compliment del criteri que inclou evitar perjudicis per informacions sense prou fonament i la cita de fonts i preservació del secret professional. Tot i així, es divulga el rostre i s'indica el nom i els cognoms d'un dels autors de l'atemptat, Youness Abouyaaqoub, indicant la seva edat i la seva procedència. Per tant, queden incomplerts els punts de respectar el dret a la privacitat, sobretot per la família de l'autor dels fets i salvaguardar dignitat de les persones i la seva integritat física i moral, a més de la recomanació sobre la cita de nacionalitats i

ètnies ja que mencionen que és d'origen marroquí, quan en realitat és una dada molt irrellevant.

D'aquesta manera, s'ha desvetllat la seva identitat i seguint el protocol establert en cas d'atemptat terrorista, no s'ha valorat el fet de valorar l'autoria, si era convenient publicar-la amb imatge inclosa o les repercussions en els familiars de la persona. En quant a l'audiència, sí que hi ha un aspecte inusual que s'ha tingut en compte és utilitzar una imatge amb el llavors president d'Espanya, Mariano Rajoy, l'expresident català, Carles Puigdemont i l'alcalde de Barcelona, Ada Colau, donant un toc de sensacionalisme a la portada. Així mateix, l'ús d'imatges és correcte pel que fa a la que hi ha en la part superior, amb tot de gent passejant pel llocs dels fets, però qüestionable a l'hora de posar la cara del principal sospitós i una imatge sensacionalista de polítics.

- Portada 20 d'agost de 2017:

En la tercera portada a analitzar del diari, trobem que el primer punt s'ha complert ja que, de nou, la informació és precisa i acurada. D'altra banda, també s'han evitat perjudicis per informacions sense prou fonament, pel que el segon punt també queda complert. En aquest cas, destaca que s'ha posat el testimoni de la mare de Youness, pel que queda correctament reflexada la idea de citació de fonts i de preservació del secret professional. Així mateix, també es respecta el dret

a la privacitat, el de salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral i el de conciliar els drets individuals amb el dret del públic a saber, ja que aquest testimoni ha acceptat parlar públicament. En aquesta línia, també s'ha complert en aquest cas amb la recomanació vers la cita de nacionalitats i ètnies ja que no s'ha mencionat en cap moment.

Respecte a l'ús d'imatges, observem una imatge d'alguns familiars de l'autor manifestant-se davant l'Ajuntament de Ripoll, amb la mare que ha fet les declaracions al capdavant. D'aquesta manera, està ben emprada en aquest context ja que els familiars s'han exposat públicament, pel que aquest cop ja no s'està vulnerant cap dret de privacitat pel que fa respecte a la família.

- Portada 21 d'agost de 2017:

En primer lloc, en referència al compliment del codi sí que compleix amb el primer criteri del Codi deontològic. La informació es transmet de manera acurada i precisa, s'expliquen els últims avenços de la investigació dels Mossos, acompanyats d'una cobertura dels fets contrastada i procedent de fonts oficials. Aquest argument també serveix per justificar el compliment del criteri del codi que inclou evitar perjudicis per informacions sense prou fonament i la cita de fonts i preservació del secret professional. En aquest cas, no es divulga cap mena d'informació personal de cap

dels implicats o de les víctimes, per tant, es pot afirmar que s'està respectant el criteri que tracta sobre la conciliació entre els drets individuals i el dret del públic a saber. De la mateixa manera tampoc es vulnera l'article que demana respecta cap al dret a la privacitat. Segons informacions anteriors i pel que es publica en aquesta portada, la investigació ja havia arribat al punt en el qual havien determinat els culpables, per tant, també s'ha preservat la presumpció d'innocència. Els drets dels menors també s'han respectat, ja que no es difon cap mena d'informació o imatge identitària. La dignitat de les persones i la seva integritat física i moral s'ha salvaguardat també, perquè cap classe d'informació o imatge difosa en aquesta portada vulnera aquest article. Finalment, no es fa cap esmena referent a la nacionalitat o ètnia de cap dels implicats i no apareix cap mena d'informació subministrada per terroristes.

En segon lloc, respecte al seguiment del protocol d'actuació delimitat, sobre els terroristes s'han contemplat tots els aspectes referents a la intervenció de la informació amb els cossos de seguretat. Sobre les víctimes, no s'esmenten ni apareixen en imatges en aquesta portada, per tant, no es pot valorar. Sobre l'audiència, s'ha fet un ús correcte de les fonts informatives i no s'ha recorregut al mètode de l'espectacularització del llenguatge, sense incitar a l'alarma o la morbositat.

En tercer lloc, d'acord amb la informació esmentada a la portada, apareixen totes les paraules clau al llarg de la portada, tant en titulars com en subtítols: cèl·lula, atemptat, jihadista, Rambla, Barcelona i terrorista. L'ús d'imatges és adequat i no vulnera cap article ni criteri, donat que apareixen els jugadors del F.C. Barcelona en un acte *in memoriam* de les víctimes de l'atemptat.

- Portada 22 d'agost de 2017:

En primer lloc, en referència al compliment del codi, segueix el criteri d'informar de manera acurada i precisa perquè la cobertura informativa inclou tots els detalls sobre l'abatiment de l'implicat, des d'abans fins durant i després dels fets. A més, també evita prejudicis per informacions sense prou fonament perquè totes les circumstàncies que s'expliquen especifiquen haver estat prèviament contrastades amb les fonts oficials dels cossos de seguretat. De la mateixa manera, en citar fonts i preservar el secret professional, trobem que en la informació publicada sobre la persecució i tàctiques policials es respecta, en benefici de la societat i la integritat dels cossos policials, el secret d'informació sobre tàctiques i posicions dels agents. Així mateix, també es respecta la conciliació entre drets individuals amb el dret del públic a saber i la protecció dels drets dels menors, ja que no es revela cap tret identificatiu personal de cap víctima o implicat. Amb

aquest mateix argument es pot justificar el també compliment del criteri sobre el respecte al dret a la privacitat. Donat que el terrorista ja havia estat abatut i s'havia demostrat la seva implicació, s'havia salvaguardat la seva presumpció d'innocència. La imatge difosa per La Vanguardia no inclou cap cara que es pugui identificar ni cap imatge morbosa, per tant, es va salvaguardar també la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral. Finalment, no s'esmenten ni nacionalitats ni ètnies vulnerant cap criteri ni es fa ús d'informació subministrada per terroristes.

En segon lloc, envers el seguiment del protocol d'actuació delimitat, sobre els terroristes es van respectar tots els aspectes que contempnen aquest apartat. No es va revelar cap posició o tàctica de les forces de seguretat fins a un cop va haver finalitzat la persecució. Sobre les víctimes, no hi ha cap esment a la seva identitat o vivència, per tant, no es pot valorar. En relació amb l'audiència, les fonts informatives estan contrastades i són les oficials. Però, en canvi, sí que potser es podria dir que cauen una mica en l'espectacularització a través del llenguatge verbal en tractar a l'implicat amb un sobrenom dramàtic com és "l'assassí de la Rambla". Finalment, sobre les autoritats, en aquesta portada queda ben palesa la bona relació que hi va haver entre cossos de seguretat i premsa, ja que la informació que es fa arribar al lector

és completa i sense detalls mòrbids o innecessaris, els suficients per donar per tancat un episodi esgarrifós en la ciutat de Barcelona.

En tercer lloc, pel que fa a la informació esmentada a la portada apareixen tres de les sis paraules clau: cèl·lula, Rambla i terrorista. L'ús d'imatges és correcte, perquè no s'identifica a cap dels agents i no inclou fotografies massa dures o mòrbides.

CONCLUSIONS

Respecte a les conclusions extretes amb aquest treball, s'ha determinat que tant *La Vanguardia* com l'*Ara* compleixen majoritàriament els respectius punts establerts pel Codi deontològic del Col·legi de Periodistes de Catalunya i el CIC, tot i que alhora també incompleixen alguns d'aquests. Al llarg de la recerca, hem observat que han tingut diferents maneres de mostrar la informació, disposant-la de diferent manera i amb errors no compartits entre ambdós. Així mateix, hem analitzat que les expectatives sobre el fet que es practiqués fil per randa el Codi no ha estat així. De fet, alguns dies s'ha complert més que d'altres. Cal afegir que durant els cinc dies analitzats, la tendència ha estat cometre aquests errors durant les primeres dues o tres portades, segurament mogudes per la novetat del cas i el fet de voler publicar informació el més ràpid possible.

Si els posem en relació, hem observat que el diari *ARA* ens ha ofert una informació més minsada que *La Vanguardia*, que ens ha ofert informació més clau del cas, amb més declaracions i fonts contrastades seguint la idea de citar fonts i preservar el secret professional. Amb això, *La Vanguardia* ha pogut aportar més testimonis, amb una informació més acurada i precisa que l'*Ara*, ja que aquest últim sí que cometia algunes inconcrecions fruit de no acabar de contrastar del tot la informació. En contraposició, l'ús d'imatges ha estat molt millor emprat pel diari *ARA*, tal com veïem en contrast amb la primera portada publicada per l'un i per l'altre, sabent-se mantenir en la línia de respecte al dret de la privacitat, en especial de les víctimes i salvaguardar la dignitat de les persones i la seva integritat física i moral. Així i tot, els dos diaris han coincidit en publicar el rostre d'algun dels implicats. L'*Ara*, per la seva banda, en publicava quatre, mentre que *La Vanguardia* se'n limitava a una, incomplint per part de les dues bandes la presumpció d'innocència, ja que no es confirmava encara la seva culpabilitat i amb la recomanació de tenir en compte l'autoria dels fets i la seva exposició pública i l'afectació als familiars d'aquests. Per tant, podem establir com a conclusió general que a grans trets, gairebé tres quartes parts dels dictàmens han estat seguits, tot i que no s'ha complert al 100% i que els

errors han estat diferents en cada cas. D'altra banda, quant a les paraules clau emprades en ambdós diaris, han coincidit en termes com Barcelona, Rambla, atac, terrorista, jihadista i cèl·lula, que s'han emprat de manera repetida i comuna.

Limitacions

Les nostres limitacions han estat, en primer lloc, poder aconseguir entrevistes amb mitjans analitzats per falta de resposta per part de periodistes que cobrissin l'esdeveniment l'agost del 2017. En segon lloc, ens hem trobat amb l'adversitat de poder accedir a les redaccions dels respectius diaris.

Further Research

A partir del nostre treball, potser es podria fer més recerca comparant altres casos similars al de l'atemptat i aconseguir redactar un protocol d'actuació comú amb el suport tant de mitjans catalans com del CIC i el Col·legi de periodistes.

REFERENCIAS

Fonts primàries

- De José, N. (15 de març de 2023). Entrevista realitzada per Aleix Godinho.
- Diari Ara. (18 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:

- <https://www.ara.cat/hemeroteca/edition/ara/date/2017-08-18>
Diari Ara. (19 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://www.ara.cat/hemeroteca/edition/ara/date/2017-08-19>
Diari Ara. (20 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://www.ara.cat/hemeroteca/edition/ara/date/2017-08-20>
Diari Ara. (21 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://www.ara.cat/hemeroteca/edition/ara/date/2017-08-21>
Diari Ara. (22 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://www.ara.cat/hemeroteca/edition/ara/date/2017-08-22>
Fundació Consell Informatiu de Catalunya. (s.d.). Codi Deontològic. Recuperat a: <https://fcic.periodistes.cat/codi-deontologic/>
Fundació Consell Informatiu de Catalunya. (s.d.). Què és el CIC. Recuperat a: <https://fcic.periodistes.cat/que-es-el-cic/>
La Vanguardia. (18 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2017/08/18/pagina-1/116514988/pdf.html>
La Vanguardia. (19 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2017/08/19/pagina-1/116514988/pdf.html>
La Vanguardia. (20 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:

- <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2017/08/20/pagina-1/116716320/pdf.html>
La Vanguardia. (21 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2017/08/21/pagina-1/117016361/pdf.html>
La Vanguardia. (22 d'agost de 2017). Hemeroteca. Recuperat a:
<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2017/08/22/pagina-1/117264958/pdf.html>

Fonts secundàries

- Camps, M., i Carol, M. (2018). Llibre d'estil "La Vanguardia" (Primera edició). La Vanguardia Ediciones, S.L.
- Consell de l'Audiovisual de Catalunya i Col·legi de Periodistes de Catalunya. (2016). Recomanacions sobre la cobertura informativa d'actes terroristes. Recuperat a: <https://www.periodistes.cat/actualitat/noticies/atemptat-barcelona-recomanacions-sobre-la-cobertura-informativa-dactes>
- Díaz-Campo, J., Chaparro-Domínguez, M., Ángeles i Rodríguez-Martínez, R. (2018). Los atentados terroristas de Barcelona y Cambrils en la prensa online. Tratamiento informativo en El periódico, El país y The guardian. Profesional De La Información, 27(6), 1358-1367. <https://doi.org/10.3145/epi.2018.no.v.18>

- López-Meri, A., Rodríguez-Martínez, R. i Ramon-Vegas, X. (2020). Ètica periodística i ús d'imatges en els atemptats terroristes de Barcelona i Cambrils. Una anàlisi comparada de 14 mitjans digitals nacionals i internacionals. *Anàlisi* (Bellaterra, Spain), 63, 19–. <https://doi.org/10.5565/rev/analisi.3275>
- Rivas-Nieto, P. i Plaza, J. F. (2015). Pautas para la cobertura periodística de actos terroristas. Propuesta de un modelo informativo de responsabilidad democrática. *Estudios sobre el mensaje periodístico*. v. 21, n. 2, pp. 1207-1223. https://doi.org/10.5209/rev_ESMP.2015.v21.n2.50911
- Rodríguez-Martínez, R. i Ramon-Vegas, X. (2017). La cobertura informativa dels atemptats de Barcelona i Cambrils a la premsa digital catalana, espanyola i internacional (17 i 18 d'agost de 2017). Equip MediaACES per a la Fundació Consell de la Informació de Catalunya (FCIC).
- (presidencia), *Nuevos retos en el estudio del fascismo*.
- Schulze Schneider, I. (1999). *La propaganda alemana en la Segunda República española*. *Historia y comunicación social* (4), 183-197. <http://revistas.ucm.es/index.php/HICS/articulo/viewFile/HICS9999110183A/19662>.
- Semolinos Arribas, M. (1985). *Hitler y la prensa de la II República española*. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Shirer, W. L.; William L., & Calzada, J. (2008). *Diario de Berlín: un corresponsal extranjero en la Alemania de Hitler (1934-1941)*. Debate.

L'alçament militar del 1936 al diari
La Veu de Catalunya

Anàlisi del tractament mediàtic de la publicació durant l'alçament militar del 1936, des de l'inici de la sublevació fins el canvi de subtítol del diari, el 26 de juliol del mateix any

Laura Nuel Mesquida
Roger Roura Piris
Martí Monasterio Puigpinós
Aran Ordeig Basagaña

Resum

Aquest estudi analitza com es va tractar de forma mediàtica al mitjà catalanista *La Veu de Catalunya* l'alçament militar del 1936 que va donar inici a la Guerra Civil Espanyola, fins el dia 26 de juliol del mateix any, l'últim número abans del canvi del subtítol del diari, fet que demostra la consolidació de la política de requisicions aplicada pel Govern de la Generalitat a la publicació. La investigació vol estudiar com es va cobrir a nivell mediàtic al mitjà el cop d'estat militar i amb quina ideologia s'identificava en el moment dels fets, així com observar quines eren les tendències i les similituds o diferències de les notícies que tracten sobre aquest tema, a més de comprendre quin impacte va tenir el decret que va imposar el Govern de la Generalitat pocs dies després de l'alçament de 1936 sobre la incautació o requisició dels mitjans que hi havia.

Paraules Clau: *La Veu de Catalunya*, Guerra Civil Espanyola, política de requisició, alçament militar, tractament mediàtic.

The military uprising of 1936 in the newspaper *La Veu de Catalunya*

Abstract

This study analyzes how the military uprising of 1936 that started the Spanish Civil War was treated in the Catalan newspaper of *La Veu de Catalunya*, until the last issue before the newspaper's subtitle change, on July 26 of that same year, which demonstrates the consolidation of the requisition policy applied in the daily by the Government of Catalonia. This research aims to study how the military uprising was treated in the publication and with what ideology was identified at the time of the events, as well as to observe trends and similarities or differences in the news dealing with it, in addition to understanding what impact the decree imposed by the government a few days after the uprising of 1936 had on the media.

Keywords: *La Veu de Catalunya*, Spanish Civil War, requisition policy, military uprising, media treatment.

1. INTRODUCCIÓ I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Aquest treball és un estudi dedicat a analitzar quins canvis va haver-hi en el diari catalanista *La Veu de Catalunya* des de l'alçament militar del 1936 fins l'últim número abans del canvi del subtítol del diari, el dia 26 de juliol d'aquell mateix any. Està enfocat en veure com el mitjà va tractar de forma mediàtica la situació amb un doble objectiu: comprendre el tractament mediàtic de l'alçament militar a aquest diari i entendre l'impacte a la publicació de la política d'incautacions que va aplicar la Generalitat de Catalunya.

Per dur a terme la recerca d'aquest treball ens situem el dia 18 de juliol de 1936, moment en el qual s'enceta el cop d'estat franquista, durant la Segona República Espanyola. Dies abans es viuen moments tensos arreu del país a causa de la victòria del Front Popular a les eleccions del febrer d'aquell mateix any. Per aquesta raó, un seguit de generals revoltats van orquestrar un cop d'Estat que es va estendre a diverses parts del país, aconseguint d'aquesta manera el control d'algunes ciutats espanyoles i dividint el territori en dues meitats ben diferenciades: el bàndol republicà i el bàndol nacional. Catalunya va quedar en el costat republicà, i això farà que el Govern de la Generalitat i les organitzacions obreres iniciïn una política de requisi-

ció de la premsa amb l'objectiu d'eliminar les veus dissidents i disposar d'infraestructures per a crear noves publicacions d'ideologia republicana.

Arran de les requisicions o incautacions de la premsa als primers dies de l'alçament militar, *La Veu de Catalunya*, diari portaveu de la Lliga Regionalista, de caràcter conservador, va perdre la línia editorial a partir del 22 de juliol del 1936, quan la publicació va obrir el diari amb el següent missatge: "Incautació de La Veu de Catalunya". En aquest cas, el periòdic passava a estar sota control de la Generalitat de Catalunya i el Departament de Governació, però començarà a entrar en un procés de diversos canvis en la propietat de facto i, amb el temps, caurà en mans anarquistes. D'aquesta manera, hem cregut oportú analitzar solament del 19 de juliol, el dia de la sublevació militar a Catalunya, quan hi ha el primer número del diari que parla sobre l'alçament, fins a l'últim número abans que el diari canvi de subtítol, el del dia 26 de juliol: aquest passa de ser "Diari d'Avisos i Notícies", a ser "Diari de l'Autonomia i de la República". Hem estudiat aquests números perquè són els únics dies de tota la cobertura de guerra on la publicació manté una ideologia canviant i poc sòlida. Aquest canvi de subtítol constata que, a partir del dia 28, es mostrarà una ideologia clara i ja consolidada a favor de la República.

Hem escollit tractar aquest tema perquè volíem descobrir com la premsa catalana va tractar l'alçament militar del juliol del 1936, i ens hem centrat en *La Veu de Catalunya* per la seva àmplia hemeroteca i la seva gran influència en el marc polític i cultural de la societat del moment, tant pel seu contingut com per la importància dels seus col·laboradors.

En aquesta línia, s'han fet estudis on s'analitza com eren diversos diaris durant la Guerra Civil Espanyola, com per exemple la tesi doctoral *La prensa diaria en Madrid durante la guerra civil, 1936-1939* (Mateos Fernández, Juan Carlos. 1996). Fins i tot, s'han fet comparacions entre diaris, com és el cas de la tesi doctoral *La propaganda en los dos bandos durante la Guerra Civil española: El caso de ABC de Sevilla y ABC de Madrid (1936-1939)* (Espinosa Echenique, Francisco Javier. 2022). En el cas de la premsa catalana, també s'han fet anàlisis que tracten sobre diaris de l'època, però parlen la premsa de Catalunya que va ser col·lectivitzada o requisada durant aquest període de guerra a Espanya, com *Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil* (Figueres, Josep Maria. 1996), *Incautacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil* (Figueres, Josep Maria, 1997), o *La censura impuesta a los diarios catalanistas en los albores del siglo XX: La Veu de Catalunya* (López, M. 2018). Quant al cas concret de *La Veu de Catalunya* no s'han fet estudis

que se centrin només en l'anàlisi d'aquest diari durant i aquest període que nosaltres volem investigar, però sí que s'ha fet un estudi, *Cuatro diarios catalanistas frente a la rebelión militar de julio de 1936* (Figueres, Josep Maria. 2016), on s'analitza el contingut de la publicació en el període estudiat, però sempre en relació amb tres altres diaris i amb fins comparatius.

Per tant, es pot veure que sí que s'han fet estudis sobre com era la premsa durant l'època de la Guerra Civil Espanyola, però cap que tracti exclusivament *La Veu de Catalunya* durant la periodització que hem escollit. Així doncs, tenim com a propòsit fer un estudi exhaustiu sobre el contingut de la publicació amb l'objectiu d'aportar informació que encara no s'ha analitzat.

Amb aquesta investigació el que volem comprovar és si en aquests moments històrics el diari *La Veu de Catalunya* tenia una ideologia marcada a l'hora d'escriure les notícies sobre el que estava succeint després del cop d'estat militar. Volem entendre, a més, fins a quin punt el diari era independent i com va influir la requisició de la Generalitat en el tractament de les notícies. Creiem que els resultats de l'anàlisi mostraran de forma clara que la publicació catalanista va patir un canvi, un gir en el seu punt de vista a causa de la intervenció del govern català a la premsa del moment.

2. Objectius i preguntes de recerca

L'objectiu principal d'aquesta investigació és comprendre el tractament mediàtic de l'alçament militar que proposa *La Veu de Catalunya*. Així mateix, el treball pretén entendre de quina manera la ideologia del diari influència la cobertura dels fets i fins a quin punt la requisició de la publicació marca la seva manera de transmetre la informació. L'article historiogràfic està enfocat a veure les característiques de la cobertura mediàtica de l'alçament militar de *La Veu de Catalunya* amb un doble objectiu: esbrinar les característiques formals i ideològiques de les notícies i comprendre quin impacte va tenir el decret que va imposar el Govern de la Generalitat a la línia editorial del diari.

Per tal d'aconseguir els objectius proposats, s'han enumerat una sèrie de preguntes de recerca:

- Quines característiques tenen les notícies?
 - Fins a quin punt esmenten fets comprobables? De quina mena?
 - Mostren trets ideològics?

3. MÈTODES

En aquest treball estudiarem com el diari catalanista *La Veu de Catalunya* va noticiar el cop d'estat del juliol del

1936 utilitzant el mètode de l'anàlisi de contingut. Per això hem recaptat totes les notícies que va treure el diari des del 19 de juliol d'aquell mateix any fins al dia 26 del mateix mes, que són els números 12.504, 12.505, 12.506, 12.507, 12.508 i 12.509, que parlen sobre l'alçament militar.¹

Com ja s'ha esmentat anteriorment, sobre el nostre tema en concret no s'han fet estudis pròpiament, però sí que s'han fet recerques que tenen a veure amb l'anàlisi de diaris publicats durant aquestes dates del període de la Guerra Civil Espanyola, com la tesi doctoral *La prensa diaria en Madrid durante la guerra civil, 1936-1939* (Mateos Fernández, Juan Carlos. 1996), la tesi doctoral *La propaganda en los dos bandos durante la Guerra Civil española: El caso de ABC de Sevilla y ABC de Madrid (1936-1939)* (Espinosa Echenique, Francisco Javier. 2022) i *Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil* (Figueres, Josep Maria. 1996). En tots aquests estudis, la metodologia utilitzada consisteix en una anàlisi de contingut, ja que s'estudia l'estil, el contingut i la forma dels diaris que són objecte d'estudi, a més d'aportar un punt de vista interpretatiu a l'estudi. Així mateix, Espinosa, per exemple, crea un corpus amb tots els diaris que analitza en el seu treball, on intenta buscar els patrons i no tant el contrast. D'aquesta manera, hem construït

¹ La llista concreta de les notícies analitzades s'inclou als annexos (Referència 1).

unes categories d'anàlisi i de registre que ens permeti fer un treball propi adaptant els mètodes usats a les fonts secundàries a les nostres necessitats i conveniències.²

En aquest cas, per l'anàlisi seguirem les següents categories:

Categories de registre:

- C1 Diari
- C2 Autor (si n'hi ha)
- C3 Data de l'esdeveniment
- C4 Data de la publicació
- C5 Titular
- C6 Lloc de publicació
- C7 Situació dins el diari

Categories d'anàlisi:

- Categoria estilística:
 - Titulació
 - Subtitulació
 - Entrada
 - Llenguatge emprat
- Categoria ideològica o de contingut:
 - Temes de les notícies (polític, militar, bèl·lic, religiós...)
 - Fets
 - Trets ideològics

4. *La Veu de Catalunya*

La Veu de Catalunya va ser un diari editat en llengua catalana publicat a Barcelona entre l'1 de gener 1899 i el 8 de gener de 1937. Va néixer com a setmanari literari i polític l'11 de gener de 1891 de la mà de Narcís Verdager, Joaquim Cabot i Jaume Colell, fins que l'any 1899 es va transformar en un diari. Enric Prat de la Riba n'assumí la direcció i donà un caràcter polític a la publicació, convertint-se en una acèrrima defensora de la Lliga Regionalista i la seva ideologia. Molts dels redactors i col·laboradors eren figures polítiques, com ara Francesc Cambó, Josep Puig i Cadafalch o Eugeni d'Ors.

Amb el pas del temps, el diari es va trobar amb diferents traves. Entre el maig de 1900 i el març de 1901 *La Veu de Catalunya* va ser suspesa per culpa d'un article editorial. L'any 1902, Enric Prat de la Riba va ser empresonat per reproduir un article de *L'Independent* de Perpinyà sobre els vinyataires rossellonesos. Finalment, va ser alliberat després d'una forta pressió popular. La publicació va patir més moments delicats durant la seva existència: el 25 de novembre de 1905, un grup de

² L'aplicació d'aquestes categories a cada notícia en concret s'inclou en els annexos (Referència 2).

militars de la guarnició de Barcelona van assaltar la redacció, ja que consideraven que la caricatura publicada el dia abans de Joan Junceda era un insult cap a l'exèrcit. A més, el diari, essent proper a la Lliga Regionalista i, per extensió, a una ideologia contrària a la monarquia, ho consideraven una injúria a la pàtria³.

Aquests successos, lligats als Fets del *Cu-Cut!* (1905), van suposar l'inici d'un procés de repressió sobre Catalunya, que més endavant motivaria la llei de Jurisdiccions i, posteriorment, la creació del partit Solidaritat Catalana. A més, durant l'Assemblea de Parlamentaris (1917) va quedar novament sota suspensió, tot amb l'objectiu d'evitar que els mateixos parlamentaris no tinguessin una tribuna pública escrita.

Aquests fets demostren la gran transcendència política i social que tingué *La Veu de Catalunya* durant el primer terç del segle XX. El diari encarnava la part més tradicional del catalanisme, però, tot i això, era un diari modern, coherent amb el seu ideari i partidari de la democràcia, que va tenir un gran pes en la creació de l'opinió pública, amb alguns dels millors periodistes i co-

rresponsals de l'època i amb seccions dinàmiques. Fou el diari català més longeu del segle passat, fins que la Generalitat de Catalunya va requisar la publicació tot just iniciada la Guerra Civil Espanyola. Les requisicions de fàbriques, mitjans de comunicació o companyies van ser el preludi del que finalment acabarien sent les col·lectivitzacions. I com esmenta Figueres, *La Veu de Catalunya* és un bon exemple de diari que primer s'apropia i que, després, es col·lectivitza.⁴ Així mateix, la successió de les col·lectivitzacions succeeix a tot el territori català, i organitzacions, entitats i institucions públiques com ajuntaments i la Generalitat, portaran a terme aquestes col·lectivitzacions. Com ja s'ha esmentat amb anterioritat, *La Veu de Catalunya* serà requisada per la Generalitat de Catalunya el 22 de juliol de 1936.

5. Les requisicions del Govern de la Generalitat

Arran de l'alçament militar del 1936, el Govern de la Generalitat comença a posar en pràctica una política que canviarà per complet el panorama comunicatiu de la societat del moment. El provocarà els canvis

³ Ramón, M. L. (2018). *La censura impuesta a los diarios catalanistas en los albores del siglo XX: La Veu de Catalunya. Barcelona quaderns d'història*, (25), p.131.

⁴ Figueres J. M. (1997a). Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil. *Historia y Comunicación Social*, 2, p. 87.

de propietat de tota mena de publicacions, redaccions, impremtes, capçaleres i empreses periodístiques que duren a terme les autoritats governamentals del territori amb l'objectiu d'influir i controlar el món mediàtic. Aquest fenomen l'entendem com a requisició o incautació, que segons l'historiador Josep Maria Figueres és "la presa de possessió de la propietat per part d'un grup social o polític o una institució la qual la destinarà al mateix ús anterior, amb validesa funcional en el marc de la nova legalitat i de la normativa, com ara amb un decret de la generalitat específic, cas de *La Veu* o *La Vanguardia*, o sense, cas d'*El Matí* o *La Rambla*".⁵ D'aquesta manera, el seu objectiu era "bastir una política comunicativa pròpia, bé per defensar de destruccions o bé per impedir la puixança de les milícies i dels comitès obrers"⁶.

La política de requisicions es promulgarà immediatament després de l'alçament militar a les ciutats

més importants del país com Madrid o València, i Barcelona no es va quedar enrere. El Govern de la Generalitat va reaccionar en dues fases diferenciades d'un mateix procés: l'apropiació immediata de mitjans de comunicació clau i la reorganització completa dels recursos informatius centralitzant-los en la presidència del govern.⁷ Aquestes accions es van institucionalitzar oficialment a partir de la creació, el 21 de juliol de 1936, la Comissaria de Premsa sota la direcció de Joaquim Vilà i Bisa i, posteriorment, de Manuel Falés. Aquesta nova institució s'encarregava de controlar el món periodístic català. De la mateixa manera, diverses conselleries de la mateixa Generalitat van crear departaments de premsa i propaganda, i els que ja en tenien prèviament van decidir dur a terme la seva renovació i modernització perquè s'adaptessin a les noves necessitats⁸.

⁵ Figueres, J. M. (1997b). *Incautacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil*. Universidad Complutense de Madrid. Departamento de Historia de la Comunicación Social, p. 166.

⁶ Figueres, J. M. (1997). Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil. *Anàlisi: Quaderns De Comunicació I Cultura*, 20, p. 98.

⁷ Boquera Diago, E. y Marín Otto, E. (2022). Repercusiones del proceso revolucionario

de 1936 en el panorama informativo-persuasivo. El caso de Cataluña al inicio de la Guerra Civil. *RAE-IC, Revista de la Asociación Española de Investigación de la Comunicación*, 9 (Especial), p. 211.

⁸ Boquera Diago, E. (2015). *La batalla de la persuasíó durant la Guerra Civil. El cas del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)* (Doctoral dissertation, Universitat Ramon Llull), pp. 163-164.

D'aquesta manera, s'asseguren mantenir-se al centre de qualsevol moviment mediàtic per a poder garantir que no es publiqués res en contra la República i, per altra banda, instrumentalitzar la premsa com a altaveu. Va acabar afectant a tot el panorama comunicatiu català, i només se'n van salvar un seguit de diaris essencialment d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) que tenien una línia editorial coincident amb la requerida.⁹

La Veu de Catalunya també fou requisada, i posteriorment col·lectivitzada, per les forces d'ERC, i passà per diversos canvis de propietat al llarg dels primers després de l'alçament fins a anar a parar de forma definitiva i oficial en mans anarquistes. A partir del número del 28 de juliol, es produeix el canvi del subtítol de la capçalera, que passa de ser "Diari d'Avisos i Notícies", a ser "Diari de l'Autonomia i de la República", que demostra la consolidació de l'aplicació de la política d'incautacions a la publicació. D'aquesta manera, la majoria d'editors, directors i redactors que mantien la línia continuista conservadora del diari van ser substituïts

per partidaris d'aquestes organitzacions. Aquesta marginació i apropiació de la feina d'aquests periodistes i editors conservadors van ser un dels sectors més castigats dels primers mesos de la rereguarda republicana, i molts d'ells es van veure obligats a fugir a l'estranger.¹⁰

6. Tractament formal de les notícies sobre l'alçament militar

Un cop analitzades les notícies publicades a *La Veu de Catalunya* des de l'alçament militar de 1936 fins al 26 de juliol d'aquell mateix any (consultar els annexos), es passarà a fer una anàlisi des del punt de vista formal sobre les característiques d'aquestes notícies. Dividirem aquest estudi sobre el tractament de les notícies en quatre apartats: la titulació, la subtitulació, l'entrada i el llenguatge emprat, és a dir, els tipus d'adjectius, verbs, adverbis, etc. que apareguin.

La titulació

Començant pels títols de les notícies, es pot dir que n'hi ha de tota mena. Per una banda, hi ha títols que són totalment informatius: clars, concisos i que expliquen de

⁹ Figueres, J. M. (1997b). *Incautacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil*. Universidad Complutense de Madrid. Departamento de Historia de la Comunicación Social. p. 172.

¹⁰ i Berbois, J. L. M. (2018). Joan Costajussà i Deu, redactor en cap de *La Veu de Catalunya* i president de l'Associació de Periodistes de Barcelona. *Barcelona quaderns d'història*, (25), p. 201.

forma directa allò que està succeint. S'explica de forma clarivalent els esdeveniments dels quals s'informa, comunicant la situació de forma fidel a la realitat i sense posicionar-se en cap bàndol ni descrivint-la amb adjectius que puguin ser parcials o tendenciosos. Per exemplificar-ho, ens podem fixar en el títol que surt a la portada del dia 19 de juliol del 1936, que és "Sublevació militar", de manera que està narrat de forma lleial la situació viscuda en aquells moments, sense afegir-hi complements que poguessin adoptar un caire interpretatiu.

Per altra banda, hi ha titulars que prenen partit en els esdeveniments. Aquests són de caràcter opinant, ja que són subjectius i s'observa de forma clara una ideologia marcada per part del diari. Per exemplificar-ho, es pot analitzar el titular que surt a la portada del dia 26 de juliol, el qual és "El govern de Catalunya compleix amb absoluta lleialtat les orientacions dimanades pel poble", on s'està exaltant les accions dutes a terme pel Govern català. Això mateix passa en el títol d'una notícia del mateix dia, situada a la segona plana de la publicació, on es glorifica l'actuació del bàndol republicà amb "L'admirable sentit d'organització dels qui saben conquerir la llibertat amb les armes a les mans". Adjectius com "absoluta" o "admirable" donen a entendre la

posició ideològica del mitjà. Així mateix, també hi ha notícies que tenen un matís interpretatiu, ja que donen una visió no explícita en el titular, com és en el cas del titular d'una notícia de la pàgina 3 d'aquest mateix dia, amb "Lluís Companys, president dels catalans, recomana a tothom que es reaccioni contra els actes que deshonrarien la revolució". En aquest cas, amb "president dels catalans" s'està donant una interpretació a un titular on no cal especificar la nacionalitat dels habitants.

La subtitulació

Quant a la subtitulació de les notícies, n'hi ha algunes que tenen el subtítol informatiu, on s'amplia la informació donada en el titular i es donen més explicacions, com és el cas del dia 22 de juliol, amb "Les forces lleials a la Generalitat i a la República, amb la cooperació de les milícies civils, barren el pas a la sublevació feixista".

No obstant això, hi ha presència de subtítols que, tot i ser informatius, tenen un caràcter populista i opinant, de manera que es nota que l'editorial és favorable a la Generalitat. És el cas de "És implantada la setmana de 40 hores i són augmentats en un 15 per cent els salaris actuals" i "Els obrers cobren la setmana, d'acord amb les disposicions del nostre govern" (notícies del dia

26 de juliol), que demostren una tendència a maximitzar els èxits de la Generalitat i minimitzar els errors del bàndol republicà (per exemple, no es fa cap menció a la violència i repressió de la rereguarda republicana). Així mateix, hi ha subtitulació opinativa on hi ha un caràcter subjectiu. Per exemplificar-ho, es poden analitzar els subtítols de les notícies de la pàgina 4 del dia 26 de juliol, on es realça el bàndol republicà: “L’admirable esperit republicà de la marina de guerra”. Un altre exemple seria “Com el poble lleidatà i una part de l’exèrcit triomfaren sobre els elements feixistes que covardament s’havien apoderat de la ciutat”, també del dia 26.

Finalment, també cal destacar que hi ha moltes notícies que no tenen subtítol.

L’entrada

Amb referència a les entrades de les notícies, trobem alguns que sí que s’ajusten més a la manera de redactar-los actual, amb la presència de ‘Les sis W’ i una certa noció de piràmide invertida, però continuen tenint alguns punts d’opinió, que es mostra amb el tipus d’adjectius que s’utilitzen. Però, tot i això, la majoria de casos hi ha entradetes de caire

interpretatiu o opinatiu, on els autors fan un resum de la situació, donen informació de context o exposen la tesi de l’article. En altres casos, poc freqüents, també s’usen fórmules per introduir una gran cita que s’allarga fins a conformar tota una notícia sencera, com per exemple: “Un discurs del Sr. Companys”, del dia 19:

Anit passada, a les dotze, el President de la Generalitat, el senyor Lluís Companys, radià el següent discurs: «Radiades per les emissores de Madrid les notes que s’han llegit, em crec obligat a dir el següent: Catalunya, ara com sempre, donarà proves del seu fervor per les institucions republicanes per la Constitució democràtica i pels ideals d’autonomia, llibertat i progrés. [...] Visca Catalunya! Visca la República».¹¹

En algunes notícies, però, no hi ha encapçalament.

El llenguatge emprat

Finalment, el llenguatge emprat en les notícies, és a dir, el fet d’utilitzar determinants adjectius, verbs, adverbis, etc. que denotin la ideologia de *La Veu de Catalunya*, trobem que en algunes sí que s’usen expressions on es veu l’opinió del diari, que va a

¹¹ “Un discurs del Sr. Companys”. (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 6.

favor dels republicans.

Aquest fenomen es mostra en oracions com “Fiscals de la Falange Espanyola han tacat de sang la bandera de cordialitat que els republicans havien aixecat càndidament”. Es veu com la publicació exalta la República i les accions que prenen les persones d'aquest bàndol, amb expressions potents com “tacat de sang” per demonitzar el bàndol nacional i adverbis afables, com “càndidament” per donar suport al bàndol republicà. Aquest fet es repeteix a “Les forces de la Guàrdia Civil i d'Assalt addictes al Govern i les organitzacions obreres i populars que lluiten amb coratge heroic mai no superat”. Així com s'observa com es critica el bàndol revoltat.

Per tant, s'utilitzen adjectius i verbs que s'acosten més al gènere opinatiu que a l'informatiu, i hi ha expressions tendencioses on es veu una clara afinitat cap al bàndol republicà, amb frases com “Merescut homenatge”, “Admirable sentiment d'organització” o “La nostra heroica aviació”. En canvi, per parlar del bàndol revoltat, s'usen altres adjectius i expressions com “facciosos”, “forces sedicioses”, “rebels” o “covardament”, i oracions com “Les dretes espanyoles demostren que no tenen una direcció responsable”, fet que denota que estan en contra

d'aquest bàndol i l'objectiu és desprestigiar l'exèrcit revoltat.

7. Tractament informatiu i ideològic de les notícies sobre l'alçament militar

Pel que fa a la ideologia, els primers dies de l'alçament *La Veu de Catalunya* es va mostrar fidel en tot moment a les forces de la República, si bé va haver de fer front a diverses requisicions de facto dutes a terme pel Govern de la Generalitat que van començar el dia 22. D'aquesta manera, la seva ideologia original només es mantindrà intacte en el número del dia 19, el primer que parla sobre els fets.

De tota manera, encara que els col·laboradors, redactors i línia editorial es mantinguin, la portada d'aquesta edició arrenca amb una nota del Comitè Nacional de Milícies Antifeixistes, del PSUC. Amb un títol clar i concís: “Sublevació militar”. Aquesta notícia mostra una clara oposició a l'alçament, i considera que la Generalitat ha de reaccionar mitjançant la força: “El govern ha d'armar els obrers, [...] les joventuts socialistes unificades de Catalunya reclamen l'armament d'aquestes milícies, en les quals la República pot comptar totalment davant qualsevol atac feixista”¹². La

¹² “Sublevació Militar”. (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.1

nota, a més, no té pèls a la llengua, i retreu al Govern de la República dues coses que podrien haver evitat l'alçament. En primer lloc, ressalta que aquesta no va fer cas de les advertències dels obrers, que anticipaven una revolució:

Els partits obrers donaven cada dia la veu d'alerta als republicans assenyalant-los el perill d'un cop d'estat feixista [...] no es feia cas d'aquestes veus i finalment ha vingut allò que tant era de preveure.¹³

I, en segon lloc, retreu als governants del Front Popular no haver-se atrevit a depurar la Guàrdia Civil i l'exèrcit de feixistes:

Se sabia que als "quartos" les banderes de molts oficials conspiraven contra la república [...]. Se sabia tot això i els Governos que tenien el mandat del front popular no sabien complir-lo i toleraven tot en aquest estat de coses en no atrevir-se a fer una neteja a fons a dintre de l'exèrcit.¹⁴

De tota manera, malgrat que la realització de la portada quedés en mans externes, l'exemplar número 19 inclou articles i notícies dels seus

principals col·laboradors que segueixen la seva línia conservadora, catalanista i religiosa. Un d'aquests exemples és l'editorial, "Un moment crític", que condemna l'actuació dels rebels en estar aquesta fora de la llei i desitja que a Catalunya es restableixi "la normalitat que permeti la convivència patriòtica entre tots els catalans"¹⁵, mostrant així de nou la seva tendència catalanista.

També inclou notícies de caràcter religiós, com la de Carles Cardó (és una de les poques notícies que estan signades) titulada "No mataràs" on recorda als lectors que, després dels fets ocorreguts, és important no caure en buscar venjança perquè és un pecat segons la religió cristiana:

El dret a la defensa pròpia, absolutament innegable, cessa al moment que ha cessat l'agressió injusta. [...] Sols una gran oració actuada pels difunts i pels vius, pels d'una banda i els d'una altra, que colgui materialment tots els esperits sota una onada de perdó pot fer el miracle, sempre possible però ara difícil, de salvar aquest poble del greu perill d'aquestes hores tràgiques.¹⁶

Al mateix temps, el diari es mostra,

¹³ "Sublevació Militar". (19 de juliol de 1936) *La Veu de Catalunya*, p.1

¹⁴ "Sublevació Militar". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.1

¹⁵ "Un moment crític". (19 de juliol de 1936) *La Veu de Catalunya*, p. 6.

¹⁶ Cardó, C. (19 de juliol de 1936) "No mataràs". *La Veu de Catalunya*, p.7.

en alguns articles, crític amb la censura que el Govern de la República havia començat a aplicar. En són alguns exemples la notícia breu “Manifestacions del conseller de governació”, que declara que aquest “agraí que s’havien suspès les conferències telefòniques particulars i sols hi havia conferències per la premsa amb la censura corresponent”¹⁷; i una crònica de Joan Costa i Déu, redactor en cap, on explica que no pot explicar el motiu real de l’exaltació i nerviosisme de la gent a causa de la censura:

El lector comprendrà que passem per alt la referència a l’estat d’agitació i nerviositat amb què ha viscut i segueix vivint encara la ciutat des del capvespre del divendres, car la censura no permetria que la recensió pogués aparèixer en aquestes columnes”.¹⁸

A aquesta mateixa notícia, apareix també una referència a Esquerra Republicana de Catalunya, que diu que els successos els han estat bene-

ficiosos perquè “el senyor Casanovas ha tingut una excel·lent ocasió per a aixecar les tasques del congrés, tot just constituïdes les Comissions i complerts els tràmits ordinaris i preparatius de l’Assemblea”. En contraposició, realcen a una notícia a la pàgina 7 que, davant la mateixa situació, la Lliga de Catalunya, partit hereu i successor de la Lliga Regionalista, ha decidit convocar una assemblea extraordinària com a resposta a l’alçament militar.¹⁹ És un gest que realça aquest partit en detriment d’ERC, fet que demostra, de manera indirecta, la ideologia del diari, a favor del partit catalanista conservador.

Després del dia 19 hi va haver un parèntesi de tres dies, i el diari es va tornar a publicar amb una nota a la portada que anuncia la seva requisició a mans del govern de la Generalitat. El diari està ara, de manera no definitiva, en mans d’ERC, i passarà en unes setmanes al Comitè Obrer de la Generalitat fins a quedar en mans anarquistes.²⁰ En referència a les requisicions, que també s’estaven produint a altres

¹⁷ “Manifestacions del conseller de governació”. (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 2.

¹⁸ Costa i Déu, J. (19 de juliol de 1936). “Les notícies oficials asseguruen que hi ha una pau absoluta i completa a Catalunya”. *La Veu de Catalunya*, p.6.

¹⁹ “Assemblea extraordinària de la Lliga Catalana”. (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 7.

²⁰ Espinosa Echenique, Francisco Javier. (2022) *La propaganda en los dos bandos durante la Guerra Civil española: El caso de ABC de Sevilla y ABC de Madrid (1936-1939)*. [Tesis Doctoral]. Universitat del País Basc.

diaris, *La Veu de Catalunya* en publicarà poques notícies, molt breus i amb molt pocs matisos.

A partir d'aquest moment, les notícies no tornaran a fer cap retret a la Generalitat i al govern de la República. N'és un exemple la notícia "Crida del govern de la Generalitat", del dia 26, i "L'admirable sentit d'organització dels qui saben conquerir la llibertat amb les armes a les mans", també del dia 26. Ambdós articles fan un clar elogi a la gestió de les forces governamentals, present fins i tot al titular. Exalta també, la figura del president: en una notícia del dia 23 expliquen que "el senyor Companys no ha fugit", sinó que "Sigue en su puesto y ahora mismo acaba de pasearse por las calles de Barcelona aclamado por el pueblo, que desborda de entusiasmo"²¹. *La Veu de Catalunya* es converteix, d'aquesta manera, en un altaveu propagandístic del poder.

A més d'alçar el paper de la Generalitat, a partir de la requisició les notícies se centren en temes bèl·lics, polítics i militars, ignorant considerablement els religiosos. D'aquesta manera, *La Veu de Catalunya* deixa de cobrir els incidents que s'estaven desenvolupant a diversos pobles

del territori, com el caos instaurat per les milícies antifeixistes o els assassinats a eclesiàstics i membres de l'Església. Aquesta situació d'instabilitat i violència contrasta amb la informació que transmetia el diari, de calma, control i serenor. Així, sempre des d'un punt favorable al govern, la majoria de notícies tractaven les informacions a través de tres enfocaments diferents, que es troben, junts o per separat, a gran part dels articles: la celebració de l'èxit republicà, el domini de les tropes del govern sobre els territoris que encara no s'havien pogut recuperar i l'exaltació de la lluita del poble i les organitzacions obreres.

El primer és la celebració de l'èxit republicà a Catalunya, amb notícies com "La insurrecció militar vençuda", del dia 22, "La victòria de la República i de Catalunya", i la portada del dia 25, "En vigílies de la gran victòria", el dia 26. S'usen, en moltes ocasions, expressions com "noble conducta", "marxa victoriosa", "bàndol lleial", "gloriosa aviació" i "la tranquil·litat a la ciutat és absoluta", assegurant un retorn complet a la normalitat que tant intenta establir el govern republicà: "sembla que la pacificació no trigarà a venir i amb ella la represa de la

²¹ "Es restableix la normalitat a Catalunya: Les forces del Govern ja han entrat a Toledo i Guadalajara". (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1.

vida normal de la qual ningú no hauria de sortir ja mai més”²². Malgrat tot, el clima que es vivia als carrers contradeia aquesta informació, ja que des del dia 20 de juliol de 1936 es van començar a produir aldarulls a diferents punts de Catalunya, amb assassinats eclesiàstics, membres de l'església o persones vinculades a la dreta política.

El segon tema que se sol tractar és el desenvolupament del combat a altres zones, des d'un punt de vista favorable als republicans i cants patriòtics a la República. Alguns exemples són “Declaracions del conseller de governació” i “Es restableix la normalitat a Catalunya: Les forces del Govern ja han entrat a Toledo i Guadalajara”, del dia 23, “Detalls de la sublevació Militar a Lleida”, del dia 26 i “L'esquadra bombardeja els rebels de A Coruña”, també del dia 23. En tot moment s'envia un missatge de domini republicà i tranquil·litat, recalcant que el Govern té la situació controlada i que les ciutats que encara no estan sota el seu control hi quedaran ràpidament: “El govern de la República va dominant la situació en gairebé tot Andalusia,

i s'espera que Sevilla es rendirà d'un moment a l'altre”.²³

Finalment, s'exalta la figura del poble i les associacions obreres com a elements clau per la repressió de la revolta. Podem trobar recurrentment frases que ho il·lustren com “les forces de la Guàrdia Civil i d'Assalt addictes al Govern i les organitzacions obreres i populars que lluiten amb coratge heroic mai no superat”²⁴, de la portada del dia 22, o “L'heroisme i exemplar conducta de la força pública i de les masses populars, que han lluitat contra el criminal moviment feixista”²⁵, de la portada del dia 23.

CONCLUSIONS

Abans de l'esclat del conflicte bèl·lic, *La Veu de Catalunya* era un mitjà de comunicació lligat al partit de la Lliga Regionalista, un partit polític catalanista conservador. Amb l'esclat de la Guerra Civil Espanyola l'any 1936, el mitjà es va posicionar al costat contrari als revoltats i, seguint la seva línia editorial, va seguir fent notícies. Tot i això, durant els primers dies del conflicte bèl·lic, el diari va mostrar-

²² “Es restableix la normalitat a Catalunya: Les forces del Govern ja han entrat a Toledo i Guadalajara”. (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1.

²³ “Declaracions del conseller de governació”. (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 2.

²⁴ “La insurrecció militar vençuda”. (22 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1.

²⁵ “Es restableix la normalitat a Catalunya: Les forces del Govern ja han entrat a Toledo i Guadalajara” (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1.

se crític amb la gestió de la situació per part de les forces republicanes, ja que tenia una perspectiva i una visió diferent a la del Govern de la Generalitat, i, per extensió, *La Veu de Catalunya* també. Aquest fet ha quedat demostrat a través de l'anàlisi del diari del dia 19 de juliol, l'únic en referència a l'alçament que conserva la seva ideologia original.

A partir del 22 de juliol de 1936, però, el diari comença a donar un suport incondicional a la República i a la Generalitat. Aquest recolzament s'explica, en bona mesura, per la incautació del diari a mans del Govern de la Generalitat de Catalunya. El to, les paraules i les expressions utilitzades coincideixen amb el canvi de propietat de la publicació, així com el tractament de les notícies publicades. D'aquesta manera, des de la incautació, *La Veu de Catalunya* deixa de cobrir els incidents que s'estaven desenvolupant a diversos pobles del territori, i la situació d'inestabilitat i violència que es va patir durant els dies posteriors a l'alçament contrasta amb la informació que transmetia el diari, que era de calma i serenor. Aquest fet, explica que la requisició de la Generalitat de Catalunya tenia com a objectiu instrumentalitzar el diari, utilitzant-lo com a alta-veu propagandístic per tal de difondre les seves idees a la societat. Això

s'ha demostrat amb l'ús de les paraules i expressions a l'hora de tractar les diverses notícies. A partir del 22 de juliol, els adjectius, verbs i adverbis d'aquella informació que requeria interpretació sempre eren per elogiar el bàndol republicà i atacar el bàndol nacional.

D'aquesta manera, podem concloure que els resultats de l'anàlisi concorden amb els esperats: de *La Veu de Catalunya* tenia una ideologia marcada a l'hora d'escriure les notícies sobre el que estava succeint després del cop d'estat militar, fins que la Generalitat de Catalunya va requisar el diari.

Limitacions

El principal obstacle que es troba a la nostra investigació és que, en tractar-se d'un tema de fa gairebé un segle, el nombre existent de fonts secundàries és reduït. Per tant, el nostre treball s'haurà de nodrir d'una gran dosi d'interpretació i anàlisi pròpia

Further research

Com a continuació del nostre treball es podria analitzar com altres diaris van relatar aquests mateixos fets. Aquesta investigació podria tenir com a objectiu comparar les diferents ideologies que existien en aquella època dins els mitjans de comunicació catalans i com va afectar la requisició de la premsa per part

de la Generalitat de Catalunya. Alhora, seria interessant aprofundir la recerca sobre els autors de cada una de les notícies per descobrir les ideologies de cada un i poder analitzar tots els punts de vista que hi havia en aquells dies.

REFERENCIAS

Fonts primàries

"Sublevació Militar". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Manifestacions del conseller de governació". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.2. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Un moment crític". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.6. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

Costa i Deu, J. (19 de juliol de 1936). "Les notícies oficials asseguren que hi ha una pau absoluta i completa a Catalunya". *La Veu de Catalunya*, p.6. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Un discurs del Sr. Companys". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.6. Recuperat de:

https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Ha estat suspès el Congrés de l'Esquerra". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.6. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

Cardó, C. (19 de juliol de 1936). "No mataràs". *La Veu de Catalunya*, p.7. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Assemblea extraordinària de la Lliga Catalana". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.7. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Sublevació militar". (19 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p.8. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270987

"Insurrecció militar vençuda". (22 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, pp. 1-3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270989

"Notícies de Madrid". (22 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270989

"Es restableix la normalitat a Catalunya: Les forces del Govern ja han

- entrat a Toledo i Guadalajara". (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270991
- "Les milícies armades cap Aragó". (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270991
- "Declaracions del conseller de governació" (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 2. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270991
- "El Parlament de Catalunya, en atenció a les actuals circumstàncies, ha suspès les seves tasques fins a nova ordre". (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270991
- "L'esquadra bombardeja els rebels de A Coruña". (23 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 4. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270991
- "Ordre de tornada al treball". (24 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270993
- "Catalunya i notícies de la península". (24 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 2. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270993
- "Les tropes del general Mola han estat vençudes per les forces del govern i parla el govern de la Generalitat". (24 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270993
- "La victòria de la República i de Catalunya". (25 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270995
- "Els diferents decrets del govern". (25 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270995
- "Els exèrcits antifeixistes de la República continuen el seu triomfal camí vers la victòria definitiva" (25 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 4. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1270995
- "El Govern de la Generalitat ja s'ha incautat dels monuments de Montserrat, Ripoll, Vic, Sant Joan de les Abadesses i altres". (25 de juliol de

- 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 8. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270995
- “El govern de Catalunya compleix amb absoluta lleialtat les orientacions demanades pel poble”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 1. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “L’admirable sentit d’organització dels qui saberen conquerir la llibertat amb les armes a les mans”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 2. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “Lluís Companys, president dels catalans, recomana a tothom que es reaccioni contra els actes que deshonrarien la revolució”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 3. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “En vigílies de la gran victòria”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 4. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “El magnífic discurs que l’exministre de la República Marcel·lí Domingo pronuncià davant el micròfon d’«Unión Radio» de Madrid”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 5. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “Una gran organització sanitària als hospitals de Sant Pau i Santa Creu”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 7. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “Detalls de la sublevació Militar a Lleida”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 7. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997
- “Crida del govern de la Generalitat”. (26 de juliol de 1936). *La Veu de Catalunya*, p. 8. Recuperat de: https://arca.bnc.cat/arca-bib_pro/ca/catalogo_images/grupo.do?path=1270997

Fonts secundàries

- Berbois, J. L. M. (2018). *Joan Costajussà i Deu, redactor en cap de La Veu de Catalunya i president de l'Associació de Periodistes de Barcelona. Barcelona quaderns d'història*, (25), 193-193. <https://www.raco.cat/index.php/BCNQuadernsHistoria/article/download/352243/443368>
- Boquera Diago, E. (2015). *La batalla de la persuasió durant la Guerra Civil. El*

- cas del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)* (Doctoral dissertation, Universitat Ramon Llull). https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/300589/Tesi_Ester_Boquera.pdf?sequence=2.txt
- Boquera Diago, E. y Marín Otto, E. (2022). Repercusiones del proceso revolucionario de 1936 en el panorama informativo-persuasivo. El caso de Cataluña al inicio de la Guerra Civil. *RAE-IC, Revista de la Asociación Española de Investigación de la Comunicación*, 9 (Especial), 211-232. <http://www.revistaeic.eu/index.php/raeic/article/view/404>
- De Ramón, M. L. (2018). La censura impuesta a los diarios catalanistas en los albores del siglo XX: *La Veu de Catalunya*. *Barcelona quaderns d'història*, (25), 123-123. [La Veu de Catalunya- RACO.cat](http://www.raco.cat/bitstream/handle/10803/300589/Tesi_Ester_Boquera.pdf?sequence=2.txt)https://www.raco.cat/bitstream/handle/10803/300589/Tesi_Ester_Boquera.pdf?sequence=2.txt
- Escala, J. E. Z. (2003). La presencia dels documents i els arxius a la premsa durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). *Lligall: revista catalana d'Arxivística*, (21), 109. [La presència dels documents i els arxius a la premsa durant ...](https://www.raco.cat/bitstream/handle/10803/300589/Tesi_Ester_Boquera.pdf?sequence=2.txt)https://www.raco.cat/bitstream/handle/10803/300589/Tesi_Ester_Boquera.pdf?sequence=2.txt
- Espinosa Echenique, Francisco Javier. (2022) *La propaganda en los dos bandos durante la Guerra Civil española: El caso de ABC de Sevilla y ABC de Madrid (1936-1939)*. [Tesis Doctoral]. Universidad del País Basc. [El caso de ABC de Sevilla y ABC de Madrid \(1936-1939\)](https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)[https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_\(1936-1939\).pdf](https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)
- Figueres J. M. (1997a). Apropiacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil. *Historia y Comunicación Social*, 2, 165. [Incautacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil](https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)[https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_\(1936-1939\).pdf](https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)
- Figueres, J. M. (1997b). *Incautacions de la premsa a Catalunya durant la Guerra Civil*. Universidad Complutense de Madrid. Departamento de Historia de la Comunicación Social. [la Guerra Civil](https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)[https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_\(1936-1939\).pdf](https://revistas.ucm.es/HICS/article/download/10901/14444/1/ABC_de_Sevilla_y_ABC_de_Madrid_(1936-1939).pdf)
- Figueres, J. M. (2016). Cuatro diarios catalanistas frente la rebelión militar de julio de 1936. *La Veu de Catalunya*, Treball, La Humanitat y La Publicitat. *El Argonauta español. Revue bilingue, franco-espagnole, d'histoire moderne et contemporaine consacrée à l'étude de la presse espagnole de ses origines à nos jours (XVIIe-XXIe siècles)*, (13). <https://journals.openedition.org/argonauta/2432>
- Solanes, F. A. V. (2007). *El Ejército del 19 de julio en Cataluña*. Rondas. https://upfinder.upf.edu/discovery/fulldisplay?docid=alma991000272429706710&context=L&vid=34CSUC_UPF:VU1&lang=ca

[ang=ca&search_scope=MyInst_and_CI&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=Everything&query=any,contains,aixecament%20militar&offset=0](#)

El Papis: Rebel·lió
contra les normes ètiques?

Anàlisi i contrast de continguts publicats
durante el 1975, amb codi deontològics
coetanis

Mané Apinyan
Milena Bellera
Mariona Llorens
Aina Piñeiro

Resum

Aquest estudi és una anàlisi exhaustiva de la revista satírica espanyola “El Papus”, publicada entre el 1973 i el 1986, i la seva discordança amb el codi ètic periodístic contemporani a la seva publicació. Més concretament, examinarem la legitimitat de la censura aplicada a la publicació periòdica des del gener fins al novembre de 1975, l'últim any del règim feixista espanyol, essent novembre el mes en el qual mor el dictador Francisco Franco i posa fi al franquisme. Fins a la dècada dels vuitanta, Espanya no va aprovar cap codi deontològic que regulés l'activitat periodística i, consegüentment, no hi havia control sòlid sobre alguns dels continguts potencialment ofensius de “El Papus”. La nostra investigació parteix de la recerca dels codis ètics que determinaven els límits de la revista i posteriorment comparar el que aquests dictaven amb els continguts de les publicacions per descobrir fins a quin punt seguien les regles establertes.

Paraules clau: Papus. Franquisme. Censura. Sàtira. Ètica. Deontologia.

El Papus: Rebellion against ethical rules?

An analysis and contrast of content published in *El Papus* during 1975 with its contemporary deontological codes.

Abstract

The present study is an exhaustive analysis of the Spanish satirical magazine "El Papus" published between 1973 and 1986, and its discordance with the journalistic ethics code at the time. More concretely, we will be examining closely the legitimacy of the censorship that the publication received during the Spanish fascist regime in the year 1975, from January to November, when the dictator Francisco Franco's life came to an end and so did Francoism. Up until the eighties no deontological codes had been issued in Spain that could possibly regulate journalistic activity and consequently there were no controls to some of the potentially offensive social comments of "El Papus". We set our investigation by looking for the ethical codes that determined the magazine's limits and then compare the actual magazine with the manuals to discover to which level it follows the established rules.

Keywords: Papus. Francoism. Censorship. Satire. Ethics. Deontology.

1. INTRODUCCIÓ I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

L'humor i la premsa s'han vist vinculats al llarg de la història en funció de l'actualitat, és a dir, depenent de la situació econòmica, social i política (Gascón-Vera, 2019). Així, la premsa satírica esdevé un gènere periodístic caracteritzat per la sàtira de personatges i d'institucions, mitjançant recursos paròdics d'exageració com la hipèrbole i la caricatura, i amb intenció de crítica o ridiculització. A través d'aquesta, els ciutadans reben informació d'actualitat i, alhora, una perspectiva davant els climes de conflictes polítics, econòmics i socials.

L'objectiu d'aquest projecte historiogràfic és dur a terme una anàlisi exhaustiva de les revistes publicades durant l'últim any del Franquisme espanyol: el 1975. Concretament, l'anàlisi s'enfocarà en la revista satírica d'El Papus (1972 - 1987), un setmanari d'humor negre que "va entrar en la política mitjançant la crítica al més pròxim als ciutadans" (Iranzo, 2014: 289): la revista denunciava la corrupció alimentària, l'educació i l'atenció sanitària que diferenciava Espanya de la resta de països europeus, que en aquells moments eren més benestants.

L'atac massiu contra les tres institucions predominants a l'Estat franquista - el Govern, l'Església catòlica i l'Exèrcit -, va condemnar El Papus a rebre contínues sancions i denúncies

setmanals. D'aquesta manera, la revista satírica va veure's envoltada per nombrosos intents de censura i de suspensió, per part de les forces estatals i els seus col·lectius de suport. Així doncs, l'acumulació de sancions va portar el setmanari a la seva suspensió en dues ocasions, a diverses persecucions jurídiques, a dos Consells de Guerra i, fins i tot, a ser objecte d'un atemptat d'extrema-dreta per les seves informacions controvertides i progressistes.

Malgrat ser una revista que va carregar contra el sistema de Francisco Franco i que va aportar valors progressistes - com la defensa de la vaga, l'avortament o el divorci -, El Papus esdevé un reflex de la moral misògina, racista i classista de la societat espanyola de finals del segle XX. Així com les institucions jurídiques, administratives i bèl·liques van cridar l'atenció del setmanari satíric per la seva ideologia i els seus continguts controvertits, tampoc no van actuar davant el seu discurs basat en estereotips misògins i humiliants davant la figura i el paper de la dona.

La dècada de 1970 va ser "l'època daurada" de les publicacions d'interès general. Ignacio Fontes i Manuel Ángel Menéndez (2004: 82-83) afirmen que, encara que sovint les empreses van haver d'amagar les seves previsions de burlar l'estricta restricció i vigilància dels organismes del règim, "hi va haver una permissivitat més gran

en la concessió de permisos per a la publicació de revistes”¹. D'altra banda, segons Ricardo Martín de la Guardia (2008: 225), "una part del poble culte i atent a l'evolució del pas, però mai majoritari"², compon el públic d'aquestes revistes en general (2008: 225).

Així doncs, l'anàlisi sobre les informacions sexistes i misògines (des del punt de vista actual, és clar) publicades per El Popus, pretén exposar si realment eren considerades ètiques pel que fa als manuals de deontologia i ètica periodística del moment (1975).

No obstant, el debat europeu sobre la deontologia periodística no ressorgeix fins finals del segle XX. Fins aleshores, cada país aprovava aquelles lleis i codis que veia pertinents. Mentre que prèviament els territoris principals del mercat periodístic europeu (França, Alemanya, Itàlia, Bèlgica, Països Baixos i Luxemburg) van signar la *Declaració de Munich* (1971), Espanya no va aprovar cap codi deontològic periodístic fins entrada la dècada dels vuitanta. A l'any en què se centra aquesta recerca, el país de publicació d'*El Popus* comptava ja amb algunes lleis que regulaven els deures i els drets dels periodistes i les condicions del contingut publicat. Per l'anàlisi, s'utilitzarà la Llei de premsa i impremta –també coneguda com a *Ley*

Fraga– de 1966, aquesta permetia més llibertat a les redaccions del país. Abans de l'aprovació d'aquesta llei, amb la consolidació del franquisme, era vigent l'estricta *Ley de Prensa*, una llei que afirmava que abans de la publicació de qualsevol contingut, aquest havia de passar pels censors, limitant la llibertat d'expressió dels mitjans de comunicació. Gràcies a la *Ley Fraga* la censura no va tenir tant impacte com abans i així va incrementar la varietat de temes tractats en premsa. D'altra banda, es farà servir també el que declara la Declaració de Principis o de Burdeos (1954). Es tracta d'un codi ètic elaborat en l'àmbit mundial, signat per la Federació Internacional de Periodistes. La declaració era emprada lliurement per aquells periodistes que hi estiguessin conformes.

La *Ley Fraga*, també coneguda com la “Llei de Premsa i Impremta”, anul·lava la llei de censura instaurada per Franco i la substituïa per sancions econòmiques i suspensions de les publicacions que fossin crítiques amb la política del dictador espanyol. S'inclouïa també la suspensió prèvia d'una publicació per a denunciar al tribunal de justícia. La justificació de la la instauració de la llei per part del govern va ser la següent: “Las grandes transformaciones de todo tipo que se han

¹ Fontes, I.; Menéndez, M. A. (2004). El Parlamento de papel: Las revistas españolas en la transición democrática. Madrid: APM.

² Martín de la Guardia, R. (2008). Cuestión de tijeras: La censura en la transición a la democracia. Madrid: Síntesis.

ido produciendo en el ámbito internacional; las numerosas innovaciones de carácter técnico surgidas en la difusión impresa del pensamiento; la importancia, cada vez mayor, de los medios informativos poseen en relación con la formación de la opinión pública, y, finalmente, la conveniencia indudable de proporcionar a dicha opinión cauces idóneos a través de los cuales sea posible canalizar debidamente las aspiraciones de todos los grupos sociales, alrededor de los cuales gira la convivencia nacional". Es va crear, a més, l'Institut Oficial de Periodista, perquè aquelles persones que desitjaven unir-se a l'ofici es registressin i aquells que ja fossin periodistes s'asseguessin de complir amb les normes ètiques que eren controlades pels funcionaris lleials franquistes. No era més que una altra forma de controlar l'activitat periodística i limitar la seva llibertat. El franquisme va suposar un gran obstacle pel periodisme des del moment en el qual es va imposar. L'any 1956 es va publicar al diari "El País" la "Carta de los Seis" o "Carta de los Seis Periodistas" firmada per uns periodistes espanyols que protestaven en contra de les censure i les sancions que patien els diaris i altres mitjans sota el mandat de

Franco. Es defensaven la llibertat d'expressió i els drets dels periodistes com a treballadors. Tot i que els protestants van rebre represàlies com la persecució i l'empresonament per part del govern autoritari, la carta va ser la primera forma de manifestació que lluitava contra la repressió a la premsa i com a tal va tenir un fort impacte en la societat del moment. Es va considerar una fita en la història del periodisme espanyol.

Pel que fa a la "Declaració de Burdeos", també coneguda com la "Declaració de Principis sobre la Conducta dels Periodistes", va ser l'únic document deontològic reconegut per la professió arreu del món³. Del 25 al 28 d'abril de 1954, la Federació Internacional de Periodistes (FIP) es va reunir en un segon Congrés a Burdeos, França, per tal de redactar i aprovar una declaració internacional que puntualitzés "els deures essencials dels periodistes en la recerca, la transmissió, la difusió i el comentari de les notícies i de la informació, així com en la descripció dels successos"⁴. Entre els nou articles establerts, destaca la preservació dels drets humans, la defensa dels ideals democràtics, la independència del periodista, la responsabilitat per la

³ Bellanguer, A. (2019). Los periodistas tienen derechos, además de deberes, todos reafirmados en un nuevo código deontológico. *La Mar de Onuba*. [Los periodistas tienen derechos, además de deberes, todos reafirmados en un nuevo código deontológico -](#)

⁴ Declaración de Principios sobre la Conducta de los Periodistas. (28 d'abril de 1954). [Declaración de Principios sobre la Conducta de los Periodistas](#)

informació, la no-discriminació en la selecció i el tractament de les notícies. En diversos debats i acords internacionals sobre la llibertat de premsa i el dret a la informació, s'ha destacat la Declaració de Burdeos, que continua vigent, encara que amb diverses modificacions -ja que va ser actualitzada el 1986 i el 2019-.

D'aquesta manera, la recerca sobre la revista *El Papis* i els codis deontològics coetanis, es veurà animada per un esperit encuriós envers la moral franquista, tant la imposada per la política estatal i les federacions mundials (FIP), com la que predominava entre els lectors, que toleraven els continguts del setmanari satíric. Així doncs, conèixer aquesta moral que tant ha influït en el present és de gran interès i motivació pels membres que duren a terme la investigació analítica.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Pel que fa a l'estat de la qüestió, el contingut de la revista s'ha estudiat en el treball de Josep Lluís Gómez Mompart i María Iranzo Cabrera, "El sexismo de la revista satírica *El Papis* (1973-1987). La lacra que cuestiona su papel liberador en la Transición Española". La seva aportació se centra fonamentalment en la misogínia i el paper que aquesta revista va tenir en el procés de democratització del país, és a dir, en com "El Papis" il·lumina la concepció del paper de la dona a l'Espanya de l'últim

quart del segle XX. Aquest treball ens servirà en l'àmbit metodològic, ja que es tracta d'una anàlisi exhaustiva de la mateixa revista, però no tant en el seu contingut en sí, perquè se centra en un període posterior al qual ens volem centrar.

Quant a un lens més actual, (Salgado, 2019: 141) s'hi acosta amb la comparativa de "El Jueves y El Papis en Decepción, Desencanto Y Disidencia. La Oposición Social Y Política En La Prensa Satírica Durante La Transición. El Papis Y El Jueves (1977-78)", però no ho fa a partir del contrast dels codis deontològics, sinó que des del contrast de les dues publicacions dins del seu context polític.

3. MÈTODES I TÈCNQUES

El mètode emprat en aquest treball serà el d'anàlisi de contingut. Tant dels números 64 al 94 de la revista *El Papis* (en total 30 entregues, corresponents a l'any de la mort de Francisco Franco, 1975), com d'algunes de les normatives deontològiques existents del moment: la "Carta ètica mundial per a periodistes" o "Declaració de Burdeos", elaborada per la Federació Internacional de Periodistes (1954 i revisada el 1983) i, en un context espanyol, la Llei de premsa o la Ley Fraga (1966).

Aquesta anàlisi, en el cas de les revistes, es farà a partir d'aquestes categories: els temes de les notícies o articles, que són una il·lustració directa a què considerava la revista noticable, i

com ho tractava; la censura a la qual es va veure sotmès el número; en quins elements respecta les normatives, en quins les incompleix, i de quina manera.

Pel que fa al cas de les normatives, es farà a partir de les següents: els elements principals en els quals es centra i el que diu sobre ells.

Les nostres preguntes de recerca són les següents: Va seguir El Pápus patrons similars als números publicats durant el 1975? Si és així, quins? Seguien els manuals deontològics la moral imposada durant la dictadura de Francisco Franco? Va entrar la revista en conflictes i polèmiques amb les institucions dominants per haver traspassat "els límits" establerts als manuals deontològics?

A l'estudi "El sexismo de la revista satírica El Pápus (1973-1987). La lacra que cuestiona su papel liberador en la Transición Española." Que no només és un estudi amb un plantejament i estudis semblant a els nostres, sinó que a més és una font secundària d'aquest treball, la metodologia emprada consisteix en una anàlisi quantitativa i qualitativa dels comentaris i rols assignats a la dona en una mostra d'aproximadament 4.500 peces publicades entre el 1973 i 1987. Aquesta metodologia s'acosta al que volem fer nosaltres pel que fa a la revisió i anàlisi de les 30 revistes publicades entre el gener i el novembre de 1975.

Per altra banda, a El Jueves i El Pápus en Decepción, Desencanto Y Disidencia. La Oposición Social Y Política En La Prensa Satírica Durante La Transición. El Pápus Y El Jueves (1977-78), l'anàlisi no és del contingut per se, sinó que arran el contingut de les dues revistes, es fa una anàlisi ideològica i després, s'estudia la repercussió que han tingut ambdós mitjans de cara a la política espanyola de l'època.

4. RESULTATS (EVIDÈNCIES, DADES, GRÀFICS)

4.1. Anàlisi comparativa dels continguts d'El Pápus amb la Declaració de Burdeos i la Llei Fraga

Per elaborar aquesta anàlisi, després de llegir ambdues lleis en les quals basem la comparativa, hem seleccionat aquells articles que hem cregut adients a les pautes de producció dels mitjans periodístics. No s'han utilitzat d'articles de caràcter administratiu dedicats al funcionament de la direcció i funcionament de les empreses, ja que no ajuden a determinar l'ètica en el contingut dels números de les revistes.

Pel fet que la Llei Fraga no ens permet analitzar els continguts de la revista com a tal, perquè es tractava d'una normativa que feia més referència a, entre altres coses, els processos de publicació de premsa, hem decidit cercar, entre els continguts, mencions

a la Llei, perquè ens permet entreveure la percepció que tenien d'aquesta.

Un primer exemple seria el del número 80, de títol publicat el 26/04/1975, a la pàgina 3, on, a l'editorial "La carne, a escena", es fa la rima satírica: "Con el señor Fraga se ve hasta la braga", fent referència als canvis progressius del cinema depenent de la censura -en aquell moment es va aprovar la nuesa en escena si tenia rellevància argumental-.

Un altre seria el del número 82, publicat el 10/05/1975, i sota el títol "LAS SECRETARIAS", on a la pàgina 14, sota el títol "Kioskos" es mostra a un quiosquer entregant una pila de diaris a un representant de l'autoritat, i, aquest li respon: "¡No hombre, no, esta vez solo una!" fent referència a l'article 12 de la Llei Fraga, que obligava a presentar 10 exemplars de les publicacions mitja hora abans de la seva difusió.

Pel que fa a la Declaració de Burdeos, després de llegir-la s'han seleccionat aquells articles que permeten contrastar el contingut de la declaració amb el de les revistes i fer una anàlisi del funcionament d'El Papus [veure annex].

4.2. Gràfics

Quant a les dades recollides i l'anàlisi anterior, s'han elaborat una sèrie de

gràfics, per tal d'estudiar el percentatge de números d'El Papus -que són analitzables dins la periodicitat escollida per dur a terme l'estudi- que respecten (o no) els articles de les normatives i codis deontològics emprats sobre la "Declaració de Principis sobre la Conducta dels Periodistes".

En primer lloc, cal destacar que el 100% dels 30 números analitzats -els publicats entre el gener i el novembre de 1975- respecten l'article número 1 de la "Declaració de Principis sobre la Conducta dels Periodistes", que diu el següent:

Artículo 1: *Respetar la verdad y el derecho que tiene el público a conocerla constituye el deber primordial del periodista.*⁵

D'altra banda, és destacable que el 100% dels números analitzats també respecten l'article número 2 de la declaració, que diu:

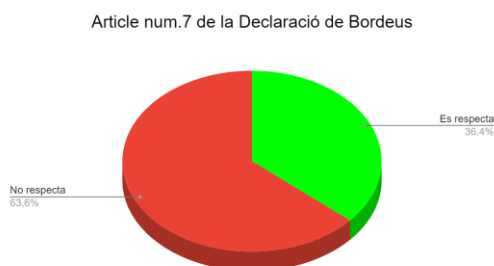
Artículo 2: *De acuerdo con este deber, el periodista defenderá, en toda ocasión, el doble principio de la libertad de investigar y de publicar con honestidad la información, la libertad del comentario y de la crítica, así como el derecho a comentar equitativamente y a criticar con lealtad.*

⁵ Declaración de Principios sobre la Conducta de los Periodistas. (28 d'abril de

1954). [Declaración de Principios sobre la Conducta de los Periodistas](#)

Pel què fa a altres articles de la “Declaració de Principis sobre la Conducta dels Periodistes”, que El Papus va seguir al peu de la lletra, també cal remarcar el número 8:

Artículo 7: El periodista se cuidará de los riesgos de una discriminación propagada por los medios de comunicación y hará lo posible para evitar que se facilite tal discriminación, fundamentada especialmente en la raza, el sexo, la moral sexual, la lengua, la religión, las opiniones políticas y demás, así como el origen nacional o social.

Finalment, l’anàlisi comparativa duta a terme envers els articles de la “Declaració de Bordeus”, en general, ha pogut extreure que el 46,8% dels números d’El Papus estudiats són infidels a la moral pactada per la Federació Internacional de Periodistes, i acceptada mundialment pels col·legues del gremi. Per tant, entre el gener i el novembre de 1975, més de la meitat dels 30 números publicats per la revista (56,3%), van mostrar-se coherents amb els paràmetres deontològics, mentre

que l’altra part dels números van mostrar incongruències i, en molts casos, van ser subjectes a querelles administratives de l’Estat Espanyol.

5. LA SUSPENSIÓ D’EL PAPUS: CONSEQÜÈNCIA DELS CONTINGUTS PUBLICATS

Degut a la difusió de continguts hiperbòlics, El Papus va ser sotmès a una gran quantitat de procediments administratius i judicials: prop de cinquanta segrestos, dos consells de guerra i dues suspensions de quatre mesos, les sancions més dures que el Ministeri d’Informació i Turisme podia imposar a una publicació per infraccions greus del segon article de la Declaració de Burdeos (Navarro, 1990: 5).

Durant el període en el qual se centra aquesta anàlisi, de gener a novembre de 1975, El Papus va patir el seu primer tancament a causa de una mala praxi en la publicació i difusió dels continguts satírics. El tancament de la revista va suposar l’aturada de la publicació de números durant cinc mesos: el 5 de juliol va publicar-se el número 90 i, fins al 25 d’octubre, El Papus no va publicar el 91. A més a més, cal destacar que aquesta primera suspensió no va donar-se per culpa de una sola denúncia de les autoritats judicials, sinó que El Papus ja portava unes quantes querelles acumulades d’anys anteriors, inclòs el seu primer any (1973).

El 13 de setembre de 1973, el Règim Jurídic de Premsa va rebre la seva primera denúncia administrativa contra alguns dels dibuixos i continguts violents de "El Machismo", el setè número de la revista "El Papus" (Navarro, 1990): a més de criticar la societat patriarcal i masclista espanyola, també posava en relleu els nous corrents de pensament liberal sorgits d'Europa Occidental. El fiscal també va denunciar dues vinyetes del mateix número perquè es feien referències "sexuals" – malgrat que no va denunciar les que feien referència a la violència de gènere com, per exemple, "¡Yo a mi mujer le doy cada somanta que la baldo!" i "¿Uste no la pega a la suya? Es cay que ser mu macho pacerlo"–.

Tot i les crítiques, El Papus va ser declarat innocent. La publicació va inquietar les autoritats i, el març i l'abril del 1974, hi va haver dues amenaces de suspensió de la revista. El segon advertiment es va produir arran de la publicació de les primeres imatges de dones vestides únicament amb roba interior o banyadors, en els números 22 i 23 de la revista. Amb això, les crítiques de l'administració contra El Papus van multiplicar-se fins al punt que el Compte de Godó, que finançava gran part de la revista, va veure's obligat a retirar-se del suport econòmic. Així va ser com Carlons Navarro va passar a editar El Papus sota la marca Amaika, de la que era director general.

Tot i que molts dels expedients que van obrir-se contra El Papus van ser arxivats, l'administració va acumular-ne altres per tal que "quan els hi molestés alguna cosa, sempre un tema polític més que eròtic, no haguessin d'esperar a dur a terme tot un procés judicial i tancar la revista immediatament presentant l'acumulació d'expedients" (Navarro, 1990). Per tant, segons com el director de la revista digué, l'administració va preferir acumular els expedients per poder tancar la revista immediatament en un moment determinat. Segons Maria Iranzo Cabrera, el Consell de Ministres va dictar el primer tancament d'El Papus arran dels expedients oberts en El Papus Extra número 1, i als números 64, 66 i 73.

CONCLUSIÓ I FURTHER RESEARCH

Arran d'haver llegit cada número publicat durant onze mesos del 1975, i d'haver realitzat aquest estudi on comprovàvem fins a quin punt seguïen els articles de les lleis coetànies, podem afirmar que El Papus va ser una peça periodística que respectava l'ètica de l'ofici. Això no obstant, tot i ser fidels a la correcció periodística, no respectava tant tots aquells punts que tenien a veure amb l'ètica social, com per exemple, l'article 7 de la Declaració de Burdeos.

Pel que fa a aquells casos que respecten els articles 1 i 2 de la Declaració de Burdeos, no es veu explícitament al

contingut, sinó que és a partir de la crítica que mostren acceptar el dret a la llibertat i la informació verídica.

La revista tenia el propòsit de protestar contra l'estricta règim franquista, i per aquesta raó veiem el patró de les dones pràcticament despullades amb roba suggerent. Amb la presència de seccions del diari, veiem el seu tracte estructurat de temàtiques variades. Al "Telediario particular", era recurrent la crítica al funcionament dels mitjans (moltes vegades atacaven a TVE); a "Se lo juro...", sempre es tractaven notícies extremadament satiritzades; i a "Encuesta Papus", una tira còmica criticava (a la seva manera) situacions socials de rellevància com ara la catalanofòbia, el masclisme, la ignorància als drets dels estudiants i treballadors...

S'ha de tenir en compte que pocs números feien referència a les normes que tenen a veure estrictament amb la informació, cosa que també és orientatiu pel tema que El Papus no se saltava articles que tenien a veure amb la informació. Plantegem dues teories del perquè: primerament, creiem que també és una manera de reivindicar-se contra la manipulació del Franquisme. D'altra banda, simplement les revistes no són estrictament informatives i el seu contingut és sobretot irònic.

El Papus no va poder rebel·lar-se sense conseqüències, i és que també en aquesta recerca hem pogut veure que,

efectivament, la revista va tenir problemes amb Administració a causa de un cúmul de publicacions que anaven en contra d'allò que en aquell moment estava permès en una publicació periòdica. Per aquesta raó, els problemes i tensions van culminar amb el tancament de la redacció de principis de juliol a finals d'octubre.

Amb la mort de Francisco Franco el 20 de novembre de 1975, l'esperança de tenir major llibertat a l'hora de publicar peces va incrementar. Tanmateix, tot i haver acabat el règim franquista, dos anys més tard els membres de la triple A van atemptar contra la redacció. Creiem que es podria fer un further research de les conseqüències de la rebel·lió ideològica de la revista en el seu context sociopolític arran d'aquest fet.

Pel que fa a les limitacions, ha estat trobar el número 94 de la revista (publicat el 15 de novembre de 1975) per tal de poder analitzar-lo, juntament amb la impossibilitat de contactar a través dels nostres medis amb un periodista relacionat amb la publicació i actiu en aquell moment històric.

REFERÈNCIES

Bellanguer, A. (2019). Los periodistas tienen derechos, además de deberes, todos reafirmados en un nuevo código deontológico. *La Mar de Onuba*. [Los periodistas tienen dere-](#)

[chos, además de deberes, todos reafirmados en un nuevo código deontológico -](#)

Fontes, I.; Menéndez, M. A. (2004). El Parlamento de papel: Las revistas españolas en la transición democrática. Madrid: APM. Recuperat el 13 de febrer, 2023, de <https://www.tebeosfera.com/1/Obra/Libro/Monografia/ElParlamento/dePapel.htm>

Gascón-Vera, P. (2020). Revisión histórica de la prensa satírica española hasta la actualidad: La revista 'Mongolia' y su salto audiovisual a La Sexta y Flooxer. Recuperat 13 de febrer, 2023, de https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_proquest_journals_2636859645

Gómez Mompert, J. Ll., Iranzo Cabrera, M. (2020). El sexismo de la revista satírica El Papus (1973-1987). La lacra que cuestiona su papel liberador en la Transición Española. Recuperat 13 de febrer, 2023, de

Iranzo Cabrera, M. (2013). El Papus: una revolució satírica que va copar la crítica humorística espanyola de juliol de 1975 a març de 1976. Recuperat 13 de febrer, 2023, de https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_csuc_raco_oai_raco_cat_article_267834

Iranzo Cabrera, M. (2019). Investigar la prensa satírica actual. Medio siglo de El jueves: enfoques teóricos y metodológicos. : Investigar la

prensa satírica actual. Medio siglo de El Jueves: enfoques teóricos y metodológicos. Recuperat 13 de febrer, 2023, de https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_dialnet_primary_oai_dialnet_unirioja_es_ART0001359789

Lopata, M. (2012). La Transición Democrática Española a través del prisma de El Papus (1973-1986): una revista de humor política y socialmente comprometida. Recuperat 13 de febrer, 2023, de https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_dialnet_primary_oai_dialnet_unirioja_es_ART0000649893

Martín de la Guardia, R. (2008). Cuestión de tijeras: La censura en la transición a la democracia. Madrid: Síntesis. Recuperat el 13 de febrer, 2023, de <https://journals.openedition.org/mcv/386>

Salgado, F. (2019). Decepción, desencanto y disidencia: la oposición social y política en la prensa satírica durante la transición: El Papus y El Jueves.

de Castro, D. F. (2011, febrero 20). El Papus, anatomía de un atentado. RTVE. [El documental: El Papus, anatomía de un atentado | RTVE Play](#)

El Papis: Rebel·lió
contra les normes ètiques?

Anàlisi i contrast de continguts publicats
durante el 1975, amb codi deontològics
coetanis

Mané Apinyan
Milena Bellera
Mariona Llorens
Aina Piñeiro

Resum

Aquest estudi és una anàlisi exhaustiva de la revista satírica espanyola "El Papus", publicada entre el 1973 i el 1986, i la seva discordança amb el codi ètic periodístic contemporani a la seva publicació. Més concretament, examinarem la legitimitat de la censura aplicada a la publicació periòdica des del gener fins al novembre de 1975, l'últim any del règim feixista espanyol, essent novembre el mes en el qual mor el dictador Francisco Franco i posa fi al franquisme. Fins a la dècada dels vuitanta, Espanya no va aprovar cap codi deontològic que regulés l'activitat periodística i, conseqüentment, no hi havia control sòlid sobre alguns dels continguts potencialment ofensius de "El Papus". La nostra investigació parteix de la recerca dels codis ètics que determinaven els límits de la revista i posteriorment comparar el que aquests dictaven amb els continguts de les publicacions per descobrir fins a quin punt seguien les regles establertes.

Paraules clau: Papus. Franquisme. Censura. Sàtira. Ètica. Deontologia.

El Papus: Rebellion against ethical rules?

An analysis and contrast of content published in *El Papus* during 1975 with its contemporary deontological codes.

Abstract

The present study is an exhaustive analysis of the spanish satirical magazine “El Papus” published between 1973 and 1986, and its discordance with the journalistic ethics code at the time. More concretely, we will be examining closely the legitimacy of the censorship that the publication received during the spanish fascist regime in the year 1975, from January to November, when the dictator Francisco Franco’s life came to an end and so did Francoism. Up until the eighties no deontological codes had been issued in Spain that could possibly regulate journalistic activity and consequently there were no controls to some of the potentially offensive social comments of “ El Papus”. We set our investigation by looking for the ethical codes that determined the magazine’s limits and then compare the actual magazine with the manuals to discover to which level it follows the established rules.

Keywords: Papus. Francoism. Censorship. Satire. Ethics. Deontology.

1. INTRODUCCIÓ, TEMA I PROBLEMÀTICA

El tema del treball, com ja s'ha comentat a l'*abstract*, és l'anàlisi del tractament del crim de l'Olivia i l'Anna, assassinades a mans del seu pare, que va succeir a Tenerife l'abril de l'any 2021 després d'haver amenaçat a la seva exparella que no tornaria a veure a les nenes. Una amenaça que les expertes assenyalen com l'alarma de la violència vicària: la forma més extrema de ferir les mares a través de l'agressió als seus fills¹.

Les nenes van ser segrestades pel seu progenitor quan aquestes havien d'haver tornat al domicili de la mare. Gimeno inicialment va portar les dues filles a casa dels avis paterns a Santa Cruz de Tenerife.

El pare li va comunicar a la seva exparella que s'anava amb les petites a sopar fora, fet que no era cert i només va ser utilitzat com a excusa per a cometre el crim.

L'Anna i l'Olivia van ser presumptament assassinades a la localitat de Tenerife de Iguete de Candelaria. Gimeno va portar els cadàvers de les seves filles en el seu cotxe i va parar a

casa dels seus pares sense que aquests veiessin els cossos. Aquella mateixa nit, Tomás es va traslladar al Port Marina de Tenerife, i va carregar en el seu vaixell diverses bosses d'esport. Va emprendre la navegació cap a la mitjanit. Abans de cometre tal acte, va dir a la Beatriz, mare de les nenes, que no tornaria a veure a les nenes ni tampoc a ell.²

Es va iniciar una investigació molt complexa per part de la Guàrdia Civil, cos policial que també va intervenir en casos com els de Diana Quer, entre d'altres.³

Aquest cas va tenir molt rebombori mediàtic tant a Espanya com a altres països arreu del món, tant per la gravetat del delictes, com pel temps que va transcórrer entre la desaparició de les nenes i el pare fins que van ser trobats els cossos de l'homicidi.

Hem triat aquest cas pel gran interès que ens genera el tractament dels casos relacionats amb la violència masclista, i més específicament de violència vicària, en alguns dels mitjans més rellevants del panorama periodístic nacional actual. La nostra intenció és contrastar els tres mitjans que hem

¹ Ahora, C. (2022, 15 marzo). Archivado el caso de las niñas Anna y Olivia, asesinadas por su padre en Tenerife. *elDiario.es*. https://www.eldiario.es/canaria-sahora/tenerifeahora/tribunales/archivado-caso-ninas-anna-olivia-asesinadas-padre-tenerife_1_8832386.html

² «Cronología de la desaparición de Anna y Olivia, las niñas secuestradas por su padre en Tenerife». *Onda Cero*. 11 de mayo de 2021.

³ Colaboradores de Wikipedia. (2023, 22 marzo). *Caso Anna y Olivia*. Wikipedia, la enciclopedia libre. https://es.wikipedia.org/wiki/Caso_Anna_y_Olivia

escollit. Per a fer-ho, ens fixarem en les dades oferides, el vocabulari emprat, el nombre de publicacions de cada diari amb relació al cas i la periodicitat d'aquestes, entre altres categories.

També volem saber més sobre quins són els factors que intervenen en quant el temps i la importància que se'ls hi dona als casos de violència masclista i vicària als mitjans, i observar si els criteris s'apliquen en el cas escollit. Per a trobar quins són els criteris en qüestió, estudiarem les publicacions de Juana Gallego, així com informes relacionats amb el tema, com ara el que es va elaborar per l'Associació de Dones Periodistes anomenat *Impacte de les recomanacions sobre el Tractament de la Violència Masclista als Mitjans de Comunicació*⁴ i que va ser presentat a la UPF el darrer mes d'octubre per les seves autores, Mavi Carrasco, Marta Corcoy Rius, Luisa Martínez-García i Montserrat Puig Mollet.

La nostra aportació en relació amb el tema escollit és verificar si els mitjans emprenen els mateixos mètodes per a la publicació de notícies de violència masclista i de violència vicària, i, si hi ha diferències, descobrir els motius que poden haver-hi darrere.

Com ja se sap, els mitjans són una arma molt valuosa que juga un gran

paper a l'hora de què la gent rebi informació. Serveixen d'intermediari entre uns fets i la població. En els casos de violència masclista i vicària, hi ha una gran controvèrsia en el tractament que es fa dels casos per part dels mitjans de comunicació.

El cas de l'Anna i l'Olivia n'és un exemple clar. La població espanyola, i inclús internacional, va mostrar un gran interès pel cas donada la seva gravetat. Alguns mitjans van aprofitar el "boom" per, més enllà d'informar, treure les seves pròpies hipòtesis i detalls que eren irrellevants pel gran públic. Alguns exemples foren el traspass de diners o la situació financera de l'agressor. A banda d'això, també va haver-hi una onada de *fake news* derivades de la desgràcia, donant lloc a la premsa *amarillista*, que només cerca el rumor fàcil i que aquest es faci creïble.

És per això que, ara, passats dos anys de l'assassinat de les nenes, volem investigar si *El País*, *La Razón* i *la Vanguardia* van utilitzar aquests mètodes de "seducció" de l'audiència, a més a més d'observar quina importància se li va atorgar al crim depenent del diari.

⁴ Mavi Carrasco Rocamora, Marta Corcoy Rius, Cristina Guiu, Luisa Martínez-García, & Montserrat Puig Mollet. (2021). *Impacte de les recomanacions sobre el Tractament de la Violència Masclista als*

Mitjans de Comunicació. Associació de Dones Periodistes de Catalunya.

2. MÈTODES I TÈCNIQUES

Per analitzar les següents qüestions hem establert diferents mètodes i categories per dictaminar la importància que se li va donar al fet i de la manera en què es va tractar.

Primerament, pel que fa als mètodes, hem trobat convenient analitzar la localització i la mida de la notícia. Això moltes vegades determina la repercussió del fet, ja que no és el mateix col·locar-la en portada que en una pàgina qualsevol de manera testimonial. Seguidament, veure de la manera com es tracta la notícia tenint en compte el vocabulari o l'explicitat podem associar-ho a la incidència del succés. I finalment, analitzant el dia quan es va publicar la notícia i a on (al diari en paper o a la pàgina web) podem establir un patró sobre quin mitjà va donar-li més rellevància.

A partir d'aquí, hem establert com a categories analítiques les següents: els termes emprats, els personatges mencionats i el paper del pare en cada notícia.

Pel que fa als termes usats, ens concentrem principalment en el terme "violència vicària", que defineix a la perfecció la situació viscuda a la família Gimeno Zimmerman. Segons el Ministeri d'Igualtat, la violència vicària és "una forma de violència masculista

en la qual els fills i filles de les dones víctimes de violència de gènere són també víctimes d'aquesta i, sovint, utilitzats pel maltractador per fer mal a la mare"⁵. Va ser el diari *El País* el primer a donar aquest nom a les accions de Tomás Gimeno, que van estar realitzades per fer patir a la Beatriz, mare de les seves dues filles Olivia i Anna.

Per una altra banda, els personatges principals implicats, és a dir, els quatre membres de la família, es mencionen en totes les notícies analitzades. Tomás Gimeno, pare i presumpte responsable dels crims, va ser acusat des d'un primer moment per part de la mare, Beatriz Zimmerman, però les autoritats no van trigar a centrar-se en ell com a principal sospitós del cas. Així doncs, els mitjans de comunicació han tractat el pare, en la gran majoria de casos, de "presumpte" o "possible" culpable o responsable de l'assassinat, però sí que va ser acusat plenament amb proves de segrest. Alguns diaris, com *La Razón*, han deixat més clara indirectament la responsabilitat del pare i altres, com *El País*, han cuidat de no afirmar mai la seva culpabilitat.

A l'hora d'analitzar les notícies escollides, ens hem centrat en sis factors o categories de registre. Evidentment, primer de tot, havíem d'escollir els nostres tres mitjans (*La Razón*, *El País* i *La Vanguardia*). Un cop trobades les

⁵ Violencia Vicaria - Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. (s. f.).

<https://violenciagenero.igualdad.gob.es/otrasFormas/violenciaVicaria/home.htm>

notícies relacionades amb el cas de l'Olivia i l'Anna, ens vam centrar en la importància que amagaven la localització i l'extensió d'aquestes, per així veure quanta valoraven els mitjans que el cas mereixia. Per acabar, hem analitzat el missatge darrere el titular per esbrinar un to més informatiu o un més sensacionalista i hem tingut en compte si els mitjans han atorgat el cas a un periodista home o dona, per valorar també com escriu cadascú sobre el cas de violència vicària.

3. ANÀLISI DE NOTÍCIES

3.1. Desaparició del pare, Tomàs Gimeno, amb les filles (27 d'abril -1 de maig de 2021)

*El País*⁶⁷⁸⁹

El primer factor a destacar sobre el tractament del cas al diari *El País* és que, tot i que la desaparició va succeir el 27 d'abril, el mitjà no publica res sobre aquest fins al dia 29, i només ho fa a l'edició digital. Tenint en compte la immediatesa amb la qual es compta a la premsa d'Internet, això és força habitual, però no deixa de ser important

remarcar-ho quan es tracta d'una notícia de tals magnituds.

En aquesta publicació digital, escrita per Guillermo Vega, el titular que s'utilitza és "*La Guardia Civil investiga la desaparición de un hombre y sus hijas de uno y seis años en Tenerife*". Aquest titular és informatiu, i bastant conservador, ja que no fa cap mena de suposició sobre la culpabilitat del pare dels fets. De moment, es mostra presuntament innocent al progenitor. Ja al subtítol s'aclareix el fet que Gimeno es va emportar a les petites sense el consentiment de la seva mare, endinsant-se en el mar amb el vaixell que va ser trobat buit i a la deriva. La notícia s'encapçala amb una fotografia de la Policia Científica duent a terme processos d'investigació a l'embarcació de l'assassí. Malauradament, no s'ha pogut tenir accés a la totalitat de la notícia digital, però la part visible es veu marcada per la voluntat d'informar sobre la labor de les autoritats per trobar els desapareguts després que la mare de les nenes interposés una denúncia perquè la seva exparella no havia retornat a l'Anna i l'Olivia al domicili a l'hora estipulada.

⁶ Guillermo Vega. (2021, 29 abril). La Guardia Civil investiga la desaparición de un hombre y sus hijas de uno y seis años en Tenerife. *El País*. https://elpais.com/sociedad/2021-04-29/la-guardia-civil-investiga-la-desaparicion-de-un-hombre-y-sus-hijas-de-uno-y-seis-anos-en-tenerife.html?rel=buscador_noticias

⁷ Guillermo Vega. (2021a, mayo 1). Restos de sangre en el barco en que desaparecieron las niñas. *El País*, 1.

⁸ Guillermo Vega. (2021, 1 mayo). Sangre en el barco de los desaparecidos en Tenerife. *El País*, 25.

⁹ Pilar Álvarez. (2021, 1 mayo). Golpear donde más duele. *El País*, 25.

La línia que segueix el fragment de la notícia és força imparcial i informativa, com ja s'ha dit. Això també té a veure amb el fet que la situació era encara nova i els mitjans, igual que les autoritats, no sabien com enfocar el cas i, tot i que es podia imaginar, probablement no eren conscients de les magnituds del crim.

No és fins al dia 1 de maig que hi ha cap mena de representació del cas a l'edició impresa d'*El País*. La notícia se situa a la pàgina número 25, dins de la secció de societat. Aquesta ocupa tota la plana, que es divideix en dues parts: la que ocupa la notícia informativa i la que ocupa una anàlisi a càrrec de Pilar Álvarez. És de gran rellevància aquesta anàlisi, en tant que la periodista s'encarrega d'explicar què és la violència vicària, i se li dedica mitja pàgina completa a fer-ho sota el títol de "*Golpear donde más duele*". En ell es mostren dades i s'exemplifiquen casos que varen tenir lloc al territori espanyol. Per tant, veiem que *El País*, ja des d'un primer moment, reconeix el cas com a violència masclista i vicària.

Si bé és cert que la peça apareix a la portada, l'espai que se li dedica és força petit, ubicant-se a la part superior de la pàgina. Va acompanyada amb una imatge d'un cordó policial. És destacable que es mostressis els fets amb una extensió en portada, però això pot tenir a veure amb la novetat dels matèixos i amb la falta d'informació que

es tenia aleshores. Com ja s'ha comentat amb relació a l'edició digital, encara no se sabia la magnitud dels fets.

Tot i que sí que s'havia fet ressò dels fets a la web del diari, van transcórrer quatre dies d'ençà que es va fer pública la desaparició fins que va fer-se present al diari físic.

L'edició ja no parla únicament del fet que el pare hagués desaparegut amb les dues filles, sinó que vol donar a conèixer que s'havia trobat sang al vaixell que havia utilitzat Gimeno per marxar amb les petites, i el titular que utilitza Guillermo Vega, que és el mateix periodista que es va encarregar de la redacció de la notícia de la desaparició al mitjà digital, és força clar: "*Sangre en el barco de los desaparecidos en Tenerife*". La notícia s'escriu des de Santa Cruz de Tenerife.

L'aparició del factor de l'allau de sang a l'embarcació podria ser morbosa, però tenint en compte el context i la rellevància d'aquest trobament, és correcte la seva menció al titular.

El cos de la notícia se centra en l'explicació detallada dels fets des de l'inici d'aquests, cosa que permet al lector situar-se en el marc de la desaparició i entendre la importància que té la troballa de restes de sang i també d'altres objectes personals de les nenes al vaixell i a l'aigua, respectivament.

En termes generals el tractament que es fa és correcte, entenedor i deixa de banda el sensacionalisme, a banda de l'especificació de la posició social o

econòmica del pare, que no atorga informació rellevant pel gran públic, i pot donar a entendre que les persones amb un nivell de vida més elevat són menys propenses a realitzar aquests actes criminals, quan no ha de ser necessàriament així.

L'últim paràgraf de la notícia, sota el títol "Episodio de amenazas" és interessant, donat que s'explica que la mare, Beatriz, ja havia comentat amb anterioritat que havia patit episodis desagradables amb la seva exparella, que inclouen amenaces, i havia comptat amb un seguiment de la Guardia Civil que, per desgràcia, no va ser suficient.

La foto que s'adjunta amb la notícia és molt similar a la que aparegué en l'edició digital dos dies abans, on apareix la Policia Científica duent a terme alguns reconeixements al vaixell.

La Razón¹⁰¹¹²

El diari *La Razón* és l'únic dels analitzats que treu una notícia sobre la desaparició de les nenes abans del dia 1 de maig: ho fa el 30 d'abril i també publica la peça amb el mateix text a l'edició digital del mitjà. A diferència

dels altres mitjans, la primera notícia que es publica sobre el tema en paper no parla de la troballa de la sang al vaixell, sinó que se centra en els fets coneguts fins al moment sobre la situació.

És important remarcar que a la portada se li dedica un espai molt important. S'hi mostren tres fotografies: en primer terme una de la Policia Científica duent a terme les investigacions pertinents a la nau de Gimeno, una altra del pare i la darrera, de les petites. El títol que s'utilitza per a la notícia en portada és el següent: "El padre de las niñas desaparecidas: "No las vas a volver a ver"". Tot i que les paraules de l'agressor són un aspecte rellevant del cas, utilitzar aquestes a la portada i com a títol podria tractar-se d'una estratègia sensacionalista per tal d'atraure a més lectors. És un titular poc informatiu que cerca el caràcter morbós de la desaparició.

La notícia, escrita des de Madrid, ocupa tres quarts de la pàgina número 14, ja que deixa una columna lateral íntegra per tractar un altre assumpte. El titular que Laura L. Álvarez tria per la peça diu "Las cámaras del puerto de Tenerife captaron al padre sin las niñas", i la realitat és que aquest, sense

¹⁰ Álvarez, L. L. (2021, 30 abril). Las cámaras del puerto de Tenerife captan al padre desaparecido sin las niñas. *La Razón*. <https://www.larazon.es/es-pana/20210429/ytrnkxhod5hvhf2xvoanfkceqy.html>

dos en la barca de Tomás Gimeno. *La Razón*. <https://www.larazon.es/es-pana/20210430/wj6ucho-jbbg5jyicb2h7wd4eq.html>

¹¹ Álvarez, L. L. (2021b, mayo 1). La Guardia Civil analiza restos de sangre encontra-

¹² Laura L. Álvarez. (2021, 30 abril). Las cámaras del puerto de Tenerife captaron al padre sin las niñas. *La Razón*, 14.

cap més context, pot interpretar-se com que Gimeno va anar al port sense les nenes i se l'exempta així subtilment de la culpa. La peça segueix una línia cronològica, començant per la separació dels pares de les nenes. Aquesta manera de narrar la notícia no segueix un patró informatiu atès que no atorga el fet noticiós fins passat l'equador de la pàgina.

El més destacable de la notícia és l'aparició reiterada de detalls que no ajuden a entendre al gran públic els fets, com el destacat que parla de què el Tomás va anar a comprar un carregador de mòbil a una gasolinera; la mesura del vaixell en què va endinsar-se a la mar o el dubte sobre a quina hora va realitzar la Beatriz la trucada a les autoritats per l'absència de les seves filles.

Amb tot, la peça sí que fa referència als detalls rellevants que es coneixien en el moment de la publicació, tot i que queden bastant dissimulats en oferir-se tants matissos amb menys més periodístic.

A diferència dels altres mitjans, *La Razón* no ofereix una anàlisi que tracti el tema de principal i global dels fets: la violència vicària. De fet, en cap moment de notícia es menciona el terme

de violència vicària o masclista, ni tampoc es parla de segrestament de menors, sinó que es parla de la possibilitat que el pare hagués pogut acabar amb la vida de les nenes.

Aquest diari és el que dona més pes a les imatges, com ja s'ha vist a la portada. A l'interior del periòdic també s'adjunten fotografies: la primera té grans dimensions, ocupant un terç de la plana i es repeteix, ja que és la que es veia a la portada on apareix la Guàrdia Civil al vaixell; la segona foto, també repetida, és la de les dues germanes abraçant-se que ja es mostrava a la primera pàgina de l'edició.

La Vanguardia¹³¹⁴

En el cas de *La Vanguardia* veiem un procediment similar al que va seguir *El País*: l'edició digital va anunciar la desaparició del pare i les nenes el dia 29 d'abril, dos dies després dels fets, mentre que la notícia a l'edició impresa no va arribar fins a l'1 de maig.

La notícia de l'edició digital del 29 d'abril presenta la desaparició de les tres persones amb el titular "*Desaparecidos un padre y sus dos hijas en Tenerife*". És un títol informatiu que presenta els fets sense entrar massa en els detalls. Ja al subtítol apareix el factor

¹³ R. (2021a, abril 29). Desaparecidos un padre y sus dos hijas en la costa de Tenerife. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/sucesos/20210429/7415736/desaparecidos-padre-dos-hijas-costa-tenerife.html>

¹⁴ Silvia Fernández. (2021, 1 mayo). La angustiada búsqueda de Anna y Olivia. *La Vanguardia*, 25.

de les amenaces del segrestador i assassí cap a la seva exparella, dient-li que no tornaria a veure les nenes. La peça va acompanyada de les imatges dels cartells que denuncien la desaparició del pare i les filles, que donen una breu descripció de tots tres. La notícia va ser escrita des de la redacció ubicada a Barcelona.

El cos de la notícia presenta els fets de la desaparició respectant la presumpció d'innocència de Tomás Gimeno, però donant a conèixer que no va respectar els acords establerts amb la mare. Es parla de “desaparició d'alt risc” pels missatges que va deixar el pare abans de pujar a l'embarcació i s'utilitza el terme de “segrestament parental”, però no el de violència masculista o violència vicària.

La notícia no té representació a la portada del diari, i apareix per primer cop a la pàgina número 25. Coincidint amb *El País*, es divideix la plana per tal d'oferir la peça informativa, escrita per Silvia Fernández des de Las Palmas de Gran Canaria, i una anàlisi, escrit per Javier Ricou a Barcelona. L'anàlisi segueix el tarannà del ja vist a *El País*. L'autor comença la peça amb algunes de les frases que han estat utilitzades per agressors en casos de violència vicària, com ara “Te voy a dar donde más duele”, “No vas a volver a ver a tus hijos”, “Me voy a cargar lo que más amas”, per tal de impactar al lector i donar consciència des de l'inici de la crueltat d'aquest tipus de violència. El

títol de l'anàlisi és “*Matar a los hijos para “enterrar” a la madre*”. És una metàfora força impactant, però compleix amb la intenció del periodista, que és ser cru amb la realitat del cas. En el cos del text presenta la violència vicària exemplificada amb casos que tingueren repercussió mediàtica en el seu dia. També atorga dades com, per exemple, que la majoria d'agressors acostumen a suïcidar-se després de matar els menors.

A la notícia que ocupa la resta de la pàgina, s'utilitza com a titular “*La angustiada búsqueda de Anna y Olivia*”. Aquest pot adquirir un estil interpretatiu per l'ús de l'adjectiu, però tenint a compte l'horror dels fets, és adequat. És a l'avantítol on es fa referència a l'aparició de sang al vaixell, i no al titular com s'havia vist a *El País*, i es diu que això fa pensar en “el pitjor”. Aquest detall sembla inculpar, d'alguna manera, a Tomás Gimeno. *La Vanguardia* inicia la notícia parlant sobre l'estil de vida i la posició social i econòmica de l'agressor, fet que, a priori, no és rellevant pel gran públic. També es menciona la turmentosa separació de la Beatriz, mare de les nenes, i les amenaces que aquest va realitzar cap a ella. Insisteix que els fets són del tot inesperats per aquells que coneixien a l'agressor.

La peça deixa clar que, en el moment en què va ser redactada, hi havia moltes hipòtesis possibles, però que la sang trobada al vaixell anticipa una

desgràcia. Torna a aparèixer el terme de “segrestament paternal” i procedeix a explicar les mesures de les autoritats fins al moment. També se cita la frase de l’assassí “no vas a volver a ver a tus hijas ni a mí”. Seguidament, es detalla cada moviment de l’agressor fins que es troba el vaixell buit. Es fa una descripció massa minuciosa del procés, com quan es diu que a l’interior de l’embarcació hi havia un dibuix de les nenes. Això fa dubtar de si, veritablement, és important pel gran públic conèixer cada petita acció de Gimeno i de si publicar això pot fer més mal que favor a la mare i l’entorn de les petites.

Les fotografies que acompanyen la notícia són la ja vista a les publicacions d’*El País*, on apareix la Policia Científica investigant el vaixell, i la fitxa que denuncia la desaparició de l’Anna per part del Govern d’Espanya.

3.2. Troballa del cadàver (10 de juny de 2021)

*El País*¹⁵

Tal com fan la resta dels dos diaris analitzats, *El País* inclou la notícia sobre el descobriment del cos de l’Olivia a la portada de la seva edició de l’11 de juny de 2021. Per una altra banda, *El País* no inclou una fotografia (al contrari de la

resta de diaris, com es veurà a continuació) i dedica un espai molt petit a la cantonada inferior dreta.

El titular (“*Hallado en el mar el cuerpo de una de las niñas raptadas por su padre en Tenerife*”) és informatiu, però posa el focus en la culpabilitat del pare. Una petita entradeta d’11 línies fa cinc cèntims del cas que posteriorment s’explicarà a la pàgina 20, ocupant tota una plana. Aquest cop, s’inclouen dues fotografies: una del vaixell *Ángeles Alvariño* i una altra de l’Olivia agafant la seva germana petita en braços. Guillermo Vega, un periodista home, dona al subtítol l’exclusiva que s’ha trobat una segona bossa buida. Després de plantejar la nova situació amb la qual s’ha trobat la família de les víctimes i les autoritats responsables del cas, Vega decideix incloure els missatges que Pedro Sánchez i Ángel Víctor Torres (president de Canàries) van publicar a *Twitter*. A més, decideix separar la informació sobre els antecedents en dos apartats, un dels quals titula “*Violencia vicaria*”, terme amb el qual ens trobem per primer cop i que era nou pel context social previ al cas. És allà on es descriu el concepte i es donen dades i xifres estadístiques, a més d’aplicar la nova terminologia a les accions de Tomás Gimeno, que, per primera vegada, són denominades oficialment de violència

¹⁵ Guillermo Vega. (2021b, junio 11). Hallado el cuerpo de una de las niñas raptadas por su padre en Tenerife. *El País*, 1.

¹⁶ Guillermo Vega. (2021, 11 junio). El cuerpo de Olivia se hallaba en una bolsa en el fondo del mar. *El País*, 20.

vicària. “Amenaza” és el titolet, un pèl sensacionalista, del darrer apartat, que es dedica a descriure cronològicament els fets del dia del segrest i les accions posteriors.

Una peculiaritat prou important com per a destacar és que les dues planes de diari (una de les quals ocupa la notícia en qüestió) inclouen informació sobre altres casos de violència de gènere o vicària. En aquest cas, Tomás Gimeno és tractat en tot moment com a possible responsable dels fets, tal com han fet les autoritats, segons explica *El País*.

La Razón¹⁷¹⁸

Principalment, *La Razón* dedica gairebé tota la meitat inferior de la seva portada de l'edició a la notícia sobre el descobriment del cos de l'Olivia, la filla de sis anys. Ocupant grans dimensions, una fotografia de les nenes menjant amb un somriure atrau l'atenció de tot lector, apel·lant a les seves emocions i la sensibilitat. El titular, a baix de tota la pàgina diu “*El peor final para las pequeñas Olivia y Anna*”, el que pot deixar entreveure un titular poc informatiu i una mica sensacionalista. El subtítol (“*Hallan en el mar el cadáver de la pequeña de 6 años a mil metros de profundidad dentro de una bolsa atada a un ancla en la zona donde buscan los cuerpos de la hermana y el padre*”) dona

molta informació i detalls que poden semblar útils o no al públic en qüestió.

Pel que fa a la mateixa notícia, aquesta es troba a la pàgina 14, ocupant tota una plana i, aquest cop, amb un titular molt més informatiu (“*Hallan el cuerpo de la pequeña Olivia anclado en el fondo del mar*”). Com es pot apreciar, el diari empra sovint el terme “*pequeña*” per referir-se a les nenes. La notícia està escrita per Laura L. Álvarez i compta amb una petita cronologia dels fets, un mapa de l'illa de Tenerife, una fotografia del vaixell que busca els cadàvers i un destacat on es dona informació sobre el destí del cos. Pel que fa al contingut del mateix cos de la notícia, aquest fa una especial menció als detalls de la trobada del cadàver, que en un principi encara no havia estat identificat. Després de començar donant dades com la quantitat de dies que els vaixells de l'Institut Espanyol d'Oceanografia porta en procés de busca (44 dies), la notícia informa que els familiars de les víctimes ja han conegut les novetats sobre el cas i dona detalls sobre els petats que envoltaven la nena, però principalment se centra a explicar fets passats per aportar context.

Destaca especialment el final morbós amb el qual es tanca la publicació, incloent-hi una cita del pare i l'opinió dels experts: “*«Tranquila, que las niñas*

¹⁷ Laura L. Álvarez. (2021, 11 junio). El peor final para las pequeñas Olivia y Anna. *La Razón*, 1.

¹⁸ Laura L. Álvarez. (2021, 11 junio). Hallan el cuerpo de la pequeña Olivia anclado en el fondo del mar. *La Razón*, 14.

van a estar bien cuidadas»», le dijo a Beatriz. Pero según piensan los investigadores, a esas horas, las niñas ya estaban muertas.”, una frase que acaba donant un to inquietant a la notícia. Per últim, ens trobem que aquest cop, *La Razón* ja culpa completament a Tomás Gimeno de l'assassinat de l'Olivia (“*padre y responsable de esta tragedia*”).

La Vanguardia¹⁹

Per últim, ens trobem que el cas de l'edició de *La Vanguardia* de l'11 de juny de 2021 no és l'excepció, ja que també deixa espai a la seva portada pel cas de l'Olivia i l'Anna, tot i ser bastant petit i a la part inferior. Aquest cop una fotografia de la germana gran agafant a la petita acompanya el titular “*Hallan en Tenerife el cadáver de una de las niñas desaparecidas*”. El subtítol que inclou és bàsic, curt i va al gra: “*El cuerpo de Olivia, de seis años, estaba en una bolsa en el mar; se busca a su hermana de un año*”, però és cert que aquí dona importància, i pot sonar fins i tot repetitiu, a l'edat de les menors, però podria ser per fer ressò de la gravetat dels fets.

Tres quarts de la pàgina 25 del diari es van destinar a l'explicació de les noves actualitzacions. La fotografia central és semblant a la de *La Razón*, posant l'atenció en els vaixells, però

aquest cop de la llanxa del pare Tomás Gimeno. El contingut del titular és gairebé igual al de la portada (“*Hallado el cadáver de Olivia, una de las niñas desaparecidas en Tenerife*”). Sorprenen els diferents termes amb els quals els diaris denominen a les víctimes: *La Razón*, un diari més sensacionalista, fa servir “*pequeñas*”, mentre que per *La Vanguardia* i *El País* són nenes. El subtítol torna a donar detalls sobre com s'ha trobat el cadàver, que, segons ells, estava en una bossa lligada a l'àncora de la llanxa. Aquesta informació és diferent de la donada per *La Razón*, però també és escrita per una dona. La Silvia Fernández inclou un destacat que diu que “*Gimeno pudo asesinar a las pequeñas en la casa. (...)*”, acusant ja al pare des d'un principi, cosa que ja feien les autoritats, i també un apartat on explica el suport que ha rebut la mare de les nenes per xarxes socials, els habitants de l'illa, les autoritats i les figures polítiques, però també diu que “està destrossada”.

Pel que fa al contingut de la notícia, aquest és diferent del de la resta perquè inclou molts detalls tècnics sobre el descobriment del cos, com la distància a la qual estava o el procediment que ha seguit la Guàrdia Civil. Menciona sovint les especulacions que els experts realitzen sobre l'ordre de les possibles actuacions de Gimeno, fent

¹⁹ Silvia Fernández. (s. f.). Hallado en Tenerife el cadáver de una de las niñas desaparecidas. *La Vanguardia*, 25.

una explicació detallada d'aquestes. Inclou expressions com “*las arrojó con total frialdad*” i deixa un paràgraf sencer per explicar l'actitud optimista que fins ara havia adoptat la Beatriz Zimmerman.

3.3. Tancament del cas (1 de juliol de 2021)

*El País*²⁰

El País va publicar la notícia sobre el tancament de la cerca dels cossos d'Anna Gimeno i el seu pare Tomás Gimeno el dia 1 de juliol a l'edició impresa del mitjà. Podem observar que la publicació es troba ubicada en una mitja columna de la secció a Societat a la cantonada esquerra de la pàgina 24. Altres notícies com l'exoneració de Bill Cosby dels casos d'abús o el pla del Fòrum de París per accelerar la igualtat ocupaven més espai a la mateixa plana del diari. La notícia comparteix columna i extensió amb la de la detenció d'un home per assassinar la seva exparella davant dels seus fills a Osca.

La notícia amb titular “*La jueza desiste de buscar a Anna y a su padre en el mar*” la va redactar Guillermo Vega. Durant la redacció dels fets es fa, principalment, èmfasi en la impossibilitat de cercar els cadàvers del pare i la seva filla a causa de la dificultat d'explorar

més detalladament el fons marí d'aquella zona. Es comenta en dues ocasions que les dues nenes van ser presumptament assassinades a mans del seu pare, al principi i al final de la notícia, recolzant-se en l'acusació de la jutgessa cap a Tomás Gimeno. Així i tot, del terme “violència vicària” no se'n fa esment en cap moment. A més a més, es fan referència a detalls referents al cas i a les acusacions cap al pare com on es van assassinar les nenes o quin dia i quina hora es van llançar els cadàvers al mar.

Cal remarcar també que el diari no va fer ús de cap fotografia, possiblement degut a la poca extensió que va rebre la notícia a la corresponent pàgina. Tampoc hi ha un subtítol per acompanyar al títol.

La Razón

Al diari *La Razón* no trobem cap notícia publicada a la seva edició impresa el dia que es van donar a conèixer els fets sobre la impossibilitat de trobar els cossos sense vida d'Anna i Tomás Gimeno i el tancament de les tasques de recerca d'aquests. Ni el dia 1 de juliol ni els dies següents el mitjà va dedicar un espai a l'edició en paper.

Tot i això, sí que podem trobar que el dia 30 de juny al vespre es va publi-

²⁰ Guillermo Vega. (2021e, julio 1). La jueza desiste de buscar a Anna y a su padre en el mar. *El País*, 24.

car la notícia a la pàgina web, dedicant-li una nota informativa de tan sols quatre petits paràgrafs i explicant els fets molt resumidament sense entrar en grans detalls.

Setmanes després, també a l'edició digital, es va publicar un article de Paco Rodríguez amb el titular "*Las razones por las que nunca se logrará encontrar el cuerpo de Tomás Gimeno*" on es repassava la informació extreta de la recerca dels cadàvers i es dibuixava el procés que havia seguit Tomás Gimeno per tal d'enfonsar els cossos al mar.

La Vanguardia²¹

La Vanguardia va publicar la notícia del cessament de la recerca dels cadàvers d'Anna Gimeno i el seu pare, Tomás Gimeno, el dia 1 de juliol. La publicació ocupa gran part de la pàgina 26 de la secció Societat, essent més extensa que les notícies de dos nous assassinats de violència masclista, un a Osca i un a Salamanca, o d'un home que va ajudar a morir a la seva dona que havia estat acusat de cooperació de suïcidi i va ser emparat per la llei de l'eutanàsia.

L'article amb el titular "*La policía ve imposible hallar a Anna y a su padre homicida*" va ser redactada per una dona,

Sílvia Fernández. El titular va acompanyar d'un subtítol on es remarca que la busca es dona per tancada, però la investigació encara és oberta. La notícia comença donant molta importància a la zona de busca, on a causa del seu escarpament i els nombrosos barrancs i esquerdes, van impossibilitar el pas d'unitats de rescat. A més, afegeix que no s'hi han trobat els cadàvers, però sí dues ampolles d'aire comprimit i un cinturó de vuit quilos de plom que presumptament hauria fet servir el pare per facilitar l'enfonsament dels cossos. Generalment, durant tota la notícia no es fa referència a dades passades de la investigació judicial, sinó que en tot moment es centra en tot el procés de busca de les menors i el seu pare. Es donen detalls sobre el procés que van seguir les autoritats per cercar els cadàvers, com van delimitar l'àrea i van dibuixar una suposició d'on havien acabat els cossos i que, després de totes aquestes tasques de recerca, les autoritats pertinents asseguruen que el cos de Tomás Gimeno és impossible de trobar a on estaven buscant, ja que és inabordable.

²¹ Sílvia Fernández. (2021, 1 julio). La policía ve imposible hallar a Anna y a su padre homicida. *La Vanguardia*, 26.

RESULTATS, CONCLUSIÓ, *FURTHER RESEARCH* I LIMITACIONS

La recerca duta a terme en els diaris analitzats (El País, La Razón i La Vanguardia), ha fet veure una sèrie de patrons i de maneres de tractar les notícies relacionades amb el tema que de vegades coincideixen i d'altres són diferents segons el mitjà.

Per començar, trobem el cas d'El País. En cap de les notícies se li dona gaire importància al tema en portada, amb aparicions reduïdes de la notícia. Tot i això, es pot observar com els titulars, i també en els cossos de les notícies, sempre mantenen una rigorositat informativa, sense entrar en un joc sensacionalista i mantenint en tot moment la presumpció d'innocència de Tomás Gimeno. El que sí que fa El País és relacionar el cas amb la violència masclista des del primer moment, fent inclús una explicació de la violència vicària, utilitzant sempre altres casos.

En el cas de La Razón, ha quedat evidenciat que les peces relatives al cas segueixen la línia editorial del diari, amb més tendència al sensacionalisme. Això queda patent als titulars, en els quals es pot apreciar com es busca cridar l'atenció del lector, per exemple amb l'amenaça del pare en la primera notícia del cas, la de la desaparició. D'altra banda, La Razón també li dona molt pes les imatges, que en aquest cas no aporten gaire, però que serveixen per atreure. A diferència d'El País, aquí sí que les notícies tenen

gran rellevància en les portades, ocupant bastant espai. Tot i donar-li importància al cas, no mantenen un enfocament rigorós en tractar detalls morbosos i al, en algun cas, acusar directament al pare sense mantenir la presumpció d'innocència.

En La Vanguardia, l'últim diari analitzat en aquesta recerca, es pot observar com no se li dona importància al cas en les portades, menys inclús que en El País. Tot i això, els titulars són informatius i allunyats del sensacionalisme. També segueix l'estil d'El País a l'analitzar i explicar què és la violència vicària, tot i que en moltes ocasions no es refereix al cas com a tal. A més a més, es veu com La Vanguardia entra en massa detalls, ja que alguns d'ells no aporten res al lector.

En conclusió, la recerca realitzada ha evidenciat que cada diari té una manera diferent de tractar un tema tan delicat com és la violència vicària. És normal que aquests casos no es tractin a la perfecció, perquè estem parlant d'un concepte bastant nou i, malauradament, els periodistes dels mitjans no compten amb els coneixements suficients per tractar tots els casos de violència masclista de la manera que s'hauria de fer. Tot i això, en casos com el de l'Anna i l'Olivia, que són d'un alt grau de sensibilitat, s'ha d'evitar caure en l'*amarillismo* i el sensacionalisme, com fa La Razón.

Com és normal, els mitjans només s'han dedicat a explicar i narrar els

fets cronològics del crim a mesura que anaven succeint. La violència vicària i, en aquest cas, l'assassinat de dues nenes petites és un tema molt sensible que, a l'hora cobrir el cas, pot no ser sempre adequat. Evidentment, la investigació encara és necessària (no cal ni mencionar-ho) però aquesta s'anirà portant a terme a mesura que la societat avanci i es conegui millor la forma en la que tractar la violència de gènere i els seus derivats.

En quant a les limitacions que ens hem trobat duent a terme el treball, la principal a destacar seria que haguésim desitjat poder abarcar més mitjans de comunicació per tal d'establir una comparació més àmplia i específica.

REFERENCIAS

Fonts primàries

- Álvarez, L. L. (2021, 30 abril). Las cámaras del puerto de Tenerife captan al padre desaparecido sin las niñas. *La Razón*. <https://www.larazon.es/es-pana/20210429/ytrnkxhod5hvhf2xvoanfkecqy.html>
- Álvarez, Laura L. (2021, 30 abril). Las cámaras del puerto de Tenerife captaron al padre sin las niñas. *La Razón*, 14.
- Álvarez, Pilar. (2021, 1 mayo). Golpear donde más duele. *El País*, 25.
- Álvarez, L. L. (2021b, mayo 1). La Guardia Civil analiza restos de san-
- gre encontrados en la barca de Tomás Gimeno. *La Razón*. <https://www.larazon.es/es-pana/20210430/wj6ucho-jbbg5jiyicb2h7wd4eq.html>
- Álvarez, Laura L. (2021, 11 junio). El peor final para las pequeñas Olivia y Anna. *La Razón*, 1.
- Álvarez, Laura L. (2021, 11 junio). Hallan el cuerpo de la pequeña Olivia anclado en el fondo del mar. *La Razón*, 14.
- Fernández, Sílvia. (2021, 1 mayo). La angustiada búsqueda de Anna y Olivia. *La Vanguardia*, 25.
- Fernández, Sílvia. (s. f.). Hallado en Tenerife el cadáver de una de las niñas desaparecidas. *La Vanguardia*, 25.
- Fernández, Sílvia. (2021, 1 julio). La policía ve imposible hallar a Anna y a su padre homicida. *La Vanguardia*, 26.
- R. (2021a, abril 29). Desaparecidos un padre y sus dos hijas en la costa de Tenerife. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/sucesos/20210429/7415736/desaparecidos-padre-dos-hijas-costa-tenerife.html>
- R. (2021a, abril 29). Desaparecidos un padre y sus dos hijas en la costa de Tenerife. *La Vanguardia*.
- Vega, Guillermo. (2021, 29 abril). La Guardia Civil investiga la desaparición de un hombre y sus hijas de uno y seis años en Tenerife. *El País*.

https://elpais.com/sociedad/2021-04-29/la-guardia-civil-investiga-la-desaparicion-de-un-hombre-y-sus-hijas-de-uno-y-seis-anos-en-tenerife.html?rel=buscador_noticias

Vega, Guillermo. (2021a, mayo 1). Restos de sangre en el barco en que desaparecieron las niñas. *El País*, 1.

Vega, Guillermo. (2021, 1 mayo). Sangre en el barco de los desaparecidos en Tenerife. *El País*, 25.

Vega, Guillermo. (2021b, junio 11). Hallado el cuerpo de una de las niñas raptadas por su padre en Tenerife. *El País*, 1.

Vega, Guillermo. (2021, 11 junio). El cuerpo de Olivia se hallaba en una bolsa en el fondo del mar. *El País*, 20.

Vega, Guillermo. (2021e, julio 1). La jueza desiste de buscar a Anna y a su padre en el mar. *El País*, 24.

Fonts secundàries

Carrasco Rocamora, Mavi; Marta Corcoy Rius, Cristina Guiu, Luisa Martínez-García, Montserrat Puig Mollet. (2021). Impacte de les recomanacions sobre el Tractament de la Violència Masclista als Mitjans de Comunicació. *Associació de Dones Periodistes de Catalunya*.

http://www.adpc.cat/new_site/wp-content/uploads/2021/06/ViolenciaDefinitiu2020_juny3.pdf

Gallego Ayala, J., & Altés, E. (2002). La Prensa por dentro : producción in-

formativa y transmisión de estereotipos de género. Los Libros de la Frontera. https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/u34j1i/alma991001799819706710

Gallego Ayala, J., Luengo, M., & Luengo, M. (Luengo C. (2014). Periodismo social. Síntesis. https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/u34j1i/alma991001338259706710

Mandujano, I. (2022). Los hijos como armas contra las mujeres: violencia vicaria. *Proceso*, 2367, https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_gale_infotrasmisc_A707910757

Porter, B., & López Angulo, Y. (2022). Violencia vicaria en el contexto de la violencia de género: un estudio descriptivo en Iberoamérica. *Ciencia América: Revista de divulgación científica de la Universidad Tecnológica Indoamérica*, 11(1), 11-42.

<https://doi.org/10.33210/ca.v11i1.381>

Violencia Vicaria - Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. (s. f.). <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/otrasFormas/violencia-Vicaria/home.htm>

Anàlisi del periòdic catalanista
clandestí *Bandera del poble català*

Estudi d'una publicació durant el primer
franquisme (1939-1959)

Júlia Batlló
Núria Guardia
Ferran Segura
Guillem Varela

Resum

Aquest treball es planteja descobrir de quina manera la premsa es desenvolupa en un context de clandestinitat. Per tal de fer això, es fa una anàlisi exhaustiva de *Bandera del poble català*, periòdic clandestí catalanista del qual se'n van publicar sis números entre 1945 i 1947, és a dir, durant el primer franquisme (1939-1959), a la ciutat de Barcelona. L'estudi estableix, per una banda, els trets estilístics generals de la publicació, que es caracteritza per un estil poc polític, un llenguatge amb una gran manca de normativitat i escassos elements gràfics. Per altra banda, s'analitzen els continguts del periòdic i es determina que els de caràcter ideològic s'imposen als periodístics i que en les peces periodístiques no es respecten sempre els límits dels gèneres. Així, doncs, basant-se en l'anàlisi d'un cas concret, es busca ser conscient de com la premsa es desplega en un entorn de total hostilitat.

Paraules clau: Periodisme. Clandestinitat. Catalanisme. Barcelona. Franquisme. Historiografia.

Abstract

The aim of this research is to determine in which way the press develops itself in a clandestinity context. To do so, an exhaustive analysis is made around the catalanist and clandestine publication *Bandera del poble català*, which published six numbers between 1945 and 1947, during the first Francoism period (1939-1959) in the city of Barcelona. This study establishes, on one hand, the general stylistic traits of the publication, which is characterized by a non refined style, a non-normative language and the lack of graphic elements. On the other hand, the study analyses the contents of the publication and determines that the ideological contents prevail over the journalistic ones. In addition, the research concludes that pieces of news do not always respect the limits of the journalistic genres. Basing the analysis on a particular case, the study aims to determine how the press develops in an extremely hostile environment.

Keywords: Journalism. Clandestinity. Catalanism. Barcelona. Francoism. Historiography.

1. INTRODUCCIÓ I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En aquest treball es tracta la premsa clandestina catalanista a Barcelona durant el primer franquisme, concretament el periòdic *Bandera del poble català*, del qual se'n publicaren sis números de l'any 1945 al 1947. Amb l'estudi es busca definir els trets característics, tant estilístics com de continguts, d'aquesta publicació clandestina. Per tal de fer això, se'n durà a terme una anàlisi exhaustiva, a través del seu estudi en diferents àmbits: com és el llenguatge utilitzat (normatiu o no normatiu, més o menys connotat...), quina classe de continguts hi predominen (ideològics o periodístics), quina és la proporció d'espai destinada als diferents gèneres periodístics (opinió, interpretació i informació), les imatges utilitzades (si se n'utilitzen), qüestions purament estilístiques (titulació, disseny...), etc.

S'ha escollit aquest objecte d'estudi perquè és un tema sobre el qual no s'ha fet encara una recerca minuciosa, especialment en l'àmbit estilístic i de contingut. És a dir, tot i haver-hi treballs referents a la premsa clandestina catalanista del període en qüestió, mai s'ha dut a terme un estudi en profunditat de la publicació triada, cosa que permet aportar quantiosa informació nova sobre la matèria.

El problema de recerca d'aquest treball és determinar com es desenvolupa la premsa clandestina en un context de

dictadura.

Bandera del poble català es va publicar entre els anys 1945 i 1947, que s'emmarquen dins l'etapa del primer franquisme (1939-1959), període on el règim era més repressiu, tant amb la premsa com també en tots els àmbits de la societat. Els quasi quaranta anys de dictadura franquista a Espanya es divideixen en dues etapes, 1939-1959 i 1959-1975, les quals representen dues fases del règim. La diferència principal entre aquestes dues es dona en què en la segona etapa el règim va incloure més obertures i el sistema es va modernitzar. Al primer període, el periodisme es regeix per la *Ley de Prensa*, imposada per Serrano Sunyer l'abril del 1938. Amb aquesta llei en marxa, s'aplica la censura prèvia a les publicacions i l'Estat controla els periòdics, la seva extensió i números, el nomenament de directors i editors, el reglament del periodisme, i hi fa una vigilància constant (Delgado Idarreta, 2006). En aquest context, a Catalunya s'hi vivia un període d'hostilitat. La majoria de líders catalanistes, com Lluís Companys o Francesc Macià, van exiliar-se a França o, en alguns casos, a països sud-americans. Tot i les circumstàncies, els polítics catalans van crear un govern i una generalitat a l'exili que encara que sense significació real, va mantenir la seva força simbòlica (Agustí, 2013). *Bandera del poble català* es desenvolupa quan s'ha constituït la Generalitat a l'e-

xili i el president és Josep Irla, acompanyat d'altres símbols polítics com Josep Pi i Sunyer o Pompeu Fabra. En referència al periòdic analitzat, aquest va ser la revistapròpia de l'Organització de Resistència Nacional, també clandestina. Aquesta entitat va estar activa entre 1945 i 1947 a Barcelona i diversos llocs de Catalunya, amb certa importància també a València i Mallorca. Es tractava d'un grup de catalanistes disconformes amb la línia d'actuació dels partits tradicionals, ja que consideraven com a àmbit d'actuació els Països Catalans, més enllà de només Catalunya. El grup va desaparèixer el 1947, quan amb la repressió franquista va passar a dedicar-se exclusivament a la resistència cultural. En total, dels sis números publicats de *Bandera del poble català*, se'n van imprimir i distribuir uns 3000 exemplars a cura de Joan Ballester i Canals (Viladot i Presas, 1987).

El motiu d'escollir una publicació editada durant l'etapa primerenca de la dictadura és l'interès que suscita veure com es desenvolupava la premsa de l'oposició al règim en un moment on era extremadament perillós i difícil a causa del gran grau de repressió i censura, a més de la inexistent llibertat de premsa.

Anteriorment, diversos estudis han tractat el tema de la premsa clandestina durant elfranquisme. N'hi ha que han pres una periodització molt àmplia: tant la dictadura de Primo de Rivera, anterior a la de Franco, com el

Bienni Negre de la Segona República espanyola, com la totalitat de la dictadura franquista; és el cas de *La Prensa clandestina catalana, hoy* (Crexell, 1975). Un gran nombre de treballs s'han centrat en la totalitat de la dictadura franquista, com és el cas de *La Prensa silenciada: clandestinitat, exili i contrainformació: (1939-1977)* (Draper et al., 2003), *La lluita silenciosa: les publicacions clandestines es van editar enmig de la por i de la repressió* (Figueres, 2017) i *Panfletos y prensa antifranquista clandestina* (Cora, 1977). Alguns d'ells són simples catàlegs de premsa clandestina albergada per diferents institucions, com ara l'*Inventari de la col·lecció del C.E.H.I.* (Universitat de Barcelona, 1977) i *La col·lecció de premsa clandestina de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona* (Cano et al., 2019). D'altres treballs tenen com a context l'època del segonfranquisme, com ara *Premsa catalana clandestina 1970-1977* (Crexell, 1977). Hi ha, però, que s'han centrat també en la periodització triada en el present treball; exemple d'això és *La Prensa clandestina (1939-1956): propaganda y documentos antifranquistas*, on es parla de periòdics i revistes clandestins, entre d'altres documents, de forces polítiques com arasocialistes, republicans i monàrquics (Oliver et al., 1978). Així i tot, l'estudi esmentat no posael focus en l'anàlisi ni estilístic ni de continguts de cap obra, sinó que tracta les publicacions de l'època i les organitzacions d'oposició en conjunt

des d'un enfocament històric i polític. Defet, en referència a *Bandera del poble català*, només el menciona, donant les dades dels anys en què es va publicar i del seu vincle amb l'Organització de Resistència Nacional. El mateix enfocament pren, *Nacionalisme i premsa clandestina: 1939-1951* (Benet et al., 1987). *La Premsa de sorra: les publicacions obreres clandestines a la Catalunya de postguerra, 1939-1953* (Bové & Capilla, 1995) també estudia el primer franquisme, però les publicacions obreres, no les catalanistes com *Bandera*. D'altra banda, el treball d'investigació *Premsa catalana clandestina i de l'exili: Estat català a través de les seves publicacions* (Queralt i Monistrol, X. 1997) sí que s'enfoca en l'anàlisi de publicacions de tendència catalanista, però, com es pot observar, no es tracta de *Bandera*, sinó de les d'Estat Català.

Per tant, el present estudi tracta el tema de la premsa clandestina a Barcelona des d'una perspectiva nova: se centra en el periòdic *Bandera del poble català* i n'analitza tant l'estil com els continguts. En conseqüència, es parla específicament d'aquesta publicació catalanista, de la qual no se n'ha fet mai una anàlisi exhaustiva com la que hom pot trobar aquí. Així, doncs, els resultats i les conclusions del treball suposen una notable aportació en l'àmbit de la historiografia del periodisme clandestí del primer franquisme a Barcelona.

2. OBJECTIUS I PREGUNTES DE RECERCA

Per tal d'abordar el problema de recerca, es proposen els objectius següents:

O1: Determinar quins tipus de contingut era el predominant al periòdic clandestí catalanista del primer franquisme *Bandera del poble català*.

O2: Definir els trets característics de l'estil de *Bandera del poble català*.

O3: Determinar si es respecten els tres gèneres clàssics del periodisme al periòdic enqüestió.

D'altra banda, es proposen les qüestions següents com a preguntes de recerca:

RQ 1: En el periòdic catalanista clandestí del primer franquisme *Bandera del poble català*, quins eren els tipus de contingut que predominaven?

RQ 2: Quins són els trets característics a nivell estilístic del periòdic *Bandera del poble català*?

RQ 3: Es respecten els tres gèneres clàssics del periodisme al periòdic enqüestió?

3. METODOLOGIA

El mètode emprat en aquest treball és l'anàlisi de continguts i d'estil. S'han llegit de manera exhaustiva les sis publicacions de *Bandera del poble català* i s'han examinat els seus trets estilístics, a més de determinar quins tipus de contingut hi predominen i com hi apareixen els tres gèneres clàssics del periodisme (l'informatiu, l'interpretatiu i el

d'opinió), entre d'altres.

Per poder analitzar tots els números de *Bandera del poble català* aquest estudi ha recorregut a l'Hemeroteca digital de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on es troben tots els números digitalitzats (Ajuntament de Barcelona Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, s.d.).

En aquest estudi es fa ús de dos tipus de categories, les de registre i les d'anàlisi. Les de registre serveixen per catalogar i classificar les diferents unitats d'anàlisi que s'utilitzen en l'estudi, mentre que les categories d'anàlisis permeten obtenir informació sobre el contingut i l'estil de les publicacions. En el treball, hi ha dos tipus d'unitats d'anàlisi diferents: les peces periodístiques i els números de publicació. S'analitza d'aquesta manera perquè per a algunes categories, com ara la proporció dels tres gèneres periodístics a la publicació, és necessari l'anàlisi dels números per complet, mentre que per a d'altres, com ara la temàtica de les peces, cal examinar específicament cada una d'aquestes.

CATEGORIES DE REGISTRE		<ol style="list-style-type: none"> Autor Nom de la publicació Número de publicació Data de publicació Lloc de publicació 	
CATEGORIES D'ANÀLISI	1. CONTINGUTS	1.1. Temàtica de les peces	Política Guerra i afers militars 1.1.3. Catalanisme 1.1.4. Economia 1.1.5. Societat 1.1.6. Internacional 1.1.7. El propi mitjà 1.1.8. Història i cultura catalanes 1.1.9. Altres
		1.2. Proporció entre doctrina/ideologia i periodisme	Continguts ideològics/doctrinals Continguts periodístics 1.2.3. Continguts híbrids entre ideològics/doctrinals i periodístics.
2. ESTIL	1.3. Proporció de la presència dels diferents gèneres periodístics al periòdic	Gènere informatiu Gènere interpretatiu Gènere d'opinió 1.3.4 Gènere híbrid	
		2.1. Grau de connotació del llenguatge emprat	Llenguatge connotatiu Llenguatge denotatiu
	2.2. Grau de normativitat del llenguatge emprat	Llenguatge normatiu Llenguatge no normatiu	
	2.3. Presència d'elements gràfics	Presència d'il·lustracions Presència de fotografies	
2.4. Titulació	2.4.1. Llargada del titular	2.4.1.1. Titulars llargs 2.4.1.2. Titulars curts	2.4.1.1. Titulars llargs 2.4.1.2. Titulars curts
	2.4.2. Tipologia morfosintàctica del titular	2.4.2.1. Titular de S + V + C	2.4.2.1. Titular
2.4.3. Presència de subtitol	2.4.4. Presència d'avantítol	de sintagma nominal	
		2.4.3.1. Peça amb subtitol	
		2.4.3.2. Peça sense subtitol	
2.4.4.1. Peça amb avantítol		2.4.4.1. Peça amb avantítol	
2.4.4.2. Peça sense avantítol		2.4.4.2. Peça sense avantítol	
2.4.5. Presència de títol/s	2.4.5.1. Peça amb títol/s		2.4.5.1. Peça amb títol/s
	2.4.5.2. Peça sense títol/s		2.4.5.2. Peça sense títol/s

	2.5. Extensió dels números i de les peces	2.5.1. Extensió dels números per nombre de peces.	
		2.5.2. Extensió de les peces.	2.5.2.1. Més d'una pàgina U 2.5.2.2. Una pàgina M 2.5.2.3. Mitja pàgina 2.5.2.4. Menys d'una pàgina
	2.6. Dimensions i paginació del periòdic	Dimensions en centímetres Número de pàgines	

En primer lloc, dins les categories de contingut, s'ha determinat quines són les temàtiques més recurrents a les pàgines de *Bandera*. Per tal de fer això, s'ha fet una lectura de cada una de les peces dels sis números del periòdic i s'ha assignat a cadascuna el seu tema o temes predominants entre nou de possibles: política, guerra i afers militars, catalanisme, economia, societat, internacional, el propi mitjà, història i cultura catalanes i altres. Atès que algunes d'elles són extenses i tracten assumptes pertanyents a més d'una de les temàtiques establertes, hi ha peces a les quals s'ha assignat més d'un tema central.

Per tal d'analitzar el percentatge entre les peces ideològiques o doctrinals i les periodístiques, s'han classificat segons si la informació que transmeten era d'actualitat, és a dir, si tracten temes de la situació del moment amb fets noticiables (periodístiques), o si, d'altra banda, són una crida directa a la gent a unir-se al moviment catalanista (ideològiques o doctrinals), sense cap informació noticable o periodística. A més, s'ha creat una tercera categoria, la de

les peces híbrides: aquelles que contenen tant contingut periodístic com doctrinal.

Com a continuació de l'apartat anterior i per identificar quina és la proporció dels diferents gèneres periodístics (informació, interpretació i opinió) dins la publicació, s'ha llegit detingudament cada peça a la recerca d'elements que poguessin indicar el seu gènere. En aquest apartat, no s'han comptabilitzat aquells textos prèviament catalogats com a textos no periodístics, és a dir, els doctrinals. Per etiquetar una peça com a informativa calia que aquesta no fes cap interpretació dels fets que s'hi relacionen, ni que el seu autor o la publicació emetessin una opinió. S'ha determinat que formaven part del gènere interpretatiu aquelles peces que creuaven els límits de la informació interpretant els fets sense arribar a donar-ne una opinió. Per identificar i catalogar els textos d'opinió s'han buscat tota mena d'elements, com ara verbs en primera persona, judicis de valor, posicions del mitjà envers un assumpte, entre d'altres, els quals denoten opinió. Finalment, també s'ha assignat la categoria de 'gènere híbrid' per a aquelles que transgredeixen els límits entre els diferents gèneres i els barregen.

Dins l'anàlisi estilístic, s'ha detectat el llenguatge connotat; aquell que expressa la realitat de forma subjectiva i, per tant, depèn del context i dels interlocutors (Renaixença, 2019). Per fer-ho, l'emissor emprava diversos recursos per

mostrar el seu punt de vista, com l'abundància d'expressions i sentits figurats, els adjectius qualificatius amb sentit valoratiu i els verbs que denoten sentiments. D'aquesta manera, al treball s'han establert diversos criteris per identificar les paraules amb connotació: el nombre d'expressions o sentits figurats que contenia el número, per exemple, l'hora de la llibertat, joc net i cartes vistes, el nombre d'adjectius qualificatius amb sentit valoratiu, com arapenós, magnífic i terrible, i el nombre de verbs sensorials, com sentir, patir, doldre i imaginar. Com que es tracta de l'anàlisi d'un periòdic, que periodícticament no ha d'incloure ordres ni transmetre un relat emocional, s'han inclòs dues categories d'anàlisi més: la quantitat de verbs en imperatiu (per exemple: crida, insisteix, propaga i mediteu) i el nombre de verbs conjugats en primera persona (per exemple: remarquem, recordem, pensem i permetem). A partir d'aquí, s'han comptabilitzat les paraules que contenien connotació en cada número, i la proporció d'aquestes sobre totes les paraules del número en qüestió. Finalment, s'han sumat les paraules amb connotació de tots els números i s'ha extret un percentatge sobre les paraules totals del periòdic.

En la categoria del grau de normativitat del llenguatge emprat s'ha dut a terme una correcció ortogràfica de totes les publicacions del periòdic per determinar en quina mesura s'hi troben

errors ortogràfics. Aquesta tasca s'ha realitzat amb l'ajuda del corrector ortogràfic facilitat per la web de la Universitat Pompeu Fabra, el corrector en línia softcatala.org (Softcatalà, s.d.). Per tal de realitzar una correcció adequada a la normativa ortogràfica vigent a l'època de *Bandera*, la de Pompeu Fabra del 1913 (Marí, 2013), s'han tingut en compte els canvis ortogràfics produïts posteriorment, concretament el 1995, el 2016 i el 2021 (CUB, 1998, 2016, 2021), per descomptar els errors indicats pel corrector que a l'època no ho eren. És el cas, per exemple, de la paraula "darrera", (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 2), que aleshores estava escrita correctament, però que des del 1995 s'ha d'escriure amb "e" final. Per quantificar el grau de normativitat dels textos, s'ha comptabilitzat el nombre total de paraules dels sis números i, després de fer un recompte del total de faltes d'ortografia que s'hi troben, s'ha calculat quantes n'hi ha per cada cent paraules.

A diferència de l'estudi del llenguatge, altres anàlisis són més senzilles. És el cas del recompte d'elements gràfics: s'han comptabilitzat tots els que apareixen en els sis números de *Bandera* i s'han classificat en dues categories, il·lustracions i fotografies.

L'anàlisi de la titulació de les peces s'ha dividit en 5 subcategories: la llargada dels titulars, latipologia morfosintàctica d'aquests, la presència de subtítols, d'avantítols i de titolets en les peces. La longitud dels titulars s'ha dividit

en titulars curts, de sis o menys paraules, i llargs, formats per més de sis mots. Pel que fa a la tipologia morfosintàctica dels titulars, la classificació s'ha fet segons si aquests segueixen l'estructura de subjecte seguit de verb i complements, o si, per contra, es tracta de titulars de sintagma nominal, també anomenats arreportatjats. Finalment, per conèixer el grau de presència de subtítols, avanttítols i titolets, s'ha observat si les peces del periòdic comptaven amb aquests elements de titulació o no i se n'ha fet un recompte.

Per determinar l'extensió dels números de *Bandera del poble català* s'han comptabilitzat, en primer lloc, les peces que conté cada una de les sis publicacions. Després, per establir la llargada de les peces, s'han classificat en quatre categories: les peces de més d'una pàgina de llargària, les d'una pàgina, les de mitja pàgina i, finalment, aquelles que ocupen menys de mitja pàgina. Finalment, s'ha comptabilitzat quantes peces hi ha de cada tipus. D'aquesta manera, s'ha pogut definir el nombre de peces de cada mida i l'extensió de cada número de *Bandera del poble català*.

Finalment, per conèixer les seves dimensions en centímetres, es va acudir presencialment a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i es van mesurar els exemplars en físic. Quant al nombre de pàgines de cada exemplar, es va poder calcular des de l'Heremoteca digital.

4. RESULTATS

4.1. Contingut

Temàtica de les peces

La temàtica clarament predominant a *Bandera del poble català* és la política; concretament, és la protagonista a 27 peces. En elles és recurrent l'anàlisi i l'opinió de la situació del règim franquista, com és el cas de *Al cap de nou anys*, on es preveu que falta poc perquè caigui la dictadura: "Es ben segur que sigui quina sigui la seva gestió [la de Franco] te les hores contades [sic]" (*Al cap de nou anys*, 1945a, p. 7).

En segon lloc, es troba el tema del catalanisme, predominant a un total de 13 peces, atès que les reflexions sobre el moviment catalanista ocupen gran part del periòdic. De fet, la primera peça del primer número, anomenada *Republica Catalana!*, n'és un bon exemple: un text que ocupa gairebé dues pàgines senceres en què es dona la visió del diari sobre com hauria de ser el catalanisme, resumida en "Esser nacionalista català no admet altra concepció que la integritat de tots els territoris de la nostra llengua [sic]" (*República catalana!*, 1945a, p. 4). A causa del marcat caràcter ideològic del mitjà, set peces comparteixen la temàtica de política amb la de catalanisme. Això es manifesta tractant temes generals de política i a la vegada parlant de com ha de reaccionar el catalanisme davant la situació, entre d'altres.

Per sota, en tercer lloc, es troba la temàtica de societat, amb vuit peces que parlen de temes com ara robatoris o la vida a les comarques. En quart lloc, amb cinc peces cadascun, es troben els temes d'afers militars i guerra, del propi mitjà, d'economia i d'altres, aquesta última incloent, per exemple, escrits sobre temes religiosos i fins i tot algun poema. La temàtica 'el propi mitjà', que pot semblar la més confusa, es manifesta en textos que parlen sobre l'expansió del periòdic o que animen els lectors a difondre'n el missatge: "Amb gran emoció hem comprovat com arreu de Catalunya, del País Valencià i de les Illes ressonava el nostre clam patriòtic. *Bandera* arriba a totes les terres catalanes com una promesa de germanor i de triomf" (*Enarbollem-la*, 1945b, p. 1). Per últim, cal destacar que són encara més minoritaris els temes d'internacional i d'història i cultura catalana, que només protagonitzen 3 peces respectivament.

Proporció entre doctrina/ideologia i periodisme

De les 59 peces publicades a *Bandera del poble català*, 20 d'aquestes, és a dir, un 33,8% del total, tenen un estil purament periodístic, sense elements que les converteixin en alligonaments o moralitats. Per altra banda, pel que fa a les peces doctrinals o ideològiques, aquestes componen el 50,8% del total (30 pe-

ces). Per tant, constitueixen la majoria de les peces totals. Finalment, en la classificació s'hi identifica una tercera categoria que engloba aquelles peces híbrides entre les periodístiques i les ideològiques, de les quals n'hi ha un total de nou (15,2%).

Un cop analitzats els resultats, es pot establir que, quant a les peces doctrinals o ideològiques, aquestes són les més abundants al periòdic. D'altra banda, les peces periodístiques són menys presents en els exemplars. Aquest fet té la seva explicació en la intenció del periòdic; aquest era impulsat, com ja s'ha esmentat anteriorment, per l'Organització de Resistència Nacional, que buscava mantenir viu el catalanisme i incentivar a les persones a participar del moviment. Per això, la majoria de textos que componen *Bandera del poble català* són ideològics o doctrinals. També s'ha de tenir en compte que *Bandera del poble català* no era un diari que es publicés en pocs intervals de temps, sinó més aviat el contrari. Per aquesta raó, les peces que conté el periòdic tampoc posen l'èmfasi en informar sobre fets de l'actualitat. Són nombrosos els exemples de peces que contenen aquesta intenció adoctrinadora: "Reingresseu a les vostres organitzacions nacionalistes i obreres. Si no hi teniu contacte

afilieu-vos als grups afins. La integració de totes les forces de la resistència serà possible si formem grups cohesionats [sic]" (*Bandera del poble català*, 1945b, p. 2). En aquest fragment clarament es vol influir en el pensament del lector i a fer-lo actuar d'una determinada manera.

Proporció de la presència dels diferents gèneres periodístics al periòdic

Seguint el fil de l'apartat anterior, aquest punt de l'anàlisi busca conèixer amb precisió en quin grau es respecten els gèneres periodístics clàssics i en quina proporció hi apareixen.

Com s'ha esmentat prèviament, les sis publicacions de *Bandera* consten d'un total de 59 peces entre les quals hi ha tant continguts periodístics com doctrinals i, en alguns casos, un híbrid d'ambdós. Hi ha 29 peces periodístiques (també es comptabilitzen aquelles classificades prèviament com a mixtes) i, d'entre aquestes 29, només cinc d'elles es classifiquen com a informatives, un 17% del total. D'altra banda, les interpretatives són més freqüents, tot i que no massa, i representen prop d'una quarta part del total (7 de 29). De les 29 peces periodístiques, 12 pertanyen al gènere d'opinió, el que suposa un 41% del total i estableix l'opinió com el gènere predominant. Finalment, s'han detectat cinc peces que, tot i ser periodístiques, no pertanyen clarament a cap dels tres gèneres clàssics. Aquestes

peces s'han catalogat com a híbrides entre la interpretació i l'opinió i, igual que la informació, representen un 17% del total.

Més enllà de les dades, cal analitzar les conclusions que s'obtenen arran d'aquesta catalogació. En primer lloc, s'ha d'entendre que *Bandera del poble català* és una publicació amb una línia editorial molt marcada, favorable al catalanisme, i que, per tant, seran habituals els textos on es barregi informació amb opinió. El context històric, la primera etapa del franquisme, i la funció social, mantenir viu l'esperit de resistència catalanista, són també elements clau per comprendre quins són els gèneres predilectes de la publicació.

La informació no és una de les característiques principals de *Bandera*; en tractar-se d'una publicació periòdica que es publicava cada quatre mesos, el component informatiu no era un gran reclam per a l'audiència. Aquesta publicació no tenia la intenció de competir amb altres en l'àmbit de les notícies o del rigor informatiu, simplement informava d'esdeveniments de caràcter excepcional i d'aquells que fossin d'interès pels seguidors del moviment catalanista.

Tant per als redactors com per als lectors de la publicació, era més còmode fer ús del gènere interpretatiu, el qual permet donar la informació anant més enllà dels fets. La importància d'aquest gènere, a *Bandera del poble català*, es veu traduïda en l'abundància

de peces interpretatives, i en com aquestes, juntament amb l'opinió, constitueixen un gènere híbrid habitual en els números del periòdic.

L'opinió és el gènere més freqüent a *Bandera* i el que millor en defineix l'estil de redacció. Més d'un 40% de les peces són d'opinió, ja que la intenció de la publicació era defensar i encoratjar la lluita envers el franquisme i mantenir viu en el record dels lectors la cultura i tradicions catalanes, en un moment històric on estaven amenaçades.

En conclusió, es pot afirmar que no es respecten del tot els gèneres periodístics, ja que tot i haver-hi 24 peces que es classifiquen dins d'un dels tres gèneres clàssics del periodisme, hi ha cinc que són una barreja entre dos gèneres. Aquest híbrid entre gèneres suposa una ruptura amb els gèneres periodístics.

4.2. Estil

Grau de connotació del llenguatge emprat

Havent fet un recompte de les paraules amb connotació seguint els criteris esmentats a la metodologia, s'ha obtingut que, sobre el total de 29.145 paraules que conté el periòdic, 829 formen part d'un llenguatge connotatiu. Aquest nombre representa una proporció de 2,86% de paraules connotades sobre el total de mots.

De forma individual, els percentatges de llenguatge connotat de cada número oscil·len entre el 2,1% i el 4,1%,

tractant-se el primer del tercer número del periòdic, amb el percentatge de connotació més baix, i el segon del sisè i últim número del periòdic, amb el percentatge més gran de connotació entre totes les publicacions. A més, resulta interessant destacar com en els últims tres números de *Bandera*, el percentatge de connotació del llenguatge augmenta gradualment. Aquest representa el 2,9% en el quart número, el 3,2% en el cinquè, i finalment el 4,1% en el sisè i últim número del periòdic.

En tractar-se de llenguatge connotat, es pot concloure que una proporció del 2,8% de paraules amb connotació sobre el total és un grau relativament elevat, ja que cal tenir en compte que les paraules amb sentit connotatiu remodelen i tenen un efecte de subjectivitat en tota l'oració on es troben, o fins i tot més enllà de les oracions, donant un sentit connotatiu a un paràgraf o al text sencer. Per exemple, l'expressió utilitzada en l'article *L'horade la fe*, del primer número: "Correm el perill de caure en un remolí polític negatiu" (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 2) té repercussió en tota l'oració, i la seva connotació es veurà representada al llarg del text. A més, els verbs en primera persona, com "recordem" o "remarquem" (*Bandera del poble català*, 1946c pp. 2, 3) atorguen subjectivitat a l'oració sencera.

En aquest sentit, també cal considerar els resultats dels apartats anteriors: el 50,8% de les peces de *Bandera* són

ideològiques, el que suposa gairebé la meitat del total, i el 41% de les peces periodístiques formen part del gènere d'opinió. Per tant, un 2,8% de paraules amb llenguatge connotat tenen un efecte notable en el total del periòdic, que compta amb nivells elevats de subjectivitat i posicionament ideològic.

Grau de normativitat del llenguatge emprat

Els errors ortogràfics són molt comuns en tots els números de *Bandera*; davant del total de 29.145 paraules en els sis números, hi ha 2.404 faltes d'ortografia. Aquestes dades porten a un 8,25% de faltes sobre el total de paraules de la publicació.

Cal recalcar que un gran nombre d'aquestes faltes són causades per errors d'impressió. Concretament, un 13,44% dels errors són tipogràfics, com ara "pue" en comptes de "que", "Catalunuya" en comptes de "Catalunya" (*Bandera del poble català*, 1945b, pp. 2, 3) o "antifranquita" en comptes de "antifranquista" (*Bandera del poble català*, 1947, p. 3).

Quant a les faltes pròpiament d'ortografia, hi ha diverses que es troben molt recurrentment a les pàgines del periòdic. Un dels errors present a totes les publicacions és el de l'accentuació. En primer lloc, moltes vegades es dona una confusió entre l'accent obert i l'accent tancat: "democràcia", "história", "peró", "perqué", "reconeixerá", "resistència" (*Bandera del poble català*, 1945a,

pp. 1, 4, 6, 7), "caldrá" i "demá" i, d'altra banda, "tambè" i "ès" (*Bandera del poble català*, 1945b, pp. 1, 3, 4), entre d'altres. En segon lloc, en molts casos no figuren els accents diacrítics corresponents. És el cas de "mon", "mes" i "son", que apareixen sense accent quan haurien de dur-lo (*Bandera del poble català*, 1947, pp. 3, 4). A més, hi ha paraules a les quals simplement els hi falta la titla, com ara "politica", "peninsula", "republica" i "importancia" (*Bandera del poble català*, 1946b, pp. 2, 3).

Una altra equivocació molt freqüent és la d'escriure paraules amb majúscula inicial quan no pertoca. Concretament, es repeteix aquest error amb els mesos de l'any, com ara "Juliol", "Novembre" i "Desembre" (*Bandera del poble català*, 1947, pp. 1, 3) i amb els càrrecs públics, com "President", "Consellers" (*Bandera del poble català*, 1945a, pp. 2, 4, 5) i "Alcalde" (*Bandera del poble català*, 1946b, p. 2). També és molt comú el manteniment de la preposició (especialment "de") davant de la conjunció "que", que amb la *Gramàtica de la llengua catalana* de 2021 es va acceptar en registres informals (Pla, s.d.), però que als temps de *Bandera* no era correcte en cap cas. A més a més s'hi troben problemes amb l'apòstrof, "la única" i "de agermanar" (*Bandera del poble català*, 1945b, pp. 2, 3), per exemple, i una substitució de la "ç" per la lletra "c", a paraules com ara "llacos", "Reinaixenca" i "eficac" (*Bandera del poble català*, 1946a, pp. 1, 2), i per la "s", a "forsa", "comensà"

i “llisó” (*Banderadel poble català*, 1946c, pp. 3, 4).

Presència d'elements gràfics

En aquesta publicació, la presència d'elements gràfics és insignificant i molt reduïda. En els sis números analitzats només hi apareixen quatre elements gràfics. És a dir, n'hi ha un per cada 1,5 números. Dels quatre elements gràfics, n'hi ha dos que són il·lustracions, un retrat de Francesc Macià (*Bandera del poble català*, 1946a, p. 1) i un mapa dels Països Catalans (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 1), i dos que són fotografies: la portada d'un llibre del Dr. Trueta (*Bandera del poble català*, 1947, p. 3) i un monument d'agraïment a l'aviació nazi situat a l'Avinguda Diagonal de Barcelona (*Bandera del poble català*, 1946b, p. 1).

Tres de les quatre imatges apareixen a les portades dels seus respectius números, el que ens permet interpretar que aquests elements eren utilitzats com a un reclam per al públic, fent la publicació més atractiva. Un altre concepte important a destacar és que com que la publicació acostuma a tractar temes com el franquisme o el catalanisme, aquests no són de rigorosa actualitat i a diferència dels mitjans d'avui dia, no necessiten imatges que complementin o acompanyin el que es diu. En aquest sentit, les fotografies del llibre del Dr. Trueta o del monument a l'aviació nazi són els únics elements gràfics que acompanyen peces informatives que

exigeixen anar més enllà.

D'altra banda, la il·lustració de Macià es publica en un número extraordinari commemoratiu dels 12 anys de la seva mort. Tot i no ser un monogràfic sobre la seva persona, la portada es dedica en exclusiva al president, per tant, la presència d'un element gràfic que il·lustri del que s'està parlant és clau.

Així, doncs, els errors tant d'ortografia com de tipografia són abundants a la publicació. Cal destacar que, de fet, al final del primer número, s'avisava al lector sobre aquesta falta de normativitat del llenguatge en una petita nota, justificant-la de la següent manera: “Degut a les circumstancies especials en que esta confeccionada ‘Bandera’ no té la correcció ortografica i tipografica desitjada. Demanem la comprensió dels nostres llegidors i amics [sic]” (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 7). Per tant, sembla que els qui publicaven la capçalera eren conscients que no complia els estàndards de correcció lingüística, però, a causa de la precària situació de clandestinitat en què s'editava, no podien elaborar les seves peces amb la correcció que els correspondria.

Titulació

Llargada del titular

A l'hora d'analitzar la llargada dels titulars de les peces del periòdic es fa molt evident la gran abundància dels titulars curts, aquells que estan formats per sis o menys paraules, com ara

Dificultats insuperables (*Bandera del poble català*, 1946c, p. 1) i *Segon problema* (*Bandera del poble català*, 1947, p. 7) davant la poca presència de titulars llargs, aquells que compten amb més de sis paraules, com per exemple *Noticiari de la ciutat i de les comarques* (*Bandera del poble català*, 1946b, p. 2). Quant als del primer tipus, en tots els números del periòdic apareixen 51 titulars curts (94,4%), molt lluny del baix nombre de titulars llargs comptabilitzats: tres (5,5%).

Tipologia morfosintàctica del titular

Respecte a la tipologia morfosintàctica dels titulars, la diferència entre el nombre de titulars arreportats amb estructura de sintagma nominal, com *L'hora de la fe* i *Tres presidents* (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 2, 5) i els que segueixen l'estructura de subjecte, verb i complement, per exemple *Nosaltres tenim pressa* (*Bandera del poble català*, 1945b, p. 4) és molt gran. Mentre que només hi ha 9 titulars amb estructura de subjecte, verb i complement (16,66%), se n'identifiquen 45 (83,3%) amb una estructura de sintagma nominal, al conjunt de les publicacions del periòdic.

Presència de subtítols

La presència de subtítols en la publicació és molt escassa, ja que només un titular compta amb subtítol (1,8%) i els altres 53 no en presenten (98,2%).

Presència d'avantítols

Pel que fa als avantítols, aquests també són força absents al periòdic, ja que només se n'identifiquen dos (3,7%).

Presència de titolets

En referència a la presència de titolets, aquests apareixen amb la mateixa freqüència que els avantítols: només n'hi ha dos en tots els números del periòdic (3,7%).

4.3. Extensió dels números i de les peces

Bandera del poble català té una extensió força variable entre els seus números; la quantitat de peces que conté cada número oscil·la entre les 7 i les 13. El número més llarg és el primer, amb 13 peces en total, ja que es tracta d'una publicació especial en ser la primera. A aquest primer número el segueix el tercer, amb 12 peces, i és també una publicació extraordinària, en memòria del president Francesc Macià. Els números més curts són el cinquè i sisè, tots dos amb 7 peces. El segon i el quart número es posicionen 'entremig': contenen 11 i 9 peces respectivament.

Dintre de cada número, és interessant contemplar l'extensió de cada una de les peces. En total, *Bandera del poble català* conté tan sols una peça de més d'una pàgina, 11 peces d'una pàgina sencera, 13 de mitja pàgina i, finalment, 34 de menys de mitja pàgina. Per tant, s'observa que les seccions curtes són les

predominants del periòdic i, com més gran sigui la mida de la peça, és menys la quantitat de peces d'aquesta extensió.

L'única peça que ocupa més d'una pàgina la trobem al primer número de *Bandera* i es tracta del seu primer article, titulat *República Catalana!* (*Bandera del poble català*, 1945a, p. 1). Pel que fa a les peces predominants, de menys de mitja pàgina, el periòdic tendeix a publicar articles curts, ampliant informació o opinant sobre algun tema particular. A més a més, *Bandera* compta amb diverses seccions pròpies amb aquesta extensió que es repeteixen al llarg dels diversos números: *Banderi*, *Picota* i *Consignes*.

4.4. Dimensions i paginació del periòdic

De la mateixa manera que cada número del periòdic té un nombre concret de peces, cada publicació també compta amb un determinat nombre de pàgines que varia en les diferents publicacions. Les dimensions de cada número també són diferents en cada un. El primer exemplar del periòdic *Bandera del poble català* està format per sis pàgines, i les seves dimensions són de 27 x 21,3 centímetres. Es tracta de la publicació més extensa pel que fa al nombre de pàgines. A més, cal destacar que aquest primer número compta amb una pàgina separada de les sis que es podria catalogar com un suplement,

el qual conté una única peça, una commemoració de la mort de Lluís Companys, president de la Generalitat afusellat per les autoritats franquistes. Com ja s'ha esmentat anteriorment, aquesta excepcionalitat es deu al fet que es tracta del primer número. La tercera té unes dimensions majors que la resta, 43,2 x 31 centímetres, ja que és una publicació especial en honor al difunt president Francesc Macià. En aquest cas, però, el nombre de pàgines és el mateix que en la majoria dels números: quatre. Els exemplars segon, quart, cinquè i sisè segueixen una estructura semblant perquè tots ells compten amb quatre pàgines, i les mides no són molt disperses entre ells, sent aquestes per ordre d'esment, 20,3 x 25,7 cm; 20,2 x 26 cm; 20,2 x 26 cm; 20,2 x 25,5 cm; i 20 x 25,5 cm.

CONCLUSIONS

En definitiva, en el present treball s'han pogut assolir els objectius proposats; s'ha determinat el tipus de contingut predominant en el periòdic i, a partir d'aquí, s'ha contemplat si es respecten els tres gèneres clàssics del periodisme (informatiu, interpretatiu d'opinió) a la publicació, i s'han definit els trets característics de l'estil de *Bandera del poble català*.

Responent a la primera qüestió de recerca, referida a quins són els continguts predominants a *Bandera del poble català*, la temàtica que clarament predomina en el periòdic és la política:

d'un total de 59, 27 peces tracten d'aquest tema. El catalanisme és un altre dels temes principals de *Bandera*, amb 17 peces que parlen del moviment. A més, amb una línia editorial ben marcada, a les peces periodístiques predomina el gènere d'opinió amb un 41%. També, més de la meitat del contingut, un 50,8%, és de caràcter ideològic o doctrinal, és a dir, que anima els lectors a involucrar-se en el moviment o reivindica la seva ideologia sense exposar fets d'actualitat. L'abundància de continguts doctrinals i d'opinió està relacionada amb el fet que *Bandera del poble català* era una publicació impulsada per l'Organització de Resistència Nacional, entitat catalanista, i per tant s'utilitzava per promoure la seva doctrina imantenir viu el moviment.

En al·lusió a la segona pregunta de recerca sobre quins són els trets característics en l'àmbit estilístic d'aquesta publicació, en el llenguatge abunden les faltes ortogràfiques i tipogràfiques, presents en el 8,25% de les paraules totals dels sis números; els titulars destaquen per ser especialment curts i els elements gràfics són escassos. Per aquests motius, es pot afirmar que *Bandera* es caracteritza per un estil de redacció poc polític i poc normatiu. Aquesta falta de normativitat està estretament lligada a la manca de recursos per corregir i polir els textos causada per les circumstàncies precàries a què estaven abocades aquestes publicacions pel fet de ser clandestines. La

connotació, que està estrictament lligada amb els continguts de la publicació, és un altre element a destacar. Un 2,8% de les paraules totals del periòdic formen part del llenguatge connotatiu, cosa que té repercussions en tot el to i la intenció del discurs, fent-lo més proper a la subjectivitat.

En resposta a la tercera pregunta de recerca sobre si al periòdic en qüestió es respecten els tres gèneres clàssics del periodisme, cal destacar la presència de peces híbrides que combinen el gènere d'opinió i d'interpretació: un 20% de les peces considerades periodístiques. Per això, es pot afirmar que a *Bandera del poble català* no es respecten del tot els gèneres clàssics del periodisme, atès que aquest híbrid entre interpretació i opinió suposa una ruptura amb aquests.

En referència al problema de recerca, a partir de l'estudi realitzat sobre la publicació, s'ha pogut contemplar com el context de clandestinitat en el qual es desenvolupa *Bandera del poble català* té un gran impacte en la publicació en diferents àmbits. Per una banda, en la falta de recursos per dur a terme la correcció corresponent a qualsevol periòdic, de la qual el propi mitjà adverteix els lectors al seu primer número. Per altra banda, en el context d'hostilitat en què es desenvolupa, la publicació és vista com una eina de lluita, mobilitació i resistència envers la repressió de la dictadura, cosa que influeix en

el gran nombre de pecesdoctrinals presents a *Bandera*.

Limitacions

Les limitacions d'aquest estudi es veuen principalment reflectides a l'hora d'escollir la publicació objecte d'estudi. A la recerca, es van trobar un total de tres publicacions catalanistes clandestines editades a la ciutat de Barcelona durant el primer franquisme: *Per Catalunya*, *L'Hora de Catalunya* i *Bandera del poble català*. De cara a l'elecció de la publicació objecte d'anàlisi, es va consultar i filtrar aquestes per tal d'obtenir-ne una que s'ajustés als recursos i als mitjans de l'estudi. *L'Hora de Catalunya* és una publicació de la qual consten 20 números, d'una pàgina cadascun i sense una clara separació entre peces; aquest format en dificulta una anàlisi completa. D'altra banda, *Per Catalunya* és un periòdic amb 16 números publicats, de vuit pàgines cadascun, el que fa que tingui una extensió inabastable per als mitjans d'aquest estudi. S'haurien presentat les mateixes dificultats si s'hagués optat per analitzar tots tres periòdics. Això no hauria permès la realització d'una anàlisi tan exhaustiva com la que s'ha fet de *Bandera del poble català*.

A causa de no haver pogut examinar detingudament totes les publicacions clandestines catalanistes editades a Barcelona durant el primer franquisme, aquest estudi no potdetermi-

nar quines són les característiques generals de les publicacions d'aquest tipus, sinó particularment les de *Bandera del poble català*.

Further research

Aquest estudi pot complementar-se amb treballs similars que aportin informació i complementin l'anàlisi en qüestió. En primer lloc, seria interessant analitzar altres periòdics catalanistes clandestins publicats a Barcelona durant el període del primer franquisme, per així determinar si l'estil i contingut de *Bandera del poble català* és similar als de la resta de periòdics, i quins són els trets estilístics i de contingut de la premsa clandestina catalanista publicada a Barcelona de la mateixa periodització. Per fer-ho, s'hauria d'elaborar l'anàlisi de les publicacions *L'Hora de Catalunya* i *Per Catalunya*, que, com s'ha mencionat anteriorment, es tracta dels únics periòdics clandestins i catalanistes editats a Barcelona en el període escollit que es conserven. Finalment, també es podria realitzar una comparació entre l'estil i el contingut dels periòdics clandestins del moviment catalanista amb aquells pertanyents al moviment socialista. Així, es podrien establir les semblances i diferències entre la premsa en la clandestinitat dels dos corrents ideològics.

REFERÈNCIES

Fonts primàries

- Al cap de nou anys (agost, 1945). *Bandera del poble català*, 7.
- Bandera del poble català*. (agost, 1945). n^o1, (1-7).
- Bandera del poble català*. (novembre, 1945). n^o2, (1-4).
- Bandera del poble català*. (gener, 1946). n^o3, (1-4).
- Bandera del poble català*. (juliol, 1946). n^o4, (1-4).
- Bandera del poble català*. (novembre, 1946). n^o5, (1-4).
- Bandera del poble català*. (març, 1947). n^o6, (1-4).
- Enarbolem-la (novembre, 1945). *Bandera del poble català*, 1.
- República Catalana! (agost, 1945). *Bandera del poble català*, 1, 3.

Fonts secundàries

- Agustí, D. (2013). *El Franquismo en Cataluña*. Madrid: Sílex.
- Ajuntament de Barcelona Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. (s.d). *Hemerotecadigital de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona*. <https://ahcbdigital.bcn.cat/hemeroteca>.
- Benet, J., Culla, J. B., i Viladot, A. (1987). *Nacionalisme i premsa clandestina:1939-1951*. Barcelona: Curial.
- Bové, M., i Capilla, A. (1995). *La Premsa de sorra: les publicacions obreres*

clandestines a la Catalunya de postguerra, 1939-1953. Barcelona: Diputació de Barcelona.

- Cano, E., Llorens, T., i Tarrubella, X. (2019). La col·lecció de premsa clandestina de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/arxiunicipal/arxiuhistoric/sites/default/files/article_premsa_clandestina_ahcb_ultim18072019.pdf.
- Corrector ortogràfic i gramatical català | Corrector valencià (s.d.). Softcatalà. <https://www.softcatala.org/corrector/>.
- Crexell, J. (1975). *La Premsa clandestina catalana, hoy*. Barcelona: Servicio Informativo Catalán "Avui."
- Crexell, J. (1977) *Premsa catalana clandestina 1970-1977*. Barcelona: Edic. Crit
- Criteris Universitat de Barcelona (CUB). (1998). *Canvis ortogràfics 1995*. Universitatde Barcelona. <https://www.ub.edu/cub/criteri.php?id=2848>.
- Criteris Universitat de Barcelona (CUB). (2016). *Canvis ortogràfics 2016*. Universitatde Barcelona. <https://www.ub.edu/cub/criteri.php?id=2861>.
- Criteris Universitat de Barcelona (CUB). (2021). *Canvis ortogràfics 2021*. Universitatde Barcelona. <https://www.ub.edu/cub/criteri.php?id=3264>.

- de Cora, J. (1977). *Panfletos y prensa antifranquista clandestina*. Madrid: Ediciones99.
- Delgado Idarreta J.M (2006). *Propaganda y medios de comunicación en el primer franquismo (1936-1959)*. Logroño: Universidad de la Rioja. Servicio de Publicaciones.
- Draper, S et. al. (2003). *La Prensa silenciada : clandestinitat, exili i contrainformació :(1939-1977)*. Barcelona: Fundació Cipriano García-Arxiu Històric CONC.
- Figueres, Josep M. (2017). La lluita silenciosa: les publicacions clandestines es van editar enmig de la por i de la repressió. *Capçalera*, 175, (68-73).
- La denotació i la connotació*. (2019). Renaixença.
<https://www.xn--renaixena-x3a.cat/llengua/la-denotacio-i-la-connotacio/>.
- Marí, I. (2013). Normes ortogràfiques 1913. Institut d'Estudis catalans.
<https://normesortografiques.es-pais.iec.cat/>
- Mauri, M. (2010). Any 1939: la fi del periodisme, l'inici de la repressió. *Hal Science*, 6 (13-18). <https://hal.science/hal-03584130/document>
- Oliver i Puigdomènech, J., Pagès, P., i Pagès, J. (1978). *La Prensa clandestina : (1939-1956) : propaganda y documentos antifranquistas*. Barcelona: Planeta.
- Pla, A. (s.d.). *10 coses que passaran a ser correctes amb la nova gramàtica*. Ara.cat. <https://interactius.ara.cat/nova-gramatica>
- Queralt i Monistrol, X. (1997). *Prensa catalana clandestina i de l'exili: Estat català a través de les seves publicacions, 1945-1959: treball d'investigació, 8 crèdits*. Barcelona: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives.
- Universitat de Barcelona. Centre d'Estudis Històrics Internacionals (Ed.) *Prensa clandestina i de l'exili : 1939-1976 : inventari de la col·lecció del C.E.H.I. (1977)*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Centre d'Estudis Històrics Internacionals.

La influència de les crisis del segle XXI a
la precarietat laboral del periodisme
català entre 2008 i 2020

Dúnia Drudis
Paula Yan Lafuente
Elisabet Luna
Carla Pérez

Resum

Aquest estudi consisteix en analitzar la precarietat laboral del periodisme a Catalunya. Està centrat en la repercussió de les dues crisis del segle XXI: la crisi econòmica de 2008 i la que va causar la pandèmia de la COVID-19 a partir del 2020 i que encara té conseqüències. La precarietat a la professió ha estat un problema que l'ofici porta arrossegant durant molts anys i pel que s'ha estat lluitant des de fa dècades però no sembla avançar notòriament, perquè per exemple, quan la professió semblava anar-se recuperant de la crisi del 2008, va aparèixer la de la pandèmia que va anul·lar els avenços anteriors.

Paraules clau: Precarietat laboral. Periodisme. Crisi. Atur. Pandèmia.

The influence of the 21st century crisis on journalism's insecurity job: Catalan journalism between 2008 and 2020

Abstract

This research consists of analyzing the job precarity of journalism in Catalonia. It is focused on the consequences of the two crises of the 21st century: the economic crisis in 2008 and the one due the Covid-19 in 2020 and which still has consequences. Precarity in the profession has been a problem that the profession has been holding onto for many years and for which it has been fighting for decades, but it does not seem to be making significant progress, because for example, when the profession seemed to be recovering from the crisis of 2008, the pandemic appeared that canceled the previous advances.

Keywords: Job insecurity. Journalism. Crisis. Pandemic. Unemployment.

1. INTRODUCCIÓ I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

El tema d'estudi consisteix en la precarietat laboral en el periodisme arran de les crisis del segle XXI. Concretament, a l'hora d'analitzar les dades i focalitzar les entrevistes, l'anàlisi se centra en els anys 2008, l'any de la gran crisi econòmica immobiliària i financera, i 2020, l'any de la pandèmia, com a anys puntals de crisi econòmica. De totes maneres, es té alhora en compte l'evolució entre els dos anys, per tal d'aconseguir un resultat més acurat.

En aquest sentit, l'àmbit escollit és recent i amb repercussió directa en l'actualitat, ja que, arran d'aquestes crisis, la situació actual del periodisme s'ha vist perjudicada. Així, es busca entendre les causes de la precarietat laboral i l'afectació que va tenir en els periodistes que van viure aquestes etapes de dificultat econòmica i laboral. Per tant, en l'estudi es tindrà també en compte l'anàlisi de les diferències entre una crisi i l'altra, per tal de comprendre si una va tenir una afectació major o si la primera va repercutir en la segona. A partir de les dades obtingudes, es permetrà alhora una valoració en relació amb el futur que espera a la precarietat laboral. Així doncs, es pot establir que la rellevància del tema escollit recau en l'afectació directa que han tingut aquestes crisis al món de la informació i als seus professionals, però també en la qüestió de si, com a tema

actual, continuarà sent un problema pels futurs periodistes.

Tenint en compte el tractament que aquest àmbit ha tingut en el passat, es comprova que durant els darrers han sorgit molts documents que parlen sobre la crisi econòmica de l'any 2008 a diversos articles, llibres i treballs que ens permeten conèixer dades del resultat de la crisi a diversos àmbits geogràfics. Per exemple, sabem que entre 2008 i 2012 la taxa d'atur va augmentar en un 14,2 % (Rocha, 2012). D'altra banda, però, la crisi ocasionada arran de la pandèmia de la Covid-19 l'any 2020 és molt més recent, de forma que no hi ha tantes fonts que parlin sobre les conseqüències laborals que va ocasionar. A més, es tracten de dues crisis diferents i amb afectacions desiguals.

Així doncs, si es posa el focus en l'àmbit periodístic, trobem diversos articles que parlen de les conseqüències de la crisi del 2008, amb l'aparició de nous diaris digitals i de noves professions a partir dels avenços de les xarxes com, per exemple, la figura del *community manager* (Martínaquez García, L & Navarro, C., 2019).

D'altra banda, endinsant-se més concretament en el tema específic del treball, s'espera conèixer amb més profunditat la qüestió en la premsa catalana. De totes maneres, tenint en compte les fonts secundàries, es considera que hi ha pocs documents que enmarquin el cas català, ja que, a diferència d'Espanya, a Catalunya no es manté un

registre de les dades de precarietat laboral. Per aquest motiu, per tal de poder assolit igualment els objectius plantejats, es tindran en compte els informes realitzats pel Consell de la Informació de Catalunya, les dades de l'enquesta Estat del periodisme 2017 presentades a la Jornada sobre la precarietat laboral al 2018, i també la informació extreta de les entrevistes amb Laura Fanals, consellera del Consell, i Francesc Ràfols, president del Sindicat de Periodistes de Catalunya. Tanmateix, es té també en compte cròniques o altres documents que analitzin i interpretin les dades de precarietat laboral periodística a Catalunya, per, a partir d'aquí, aportar informació nova.

A més, com que el treball se centra en el cas català, també es tenen en compte altres treballs o tesis que tractin la precarietat laboral a Catalunya, com és el cas de la tesi doctoral *Precarietat laboral i ètica periodística: un anàlisi de la relació entre condicions de treball i deontologia professional a Catalunya*, en què s'estableix una relació entre la precarietat laboral i l'ètica periodística (Fanals, 2021), que mostra, entre d'altres, les conseqüències ètiques de la precarietat laboral. A partir d'aquí, se n'establirà el perquè i com persisteix l'ofici avui en dia malgrat les condicions laborals que s'han anat presentant al llarg del segle. Així doncs, es considera que aquest estudi sobre la situació de la precarietat laboral arran les crisis del

2008 i 2020 pot aportar una nova visió, especialment amb la crisi del 2020, ja que es tracta d'un fet recent i, per tant, poc estudiat per la seva proximitat temporal.

2. MÈTODES I CATEGORIES

Principalment, pel desenvolupament del treball es parteix dels mètodes d'anàlisi de contingut i d'entrevistes focalitzades. Cada un dels mètodes ajuda a esbrinar i complementar informació envers un dels objectius i qüestions enunciades. Pel que fa a les qüestions en què es fa ús d'un anàlisi de contingut, cal tenir sobretot en compte el segon objectiu, en què es busquen les diferències i semblances entre els dos anys de crisis estudiats pel que fa a la precarietat laboral periodística. En aquest cas, l'anàlisi de contingut es basa en l'estudi dels diferents índexs de precarietat laboral en cada any, però no només això, sinó els registres de dades de cada un dels casos de precarietat, el nivell de recuperació de la crisi als anys posteriors, entre d'altres.

D'altra banda, les entrevistes focalitzades serveixen per donar resposta sobretot a la primera qüestió entorn les causes i les conseqüències, tot i que per aquesta també ens fixarem en l'anàlisi de contingut de la mateixa manera que en la segona qüestió. Alhora serveixen per a l'última qüestió, envers el pronòstic de precarietat laboral en un futur relativament proper. Concreta-

ment, les entrevistes són a una consellera del Consell de la Informació de Catalunya, Laura Fanals, i al president del Sindicat de Periodistes de Catalunya, Francesc Ràfols.

D'aquesta manera, s'ha recollit la llista de documents i d'entrevistes mitjançant les següents categories de registre i d'anàlisi:

2008. Memòria anual del Consell de la Informació de Catalunya
<p>Categories de registre:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Títol: 2008. Memòria anual - C2. Autoria: Fundació Consell de la Informació de Catalunya - C3. Any: 2008
<p>Categories d'anàlisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Objectius <p>En finalitzar aquest any, el 2008, el Col·legi es va proposar ocupar les places vacants a finals del 2009, tant com també enfortir la utilitat de les normes deontològiques per a la resta de la societat i la comunitat periodística.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C2. Anys (any en què es data, anys que envolten l'any estudiat) <p>L'any en què es data la memòria és el 2008, l'any de la gran crisi econòmica espanyola del segle XXI que va afectar sobretot el sector financer i immobiliari.</p> <p>En aquest cas, cal veure que, segons la Reunió del Patronat celebrada el 12 de març de 2008, l'any anterior, va haver-hi més ingressos que despeses al Col·legi, una dada que s'ha de tenir en compte que va ser abans que es perpetués la crisi.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - C3. Punts de precarietat detectats pel CIC (acomiadaments, salaris baixos, reducció de personal, jornades de treball, hores extres no remunerades) <p>No apunta cap punt de precarietat específic i de manera directa, tot i que, indirectament, s'entén que la qualitat de la informació queda reduïda si no es proporcionen unes bones condicions de treball als professionals.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C4. Indicis de possible precarietat (conseqüències socials i ètiques) <p>Per mitjà de les irregularitats detectades pel Col·legi mitjançant les normes deontològiques, es poden detectar casos de precarietat en certs mitjans. Per exemple, un escenari possible seria el de manca de credibilitat o el <i>clickbait</i>. En aquest cas, cal tenir en compte que, respecte dels anys que es detalla informació, l'any 2007 va comptar amb un total de nou expedients ordinaris amb acord, i el 2008, almenys fins al març, amb un total de tres.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C5. Mesures contra les conseqüències possibles de la precarietat <p>Com s'ha comentat, la millora de la utilitat de les normes deontològiques en la comunitat periodística, ja que permeten un millor ús de la informació.</p>
--

2009. Memòria anual del CIC
<p>Categories de registre:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Títol: 2009. Memòria anual - C2. Autoria: Fundació Consell de la Informació de Catalunya - C3. Any: 2009

Categories d'anàlisi:

- C1. Objectius

En finalitzar aquest any, el 2009, el Col·legi es va proposar diverses innovacions a l'existència dels mitjans i de nous professionals, com també capgirar certes situacions amb noves reflexions. A més, també es van voler adaptar a les noves necessitats de la difusió informativa, i millorar l'actuació del servei mitjançant les normes deontològiques.

- C2. Anys

Es tracta de l'any posterior a la gran crisi econòmica del 2008 i, per tant, a banda que mostra dades del mateix 2008, també n'ensenya de noves en relació amb un any després de la crisi pròpiament dita i les afectacions que va provocar en el Consell. En aquest sentit, pel mateix Informe de la Presidència i de la Secretaria General del Consell, l'any 2009 va "resultar difícil per tothom", però sobretot va tenir en compte l'afectació que havia tingut en les empreses i professionals del sector.

- C3. Punts de precarietat detectats pel CIC

El projecte de reforma del CIC explica que, tot i que la crisi va generar un impacte en els mitjans de comunicació, el problema ja venia d'abans, quan mitjans van començar a retallar les redaccions o a prejubilar els seus professionals. Per exemple, segons un estudi fet per la Fundació Medis Standard que citen, actualment, els periodistes escriuen tres vegades més articles que el 1985. A més, apunten que, de la mateixa manera, el CIC passa per un punt inestable, amb poca gent que el conegui i

poc pressupost per ajudar en l'ofici. Això, juntament amb totes les condicions que envolten el periodisme actual, fan reduir la qualitat informativa.

- C4. Indicis de precarietat en els informes

Respecte dels anys que es detalla informació, l'any 2008, aquest cop complet, va comptar amb un total de vuit expedients ordinaris amb acord, i el 2009, amb un total d'onze.

A més, arran de la situació de crisi, des de la presidència, es van haver de congelar les quotes. Van exposar que, tot i que, creien que la contribució era necessària en un context de "reducció de la qualitat global de la feina informativa", no es podia mantenir en el moment.

- C5. Mesures contra la precarietat
Com s'ha comentat, la implantació d'un projecte definitiu que afavoreixi l'actuació del servei i es puguin evitar les conseqüències ètiques de la precarietat i contrarestar la "reducció de la qualitat global de la feina informativa". Per assolir-ho es planteja una reforma.

2020. Memòria anual del CIC**Categories de registre:**

- C1. Títol: 2020. Memòria anual
- C2. Autoria: Fundació Consell de la Informació de Catalunya
- C3. Any: 2020

Categories d'anàlisi:

- C1. Objectius

En finalitzar aquest any, el 2020, el CIC es proposava reduir la quota dels membres

adherits arran la crisi, d'adaptar-se a la situació mitjançant els avantatges tecnològics i de reclamar la necessitat de redactar acuradament més que mai. A més, també va incorporar unes recomanacions sobre el tractament informatiu en la violència masclista al seu codi deontològic.

- C2. Anys

Es tracta de l'any de la pandèmia de la COVID-19 i, per tant, l'altre any de gran crisi econòmica del segle XXI. En aquest sentit, el mateix informe de la presidència va apuntar que, a banda de la situació sanitària que s'estava vivint, s'havien produït "danys irreparables en l'economia", posant també èmfasi en el món de la comunicació. De totes maneres, plantegen la necessitat de tirar endavant per tal de poder remuntar amb el segon any de pandèmia i els posteriors.

A més, pel que fa als anys anteriors (2018 i 2019), es comprova que abans de la crisi l'estat del CIC ja no era l'ídoni, ja que ja hi havia més despeses que ingressos.

- C3. Punts de precarietat detectats pel CIC

Segons el CIC, tot i que la crisi de la pandèmia hi va contribuir, el món de la comunicació ja venia connotat per una "greu situació d'atur" i una forta precarització.

- C4. Indicis de precarietat

L'any 2020 va haver-hi un total de dinou expedients ordinaris.

- C5. Mesures contra la precarietat

Com s'ha comentat, la reducció de la quota dels membres adherits.

VI Convenio Colectivo Estatal del Sector de Prensa Diaria

Categories de registre:

- C1. Títol: VI Convenio Colectivo Estatal del Sector de Prensa Diaria
- C2. Autoria: Conveni Col·lectiu PROMIC, S.A.
- C3. Any: 2019-2021

Categories d'anàlisi:

- C1. Objectius.

El seu objectiu és regular les relacions de treball en les empreses d'edició de premsa diària tant en paper com en digital, sempre que no tinguin un conveni propi.

- C2. Anys (any en què es data, anys que envolten l'any estudiat).

La data de resolució i publicació en el BOE és el 2019, un moment de recuperació després de la crisi del 2008, però la precarietat ja estava instaurada. En desenvolupar el conveni l'any 2019, es va fer conforme la Llei de l'Estatut dels Treballadors aprovada en el Reial decret legislatiu 2/2015 i 713/2010 sobre dipòsit d'acords col·lectius de treball.

- C3. Punts per preveure o mesures contra la precarietat (contracte, jornada, salari, seguretat, assistència).

- Proposen que l'organització del treball passi a correspondre a la direcció de les empreses, però amb l'obligació d'informar i negociar amb els treballadors.

- Les empreses han d'encarregar-se de la formació professional per actualitzar els coneixements de la plantilla, per valorar més els resultats obtinguts.

- Per evitar començar a treballar en

condicions de precarietat, se'ls haurà de computar el temps de serveis prestats en el període de prova.

- Es desenvolupa un pla d'igualtat, ja que les dones periodistes pateixen encara més la precarietat.

- Es garanteix la possibilitat d'ascendir, el que dona més seguretat als periodistes.

- S'estableix una jornada màxima anual de 1.687,5 hores. S'ha de respectar una jornada mínima per dia que no pot ser inferior a cinc hores.

- Es protegeix el descans setmanal i vacances anuals de 30 dies naturals sense interrupcions. De tota manera, el conveni no concreta un horari de treball definit, ja que "l'activitat periodística és difícil de determinar".

- S'eliminen les hores extra habituals i passaran a ser cada hora que els periodistes hagin hagut de treballar fora de la seva jornada anual.

- S'estableix un salari mínim segons el grup. ç

Conveni col·lectiu de treball del personal laboral de l'empresa Intracatalònia, SA

Categories de registre:

- C1. Títol: Conveni col·lectiu de treball del personal laboral de l'empresa Intracatalònia

- C2. Autoria: Agència Catalana de Notícies

- C3. Any: 2022-2023

Categories d'anàlisi:

- C1. Objectius.

Els objectius principals d'aquest conveni són establir plans d'igualtat i acords col·lectius dins l'àmbit dels mitjans electrònics.

- C2. Anys

La resolució es va produir l'any 2022, el que va fer que per elaborar-ho fos necessari complir amb lleis més actuals. En aquest cas, el Reial decret 713/2010, el Decret 21/2021 respecte a la competència en l'Administració de la Generalitat i el Decret 247/2021 sobre la reestructuració i normes d'aplicació del Departament d'Empresa i Treball. El 2022 s'estava sortint de la crisi que va suposar la pandèmia.

- C3. Punts per preveure o mesures contra la precarietat

- Un dels problemes que planteja la precarietat és la inseguretat, per això es volen definir els grups professionals per donar estabilitat a la plantilla.

- Es permet la promoció professional perquè els treballadors puguin millorar la seva situació, així si quan comencen la seva carrera, ho fan en una situació precària, saben que mitjançant un sistema de lliure designació podran evolucionar i ascendir.

- Per evitar que les condicions siguin precàries, s'estableix que la jornada laboral durarà 1680 hores anualment, és a dir, 37,5 hores a la setmana.

- L'horari serà continuat amb un màxim de cinc dies consecutius de treball, seguit de dos dies de descans.

- Els que treballin més de sis hores tindran pausa de mínima de 30 minuts per menjar, i una altra de 20 minuts.

<ul style="list-style-type: none"> - La separació entre jornades haurà de ser de 12 hores. - Com que és molt fàcil treballar com a periodista durant tot el dia, el conveni marca que fora de la jornada laboral ha d'haver desconnexió total, digital i presencialment per part del treballador. - Per millorar les condicions i fer-les igualitàries independentment del grup al que es pertany, tots els membres de la plantilla tindran 22 dies de vacances anuals. 	<p>personal i professional dels treballadors/ores públics per assolir els objectius organitzatius.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C2. Anys 2004-2008 <p>Inclou actualitzacions i esmenes de 2006.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C3. Punts per preveure o mesures contra la precarietat - Realitzar hores extraordinàries però reduint-les al mínim imprescindible. No pot superar les 80 anuals (amb excepcions). No fer hores extres nocturnes (amb excepcions).
<p>VI Conveni col·lectiu únic d'àmbit de Catalunya del personal laboral de la Generalitat de Catalunya per al període 2004-2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> - La jornada laboral ordinària són 37,50 hores setmanals i 1633 hores anuals (amb acords, pactes i excepcions). - Permisos retribuïts i no recuperables per diferents causes justificades: Matrimonis, naixements/adopcions, morts, accidents, mudances, etc. - Prevenció de riscos laborals: garantir la seguretat i la salut dels treballadors amb un pla de prevenció inclòs en l'estructura organitzativa
<p>Categories de registre:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Títol: VI Conveni col·lectiu únic d'àmbit de Catalunya del personal laboral - C2. Autoria: Generalitat de Catalunya - C3. Any: 2004-2008 	<p>Text consolidat dels Estatuts del Col·legi de Periodistes de Catalunya</p>
<p>Categories d'anàlisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Objectius - Capacitar i actualitzar la formació dels treballadors/ores perquè desenvolupin eficaçment les funcions del seu treball. - Facilitar la formació per la promoció vertical i horitzontal dels treballadors/ores. - Facilitar l'adaptació dels treballadors/ores als canvis per les innovacions tecnològiques. - Promoure el desenvolupament 	<p>Categories de registre:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Títol: Text consolidat dels Estatuts del Col·legi de Periodistes de Catalunya - C2. Autoria: Col·legi de Periodistes de Catalunya - C.3 Any: 2012 <p>Categories d'anàlisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Objectius - Defensar el dret a les llibertats

d'informació i d'expressió garantides a totes les persones sense discriminació (sexe, edat, procedència, etc.).

- Defensar la independència i la llibertat informativa per una societat més lliure i d'una democràcia més participativa; com la defensa del dret al secret professional i a la clàusula de consciència.

- Salvaguardar la societat d'informacions que tendeixen a deformar voluntàriament la realitat dels fets.

- Vetllar perquè l'actuació del col·lectiu professional de periodistes respongui els interessos i necessitats de la societat.

- Assumir la representació d'interessos generals de la professió davant les administracions públiques, els organismes públics i privats i els particulars.

- C2. Anys

Signat l'abril de 2018 i es manté vigent en l'actualitat.

Inclou articles i punts d'altres Estatuts aprovats els anys 2012, i d'altres que han estat modificats dels anys 2013, 2014, 2017.

- C3. Punts més importants per preveure o mesures contra la precarietat

- Garantir que la professió s'adeqüi a la normativa i a la deontologia

- Compliment de deures i obligacions dels col·legiats fixades als Estatuts i en la normativa vigent.

- Proposar a l'Administració mesures relacionades amb l'ordenació i la regulació de l'accés i l'exercici de la professió.

- Evitar actes d'intrusisme dins la professió

- Establir normes contra la competència deslleial entre col·legiats i altres actuacions irregulars.

- Donar instruments per a la formació continuada i actualització professional, per garantir la competència professional.

Mapa de la censura de Media.cat

Categories de registre:

- C1. Títol: Mapa de la censura
- C2. Autoria: Media.cat
- C.3 Any: 2019-2023

Categories d'anàlisi:

- C1. Objectius.

Analitzar com és la situació dels mitjans de comunicació i la llibertat d'expressió a Catalunya i els incidents en els quals estan immersos. Com que és anual, permet veure l'evolució.

- C2. Anys: 2019, 2020, 2021, 2022, 2023.

- C3. Incidents (amenaces, pressions, acomiadaments, denúncies, detencions).

- El 2019 van haver-hi 262 incidents. La gran majoria d'ells van ser per agressions físiques. Els periodistes van rebre pressions que els va portar a la censura o l'autocensura. També van haver amenaces, denúncies o resolucions judicials. Una altra de les queixes que es van registrar van ser per acomiadaments i, per tant, precarietat. D'aquests últim tipus es van notificar 15 denúncies.

- El 2020, l'any de la crisi de la pandèmia, van haver-hi 154 incidents. Les

intimidacions van continuar presents, igual que les pressions, la censura o l'auto-censura. Destaca que es va produir un augment en les denúncies per acomiadaments i precarietat, van ser 20.

- L'any 2021 es van notificar menys queixes per la precarietat, només vuit. De tota manera, els incidents per limitacions de la tasca periodística van augmentar. En total, es van registrar 114 incidents.

- El 2022, quan la crisi pel coronavirus va començar a dissipar-se, les amenaces i la censura van continuar molt presents i el nombre d'incidentes van disminuir fins al 59. Per això, només va haver-hi una denúncia per acomiadament i situació precària.

- Fins el moment, aquest 2023 porten registrats quatre incidents. N'hi ha dues per censura d'expressions artístiques i acadèmiques, una altra per agressions físiques i una també per intimidació. També hi ha una denúncia per precarietat.

Informe Anual de la Profesión Periodística 2008

Categories de registre:

- C1. Títol: Informe Anual de la Profesión Periodística 2008

- C2. Autoria: Asociación de la Prensa de Madrid

- C3. Any: 2008

Categories d'anàlisi:

- C1. Causes (dels acomiadaments, dels estancaments de salaris, de la reducció de personal, de les jornades de treball

llargues, de les hores extres no remunerades)

Les causes principals esmentades pels professionals de la professió són, tenint en compte totes les causes comentades: la voluntat de reduir costos (92'4%), la devaluació del treball del periodista (87'5%), l'excés de mà d'obra (87'1%), la falta d'experiència i formació (73%), un fenomen estructural fora dels cicles econòmic (70'9%), un sacrifici necessari per desenvolupar una carrera professional (67'5%).

- C2. Conseqüències (socials, ètiques (*clickbait*, *fake news*, manca de credibilitat))

Aquestes condicions de precarietat generen al mateix temps unes conseqüències negatives per la informació i en els mateixos professionals. Així, moltes vegades s'acaben cometent errors ètics, com el poc contrast de fonts i la manca de credibilitat, que provoca que la imatge que la societat tingui dels periodistes sigui dolenta (25'7%), creixent a cada any que passa.

- C3. Anys (any en què es data, anys que envolten l'any estudiat)

L'any en què es data la memòria és el 2008, l'any de la gran crisi econòmica espanyola del segle XXI que va afectar sobretot el sector financer i immobiliari.

- C4. Mitjans (premsa escrita, audiovisual, digital)

En aquest sentit, cal tenir en compte que els professionals que participen de l'enquesta, la majoria treballen a la premsa escrita, i després a la tele i a la ràdio.

C5. Punts d'anàlisi rellevants (puntals,

d'augment, de descens, d'estancament, nivell de recuperació)

En tractar-se de l'any puntal de crisi econòmica, les xifres tendeixen a l'ascens i, a més, un ascens que s'anirà arrossegant al llarg del segle. En concret, un 96'3% dels enquestats van afirmar l'existència de precarietat en la professió, la majoria treballant a jornada completa i havent tardat més de 12 anys en trobar estabilitat.

Informe Anual de la Profesión Periodística 2020

Categories de registre:

- C1. Títol: Informe Anual de la Profesión Periodística 2020
- C2. Autoria: Asociación de la Prensa de Madrid
- C.3 Any: 2020

Categories d'anàlisi:

- C1. Causes
Persisteixen les causes esmentades a la crisi del 2008, destacant també les pressions que reben els periodistes per part de directius o polítics, ocasionades per interessos particulars de l'empresa, polítics o econòmics.

A més, també cal tenir en compte que, en aquest cas, les jornades de treball llargues també es van allargar pel teletreball (81%).

- C2. Conseqüències
Aquestes condicions de precarietat generen al mateix temps unes conseqüències negatives per la informació i que retribueixen de nou en els mateixos professionals. Així, un 74% de la societat l'any 2020

opinaven negativament de la figura del periodista. Sobretot, per interessos econòmics i polítics, per la desinformació, per la falta de rigor i la qualitat de la informació, etc.

- C3. Anys

Es tracta de l'any de la pandèmia de la COVID-19 i, per tant, l'altre any de gran crisi econòmica del segle XXI. Cal tenir en compte que la crisi del 2008 va arrossegat la precarietat fins a aquesta.

- C4. Mitjans

En aquest sentit, i a diferència del 2008, cal tenir en compte que els professionals que participen de l'enquesta, la majoria treballen a diaris digitals, i després a la televisió i als diaris en paper.

- C5. Punts d'anàlisi rellevants

En tractar-se d'un any puntal de crisi econòmica, les xifres tendeixen a l'ascens i, finalment, a un estancament, però en la mateixa precarietat. A més, el nivell de recuperació es preveu lent o pràcticament nul, ja que les conseqüències de la crisi de la pandèmia continuaran vigents en la societat actual.

Entrevista Laura Fanals

Categories de registre:

- C1. Nom: Laura Fanals
- C2. Edat: 40 anys (1983)
- C3. Càrrec: Consellera del Consell de la Informació de Catalunya
- C4. Organització: Consell de la Informació de Catalunya
- C5. Cobertura: Regional

- C6. Data: 16 de febrer de 2023
<p>Categories d'anàlisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Causes (acomiadaments, reducció de personal, jornades de treball llargues, hores extres no remunerades): La reducció de personal i els acomiadaments es realitzen per la recerca de costos menors i hi ha contractació de falsos autònoms. Disponibilitat absoluta i no divisió entre el temps lliure i l'espai laboral: sovint els periodistes són molt vocacionals i estan les 24 hores del dia pendents, aquestes hores extres no es compten i no són remunerades. - C2. Conseqüències (socials, ètiques (<i>clickbait</i>, <i>fake news</i>, manca de credibilitat)) Aquells que tenen més a perdre són els que acaben deixant a veure els seus principis morals, a diferència dels qui tenen pitjors condicions laborals que defensen més la professió. La manca de personal a les redaccions provoca una reducció en el control de la informació i en els filtres, fet que obre la porta a què es publiquin més notícies falses. - C3. Anys (2008, 2020, anys posteriors) L'any 2008 la crisi va ser estructural, amb reducció de la publicitat i tancament de mitjans, els següents anys van sorgir nous mitjans digitals i l'any 2020, amb la Covid, s'han tornat a retallar plantilles i s'han contractat falsos autònoms... - C4. Mitjans (premsa escrita, audiovisual, digital; mitjans públics i privats)

<p>La premsa escrita es troba en una situació negativa des de 2008 i amb la Covid s'ha vist incrementada, són els que més han notat la crisi de 2020. Respecte dels mitjans audiovisuals, amb la pandèmia, la gent s'ha subscrit a plataformes i ha deixat de mirar tant la televisió. D'altra banda, el món digital va a l'alça, però és el més precari, hi trobem gent jove i salaris baixos. La premsa escrita i audiovisual sempre havia estat per sobre, però amb les retal·lades de plantilles, es troben en una situació molt precaritzada.</p> <ul style="list-style-type: none"> - C5. Punts d'anàlisi rellevants (punts, augment, estancament, nivell de recuperació) Els moments de màxima precarietat van ser l'any 2008 amb la crisi immobiliària i es va tornar a reforçar l'any 2020. La situació de 2008 es va mantenir fins el 2020, és a dir, que no hi ha hagut un moment de recuperació o descens de la precarietat.
<p>Entrevista Francesc Ràfols</p>
<p>Categories de registre:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Nom: Francesc Ràfols - C2. Edat: 66 anys (1957) - C3. Càrrec: President del Sindicat de Periodistes de Catalunya - C4. Organització: Sindicat de Periodistes de Catalunya - C5. Cobertura: Regional - C6. Data: 20 de febrer de 2023
<p>Categories d'anàlisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - C1. Causes: Durant la pandèmia es van realitzar moltes hores extres que no es van pagar i es

van estirar més les jornades laborals, ja que les empreses s'aprofiten del caràcter vocacional dels treballadors i, especialment, de la gent jove. En algú cas, s'ha acomiadat a treballadors per la seva acció sindical.

- C2. Conseqüències:

A Espanya, el nivell de confiança de la població en els mitjans de comunicació és molt reduït i, per tant, els ciutadans no estan disposats a pagar per informacions que no són creïbles; això perjudica les condicions dels treballadors.

- C3. Anys:

L'any 2008 no es van poder prendre mesures concretes per pal·liar la crisi, però es va intentar ajudar els periodistes a sortir de la crisi de la millor manera possible. L'any 2020, el periodisme venia arrossegant la situació precària des de crisi del 2008, però a això se li van sumar EROs, baixades de sous, etc.

- C4. Mitjans:

El col·lectiu més precari són els periodistes *freelance*, però al sindicat hi ha periodistes de tota mena de mitjans. Hi ha una gran diferència entre el sector públic i el privat, ja que el segon és molt més propens a la precarietat. Els que tenen millors condicions són els que fa més anys que són a la premsa, normalment escrita.

- C5. Punts d'anàlisi rellevants:

Els punts més importants de la precarietat van ser les crisis del 2008 i 2020, durant la primera crisi es van perdre 12.000 llocs de treball als mitjans de comunicació, comptant únicament el personal en plantilla.

A més, durant la pandèmia, no es van donar facilitats per poder informar correctament des dels centres sanitaris. El periodisme actual no s'està recuperant.

3. RESULTATS

S'entén la precarietat laboral com "la inseguretat econòmica i social que experimenten alguns treballadors dins del sistema capitalista a conseqüència d'unes condicions de treball inestables" (Fanals, 2021: 14). Aquestes condicions precàries, entre altres, es relacionen amb mals salaris, l'estat anímic dels treballadors o el seu grau de satisfacció. Un dels problemes que planteja és la impossibilitat d'alguns periodistes per seguir l'ètica quan fan les seves peces. D'aquesta manera, els principis que queden compromesos són la veritat, la llibertat, la justícia i la responsabilitat. A partir d'aquí, valorant les memòries realitzades pel Consell de la Informació de Catalunya els anys 2008, 2009 i 2020, se n'obtenen els següents resultats:

En primer lloc, que la precarietat laboral del periodisme es va accentuar l'any 2008, ocasionant un encara fort impacte en l'any 2020 quan es va ençar la nova crisi, però el problema estructural en l'ofici ja venia d'abans, és a dir, les condicions de treball prèvies a les dues crisis ja no eren idònies. Un exemple destacable analitzat per la Fundació Medis Standard i que se cita i

es valora a la *Memòria Anual 2009* és que, en aquell moment, els periodistes escrivien tres vegades més articles que l'any 1985 (CIC, 2009: 57). A més, la precarietat en l'ofici també es pot observar quan, en aquest mateix informe, es detalla que el CIC va passar per un punt inestable, amb poc reconeixement per part de la societat i amb poc pressupost per ajudar als professionals (CIC, 2009: 57). Aprofundint amb el tema de l'acceptació social, el baròmetre del CIS de 2013 va mostrar la mala situació del periodisme en aquest sentit, ja que els jutges i els periodistes són els professionals menys valorats pels espanyols. En conseqüència, la imatge dels periodistes es veu perjudicada, però també els resultats del seu treball (Coll, s.d : 48).

Aquestes mateixes condicions es van anar traslladant als anys posteriors, fins a arribar a l'any 2020 que, amb l'esclat de la pandèmia, la precarietat es va accentuar. En aquest cas, l'informe de la presidència va ser molt explícit exposant que s'havien produït "danys irreparables en l'economia" (CIC, 2020: 1), però posant especial èmfasi en el món de la comunicació, amb una "greu situació d'atur i una forta precarització" (CIC, 2020: 1).

Davant d'aquestes dues situacions, el CIC va actuar en ambdós casos, sobretot a partir del 2009 i del 2020, amb la voluntat que les condicions de precarietat no afectessin la qualitat de la informació. És evident que si els profes-

sionals treballen en un ambient de precarietat, poden acabar vulnerant, voluntàriament o involuntàriament, les normes deontològiques. Consegüentment, les conseqüències ètiques, com el *clickbait* o les *fake news*, que desemboquen en la manca de credibilitat, poden acabar sent irreparables. De fet, com ja es detalla a nivell estatal a l'*Informe Anual de la Profesión Periodística 2020*, un 74% dels periodistes creuen que la societat té una opinió negativa de la seva figura (Asociación de la Prensa de Madrid, 2020: 36). En aquest sentit, prenent aquests informes d'àmbit estatal, ja que no es fa el mateix estudi pel cas català, és significatiu veure a què es deuen aquestes condicions. Concretament, tal com s'especifica a l'*Informe Anual de la Profesión Periodística 2008*, els principals factors que, segons els professionals, hi contribueixen són: la voluntat de reduir costos per part de les empreses, la devaluació del treball del periodista, l'excés de mà d'obra o la falta d'experiència i formació (Asociación de la Prensa de Madrid, 2008: 67). Tenint en compte les causes de la precarietat i les conseqüències que ocasiona, el CIC, en aquests dos anys i al llarg del període que els separa, va buscar la manera de regular la qualitat de la informació i no devaluar-la malgrat les condicions de treball del periodisme.

De la mateixa manera, és important veure també el recull que en fa el Col·legi de Periodistes de Catalunya,

com a òrgan on es recull el CIC. Concretament, l'any 2018 va realitzar la Jornada sobre la Precarietat Laboral per tal de mostrar amb més detall la situació de la professió. S'especifica més a la crònica *Precaris: El Col·legi de Periodistes denuncia, amb noves dades, la precarietat de la professió i anuncia una campanya contra les ofertes abusives*, en què es detalla que a l'enquesta feta pel Col·legi, *Estat del periodisme 2017*, un 71% dels periodistes no tenen problema en definir la seva situació laboral com a precària, suspent l'estat de la professió amb un 4'38% (Arbós, 2018: 9).

D'altra banda, més en relació amb les entrevistes, s'ha observat com una de les principals conseqüències de les crisis ha estat la contractació de periodistes *freelance*. Les empreses han reduït la seva plantilla i han començat a treballar amb autònoms, reduint els costos de personal. De fet, la majoria de periodistes afiliats al Sindicat de Periodistes són *freelance*. A més, com ja s'ha comentat amb les memòries anuals pel CIC, la precarietat té conseqüències a la qualitat de les peces que es generen, amb un augment de *fake news* i d'errors ortogràfics, per la manca de personal que fa de filtre abans de publicar. Així, com detalla Laura Fanals a la seva tesi doctoral, la precarietat té un efecte directe en l'ètica periodística (Fanals, 2021: 95).

A més, també es destaquen les queixes respecte del poc suport per part de

l'administració. Des del Sindicat s'intenten promulgar lleis i mesures com la Llei dels Drets Laborals de Periodisme, però encara no s'han dut a terme mesures reals i efectives. A més, hi ha diferència entre les condicions del sector públic, que són molt millors, en relació amb les del sector privat. De fet, les diferències també es troben entre els diversos mitjans: la premsa escrita sempre ha estat més estable històricament, però amb la reducció del paper i l'auge del digital, especialment arran de la pandèmia, també s'han vist perjudicats. Però sense dubte, l'àmbit més precaritzat és el digital, ja que amb la precarietat "es fa difícil explotar les seves característiques potencials" (Martínez i Navarro, 2019: 1014). A part, altres perfils que es veuen especialment afectats són les dones i els joves, els quals van passar a ser més vulnerables després de la crisi del 2008. Molts no van trobar feina i això els va forçar a haver de buscar-la fora del país (Angulo Egea, 2020: 13). Els que sí que en van trobar, es van veure immersos en la precarietat (Arbós, 2018: 7-8).

Així, com a síntesi final dels resultats, es pot establir que, la crisi del periodisme s'havia arrossegat des d'abans de l'any 2008 i no hi ha hagut millores des d'aquell moment, tot i que des del 2011 les organitzacions sindicals acordessin una sèrie de compromisos anti-crisi per promoure "la creació de més i millors llocs de treball" (Rocha, 2019:

84). D'aquesta manera, per mitjà de la reducció de plantilles a la primera crisi es van desenvolupar situacions laborals encara més precàries, en la mesura que es van ampliar les tasques de cada periodista (Martínez i Navarro, 2019: 1016). Les condicions de treball precàries del 2008 van augmentar a partir del 2012 (Pérez, Vázquez i Vences, 2014: 104-105), però l'esclat final es va produir el 2020. Concretament, la crisi de la pandèmia ho va empitjorar per l'ampliació de les jornades de treball llargues. Així, una situació que ja era dolenta va recaure encara més i, des del sindicat, no es preveuen futures millores. Des del CIC, en canvi, tenen la intenció d'implementar mesures contra la precarietat per tal de poder millorar. Els canvis no es preveuen que tinguin lloc en poc temps, ja que es tracta de problemes estructurals, però si s'esperen a mitjà termini.

CONCLUSIÓ

Per mitjà de l'anàlisi de documents i d'entrevistes, i amb el plantejament dels resultats obtinguts, es fa evident que encara queda molt camí al davant en la solució de la precarietat laboral en el periodisme, motiu pel qual la qüestió d'estudi pot continuar vigent. Més concretament, s'obté la resposta a les tres preguntes de recerca plantejades, en relació amb els objectius de l'estudi:

En primer lloc, cal veure que les causes dels punts més elevats de precarietat laboral al segle XXI, és a dir, els anys 2008 i 2020, tenint en compte la seva evolució, es deuen principalment als interessos econòmics per part de les empreses. D'aquesta manera, la reducció de personal i els acomiadaments augmenten per la voluntat de reduir costos i buscar falsos autònoms que cobrin per peça i que, per tant, no tinguin un contracte fix. I, no només això, sinó que aquests interessos econòmics també s'apliquen a casos més concrets, com va succeir el 2020 amb la pandèmia. Així, com que les jornades laborals eren per teletreball, molts mitjans es van aprofitar de la vocació dels professionals, sobretot de la gent jove, fent moltes hores extra que no es van pagar mai. A més, el col·lectiu periodístic també considera que el valor de la seva feina s'ha devaluat, és a dir, que ja no es valora tant com abans. De fet, això es deu per la tendència general a pensar que tothom pot fer la feina dels periodistes, creant un excés de mà d'obra. Igualment, hi ha falta d'experiència i de formació, i això també repercuteix en les condicions de treball dels professionals.

Encara sobre la primera qüestió de recerca, les conseqüències principals es relacionen amb els problemes ètics que recauen en la societat. Com s'ha esmentat específicament a l'apartat de resultats, si un periodista no treballa en unes condicions laborals adequades,

és normal que acabi fent malament la seva feina i que, per tant, es cometin errors que afectin la credibilitat de les peces. Un exemple seria la dispersió de les *fake news*, que poden venir ocasionades per la poca quantitat de periodistes a les redaccions. A més, això no només afecta la societat, sinó que es tracta de la situació d'un peix que es mossega la cua: si la societat veu que no pot confiar en el periodista perquè les seves peces no són veraces, no estarà disposada a pagar per la informació i, per tant, s'acabarà perjudicant de nou als mateixos treballadors. En aquest sentit, és important afegir que aquesta sol ser una preocupació que afecta més als professionals amb un mal lloc de treball, ja que tenen menys a perdre que els que en tenen un de bo. Així, és més probable que els últims esmentats superposin la bona condició de treball als seus principis morals i s'acabi devaluant, de nou, la qualitat de la informació.

De totes maneres, sí que és cert que per obtenir una conclusió més detallada sobre l'evolució de la situació precària de la professió des del 2008 fins a l'actualitat, hagués calgut un informe anual oficial d'àmbit català com el que es fa per l'àmbit estatal. Això ha provocat que l'estudi es basi en el recull de diferents informes i memòries, en compte de tenir totes les dades unificades en una mateixa font. A més, també ha induït al fet que es consultessin alguns punts dels informes d'àmbit estatal i,

conseqüentment, que, com a *further research*, es tinguin en compte les diferències entre l'afectació de la precarietat en el periodisme català i l'espanyol.

D'altra banda, pel que fa a les diferències entre una crisi i una altra, s'obté que la crisi del 2008, va tenir tant impacte en els mitjans de comunicació, que va acabar afectant la segona crisi, la del 2020. De totes maneres, com s'ha esmentat als resultats, la crisi del 2008 va fer esclatar una situació que ja estava molt al límit, ja que les condicions laborals del col·lectiu periodístic ja no eren favorables. Per tant, es pot dir que es va tractar de l'accentuació d'una situació que ja venia d'abans i que es va anar desenvolupant fins al 2020, també amb l'aparició de nous diaris digitals.

Amb la pandèmia mundial de la COVID-19 l'any 2020, el periodisme encara no s'havia recuperat del tot de la crisi immobiliària i financera del 2008 i, per tant, una crisi es va agreujar a una altra. En aquest sentit, però, la precarietat es va veure més directament relacionada amb les jornades de treball encara més llargues de l'habitual arran del teletreball, i com aquestes hores extra no es van remunerar apropiadament o, senzillament, no es van pagar. Tanmateix, és important veure que els salaris ja baixos, es van reduir com a la crisi del 2008, de la mateixa manera que es va prescindir de grans quantitats de personal.

A més, cal tenir en compte que les

conseqüències van ser les mateixes, amb la diferència que, l'any 2020, hi havia una necessitat informativa més rellevant pel desenvolupament de la COVID-19. Així era essencial que la qualitat de la informació passés més que mai per davant de tot. No obstant, com s'ha esmentat, si les condicions són precàries, la informació que es difon pot ser que no sigui de qualitat, un problema crític en una situació de crisi sanitària com la que es va viure.

En relació amb la darrera qüestió de recerca, és important veure com aquesta situació no presenta millora. Essencialment, és perquè es continua sense valorar adequadament la feina dels professionals i, consegüentment els sous continuen sent molt baixos. De fet, com ho va recalcar Francesc Ràfols, és "incomprensible" que *La Vanguardia* pagui entre 30 i 40 euros per una fotografia, i un diari americà en pagui entre 400 i 500 euros. Per tant, es fa evident que els mitjans de comunicació espanyols valoren menys la feina, a banda de la voluntat comentada de reduir els costos.

A més, cal tenir en compte que Espanya és un dels països que està a la cua de l'índex de confiança que té la població europea als seus mitjans de comunicació. Sense la recuperació del nivell de confiança de la societat, aquesta darrera no voldrà consumir informació de pagament i, per tant, els periodistes rebran encara menys retribució. En conseqüència, tot i que ja fa tres anys

de l'última crisi, el periodisme continua sent un ofici precaritzat, en la mesura que, com apuntava Laura Fanals, ha trobat "estabilitat, però dins de la mateixa precarietat".

REFERÈNCIES

Fonts primàries

- Asociación de la Prensa de Madrid. (2008). Informe Anual de la Profesión Periodística: 2008.[Informe].<https://www.apmadrid.es/wp-content/uploads/2009/02/Informe%20APM%202008.pdf>.
- Asociación de la Prensa de Madrid. (2020). Informe Anual de la Profesión Periodística: 2020.[Informe].<https://www.apmadrid.es/wp-content/uploads/2021/11/Informe-Anual-profesion-periodistica-APM-2020-web.pdf>.
- CIC. Consell de la Informació de Catalunya. (2008). Memòria anual: 2008 [Informe].<https://fcic.periodistes.cat/wp-content/uploads/2013/11/memoria2008.pdf>.
- CIC. Consell de la Informació de Catalunya. (2009). Memòria anual: 2009 [Informe].<https://fcic.periodistes.cat/wp-content/uploads/2013/12/memoria2009.pdf>.
- CIC. Consell de la Informació de Catalunya. (2020). Memòria anual: 2020 [Informe].<https://fcic.periodistes.cat/wp-content/uploads/2021/11/memoria2020.pdf>.

[tes.cat/wp-content/uploads/2021/02/memoria2020CIC.pdf](https://bop.diba.cat/wp-content/uploads/2021/02/memoria2020CIC.pdf).

Conveni col·lectiu de treball del personal laboral de l'empresa Intracatalònia SA, Barcelona, 29 de març de 2022. (BOPB [en línia], núm. 08103652012022, 10-8-2022, pàg. 1-40)

<<https://bop.diba.cat/anunci/3330461/conveni-col·lectiu-de-treball-del-personal-laboral-de-l-empresa-intracatalonia-sa-agencia-catalana-de-noticies-per-als-anys-2022-2023-generalitat-de-catalunya-departament-d-empresa-i-treball>>. [Consulta: 13 de març 2023].

Fanals, L. (16 de febrer de 2023). Entrevista realitzada per Dúnia Drudis, Paula Yan Lafuente, Elisabet Luna i Carla Pérez.

Mèdia.cat. (2019-2023). Mapa de censura. <https://mapacensura.media.cat/>.

Ràfols, F. (20 de febrer de 2023). Entrevista realitzada per Dúnia Drudis, Paula Yan Lafuente, Elisabet Luna i Carla Pérez.

Secretaria d'Administració i Funció Pública de la Generalitat de Catalunya. (2006). *Sisè Conveni col·lectiu únic d'àmbit de Catalunya del personal laboral de la Generalitat de Catalunya per al període 2004-2008*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya. https://eapc.gencat.cat/web/content/home/publicacions/textos_legals/10._vi_con-

[veni_col·lectiu_nic_d_mbit_de_catalunya_del_personal_laboral_de_la_g/VI-Conveni-definitiu.pdf](https://www.boe.es/boe/dias/2019/08/27/pdfs/BOE-A-2019-12486.pdf).

Sexto Convenio Colectivo Estatal del Sector de Prensa Diaria, Madrid, 19 d'agost de 2019. (BOE [en línia], núm. 205, 27-8-2019, pàg. 94294-94332). <<https://www.boe.es/boe/dias/2019/08/27/pdfs/BOE-A-2019-12486.pdf>>. [Consulta: 13 de març 2023].

Text consolidat dels Estatuts del Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona, 25 de juny de 2012. (DOGC [en línia], núm. 6232, 15-10-2012, pàg. 1-63). <<https://www.periodistes.cat/sites/default/files/public/continguts/basic/qui-som/documents/estatutstextconsolidat2017.pdf>>. [Consulta: 13 de març 2023]

Fonts bibliogràfiques

Angulo Egea, María (2020): *Precariedad y exilio de la juventud española actual. Discursos y semblanzas periodísticas de la crisis. 2008-2016*. Estudios sobre el Mensaje Periodístico, 13-24. <https://dx.doi.org/10.5209/esmp.67282>.

Arbós, Marta (s.d.). *Precaris: El Col·legi de Periodistes denuncia, amb noves dades, la precarietat de la professió i anuncia una campanya contra les ofertes abusives*. Crònica, 7-11.

Coll, Eudald (s.d.). Tocant fons: la preca-

rietat i les ofertes abusives condicio-
nen una professió cada cop menys va-
lorada. Dossier *Crisi i valor del perio-
disme*, 41-49.

Fanals Gubau, L. (2021). *Precarietat la-
boral i ètica periodística: un anàlisi de la
relació entre condicions de treball i
deontologia professional a Catalunya*
[Tesi doctoral]. TDX - Thesis and Dis-
sertations Online- [https://up-
finder.upf.edu/per-
malink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_cs
uc_dspace_oai_www_tdx_cat_1080
3_670815](https://upfinder.upf.edu/permalink/34CSUC_UPF/353fub/cdi_csuc_dspace_oai_www_tdx_cat_10803_670815).

Martínez García, & Navarro, C. (2019).
*Características de los periodistas online
españoles: consolidación de una profe-
sión en un contexto de crisis económica*.
*Revista latina de comunicación so-
cial*, 74.
[https://doi.org/10.4185/https://doi.or
g/10.4185/RLCS-2019-1369-2019-
1369](https://doi.org/10.4185/https://doi.org/10.4185/RLCS-2019-1369-2019-1369).

Rocha, F.. (2012). *La crisis económica y
sus efectos sobre el empleo en España*.
Gaceta Sindical, 19, 67-90.

Soengas Pérez, AI Rodríguez Vázquez,
N Abuín Vences (2014): "La situación
profesional de los periodistas españo-
les: las repercusiones de la crisis en los
medios". *Revista Latina de Comunica-
ción Social*, 69, pp. 104 a 124.
[https://doi.org/10.4185/RLCS-2014-
1003](https://doi.org/10.4185/RLCS-2014-1003).

La caiguda de la França de Vichy (1942-
1944) a la premsa catalana
durant el franquisme
a *La Vanguardia* i *La Prensa*

Carla Comas
Blanca Giraut
Lluc Grandia
Gissel·la Palma

Resum

El treball analitza el tractament de les notícies de fets claus relacionats amb França durant la Segona Guerra Mundial i, especialment, aquells relacionats amb la França de Vichy, el règim col·laboracionista instaurat per l'Alemanya nazi. Concretament, es fa aquest treball des del punt de vista dels mitjans catalans de l'època, en un moment on Espanya acaba d'entrar a l'etapa de la dictadura de Franco un cop acabada la Guerra Civil. A més, es fa una comparació entre un mitjà privat (La Vanguardia) i un mitjà del Movimiento franquista (La Prensa) per denotar si hi ha diferència editorial malgrat la censura existent a l'època. Es contrasta la importància que li dona cada mitjà a cada fet segons la posició al mitjà, la mida de la notícia, la cobertura que se li dona, entre d'altres fets objectius.

Paraules clau: La Vanguardia. La Prensa. Franquisme. Règim de Vichy. Dictadura. Objectivitat.

Abstract

This work analyzes the news treatment of key events related to France during the Second World War and, especially, those related to France under the Vichy Government, the collaborationist regime established by Nazi Germany. Specifically, this work is done from the point of view of the Catalan media of the time, at a time when Spain had just entered the stage of Franco's dictatorship after the end of the Civil War. In addition, a comparison is made between a private newspaper (La Vanguardia) and a newspaper of the Franco Movimiento (La Prensa) to denote if there is an editorial difference despite the existing censorship at the time. The importance given to each event by each medium is contrasted according to the position in the medium, the size of the news, the coverage given to it, among other objective facts.

Keywords: Vanguardia. La Prensa. Francoist Spain. Vichy France. Dictatorship. Objectivity.

1. INTRODUCCIÓ

Durant la Segona Guerra mundial (1939-1945) el territori francès va quedar dividit en dos: el nord, ocupat pels nazis i el sud, on es va establir el règim de Vichy (1940-1944), un govern francès col·laboracionista amb Hitler. En paral·lel, Espanya viu l'inici de la dictadura del general Franco, resultat de la Guerra Civil. Aquest nou règim controla i censura la premsa, simpatitza amb els totalitarismes alemanys i italians i, per tant, també amb el règim col·laboracionista de Vichy. L'objectiu d'aquest treball és analitzar el tractament del règim de Vichy amb dos diaris de diferents perspectives i ideologies. Per un costat *La Vanguardia Española*, un diari privat català que no té un control franquista tan directe i per l'altre costat *La Prensa*, un diari que forma part del movimiento franquista dirigit per le FET i les JONS. El propòsit de l'anàlisi és posar a prova l'objectivitat i la funció periodística d'aquests diaris, tenint en compte el règim franquista que governava Espanya i, a més a més, comprovar la periodicitat de les notícies internacionals en els diaris catalans.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La premsa va jugar un paper decisiu durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945). S'han realitzat diversos estudis sobre la influència de la propaganda a Europa durant aquest període,

com per exemple l'estudi d'Antonio César Moreno Cantano que analitza *El control de la propaganda internacional durante la Segunda Guerra Mundial: España, França, Italia y Alemania* o *La Révolution nationale impossible, Le Temps et Le Figaro à l'épreuve du régime de Vichy*, (Jian, 2014: pàg.1) on s'analitza la influència del govern de Vichy en aquests dos diaris francesos. A part d'aquests, *Diplomacia y Prensa en los primeros años del Franquismo (1939-1945)* (Javier Lucea García, 2019-2020), estudia i analitza *La Vanguardia* en la Segona Guerra Mundial. La nostra aportació serà fer una comparació més concreta centrada en dos diaris catalans, *La Vanguardia Española*, un mitjà privat, i *La Prensa*, un diari del Movimiento, envers la els esdeveniments internacionals. Per analitzar l'objectivitat d'aquests dos diaris i per observar la manera en que el règim franquista va comunicar el triomf dels aliats i el final del nazisme i feixisme a Europa, hem seleccionat cinc esdeveniments clau per la caiguda del nazisme i feixisme: (1) 8 de novembre 1942, desembarcament de les tropes aliades a l'Àfrica del Nord, territori francès; (2) 11 novembre 1942, les tropes de Wehrmacht ocupen la zona ocupada del govern de Vichy; (3) 27 de novembre de 1942, l'Operació Lila: Hitler ocupa Toulon amb l'objectiu de controlar l'exèrcit i la marina; (4) 25 agost 1944, l'alliberació de París per la divisió de Leclerc i les FFI; (5) 6 de

juny 1944, el desembarcament de Normandia.

Així doncs, proposem una nova visió del règim de Vichy des dels medis catalans, fet interessant ja que Catalunya toca amb França, i perquè també estava sota una dictadura. També aportem un anàlisi concret d'uns fets determinats, encontres del tractament general de tot el règim.

3. OBJECTIUS

La nostra intenció amb aquest treball és analitzar amb quin grau d'objectivitat van plasmar *La Prensa* i *La Vanguardia* la caiguda del Règim de Vichy, tenint en compte que estaven sotmesos a una llei de censura controlada per la dictadura franquista i que en el cas de *La Prensa*, era un diari controlat pel moviment, és a dir, per la FET i la JONS, en canvi *La Vanguardia* era un diari privat, el que permetia més diversitat a l'hora de publicar notícies. A part d'això també volem observar en quina mesura els fets són tractats amb realisme o són manipulats, i, a més a més, estudiar com va comunicar el règim franquista, aliat des d'un principi amb l'Aliança de l'Eix, el final del feixisme i nazisme a Europa.

4. MÈTODES

Per realitzar aquest treball, utilitzarem principalment el mètode d'anàlisi de contingut. Ens centrarem en un total de sis fets que hem considerat els més rellevants de la caiguda del règim de

Vichy i el nazisme a França. Utilitzarem aquesta base per estudiar el tractament de dos dels mitjans més rellevants que es publicaven a Barcelona en el moment: *La Vanguardia*, un diari privat i teòricament més independent (tot i la censura del règim franquista) i *La Prensa*, diari controlat per la FET i la JONS, partits del règim franquista.

Analitzarem l'enfocament de la notícia per part dels mitjans i les compararem, veient les diferències i similituds entre cadascun. Per realitzar aquest anàlisi ens ajudaran de les següents categories. Com a categories de registre tenim: mitjà, titular, data, pàgina i autor. Per altra banda com a categoria d'anàlisi tenim: el fet objectiu, de quina manera es va comunicar la notícia (des de quina perspectiva, si aliats o del front occidental), diferències entre si ha sigut redactada per un corresponsal especialitzat o una agència informativa, en quin bàndol es posiciona i quina importància li donen (si surt en primera plana, segona, titular...).

5. LA SEGONA GUERRA MUNDIAL (1939-1945)

5.1. Context històric

L'1 de setembre de 1939 Alemanya va envair Polònia i va donar inici a la Segona Guerra Mundial en menys d'un segle. Feia només 21 anys que la Primera Guerra Mundial havia acabat,

arrasant amb tota la població jove i deixant un món completament destrossat. La guerra pels interessos colonials i per la lluita de poder va deixar una Europa completament debilitada, un Europa que, per primera vegada en tota la història, va deixar de ser una de les primeres potències mundials i aquest rol el va agafar Estats Units. Tots els supervivents recordaven aquest període com “La Gran Guerra” degut a la gran catàstrofe que va provocar, les crisis que va deixar i la davallada de la població que va suposar. Europa encara estava recuperant-se de tot això mentre que a Estats Units es vivien els “Feliços anys 20”, basats en el capitalisme i en la prosperitat econòmica.

Com al final de cada guerra, va venir un efímer període de pau. Rússia, França, Estats Units i Anglaterra, principals potències guanyadores, van crear la Societat de Nacions amb l'objectiu d'establir aquesta cohesió entre països, però a la vegada també van imposar unes dures condicions pels perdedors. Un dels detonants de la Segona Guerra Mundial va ser el Tractat de Versalles (1919), on es va considerar a Alemanya culpable de l'inici de la guerra. Com a càstig van cobrar els ciutadans una certa quantitat d'impostos per les reparacions de les destrosses provocades. A part d'això van abloir el servei militar, permetent només la participació de 10.000 homes i a la part esquerra del riu Rin, per evitar atacs a França,

també es van repartir les colònies entre els vencedors, van incautar la flota mercant i van apropiar-se de les mines de carbó, limitant el mercat d'Alemanya amb altres països i agreujant la crisi econòmica patida. Tot això va fer créixer el descontentament del poble alemany cap a la resta de països europeus i va fer créixer la radicalització de poder. Enmig d'aquesta indignació a l'Europa d'entreguerres van començar a créixer els règims totalitaris i aquí és on va aparèixer un dels protagonistes d'aquest període: Adolf Hitler.

El final de la Primera Guerra Mundial va portar a l'abdicació del rei Guillem II i es va proclamar la República de Weimar, basada en una constitució democràtica. El problema era que aquesta República estava amenaçada per: l'extremisme comunista, l'extrema dreta nacionalista i una situació difícil econòmica. El Partit Nacionalista (posteriorment coneguts com a nazi) va obtenir un ascens en la seva influència pel seu programa nacionalista i anticapitalista. Rebutjava la democràcia i el comunisme i, el més important, rebutjava el Tractat de Versalles i demanava un règim que garantís l'ordre, l'autoritat i el treball. El Crac del 29 va donar molta més força a aquest partit i la població alemanya va començar a pensar que eren l'única solució al desastre.

La pujada al poder de Hitler el 30 de gener de 1933 va donar peu a una política totalitària. Hitler va saltar-se les

imposicions del Tractat de Versalles, va deixar de pagar els impostos i va crear un cos de policia, la Gestapo i les SS. Tot això va fer saltar l'alarma als antics aliats de guerra, però van optar per una política d'apaivagament i cap d'ells va fer res davant de les amenaces de Hitler perquè volien evitar l'esclat d'un altre guerra mundial. Al final va acabar passant l'inevitable i, en el moment que Hitler va agafar les seves tropes i va començar a ocupar Polònia, tots els estats europeus que van lluitar mà a mà en altres temps van esclatar i van declarar la guerra a Alemanya, donant inici a la Segona Guerra Mundial. Una guerra que es va convertir en el conflicte bèl·lic més destructiu de tota la història.

5.2. El govern de Vichy

Després de la invasió de Polònia per part de les forces de l'Alemanya nazi i l'URSS, l'1 de setembre de 1939, França i Anglaterra van enviar un ultimàtum a Alemanya i, en veure's ignorat, dos dies després van declarar-li la guerra. Això va desembocar en una etapa anomenada com la "Guerra de broma", on ambdós bàndols van dedicar-se a ocupar posicions defensives i a rearmar-se. No va ser fins al nou de maig de 1940 que els alemanys van envair Luxemburg i, l'endemà, van començar la invasió de Bèlgica i els Països Baixos, invasions que van acabar en menys de vint dies.

Tota la frontera francoalemanya estava ben protegida per la Línia Maginot, i els aliats es van ocupar de defensar bona part del front belga, però van deixar desprotegida la regió de les Ardenes, considerada "naturalment impenetrable" pel relleu i la densitat del bosc. Això va ser aprofitat pels alemanys, que van entrar en territori francès per aquell punt i van rodejar les tropes francoangleses. La gran majoria de les forces franceses van ser capturades, mentre que bona part de les angleses van ser miraculosament rescatades en la caòtica evacuació de Dunkerque.

Això va propiciar que França estigués indefensa i, el 22 de juny, els francesos van firmar l'armistici amb els alemanys, a Compiègne, en el mateix vagó de tren i el mateix lloc on els alemanys van firmar l'armistici que posava fi a la Primera Guerra Mundial. En aquest armistici es va acordar, entre d'altres, l'ocupació de la zona nord i la costa atlàntica pels alemanys, i la creació d'un estat col·laboracionista al règim nazi a la resta del territori, anomenat Estat Francès, amb capital a la ciutat de Vichy i liderat pel mariscal francès Phillippe Pétain, que governaria de forma dictatorial i col·laboraria amb els alemanys.

5.3. El paper d'Espanya a la Segona Guerra Mundial

L'abril de 1939, el general Francisco Franco signa el que seria l'últim comunicat de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), declarant que la guerra havia acabat. A partir d'aquest moment, Espanya esdevé una dictadura, la del Franquisme. Aquesta guerra va deixar un país en runes: la xarxa de comunicacions, les indústries, les ciutats i les poblacions van quedar destruïdes. A més, tampoc estava en condicions i econòmiques i militars per afrontar una altra guerra. Davant aquesta situació, Franco va decidir al principi mantenir-se neutral en el conflicte mundial que es va iniciar cinc mesos després de la victòria franquista. Tot i així, el dictador va cenyir-se als seus principis en tot moment. Amb l'entrada d'Itàlia a les forces de l'Eix i la debilitat de França, Franco va veure una possibilitat per aprofitar la situació a favor seu. El 12 de juny de 1940, Franco va passar de la posició neutral a la de no-bel·ligerància, el que va suposar un posicionament polític per part del govern franquista. Hitler volia que Espanya col·labores amb les forces de l'Eix (l'Alemanya nazi, la Itàlia de Mussolini i l'Imperi Japonès).

El 23 d'octubre de 1940, el líder Nazi va citar a Franco a la localitat francesa d'Hendaia per negociar la seva participació en el conflicte. Tanmateix, encara que no es té constància del que

van parlar en aquella entrevista, el dictador franquista no va cedir ni va arribar a cap acord que li fos d'interès (Hitler es va negar a cedir-li el territori que desitjava Franco, el Marroc Francès), així doncs, Espanya es va mantenir al marge de la Segona Guerra Mundial. Tot i això, al principi de la guerra, el dictador espanyol es va mostrar més favorable al front occidental amb accions com l'oferiment a Hitler de les tropes espanyoles de la *División Azul*, la permissió de l'entrada de submarins als ports espanyols, la censura de notícies que informessin sobre derrotes alemanyes o la lliure circulació de la intel·ligència alemanya pel territori espanyol. Fins i tot es va adherir al Pacte Anti-Komintern, un acord entre Alemanya, Itàlia i el Japó. Hitler i Franco no tenien ideals allunyats entre si, més aviat al contrari, tots dos eren dictadors, nacionalistes, antisocialistes, antiliberalistes, anticomunistes i antimarxistes.

Encara que Espanya era teòricament neutral, a la pràctica la seva política exterior va anar evolucionant segons els interessos del dictador espanyol. Un cop acabat el conflicte, Franco no es va desvincular de les potències de l'Eix. A la premsa es tractaven les notícies des d'un punt de vista favorable al règim nazi i feixista, per exemple, tota la informació que tractava els camps de concentració i l'Holocaust, era censurada. D'altra banda, el govern franquista va ajudar a fugir d'Europa a un

gran nombre de nazis, i les terres espanyoles van convertir-se en un destí per criminals de guerra o alguns dels responsables de l'extermini jueu.

6. LA SITUACIÓ DE LA PREMSA ESPANYOLA I CATALANA DURANT EL FRANQUISME

6.1 Lleis de censura

El 22 d'abril de 1938 es va establir la Ley de Prensa, aquesta llei va conformar unes ordres que es van complir fins al 1966, any en que es va reformar. La llei va ser promulgada per Ramón Serrano Suñer, conegut com el "cuñadísimo". Es va instaurar durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), amb l'objectiu d'esborrar del panorama la premsa republicana, i d'aquesta manera controlar i oprimir aquest bàndol. Així doncs, la premsa va esdevenir un òrgan al servei de l'Estat. Els mecanismes de control que va establir aquesta legislatura van ser principalment la censura prèvia. La censura era aplicada per el Servei Nacional de Premsa a nivell general i per el cap provincial de Servei de Premsa en cada província. El Ministeri d'Interior nomenava el director dels diaris i el podien cessar. Així mateix, hi havia sancions en casos de desobediència, resistència passiva o en qualsevol desviament de les normes dictades. L'Estat també ordenava l'incorporació de fotografies, informacions, comentaris i cròniques de manera obligatoria per al mitjà. Tot i que

aquestes mesures van tenir cert caràcter transitori, van ser la forma de funcionament de la premsa espanyola fins l'any 66.

Els antecedents d'aquesta llei es troben abans de la Guerra Civil, els polítics portaven intentant controlar els medis a Espanya de manera oberta i imposada des de feia anys. En temps de la Segona República (1931-1939) la problemàtica es va iniciar del tot. Va ser destacable l'any 1931 amb la suspensió de l'ABC i *El Debate*. Després del cop de Sanjurjo, a l'agost de 1932 es van tancar 127 diaris, aquesta va ser la gran primera onada. Així doncs, la censura de premsa, va esdevenir una pràctica habitual durant les següents dècades. En resum, l'acció de l'Estat sobre la premsa es basava en els següents cinc apartats:

- L'autorització per editar.
- La designació dels directors.
- La reglamentació de la professió, establint un registre oficial depenent del Ministerio de Interior que fixava la regulació formativa a través d'una Escuela de Periodismo.
- La fiscalització de l'activitat de la premsa.
- L'aplicació d'una censura molt ferma.

Fins la Ley Fraga, establerta el 19 de març de 1966, no es va arribar a una llibertat de premsa. Hi va haver dues circumstàncies crucials, la llibertat concedida a les publicacions vinculades a l'Església i les noves generacions. Els joves, que eren aliens als temps de la

Guerra Civil, van gaudir de llibertat d'acció en les revistes del Movimiento. Al 1945, es va promulgar la tercera llei fonamental del règim, el *Fuero de los Españoles*, aquesta reconeixia diversos drets entre ells la llibertat d'expressió mentre les seves idees "no atenten a los principios fundamentales del Estado". També es va establir la llibertat d'associació. Així doncs, aquests eren passos cap a una premsa més independent, tot i que clarament, no del tot i no massa, la premsa seguia asfixiada sota un Estat controlador i opressor.

Així doncs, el context històric que s'analitza en aquest treball està definit per una premsa encara subjuda a l'Estat franquista. Durant el final del govern de Vichy (1942-1944) s'ha de tenir present que és una època en que el periodisme espanyol no tenia independència.

6.2 La Prensa

La Prensa, també dita *La Prensa de Barcelona*, va ser un mitjà escrit fundat l'any 1941, durant les primeres etapes de la dictadura franquista sorgida de la Guerra Civil, i desaparegut el juny del 1979, coincidint amb la transició a la democràcia, quan va ser clausurat pel govern. El primer exemplar va ser publicat el dia 28 de maig del 1941, i es publicava de forma diària. Va ser creat per la *Cadena de la Prensa del Movimiento*, que n'era la propietària. La *Prensa del Movimiento* eren un seguit

de mitjans que eren propietat de la Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS, el partit únic del règim, que feia que aquests mitjans fossin tractats com mitjans oficials del règim. Així doncs, *La Prensa* era un dels mitjans utilitzats pel règim per difondre les seves idees, i tenia una clara ideologia conservadora i catòlica.

Des de l'any 1959, els informes ja denoten que *La Prensa* generava pèrdues a la *Cadena de la Prensa del Movimiento* degut a la seva baixa tirada, i entre el 1965 i el 1970, va tenir unes pèrdues de 14,6 milions de pessetes. A l'arribar la mort de Franco i la transició, la ja poc rellevant *La Prensa*, que tenia poca tirada en comparació en mitjans privats com *La Vanguardia*, perd una gran quantitat de lectors. El 1977, el govern d'Adolfo Suárez reconverteix la *Prensa del Movimiento* en els "Medios de Comunicación del Estado", i, després de varis intents de tancar el mitjà, o la proposta de fusionar-lo amb l'altre mitjà del *Movimiento* a Barcelona, *Solidaridad Nacional*, el 15 de juny de 1979, s'acorda tancar sis mitjans, entre ells *La Prensa*, degut a les altes pèrdues econòmiques i el gran deute acumulat.

6.3 La Vanguardia Española

La Vanguardia Española és el nom que rep el diari *La Vanguardia* entre 1938 i el 1978, coincidint amb el règim franquista que es va establir a Espanya. Aquest diari d'informació general, va

publicar el seu primer número l'1 de febrer de 1881. Els seus fundadors van ser Carlos i Bartolomé Godó, dos germans empresaris d'Igualada que van iniciar el que seria un llegat de cinc generacions (actualment el Carlos Godó és el conseller i delegat del diari, i l'Ana Godó, té el càrrec d'editora en el mateix). Durant els seus primers set anys, el diari funciona com a òrgan d'expressió del Partit Liberal de Barcelona. El 1888 però, presenta un nou format al marge de les ideologies dels partits polítics i, el director Modesto Sánchez Ortiz, adapta el format del diari a la societat moderna del moment convertint-lo en un diari d'influència. Pocs anys més tard, *La Vanguardia* s'acaba consolidant com el diari amb més difusió a Catalunya amb més de 80.000 exemplars, i a més a més, és el primer diari espanyol en enviar corresponsals als territoris afectats per la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Quan el diari estava en mans de Ramón Godó, els avenços tecnològics, la connexió entre les principals agències, el sistema de fotogravat i la xarxa de corresponsals, van col·locar el diari com al primer d'Espanya i un dels principals d'Europa.

Amb l'inici de la Guerra Civil (1936-1939), els Godó perden la seva propietat, i Gaziol, el director del moment, marxar a l'exili. La Generalitat de Catalunya s'apropia el diari, convertint-se en el principal mitjà d'expressió del go-

vern de la Generalitat i després del Govern central a Barcelona (republicà). Un cop Franco es va mostrar vencedor, s'inicia el període de la dictadura franquista (1939-1975). Els Godó recuperen el control financer del diari, però l'editorial queda en mans del govern dictatorial. Sota aquestes circumstàncies, va haver de canviar la capçalera per *La Vanguardia Española*, i per guanyar-se la confiança de Franco, s'ometen les últimes 773 edicions publicades durant la república. La direcció de Luis de Galinsoga, imposat per Franco, va eliminar i va deixar de banda tota vinculació amb la terra catalana.

A partir de 1963, s'inicia una obertura cap a la democràcia, i va ser l'únic diari que va sobreviure a la transició. *La Vanguardia* va promoure el pas a la democràcia, la instauració de la monarquia i la reinstauració del govern català. Un cop Franco mor i es comença la transició democràtica, en el 1978, torna a adoptar el seu original. A partir d'aquest moment, el diari adopta un seguit de canvis afins a les noves tecnologies. A mesura que aquestes van evolucionant, *La Vanguardia* s'ajusta aquestes, per exemple el 1989 es passa al format en color. A partir del 2011, es decideix publicar una edició del diari en català, i el 2019 s'incorpora la versió digital del diari.

En els rànquings del 2021, *La Vanguardia* se situava líder en el marc català, i en tercera posició darrere d'*El País* i *El Mundo* a Espanya, segons el

mesurador oficial consensuat per la indústria, Comscore. El seu nombre de lectors supera els 22,75 milions.

7. L'ESTUDI DEL TRACTAMENT DELS FETS EN LA CAIGUDA DEL RÈGIM DE VICHY A LA VANGUARDIA I LA PRENSA

7.1 El desembarcament de les tropes aliades a l'Àfrica del Nord

7.1.1 Explicació del fet

El 8 de novembre de 1942, els aliats van llançar una ofensiva a la Campanya del Nord d'Àfrica, coneguda com l'operació Torxa. Aquesta comptava amb cent trenta mil soldats anglesos i estatunidencs. L'objectiu era desembarcar en tres zones estratègiques: Algèria, Oran i Casablanca. Aquests territoris formaven part de la França de Vichy, un règim que col·laborava amb les potències de l'Eix, però que no era afí a la causa. El que buscaven els aliats era atacar la zona per així obligar a l'almirall francès Darlan i als vichystas a prendre partit entre els dos bàndols. Abans d'efectuar l'atac, van infiltrar membres de la Resistència Francesa perquè aquests prenguessin alguns punts estratègics i així debilitar el bàndol enemic amb un conflicte interior. L'operació Torxa era una maniobra clau pel futur desenvolupament de la guerra. La victòria aliada significaria el control de l'Àfrica del nord i del front

meridional la qual cosa permetria iniciar ofensives des d'un front nou per anar encerclant als nazis i els feixistes. Els aliats pensaven que els vichystes no oferirien resistència a la seva arribada, tanmateix, els generals al comandament van oposar-se a les tropes anglo-nord-americanes quan es van sentir amenaçats. El ministre de Vichy, Pierre Laval, i el fùhrer, van reunir-se per establir un acord per fer front a la intrusió aliada. Davant la negativa de Laval, Hitler va decidir enviar la Wehrmacht (forces armades alemanyes) a ocupar França. Aquesta decisió i la diplomàcia que van entaular el general nord-americà Dwight Eisenhower amb Laval, van fer que els vichystes optessin per sumar-se al bàndol aliat i lluitar contra les potències de l'Eix.

Amb el Nord d'Àfrica en mans del bàndol occidental, s'obre un nou front per atacar l'Eix i França finalment s'uneix al cantó dels aliats, la qual cosa reforça al Regne Unit, la Unió Soviètica i els Estats Units. Aquesta operació va ser decisiva per la victòria dels aliats de la Segona Guerra Mundial.

7.1.2 Anàlisi a *La Vanguardia Española*

No és fins al dia 10 (el dia 9 no hi ha edició) que *La Vanguardia Española* fa un seguiment detallat del desembarcament africà. Tot i que el dia 8 ja es parla sobre el paper del Nord d'Àfrica en el conflicte amb títols com «Estamos al

comienzo de nuestra tarea», dice el general Montgomery” o “Entraron en línea refuerzos del Eje, en África”¹. No és fins a la segona pàgina del dia 10 que s’anuncia el desembarcament. Aquesta pàgina obra amb el titular “Las tropas norteamericanas desembarcan en diversos puntos de Argelia y Marruecos”, i tota la plana està ocupada per l’explicació del fet, inclús hi ha adjuntada una imatge d’un mapa de la zona. Es publiquen les informacions dels dos bàndols. Primer el “Comunicado aliado”, i després el “Comunicado francés”. Totes les comunicacions són de l’agència EFE.

El dia 11 de novembre, la portada del diari el conformen unes fotografies, entre elles una que fa referència a Àfrica, acompanyada d’un títol que diu “Africa del Norte actualidad guerra”². Més endavant, s’anuncia l’arribada de Darlan a Algèria amb un titular a la quarta pàgina del diari que diu “Darlan se encuentra en Argel, «en contacto con el general de las tropas norteamericanas»”, i un seguit de textos redactats per EFE.

L’endemà, 12 de novembre, *La Vanguardia Española* obra el diari amb una

portada dedicada únicament al conflicte mundial. El titular és “Tropas del Eje ocupan la zona libre de Francia”³. El diari d’aquest dia ocupa les quatre primeres pàgines per parlar sobre la situació del front africà. La segona pàgina està dedicada a l’ofensiva de Hitler; es publica la carta del fùhrer al mariscal Pétain, i apareixen titulars com “Alocución de Hitler al pueblo francés” o “Declaración del Mariscal Pétain”, on es mostra l’incompliment de l’armistici entre Alemanya i França. A la pàgina quatre, s’anuncia en l’apartat d’última hora que Darlan assumeix l’autoritat en nom de Pétain.

Analitzant el tractament que aquest diari fa de l’operació Torxa, es pot observar que en els fets on l’Eix surt beneficiat s’ocupen més pàgines, i inclús la portada, i quan els mèrits són dels aliats, l’espai és més reduït i no és protagonista (no ocupa la portada). Per exemple, per informar sobre el desembarcament dels aliats a l’Àfrica del nord, utilitzen la segona pàgina del dia 10 i la quarta pàgina del dia 11, en canvi, es podrà observar en el següent punt del treball que, quan Hitler ocupa França s’ocupen fins a quatre pàgines incloent-hi una portada. Tot i això, el

¹ Gutierrez-Gili, G. (1942). Las victorias del honor. *La Vanguardia Española*, 23.772,3-4, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/08/pagina-3/33106466/pdf.html>

² EFE (1942). Información del Extranjero, *La Vanguardia Española*, 23.774, 3,

<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/11/pagina-1/33106950/pdf.html>

³ Gutierrez-Gili, G. (1942). Un día de patética emoción, *La Vanguardia Española*, 23.775, 1, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/12/pagina-1/33106957/pdf.html>

diari mostra les diferents perspectives de la guerra des de la Ràdio de París, Nova York o el quartel de Hitler.

7.1.3 Anàlisi a La Prensa

El titular en portada de *La Prensa* el dia 9 de novembre de 1942 és el següent “Tropas yanquis desembarcan en Marruecos francés y Argelia”⁴. A les columnes es mostren dues cites, una de Hitler, i l'altra de Pétain. Aquest diari també parla de com afecta aquesta situació a Espanya en un apartat amb una mida de lletra bastant gran, “Serán respetados plenamente los territorios de España”. La tercera pàgina obra amb un “Última hora: Argel, ocupado por las fuerzas yanquis”, a diferència de *La Vanguardia Española*, es pot observar que aquest diari utilitza la paraula “yanquis” per referir-se als anglesos amb molta freqüència.

En l'edició de *La Prensa* del “Diario de la tarde de información mundial”, del dia 10 de novembre, el diari torna a posar en portada un titular relacionat amb l'operació Torxa: “Las fuerzas yanquis penetran en el territorio de Túnez”⁵. Un títol anuncia que “Este es huésped de Alto Mando yanqui e Argel”, referint-se al fet que Darlan passa a ser l'alt càrrec al comandament de les forces de terra, mar i aire.

7.2 El govern de Vichy perd la seva poca autonomia i és ocupada per les tropes de Wehrmacht

7.2.1 Explicació del fet

En el moment en què Hitler veu amenaçat els territoris francesos del Marroc i Argèlia per les tropes aliades, decideix llançar una ofensiva per ocupar la part sud de França, ja que no està totalment controlada pel règim nazi. François Darlan, cap de l'exèrcit de Vichy en la zona del Nord-D'Àfrica, en un principi tenia pensat atacar a les tropes anglo-estadounidenques, però davant de les victòries aliades es va plantejar unir-se amb elles. Aquest fet va fer que Hitler encara tingués més raons per voler assegurar-se el poder sobre el territori francès. Va sol·licitar a Laval, primer ministre del Govern de Vichy, l'autorització per ocupar la zona sud. Tot i la negativa d'aquest, Hitler va mobilitzar a les tropes del Wehrmacht per iniciar la invasió total de França la tarda del 10 de novembre de 1942. Aquella mateixa nit el nord d'Àfrica ja s'havia assabentat de la notícia i el matí de l'11 de novembre ja era *vox populi*. Aquesta invasió va suposar el control total del govern nazi sobre França. Els cossos militars francesos van ser substituïts pel control de la Gestapo, tot i

⁴ Redacció (1942). Las tropas yanquis desembarcan en Marruecos francés y Argelia. *La Prensa*, 279, 1-2, <https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=11000284592>

⁵ Redacció (1942). Las fuerzas yanquis penetran en el territorio de Túnez, *La Prensa*, 454, 2, https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/resultados_ocr.do

que es va deixar present la figura del govern de Pétain i el seu cos policial per simular una independència francesa ja inexistent.

7.2.2 Anàlisi a *La Vanguardia Española*

La notícia de la invasió total francesa pels nazis no va arribar a *La Vanguardia* fins al 12 de novembre, dos dies després que Hitler iniciés l'atac. L'11 de novembre encara estaven comunicant l'ocupació d'Orán per part de les tropes nord-americanes. Aquest fet es desenvolupa en una crònica situada en la tercera pàgina i que té com a titular: "Las tropas norteamericanas ocupan Orán". Està formada a partir de paràgrafs que aporten els punts de vista dels dos bàndols: dels aliats i les tropes de l'eix. Si bé comença donant informació sobre les tropes del Govern de Vichy al Nord-d'Àfrica, aquesta informació només dura dos paràgrafs, seguida d'un part aliat i 2 columnes que dedica a comunicar sobre el general Eisenhower i les tropes britàniques amb els seus desembarcaments. En el següent apartat informa sobre l'ocupació de Tunísia i Argèlia per la part aliada i dona la seva perspectiva més la visió d'un periodista corresponsal anònim que explica com es va viure aquesta ocupació en els mateixos carrers

d'Argèlia. Per informar sobre la situació de Marroc segueix el mateix patró, però predomina la visió francesa per part dels degaullistas. Totes les notícies estan redactades per l'agència d'informació EFE. Hi ha molta més perspectiva dels aliats i del propi territori que no pas de França.

Finalment, el 12 de novembre⁶ es va publicar la informació sobre la invasió de les tropes de Wehrmacht el Govern de Vichy. La notícia obre el diari protagonitzant la portada i amb una fotografia que, segons la descripció, reflecteix "el avance de los alemanes en el cáucaso". Sota aquesta imatge acompanya el titular "Tropas del Eje ocupan la zona libre de Francia", en la que ja es descriu el fet principal de la notícia. El text el protagonitza la crònica telefònica del corresponsal Gustavo Gutiérrez Gil. Sota el destacat "Un día de patética emoción" narra el sentiment d'impotència que regna en les cares dels habitants francesos en veure l'entrada dels tancs nazis, com silenciosament accepten la conquesta i no posen resistència. Els ciutadans estan expectants amb l'avanç de les tropes de l'eix, escoltant les notícies que arriben des de la ràdio. Tot i l'aparent tranquil·litat als carrers la tensió del conflicte bèl·lic plana a l'interior de les cases. Cal destacar l'ús d'adjectius subjectius que s'empra en aquest apartat, que es reflecteix

⁶ Gutierrez-Gili, G. (1942). Un día de patética emoción, *La Vanguardia Española*, 23.775,

1, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/12/pagina-1/33106957/pdf.html>

en aquest fragment: "Los alemanes, en magníficos camiones y automóviles de brillantes y nuevos neumáticos, pintados en gris obscuro, uniformados impecablemente, hombres bien constituidos y decididos, respetuosos con la población y sin afectaciones ofensivas, reflejado el cansancio en los rostros, rápidos en las maniobras, seguros de sí mismos, dando la sensación de un entrenamiento perfecto." Al costat d'aquest escrit trobem una petita crònica que situa en els esdeveniments, aportant perspectives dels francesos com dels alemanys. Un altre cop, totes les notícies estan redactades per EFE.

7.2.3 Anàlisi a La Prensa

Aquest diari sí que va publicar el mateix dia la notícia de l'ocupació total de França pel règim nazi sota el titular: "Fuerzas del eje ocupan la zona libre francesa". La notícia surt en la portada i obre el número 455. Trobem la introducció del fet per una petita crònica que "desmenteix" el desembarcament de les tropes angleses a Tunísia suportat per un article que analitza l'ocupació alemanya a aquest estat i, al contrari que *La Vanguardia Española*, proclama la victòria alemanya: "no nos cabe hoy la menor duda de que nuevamente las bazas del triunfo están en manos del eje", dictamina F. Baratech en el seu text titulat "Cambio sensacional de la situación", on proclama la victòria del bàndol nazi i plasma un exèrcit anglès debilitat i desorganitzat. La

postura que adopta aquest diari és clarament pronazi. A part d'això a sota de l'encapçalament apareix les fotografies de Hitler, Pétain i Mussolini sota el títol: "Las tres figuras de hoy, a quienes las horas históricas que estamos viviendo destacan en el plano de los acontecimientos mundiales". Finalment, el costat esquerre de la pàgina ens plasma una crònica sobre "Prevenir un inminente ataque británico a la costa de Córcega", on narra l'ocupació del sud de França des de la perspectiva de Hitler, el Govern de Vichy i com es va sumar l'exèrcit italià a l'ocupació. Totes aquestes notes que conformen la crònica provenen de l'agència informativa EFE.

7.3 L'operació lila. Hitler ocupa Toulon amb l'objectiu de controlar l'exèrcit i la marina. La marina francesa enfonsa la seva flota

7.3.1 Explicació del fet

L'Operació Lila va ser dissenyada el 10 de desembre de 1940 per l'OKW (Alt Comando de la Wehrmacht) després de signar l'armistici amb França creant el Règim de Vichy. L'objectiu d'aquest pla era controlar la flota francesa, situada a la ciutat de Toulon per així controlar la França de Vichy en cas de sublevació o davant l'amenaça de tropes aliades.

Amb les victòries del bàndol oposat en el nord-Àfrica, el fùhrer cada cop te-

nia més pressa per assegurar-se el control dels territoris conquerits. El 18 de novembre de 1942, va donar llum verda a les tropes alemanyes per començar a ocupar la flota francesa. Quan es va conèixer aquesta notícia van començar a sorgir sentiments contradictoris en els mariners francesos. L'Almirall Raeder es va entrevistar amb Hitler perquè no ocupés la flota, ja que la majoria dels oficials estaven a favor del Govern de Vichy. Hitler no va escoltar i va seguir endavant amb el seu pla. Va enviar 800 mariners i més soldats per ocupar els vaixells atracats i 15.000 per fer-se càrrec de les defenses costaneres. Aquesta operació es va endarrerir fins al 27 de novembre a causa de l'oposició francesa. Els mariners no volien que els seus vaixells fossin controlats pels alemanys, però tampoc volien aliar-se amb el bàndol contrari. Davant d'aquesta paradoxa, van decidir enfonsar ells mateixos la seva pròpia flota perquè no caigués en mans ni dels alemanys ni dels aliats. Els únics vaixells que van quedar intactes van ser el Tigre, el Panthère i el Lion juntament amb els submarins Galathee, Euridyce, Espoir i Vengeur, tots aquests van passar a formar part de la marina italiana.

7.3.2 Anàlisi a *La Vanguardia Española*

El mateix 27 de novembre⁷ *La Vanguardia Española* no retransmet la notícia. A la portada trobem el titular “La Cruzada Anticomunista”, que encapçala un reportatge de M. Pombo Angulo en el que desenvolupa la ofensiva de Rússia cap a Alemanya. «Lo único cierto de esas afirmaciones es que aún disponen de fuerzas suficientes para inquietar a sus enemigos» (M. Pombo Angulo, 1942), davant de l'avanç dels russos i les victòries dels aliats, l'article ens explica les tècniques que fan servir els comunistes i el nou armament. En la segona part del text fa una crònica dels successos de Túnez i el Nord d'Àfrica. Plasma una neutralitat bastant notable en el text, sense posicionar-se a favor de cap bàndol. No és fins la pàgina 3 en la que comença a parlar sobre la flota Francesa i l'Operació Lila. Ho fa d'una manera indirecta, ja que no es centra en el fet en sí, sinó que destaca: “El Almirante Abrial, nombrado jefe de las fuerzas navales francesas”. Després d'aquest titular hi ha una Nota del Día de la redacció en la que informa sobre la situació de França i la seva posició davant de l'avanç de les tropes aliades en els seus territoris africans i l'ocupació dels alemanys en el seu territori europeu. «En realidad, empieza a ser difícil el hablar de posición

⁷ Pombo Angulo, M. (1942). La Cruzada Anticomunista, *La Vanguardia Española*,

23.788, 1, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/27/pagina-1/33107077/pdf.html>

de França. Es ya preciso hablar de la posición de los franceses si tal tema se quiere tratar». (Nota del día, 1942). El breu parla sobre la França dividida entre fidels al Govern de Vichy i el deguallistes. Més endavant parla sobre les operacions militars africanes, el reclutament de soldats a París i el moviment de l'exèrcit rus que ha arribat a Stalingrad i el riu Dono. A continuació d'aquest breu segueixen petits textos infomant sobre la situació de la Guerra amb fets puntuals, el primer d'ells és el que anuncia el nomenament d'Abrial com almirall. O sigui, la notícia del titular no apareix fins després de la nota del dia i ho fa en menys de 10 línies.

El 28 de novembre⁸ és quan surt la notícia de l'enfonsament de la flota francesa. En la portada es pot llegir "Toulon, ocupado por los alemanes", en el seu subtítol aclara "El Führer justifica, en una razonada carta al Mariscal Pétain, la decisión" (la carta de Hitler a Pétain es troba entre la pàgina 1-2). En la Nota del Día que inicia el diari explica que les raons que dóna Hitler al Mariscal per iniciar l'ocupació de la flota a Toulon és l'oposició dels francesos rebels partidaris de De Gaulle (dauguallistes) que han ajudat els aliats en l'atac de les colònies franceses. S'aferra a l'armistici de 1940, on va donar inici

el Govern de Vichy, i diu que ha ordenat aquest moviment militar per a que «los oficiales sepan obedecer al Jefe del Estado». Aquesta ocupació la justifica dient que d'aquesta manera tindrà un exèrcit més fidel al governador.

7.3.3. Anàlisi a La Prensa

El mateix 27 de novembre⁹ *La Prensa* dona la notícia de l'ocupació alemanya a la flota naval de Toulon. Aquest fet obre la portada amb el titular "Tolón, ocupada por los alemanes". Sota aquest titular es troba el destacat de EFE on posa "123.000 toneladas de buques mercantes anglo-yanquis, hundidas", en la que informa des d'un comunicat de L'Alt Comando Alemany que han enfonsat a uns vaixells mercaders anglesos amb els seus submarins. A baix de la pàgina inicia un reportatge de F. Baratech, en el que explica l'arribada dels alemanys a la flota naval francesa. En aquest escrit Baratech es posiciona en favor a les tropes de l'eix. Ell diu que "el hecho de que una parte de los buques hayan sido hundidos por sus propias tripulaciones, y que en otros barcos y en el mismo recinto fortificado se haya opuesto resistencia a las órdenes emanadas del Mariscal Pétain y a la ocupación militar de la base por las

⁸ Redacció (1942). El almirante Abrial, nombrado jefe de las fuerzas navales francesas, *La Vanguardia Española*, 23.788, 3, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/27/pagina-1/33107077/pdf.html>

⁹ Baratech F., (1942). Tolón, ocupada por los alemanes, *La Prensa*, 469, 1, https://premsahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=125650

fuerzas del Eje, confirma la oportunitat con que estas últimas han efectuado la ocupación, sin esperar a que fuera demasiado tarde". (Baratech F., 1942) És a dir, no diu que la flota francesa hagi enfonsat els seus vaixells perquè no caiguin en mans ni dels alemanys ni dels aliats, no, sinó que diu que aquest enfonsament ha sigut una estratègia de l'Eix. També hi han diversos destacats que diuen: "Entre los oficiales superiores del ejército francés se multiplicaron las faltas a la palabra dada y los intentos de evasión", donant la culpa als francesos per l'ocupació del führer.

A part d'això, a diferència de La Vanguardia Espanyola, La Prensa sí que ha informat sobre l'enfonsament de les flotes, encara que l'ha atribuït al triomf dels alemanys, quan, en realitat el fet objectiu és que els mateixos francesos van enfonsar-les per alliberar-se del control extern.

7.4 L'Alliberament de París per la divisió de Leclerc i les FFI

7.4.1 Explicació del fet

L'alliberament de París va succeir a l'agost del 1944, la seva gran rellevància és perquè va marcar la fi del Desembarcament de Normandia. Marie Pierre Koenig, cap de les Forces Franceses de l'Interior (FFI), va organitzar una insurrecció a la ciutat amb l'objectiu d'evitar la instal·lació de les forces franceses afins a l'ocupació

nazi.

La resistència de París era comandada per Henri Rol-Tanguy i per Jacques Chaban-Delmas. Van encerclar les illes de defensa alemanya de la ciutat i aleshores els ocupants van enviar una divisió de les SS per a controlar París i dur a terme les ordres de Hitler. El führer volia el control total de la capital francesa, havia ordenat acabar amb tota la resistència de la població, el seu objectiu era controlar la ciutat i així immobilitzar les forces de l'oest.

La insurrecció popular va començar amb vagues de civils el 13 d'agost i va evolucionar cap a combats seriosos fins el dia 22, aquest dia es va establir una treva perquè els bàndols es poguessin reagrupar i organitzar. El problema del poble parisenc era la seva falta de recursos, no tenien municions, així doncs els americans van enviar al general De Gaulle i el general Leclerc a la capital. El 25 d'agost van entrar les tropes de Leclerc a París, es van produir intensos combats i finalment l'estat major alemany es va rendir a la Gare Montparnasse. Aquell mateix dia, 25 d'agost, Charles de Gaulle, cap del govern provisional de la República Francesa, va arribar al ministeri de la guerra i després va fer un discurs a la població parisenc des de l'Hôtel de Ville.

7.4.2 Anàlisi a *La Vanguardia Española*

En *La Vanguardia Española* apareix el fet com el títol principal i més gran a la primera pàgina d'informació sobre l'estranger, la tercera pàgina del diari. També s'afegeix un subtítol llarg que expressa el més important dels fets, és el següent:

“La división acorazada del general Leclerc y algunas fuerzas norteamericanas han penetrado en la ciudad. - El Louvre, el palacio de Luxemburgo y la Plaza de la Estrella, escenarios de cruenta lucha. - En el frente del Sena inferior, los aliados han forzado el río Touques y tienden a impedir la retirada alemana desde Elbeu y Honílem, ya ocupada”¹⁰

Seguidament hi ha un altre titular que explica que al sud ha sigut ocupada Cannes i que els avenços prossegueixen cap a la línia Avignon-Arles. En excepció d'una nota del dia que narra la situació en el sud-est europeu, tota la resta de la pàgina està dedicada a l'anàlisi i l'explicació en profunditat de l'avenç de les tropes aliades a París.

En primer lloc aquest medi presenta els combats al carrer i un fracàs d'una estratègia dels aliats, diu així: “Violentos combates callejeros en les arrabales de París. - Fracasa un intento aliado de cruzar el Sena al oeste de Méln”, la

font de la informació al respecte prové del Gran Cuartel General del Führer. També s'explica des de Londres un resum de la insurrecció a París, i el llenguatge denota un caràcter pronazi, es veu per exemple en les primeres frases: “Los primeros detalles oficiales sobre la supuesta liberación de París fueron dados ayer en comunicado del Cuartel General del general Koenig, jefe de las fuerzas francesas del interior.” El medi rebutja la denominació d'alliberament de París, i abans d'adjuntar el comunicat de les forces resistents deixen entreveure el posicionament en contra aquest alliberament amb l'ús de l'adjectiu “supuesta”.

La Vanguardia Española, a part de tota la primera pàgina d'afers exteriors, també tracta el tema en la següent. En aquesta pàgina es fa un esquema geogràfic de la situació a França, el medi fa el següent aclariment: “El comunicado que el general Koenig dio anunciando la ocupación por las fuerzas bajo su mando de la totalidad del núcleo urbano fue, sin duda, prematuro, pues la tal ocupación no se había consumado de una manera efectiva.” Seguidament s'explica que hi va haver un conveni en què les tropes alemanyes es retiraven per tal de “evitarle daños irreparables”. Aquest apartat és l'últim que es dedica als esdeveniments de França el 26 d'agost.

¹⁰ Redacció, (1944), Se libran violentas combates en las calles y arrabales de París, donde la resistencia germana es muy dura; *La Vanguardia Española*, 24.330, 3, 4,

<https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1944/08/26/pagina-3/33115498/pdf.html>

El 27 d'agost torna a aparèixer a la primera plana de l'estranger, el titular és el següent: "Nuevos progresos aliados en el estuario del Sena y en las cabezas de puente al noroeste y sudeste de París"¹¹. També es dedica gairebé tota la pàgina sencera, i en la següent també s'esmenta el tema, es narra els "Últimos momentos de Petáin en Vichy". El dia següent també es seguirà parlant dels esdeveniments, aquest cop a la sisena pàgina.

7.4.3 Anàlisi a *La Prensa*

L'esdeveniment apareix a la portada del diari, siguent el segon títol més gran, el primer és referent a El Generalísimo. El titular dels fets diu així: "Los aliados comunican, oficialmente, la toma total de la ciudad"¹². Els títols menors son els següents: "Grupos aislados de fuerzas alemanas siguen resistiendo" i "El comandante alemán recorrer las calles ordenando el cese de hostilidades". Es dediquen dues columnes als fets, una primera amb aquests titulars i l'explicació dels esdeveniments amb fonts del comunicat del Cuartel General del Cuerpo Expedicionario Aliado, d'EFE des de Londres i Berlin.

Les fonts son similars a les de *La Vanguardia Española*. Destaca un intertítol que és una cita d'un corresponçal alemany: "Los franceses, únicos responsables de la destrucción de París". En el text s'esmenta els insurrectes com a terroristes, escrit entre cometes. A l'última pàgina es torna a dedicar una columna, aquest cop la informació prové del Cuartel General Alemany. Així doncs, el tractament de la informació denota certs trets pronazis, però tant en *La Prensa* com en *La Vanguardia Espanyola* en cap moment son molt accentuats, hi ha objectivitat dels fets.

El dia següent de publicació, el 28 d'agost, es segueix tractant el tema¹³. Es dediquen dues columnes, aquest cop el esdeveniment ocupa menys espai que el dia anterior, el dia clau dels fets. Per una banda es narra el "Atentado contra de Gaulle, en París", la redacció és de Londres i el subtítol declara que el general va quedar il·lès. Per altra banda s'explica que les forces aliades s'apoderen de nombroses plataformes de llançament de bombes volants, la font és el comunicat del dia del Cuartel General del Cuerpo Expedicionario Aliado, s'expliquen els esdeveniment

¹¹ Redacció, (1944), Nuevos progresos aliados en el estuario del Sena y en las cabezas de puente al noroeste y sudeste de París, *La Vanguardia Española*, 24.331, 2, 3 <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1944/08/27/pagina-2/33115509/pdf.html>

¹² EFE, (1944), "Los aliados comunican, oficialmente, la toma total de la ciudad; La

Prensa, 1.012, 1, 4 https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=126194

¹³ EFE (1944), Encarnizados combates entre el Marle y el Sena, *La Prensa*, 1.013, 1 https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=126195

amb tota objectivitat. El 29 d'agost continua apareguint la situació de París¹⁴, a la primera pàgina és el segon títol més gran, es dedica una columna també amb la mateixa font, el comunicat del dia del Cuartel General del Cuerpo Expedicionario Aliado, també hi ha un paràgraf sobre l'ocupació de Vitry amb font de Londres d'un corresponsal nord-americà. A les dues següents pàgines es continuen narrant els fets destacables, en la quarta pàgina s'informa de que els punts fortificats alemanys de París han sucumbit, el segon subtítol diu així: "La guarnición de Marsella continúa resistiendo heroicamente". L'ús de "heroicamente", sense anar entre cometes ni ser cap cita, és un clar posicionament a favor de les tropes alemanyes. Es respecta bastant l'objectivitat, però hi ha certs usos de paraules que permeten entreveure els ideals del medi.

7.5 El Desembarcament de Normandia

7.5.1 Explicació del fet

El desembarcament de Normandia, conegut com el "Dia D", va ser el desembarcament de tropes aliades, principalment angleses, estatunidenques i canadenques, en sol francès, per via marítima a les platges de Normandia. Aquest fet va ser el que va iniciar l'Operació Overlord, que va significar

la recuperació de França sota control aliat. Avui en dia, es considera la major operació amfibia militar de la història: aquell dia, prop de 160.000 soldats van creuar l'estret i, durant tota la operació, ho van fer tres milions. Avui en dia, el desembarcament de Normandia és considerat un dels moments decisius per la victòria aliada en la guerra, ja que va permetre entrar a França i obrir de nou el front.

El dia sis de juny de 1944, quan el temps va ser favorable, més de 150.000 soldats van travessar l'estret de la Mànega. Els llocs escollits, foren les platges (anomenades amb noms clau) Omaha i Utah (EUA), Juno (Canadà), Gold i Sword (Gran Bretanya). En algunes operacions, la resistència va ser poca i van poder prendre ràpidament les posicions, però en altres, la descoordinació, les corrents marítimes i la resistència alemanya van causar estralls en les files aliades, com a Omaha o a Juno.

7.5.2 Anàlisi a *La Vanguardia Española*

La Vanguardia Española fa un ampli seguiment del desembarcament de Normandia, principalment el primer dia (edició del 7 de juny, on relata els fets del dia anterior), on hi dona la portada, íntegrament del tema, i les pàgines 5, 6 i 8 (la 7 parla de d'altres fronts de la

¹⁴ EFE (1944), Intensos combates en todo el frente francés, La Prensa 1.014, 1, 3, 4

https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=126196

guerra). En aquest, podem veure, en concret, com dona més importància als fets relatats pels aliats, sobretot amb peces petites de l'agència EFE en les quals explica el devenir de la campanya, però, altrament, també explica àmpliament les notícies provinents de les potències de l'Eix i, en una de les pàgines, fan un article de declaracions en el qual podem observar on treuen les cites de líders d'ambdós bàndols. Finalment, podem apreciar com, a la pàgina 6, on donen veu als cronistes del diari, que parlen sobre la guerra des de tres ciutats importants per la guerra (Nova York, Berlín i Londres), des d'on en fan un anàlisi més extens, valorant la situació, i des de dues ciutats més intranscendents (Ginebra i Lisboa) on expliquen, més superficialment, com han viscut la notícia.

El dia 8 de juny, per exemple, trobem una clara objectivitat: un titular neutre ("Duro forcejeo en la primera fase de la invasión") i, just a sota, declaracions des de Londres i des de Berlín, una al costat de l'altra, reflexant als dos punts. Respecte a la resta del diari, veiem una estructura i un repartiment força similar al dia anterior, tot i que predominen les notes de premsa que provenen de Berlín. En aquesta edició, la informació s'extén de la pàgina 5 a la 9.

El dia 9, el mitjà fa servir el mateix estil de capçalera, amb dues declaracions des de Londres i Berlín de costat.

En tota la pàgina, dedicada exclusivament al fet, expliquen l'intent de conquesta de la ciutat de Caen des d'ambdós costats, construint la història a base de notes de l'agència Efe des de Londres i Berlín. Així doncs, podem trobar indistintament notícies que afavoreixin als aliats com peces que parlin d'èxits alemanys, sense una tendència política clara. En aquest cas, la cobertura és de quatre pàgines, de la 5 a la 8.

7.5.3 Anàlisi a La Prensa

Pel que fa a La Prensa, la primera informació surt al mateix dia 6, quan titulen, en portada, "Ha comenzado la invasión". A diferència de La Vanguardia Española, que utilitza més termes com "desembarco" o "guerra", veurem com La Prensa fa servir la paraula "invasión", fent denotar com consideren que és un territori que no està ocupat i que pertany a les forces de l'Eix. Tot i així, fan servir notícies que provenen tant de Londres com de Berlín, donant veracitat a ambdós bàndols. En aquesta edició, n'hi parlen a la portada, i a les pàgines cinc i sis, és a dir, a la meitat del diari, ja que només té sis pàgines. Això sí, es dona primer la informació relacionada amb la "contrainvasión", valorant la decisió de Hitler de comandar les forces, entre d'altres, donant heroïcitat al treball de les forces nazis.

El dia 7, La prensa titula "Berlín considera fracasada la invasión en Normandía", i amb tres subtítols ("Las fuer-

zas que aterrizaron en Carentan y Valognes, están cercadas”, “38 grandes planeadores y 51 transportes aéreos cargados de tropas, derribados en un solo sector” “La población coopera con los alemanes”) que donen a entendre que la invasió és i serà un fracàs de les tropes aliades. Al costat, posen les valoracions aliades, on només recullen que ha sigut “satisfactori” o les queixes per les inclemències climàtiques.

El dia 8 ja no hi dediquen el titular, però sí que la notícia ocupa la part central de la portada on, a diferència de les anteriors, parlen dels avenços aliats i es basen, principalment, en les cròniques que arriben des del bàndol aliat. Tot i així, la portada està centrada en el Corpus Christi i no en la “invasió”, i segueixen explicant, amb adjectius qualificatius “Gravísimas pérdidas aliadas al sur de Bayeux”, mentres que les notícies aliades es tracten molt més objectivament. Curiosament, hi dediquen una part de la pàgina 3, i, novament, la 5 i 6, que estan focalitzades en la ocupació de Bayeux pels aliats. Altre cop, es barregen peces angleses i alemanyes, donant importància i rellevància a aquelles provinents de Berlín i fins i tot oferint idees contràries de costat, donant a entendre que tant aliats com alemanys tenen les de guanyar.

Per acabar, el dia 9 s’observa també com la part central de la portada parla de la invasió, però ara ja informen més des dels quarters aliats, on afirmen que

s’estan progressant. Les notícies es centren més en la lluita per la ciutat de Caen i els nous desembarcaments dels aliats en zones ja ocupades. En aquesta ocasió, es tornen a dedicar les dues últimes pàgines al tema, en aquest cas la 7 i la 8, on diuen, per una banda (la aliada) que la primera fase ja ha finalitzat i que la segona, la de consolidació, està en curs, mentre que, per la banda alemanya, ressalten que hi ha hagut avenços en alguns sectors i que ja funciona la “máquina militar alemana”, altre cop contradient les dues versions de forma indistinta, sense donar veracitat a cap de les dues. Igualment, a la pàgina 8 (on es dona també molt pes a l’intent d’avenç dels soviètics) dona només veu a les peces alemanyes on relaten les baixes aliades i les millores de la Luftwaffe alemanya, sense parlar dels aliats.

RESULTATS I CONCLUSIONS

A partir de l’anàlisi comparatiu dels dos diaris, s’observa que a l’hora d’informar els mitjans de comunicació prenen partit per cap bàndol, ja que, degut a la censura del règim, cap dels dos pot mostrar simpaties cap als aliats, però tampoc s’inclinen a donar suport a les potències de l’Eix, sobretot en els moments en que la guerra es comença a inclinar a favor dels aliats.

Malgrat això, podem observar diferències entre les línies editorials entre el diari de titularitat privada (*La Van-*

guardia Española) i el mitjà del *Movimiento (La Prensa)*, ja que, mentre que *La Vanguardia Española* dona molt més ressò als comunicats provinents del bàndol aliat i, segurament, mostra més neutralitat i objectivitat que els mitjans oficialistes, en part, també, per la pionera acció d'enviar corresponents que explicaven el que passava sense biaixos dels estats bel·ligerants.

En canvi, *La Prensa* ofereix una versió molt més conservadora, on, sorprenentment, dona veracitat als comunicats aliats, tot i que dona preferència, més espais i millors posicionats als comunicats i les notícies (majoritàriament d'agències) que són favorables a les potències de l'Eix. També podem observar que poden donar versions contradictòries a la mateixa pàgina a l'ajuntar les versions d'ambdós bàndols.

També es pot veure com varien les tipologies i la grandària de la lletra en cada diari. *La Vanguardia Española* té un format més uniforme i estructurat, en canvi *La Prensa* utilitza diferents tipus de lletra i de diverses mides, acord amb la importància que li dona al fet noticiós. Aquest fet es pot relacionar amb l'objectivitat dels diaris: utilitzar diferents mides determina la rellevància que li dona el mitjà a aquell fet.

REFERÈNCIES

Fonts primàries

- Baratech, F. (1942). Cambio sensacional de los acontecimientos, *La Prensa*, 455, 1, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=125636
- Baratech F., (1942). Tolón, ocupada por los alemanes, *La Prensa*, 469, 1, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=125650
- EFE (1942). Información del Extranjero, *La Vanguardia Española*, 23.774, 3, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/11/pagina-1/33106950/pdf.html>
- Gutiérrez-Gili, G. (1942). Las victorias del honor. *La Vanguardia Española*. 23.772,3-4, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/08/pagina-3/33106466/pdf.html>
- Gutiérrez-Gili, G. (1942). Un día de patética emoción, *La Vanguardia Española*, 23.775, 1, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/12/pagina-1/33106957/pdf.html>
- Pombo Angulo, M. (1942). La Cruzada Anticomunista, *La Vanguardia Española*, 23.788, 1, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/27/pagina-1/33107077/pdf.html>
- Redacció (1942). Diario de la tarde de información mundial. *La Prensa*,

- 279, 1, https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/resultados_ocr.do
- Redacció (1942). El almirante Abrial, nombrado jefe de las fuerzas navales francesas, *La Vanguardia Española*, 23.788, 3, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/27/pagina-1/33107077/pdf.html>
- Redacció (1942). Fuerzas del eje ocupan la zona libre francesa. *La Prensa*, 455, 1-5, https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/resultados_ocr.do
- Redacció (1942). Las tropas norteamericanas desembarcan en diversos puntos de Argelia y Marruecos. *La Vanguardia Española*, 23.773, 2, <https://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1942/11/10/pagina-2/33106937/pdf.html>
- Redacció (1942). Las tropas yanquis desembarcan en Marruecos francés y Argelia. *La Prensa*, 279, 1-2, <https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/registro.do?id=11000284592>
- Redacció (1942). Las fuerzas yanquis penetran en el territorio de Túnez, *La Prensa*, 454, 2, https://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/resultados_ocr.do
- Redacció (1944). Ha comenzado la invasión, *La Prensa*, 942, 1/ 5-6, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_image-nes/grupo.do?path=126124
- Redacció (1944). Los aliados desembarcan en el norte de Francia, *La Vanguardia Española*, 24.262, 5-6/8, <https://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1944/06/07/LVG19440607-003.pdf>
- Redacció (1944). Berlín considera fracasada la invasión en Normandía. *La Prensa*, 943, 1/ 5-6, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_image-nes/grupo.do?path=126125
- Redacció (1944). Duro forcejeo en la primera fase de invasión, *La Vanguardia Española*, 24.623, 5-9, <https://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1944/06/09/LVG19440609-005.pdf>
- Redacció (1944). Feroces batallas de infantería y tanques en Normandía. *La Prensa*, 944, 1/ 5-6, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_image-nes/grupo.do?path=126126
- Redacció (1944). En Normandía, al cuarto día de la invasión, *La Vanguardia Española*, 24.624, 5-8, <https://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE07/HEM/1944/06/10/LVG19440610-005.pdf>
- Redacció (1944). Se lucha intensamente en las calles de Caen, *La Prensa*, 945, 1/ 7-8, https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_image-nes/grupo.do?path=126124

sahistorica.mcu.es/es/catalogo_image-nes/grupo.do?path=126127

Fonts bibliogràfiques

- Álvaro de Diego González. *La prensa y la dictadura franquista. De la censura al 'Parlamento de papel*. Universidad a Distancia de Madrid.
<https://riuma.uma.es/xmlui/bitstream/handle/10630/11297/LeyFra-gaMálaga.pdf> recuperat (28 mar. 2023)
- Aracil, R., Segura, A., & Mayayo i Artal, A. (2010). *Diari d'una postguerra: La Vanguardia española (1939-1946)*. Editorial Afers.
- Carol, M. (2021, 31 enero). *Los Godó, una historia de Barcelona*. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/vida/20210131/6203538/godo-vanguardia-historia-barcelona.html> (29 mar. 2023)
- Operación Lila: Base de Tolón, Francia. (s. f.). *WW2 En Imágenes*. <http://www.ww2enimagenes.com/2017/12/operacion-lila-base-de-tolon-francia.html>
- R. (2006, 9 octubre). *Más de cien años de historia*. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/cultura/20000101/51262841869/mas-de-cien-anos-de-historia.html> (29 mar. 2023)
- R. (2017, November 8). "Operación Torch": 75 años de la ofensiva que abrió la derrota nazi en África. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/internacional/20171108/432719703363/operacion-torch-75-anos-de-la-ofensiva-que-abrio-la-derrota-nazi-en-africa.html> (30 mar. 2023)
- Rodríguez Martínez, R., Tulloch, C. D., & Guillamet, J. (2017). *Franquismo, monarquía y democracia: la posición política de los principales diarios (ABC, La Vanguardia Española, Informaciones y YA) durante la transición española a la democracia (1975-1977)*. (28 mar. 2023)
- Sadurní, J. M. (2023, 27 enero). *El papel de España durante la Segunda Guerra Mundial*. *historia.nationalgeographic.com.es*. https://historia.nationalgeographic.com.es/a/papel-espana-durante-segunda-guerra-mundial_18210 (28 mar. 2023)
- Sanz-Hernando, C. (2018). *El ocaso de la Prensa del Movimiento en Barcelona*. https://dehesa.unex.es/bitstream/10662/11800/6/1135-3058_25_269.pdf (29 mar. 2023)
- J.M Sadurní (2023). *La segunda guerra mundial al completo, historia del conflicto que cambió el mundo*. *National Geographic*. https://historia.nationalgeographic.com.es/a/segunda-guerra-mundial-completo-historia-conflicto-que-cambio-mundo_18193#cke_2_anchor_10

Quaderns
d'Història del Periodisme